

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
PUBLISKĀS PĀRVALDES, DEMOGRĀFIJAS UN
SOCIĀLEKONOMISKĀS STATISTIKAS KATEDRA

**IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBA LĒMUMU
PIEŅEMŠANAS PROCESĀ PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ
UN TO IETEKMĒJOŠO FAKTORU IZVĒRTĒJUMS**

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”

PROMOCIJAS DARBS

Doktora grāda iegūšanai vadībzinātnes nozarē

Apakšnozare: sabiedrības vadība

Autore: **Lilita Seimuškāne**,

Vadībzinātnes nozares doktora studiju
programmas doktorante

Darba vadītāja: **Inga Vilka**, Dr.oec., LU
asociētā profesore

Rīga, 2015

PROMOCIJAS DARBA SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	5
ANNOTATION.....	6
Apzīmējumu saraksts.....	7
Tabulu saraksts	8
Attēlu saraksts	9
Pateicības.....	11
IEVADS	12
1. IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBA UN TO IETEKMĒJOŠO FAKTORU TEORĒTISKĀ ANALĪZE	28
1.1. Līdzdalība un demokrātija pašvaldībās	28
1.2. Līdzdalības attīstība pašvaldību vēsturē Latvijā līdz 1989.gadam.....	31
1.3. Līdzdalības jēdziena attīstība un tipoloģijas.....	36
1.4. Līdzdalības faktori un to nozīmīgākie pētniecības virzieni.....	53
2. LĪDZDALĪBAS TIESISKĀ VIDE LĒMUMU PIENĒMŠANAS PROCESĀ PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ	61
2.1. Informācijas atklātības princips kā iedzīvotāju līdzdalības priekšnoteikums ...	62
2.1.1. Publiskās informācijas pieejamība	64
2.1.2. Atklātums pašvaldības darbībā un atskaitīšanās iedzīvotājiem.....	67
2.2. Konsultācijas ar iedzīvotājiem	69
2.3. Tiešās un netiešās līdzdalības formas	70
2.3.1. Pārstāvniecības līdzdalība.....	71
2.3.2. Tiešā līdzdalība	72
3. LĪDZDALĪBAS INSTITUCIONĀLĀ VIDE LĒMUMU PIENĒMŠANAS PROCESĀ PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ	87
3.1. Lēmumu pieņemšanas process	90
3.2. Līdzdalības iespēju analīze pašvaldību nolikumos.....	95
4. LĪDZDALĪBU IETEKMĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ.....	107
4.1. Līdzdalības process un motivācijas faktori Latvijas iedzīvotāju vērtējumā.....	107
4.2. Institucionālo un neinstitucionālo līdzdalības formu salīdzinājums.....	118
4.3. Sociāli ekonomiskā statusa faktoru ietekme un to interpretācija	123

SECINĀJUMI	149
PRIEKŠLIKUMI	155
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO DOKUMENTU UN CITU AVOTU SARAKSTS	157
PIELIKUMI	171
1.Pielikums.	171
1.1.pielikums:	
Intervija ar ekspertu pašvaldību tiesību jautājumos, juridisko zinātņu doktoru Arti Stucku	172
1.2.pielikums:	
Intervija ar ekspertu pašvaldību demokrātijas jautājumos, ekonomikas zinātņu doktoru, LPS vecāko padomnieku Māri Pūķi	173
1.3.pielikums:	
Intervija ar Skrundas novada domes priekšsēdētāju Nelliju Kleinbergu	174
1.4.pielikums:	
Intervija ar Jaunpils novada domes priekšsēdētāju Ligitu Ginteri	176
1.5.pielikums:	
Intervija ar Cēsu novada domes priekšsēdētāju Jāni Rozenbergu	178
1.6.pielikums:	
Intervija ar Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītāju Inetu Vašuku	180
1.7.pielikums:	
Intervija ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Pašvaldību departamenta direktora vietnieci Lieni Kristapsoni	186
1.8.pielikums:	
Intervija ar Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktoru Arni Kaktiņu	190
2.Pielikums.	
Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze.....	194

3.pielikums.	
Autores un SKDS 2012.gada jūlija aptaujas anketa	201
3.1.pielikums.	
Aptaujas tehniskā informācija	208
3.2.pielikums.	
Aptaujas datu rezultāti	211
4.pielikums.	
Autores un SKDS 2013.gada novembra aptaujas anketas jautājumi.....	231
4.1.pielikums.	
2013.gada novembra aptaujas datu rezultāti.....	232
5.pielikums.	
Autores un SKDS 2014.gada novembra/decembra aptaujas anketas jautājumi	235
5.1.pielikums.	
2014.gada novembra/decembra aptaujas datu rezultāti.....	236
6.pielikums.	
Apņēmība protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%), 2012., 2013. un 2014.gada aptauju salīdzinājums.....	238
7.pielikums.	
Institucionālo un neinstitucionālo līdzdalības formu novērtējums.....	239
8.pielikums.	
Institucionālo un neinstitucionālo līdzdalības formu korelācijas	240

ANOTĀCIJA

Līdzdalība ir viens no visbiežāk pieminētajiem jēdzieniem attiecībās starp publisko varu un iedzīvotājiem. Par līdzdalības pozitīvo ietekmi izteikties ir politiski korekti, to kā absolūtu nepieciešamību iekļauj dažādu pārvaldības līmeņu politiskajos un stratēģiskajos dokumentos. Taču līdzdalībai zūd jēga, ja tā paliek tikai teorētiska klauzula vai politiskās retorikas izpaušme, t.i., ja publiskās pārvaldes amatpersonas piešķir tai formālas procedūras statusu, vai – ja iedzīvotājiem nav objektīvi vai subjektīvi motivētas intereses iesaistīties kādās līdzdalības aktivitātēs.

Pēdējos gados bažas par iedzīvotāju līdzdalības līmeni ir pieaugušas. Daudzi pētnieki to pamato ar zemu pilsoņu aktivitāti vēlēšanās, uzticības mazināšanos demokrātiskās pārstāvniecības institūcijām, neuzticēšanos politiķiem un politiskajām partijām.

Cilvēki dzīvo pašvaldībās, kas kā publiskās varas institūcija atrodas vistuvāk viņu problēmu epicentriem un vislabāk pārzina iedzīvotāju vajadzības. Lēmumu pieņemšanas process pašvaldībās vislielākajā mērā ir par jautājumiem, kas skar vietējās kopienas jautājumus. Tas pamato līdzdalības aktualitāti pašvaldību pārvaldībā.

Promocijas darba mērķis ir izanalizēt iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā, to ietekmējošos faktorus, un izstrādāt priekšlikumus līdzdalības vadības pilnveidošanai. Darbā ir analizēta līdzdalības tiesiskā un institucionālā vide, kas, no vienas puses, ir daļēji saistāma ar tiesiski nostiprinātu līdzdalības regulējumu, no otras puses paredz pašvaldībām pietiekami lielu rīcības brīvību un individuālu pieeju. Autore pētīja cēloņus, kas pamato iedzīvotāju līdzdalības aktivitāti, un analizēja sociālekonomiskā statusa faktoru ietekmi uz to. Darbā vērtētas līdzdalības institucionālās un neinstitucionālās formas, kā arī izstrādāts ekonometriskais modelis, lai novērtētu sociālekonomiskā statusa faktoru ietekmi uz vēlētajū līdzdalību.

Promocijas darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem, izmantotās literatūras saraksta un pielikumiem. Darba pamatteksts izklāstīts 170 lappusēs. Darbā iekļauti 25 attēli, 13 tabulas, astoņi pielikumi. Literatūras sarakstā iekļautas 170 vienības.

Atslēgas vārdi: iedzīvotāju (politiskā) līdzdalība, pašvaldības, lēmumu pieņemšanas process, institucionālā vide, līdzdalības formas, līdzdalības faktori.

ANNOTATION

One of the most frequently mentioned concepts in relations with public power and citizens is participation. It is politically correct to express one's opinion about positive impact of participation; as an absolute necessity it should be included in political and strategic governance documents of different levels. However, participation loses its sense when remaining as a theoretical clause or expression of political rhetoric only, i.e., if public officials grant it a status of a formal procedure or if population have no interest of an objective or subjective motivation to engage in certain participation activities.

In recent years, concern about the level of citizen participation has increased. Many researchers justify this by low voter turnout, diminishing confidence in democracy representation institutions, distrust of politicians and political parties.

People live in local governments that serve as a public power institution with their closest location to an epicenter of issues and with the best knowledge of population needs. Decision-making process in local governments at its greatest extent is about the issues relating to the local community. This substantiates topicality of participation in the governance of local governments.

The objective of the Doctoral thesis is to examine citizen participation in the decision-making process in the local self-government of Latvia, analyse factors affecting it, and develop proposals to improve participatory management. Legal and institutional environment of participation have been analysed in the thesis, and on the one hand it can partly be linked with legally consolidated framework of participation, on the other hand it foresees action freedom that is great enough and an individual approach to local governments. The author has examined causes that substantiate the activity of citizen participation and has analysed impact of socioeconomic status factors upon it. In the thesis, institutional and non-institutional forms of participation have also been assessed, as well as an econometric model for evaluation of the impact of socioeconomic status factors on voter participation has been developed.

The Doctoral thesis consists of introduction, 4 chapters, conclusions and recommendations, bibliography, and appendices. The core text of Doctoral thesis covers 170 pages. There are 25 figures, 13 tables, 8 appendices in the thesis. Bibliography comprises 170 items.

Keywords: citizens' (political) participation, local governments, decision-making process, institutional environment, participation forms, participation factors.

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ASV	Amerikas Savienotās Valstis
CLEAR	Līdzdalības modeļa, kuru izstrādāja britu līdzdalības pētnieki, saīsinājums
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
CVK	Centrālā vēlēšanu komisija
EK	Eiropas Komisija
EP	Eiropas Parlaments
ES	Eiropas Savienība
IIN	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis
IKT	Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
LLPA	Latvijas lielo pilsētu asociācija
LPSR	Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
LR	Latvijas Republika
LU	Latvijas Universitāte
LU SPPI	Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūts
LV	Latvijas valsts
MK	Ministru kabinets
RAPLM	Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
SES	Sociāli ekonomiskā statusa faktori – modeļa, kuru attīstīja amerikāņu zinātnieks S. Verba, saīsinājums
SKDS	Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs
SPSS	Statistiskā datorprogramma sociālajām zinātnēm
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra
NVO	Nevalstiskās organizācijas
att.	attēls
lpp.	lappuse
milj.	miljons
tab.	tabula
u.c.	un citi

TABULU SARAKSTS

<i>1.1.tabula.</i>	Iesniegto sarakstu skaita salīdzinājums 1931.gada un 2013.gada pašvaldību vēlēšanās.....	34
<i>1.2.tabula.</i>	Līdzdalības konceptuālās variācijas	38
<i>1.3.tabula.</i>	Pārskats par politiskās līdzdalības definīcijām	46
<i>1.4.tabula.</i>	Politiskās līdzdalības individuālā līmeņa faktori.....	55
<i>3.1.tabula.</i>	Iedzīvotāju līdzdalības iespējas un forma lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā.....	94
<i>4.1.tabula.</i>	Atbilžu proporciju salīdzinājums jautājumam par apņēmību protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%)	110
<i>4.2.tabula.</i>	Respondentu viedoklis par līdzdalības izmaiņu dinamiku lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībā, salīdzinot ar laiku pirms trīs gadiem (%)	115
<i>4.3.tabula.</i>	Atbilžu sadalījuma Latvijas reģionos salīdzinājums ar Kruskala – Valisa testu	115
<i>4.4.tabula.</i>	Līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu salīdzinājums	122
<i>4.5.tabula.</i>	Iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldībām, valdībai, parlamentam Latvijā	124
<i>4.6.tabula.</i>	Pašvaldības ar augstāko vēletāju līdzdalību 2013.gada pašvaldību vēlēšanās	129
<i>4.7.tabula.</i>	Pašvaldības ar augstāko vēletāju līdzdalību 2014.gada EP vēlēšanās.....	132
<i>4.8.tabula.</i>	Vēletāju līdzdalības 2013.gada pašvaldību un 2014.gada EP vēlēšanu loģistisko regresijas vienādojumu novērtējumu kopsavilkums.....	146

ATTĒLU SARAKSTS

<i>1.attēls.</i>	Promocijas darba pētījuma konceptuālā shēma.....	20
<i>1.1.attēls.</i>	Vēlētāju aktivitāte un iesniegto sarakstu skaits Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanās no 1922. līdz 1931.gadam un no 1993. līdz 2014.gadam.....	32
<i>1.2.attēls</i>	Politiskās līdzdalības cēloņi, spektrs un sekas	50
<i>1.3.attēls.</i>	Arnšteinas pilsoņu līdzdalības kāpnes	52
<i>3.1.attēls.</i>	Lēmumu iesniegšanas un to virzības kārtība pašvaldībās.....	91
<i>4.1.attēls</i>	Cilvēka dzīves vērtību gradācija Latvijas iedzīvotāju vērtējumā.....	108
<i>4.2.attēls.</i>	Apņēmba protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%)	109
<i>4.3.attēls.</i>	Apņēmba protestēt un neprotestēt pret pašvaldību lēmumiem reģionos, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%).....	111
<i>4.4.attēls.</i>	Apņēmba protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu pilsonības statusa un dzimuma (%)	112
<i>4.5.attēls.</i>	Apņēmba protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu izglītības un vietas, kur dzīvo (%).....	112
<i>4.6.attēls.</i>	Apņēmba protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu vecuma (%).....	113
<i>4.7.attēls.</i>	Apņēmba protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu ienākumu līmeņa un nodarbinātības (%)....	113
<i>4.8.attēls.</i>	Vēlētāju aktivitāte Latvijas Republikas parlamenta, pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvijā kopš 1993.gada.....	123
<i>4.9.attēls</i>	Korelācijas diagramma starp vēlētāju līdzdalību 2013.gada pašvaldību un 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās.....	125
<i>4.10.attēls.</i>	Pašvaldību sadalījums pēc vēlētāju līdzdalības 2013.gada pašvaldību un 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvijā	126
<i>4.11.attēls.</i>	Pašvaldību sadalījums pēc vēlētāju līdzdalības 2013.gada pašvaldību vēlēšanās Latvijā	129
<i>4.12.attēls.</i>	Pašvaldību sadalījums pēc vēlētāju līdzdalības 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvijā	132
<i>4.13.attēls.</i>	Pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem pašvaldību budžetā uz vienu iedzīvotāju	133

<i>4.14.attēls.</i> Pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju skaita	134
<i>4.15.attēls.</i> Pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju skaita ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem	136
<i>4.16.attēls.</i> Pašvaldību sadalījums pēc vecuma pensijas saņēmēju skaita uz 1000 iedzīvotājiem	137
<i>4.17.attēls.</i> Pašvaldību sadalījums pēc latviešu īpatsvara procentos	138
<i>4.18.attēls.</i> Pašvaldību sadalījums pēc dzīvi dzimušo skaita uz 1000 iedzīvotājiem.....	140
<i>4.19.attēls.</i> Mārupes novada bērnu (0–18) skaita dinamika	141
<i>4.20.attēls.</i> Loģistiskās funkcijas grafika piemērs ($\beta_0=0$, $\beta_1=1$).....	142

PATEICĪBAS

Autore izsaka vislielāko pateicību Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes Publiskās pārvaldes, demogrāfijas un sociālekonomiskās statistikas katedras profesoriem Jurim Krūmiņam, Pēterim Zvidriņam, asociētajam profesoram Atim Bērziņam, docentam Mārim Pūķim par konsultācijām un vērtīgiem ieteikumiem promocijas darba izstrādes procesā. Autore īpaši pateicas Publiskās pārvaldes katedras bijušajam vadītājam, akadēmiķim Edvīnam Vanagam par akadēmiskā un zinātniskā ceļa ierādīšanu un tagadējai katedras vadītājai Inesai Vorončukai par profesionālu attieksmi, atbalstu un vērtīgiem doktorantu semināriem.

Lai arī kopš sabiedrības vadības studiju programmas dibināšanas ir pagājis 20 gadu, autore joprojām izmanto prasmes, kas apgūtas pie profesoriem Anitas Ušackas, Jāņa Peniķa, Žanetas Ilmetes un Lūcijas Kavales.

Īpašu paldies autore izsaka asociētajam profesoram Edgaram Brēķim, profesoriem Ērikai Šumilo un Birutai Slokai, profesoram Jānim Sīlim, juridisko zinātņu doktoram Artim Stuckam, Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktoram Arnim Kaktiņam, socioloģei Ievai Strodei, Cēsu novada domes priekšsēdētājam Jānim Rozenbergam, Jaunpils novada domes priekšsēdētājai Ligitai Ginterei, 12.Saeimas deputātei Nellijai Kleinbergai, Ventspils pilsētas domei – priekšsēdētājam Aivaram Lembergam, nodaļu vadītājiem – Kasparam Vitenbergam, Inetai Vašukai, Laimonim Strujēvičam, kā arī kolēģiem Ventspils attīstības aģentūrā – par jaunām zināšanām un vērtīgām konsultācijām jomās, kurās autores izpratne bija nepietiekama.

Liels paldies promocijas darba vadītājai, asociētajai profesorei Ingai Vilkai par profesionālu un demokrātisku darba vadīšanu, ļaujot attīstīt jaunas idejas un izvērst diskusiju par tām.

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”. Paldies Latvijas Universitātei par piedāvātājām iespējām sniegto atbalstu disertācijas izstrādē, bet jo īpašs paldies profesionālajai un atsaucīgajai LU projektu vadības grupai Elmīras Zariņas vadībā.

IEVADS

Mūsdienu demokrātijā viens no svarīgākajiem jautājumiem ir attiecības starp iedzīvotājiem un varu. Kādas ir šīs attiecības – ieinteresētas un orientētas uz abpusēju sadarbību vai formālas un asimetriskas, kurās dominē vienvirziena informācijas plūsma bez sevišķas ieinteresētības uz atgriezenisko saikni un līdzdalību. Attiecību kvalitāte starp iedzīvotājiem un varu ir svarīga visos pārvaldības līmeņos: starptautiskajā, nacionālajā, pašvaldību. Ja demokrātiju interpretē kā tautas īstenotu varu, tad jautājums, kas piedalās politisko lēmumu pieņemšanā, patiesībā ir jautājums par to, cik demokrātiska ir sabiedrība.¹ 1992.gadā Pasaules Banka, akcentējot pārmaiņu nepieciešamību publiskajā pārvaldē, visām Austrumeiropas kā jaunās demokrātijas valstīm rekomendēja nostiprināt sadarbību starp publiskās pārvaldes organizācijām un iedzīvotājiem, jo, pieaugot demokrātijai un izpratnei par cilvēka tiesībām un pilnvarām demokrātiskā sabiedrībā, pastiprināsies spiediens pēc demokrātiskas pārvaldes, t.i., atklātas, pieejamas, iesaistošas, iedzīvotāju intereses atbalstošas pārvaldes.² Līdzdalības jautājumi publiskajā pārvaldē arī šobrīd ir aktuāli, tikai mainījušies akcenti to pamatotībai. Daudzi pētnieki šo interesi pamato ar pieaugošām bažām par pilsoniskās līdzdalības līmeņa samazināšanos, pilsoņu zemu aktivitāti vēlēšanās, uzticības mazināšanos demokrātiskās pārstāvniecības institūcijām, neuzticēšanos politiķiem un politiskajām partijām.³ Eiropas politikas plānošanas dokumentos līdzdalība tiek uzlūkota teju kā iespējamais pārstāvniecības demokrātijas uzticēšanās krīzes risinājums.⁴ Iedzīvotāju uzticēšanās ir svarīga dimensija attiecībās starp varu un sabiedrību, jo tā nodrošina varas leģitimitāti un veido cilvēka attieksmi pret varas institūciju izstrādātajiem un pieņemtajiem lēmumiem.

Līdzdalības process, autores skatījumā, ir komplicētākais mehānisms šajās attiecībās, jo tajā ir iesaistītas vismaz divas puses, turklāt bieži ar atšķirīgām interesēm vai uzskatiem. Līdzdalība var būt individuāla (personiska), un līdzdalība var būt kolektīva, kurā intereses tiek aizstāvētas ar formālu vai neformālu, identificētu interešu grupu vai neidentificētu personu starpniecību. Līdzdalības procesā pastāv divas dimensijas: institucionālā un neinstitucionālā.⁵

¹ Verba, S., Nie, H., N. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Chicago: The University of Chicago Press. 1987. pp.452. ISBN 0-226-85296-2.

² Rice, E., M. *Public Administration in Post- Socialist Eastern Europe*. *Public Administration Review*, 1992, vol.52, no.2, pp.116 -124. ISSN 0033-3352.

³ Ekman, J., Amna, E. *Political participation and civic engagement: towards a new typology*. *Human Affairs*, 2012, vol.22, no.3, pp.283-300. ISSN 1210-3055. Available from: doi: 10.2478/s 13374-012-0024-1.

⁴ Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. *Citizen participation at local and regional level in Europe*. Recommendation 307 (2011), Strasbourg, October 18-20, 2011.

⁵ Hooghe, M., Quidelier, E. *Political participation in Europe*. In: *Society and Democracy in Europe*. Edited by Silke, I., K., Gabriel, O., W. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2013, pp.220-244. ISBN 978-0-415-52384-4.

Lai arī mūsdienu līdzdalības teorijā un praksē paliek arvien grūtāk nošķirt abas šīs dimensijas, tomēr ar institucionalizēto saprot līdzdalības formalizētos veidus, piemēram, vēlēšanas, referendumus, publiskās un sabiedriskās apspriešanas, līdzdarbošanos publiskās pārvaldes institūciju izveidotajās komisijās, turpretim neinstitutionalizētās nav tik formālas, visbiežāk tās ir peticijas, demonstrācijas, dažādas aktivitātes sociālajos tīklos vai *politiskā patērnieciskuma* izpausmes.⁶ Tradicionāli saistībā ar līdzdalību tiek pētītas tās institucionālās formas, jo šīs aktivitātes var uzskaitīt un izmērīt, piemēram, balsstiesīgo aktivitāte vēlēšanās. Taču tas nedod priekšstatu par iedzīvotāju līdzdalības patiesajiem apmēriem. Aizvien pamanāmākas kļūst neinstitutionālās līdzdalības formas, taču tās ir grūti izmērāmas. Līdzdalības procesa izpētē pašvaldībās Latvijā autore analizē abas šīs formas, tādējādi līdzdalības novērtēšanā piemērojot paplašinātu līdzdalības satura dimensiju, kas līdz šim pētījumos nav darīts.

Līdzdalības process ir daudzveidīgs un reizē mainīgs. Tā nav statistiska parādība. Dažādos demokrātijas, ekonomiskās un tehnoloģiskās attīstības posmos līdzdalības izpausmes formas ir ļoti dažādas un atšķirīgas, tāpat kā to tipoloģijas un interpretācijas. Līdzdalību par sarežģītu mehānismu padara arī objektīvās pretrunas, kādas pastāv starp demokrātijas principiem un birokrātijas mērķiem. Visai populārs ir uzskatu kopums, kas atzīst, ka efektīvāki ir tie publiskās pārvaldes lēmumi, kurus pieņem kvalificēts, augsti profesionāls personāls, un līdzdalības procedūru izmantošana ir tikai lieks laika patēriņš un mazrezultatīvs iznākums.⁷ Arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) attīstība, no vienas puses, līdzdalības procesa realizācijā ienesa jaunas iespējas, plašākas sadarbības un komunikācijas formas, taču, no otras puses, IKT radīja priekšnoteikumus indivīda individuālai izpausmei vai rīcībai, kas lēnām viņu atradina no nepieciešamības ārpus darba laika iesaistīties kolektīvās organizācijās. Pēc spāņu sociologa Manuela Kastella (*Manuel Castells*) domām, IKT ir nostiprinājis *tīkloto individuālismu*⁸.

Par līdzdalības nozīmi publiskās pārvaldes darba organizācijas un lēmumu pieņemšanas procesa vadīšanā gan nacionālajā, gan pašvaldību pārvaldības līmenī ir pieejams ne mazums starptautisku zinātnisku publikāciju un pētījumu; tās praktizēšanas nepieciešamība ir

⁶ Politiskais patērnieciskums līdzdalības teorijā ir patērētāja produktu vai ražotāja izvēle, pamatojoties uz politiskiem un/vai ētiskiem apsvērumiem. Sīkāk par to: Stolle, D., Micheletti, M. What motivates Political Consumers? First draft for the Special Issue on The Underestimated Consumer-Power- Prospects for the New Consumer Movement in *Forschungs journal Neue Soziale Bewegungen*, 2005, No.4

⁷ Vanags, E., Vanags, I., Krastiņš, O. *Pašvaldību pirmais pašvērtējums*. Rīga: Latvijas Statistikas institūts, 2006. 140 lpp. ISBN 9984-9761-3-0.

⁸ Valtenbergs, V. *Interneta politiskās komunikācijas nozīme atklātības un elektroniskās demokrātijas attīstībā*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2010. 89.lpp.

nostiprināta gan starptautiskajos, gan valstu nacionālajos normatīvajos aktos. Par sabiedrības līdzdalības pozitīvo ietekmi izteikties ir politiski korekti, to kā absolūtu nepieciešamību iekļauj dažādu pārvaldības līmeņu politiskajos dokumentos. Amerikāņu pētniece Šerija Arnšteina (*Sherry R. Arnstein*) ironizē, ka ideja par pilsoņu līdzdalību līdzinās spinātu ēšanai – neviens pret to neiebilst, jo tas nāk par labu. Cienījama ideja, kurai aplaudē gandrīz ikviens.⁹

Taču līdzdalībai zūd jēga, ja tā paliek tikai teorētiska klauzula vai politiskās retorikas izpaušme, t.i., ja publiskās pārvaldes amatpersonas tai piešķir formālas procedūras statusu, vai arī ja iedzīvotājiem nav objektīvi vai subjektīvi motivētas intereses iesaistīties kādās līdzdalības aktivitātēs. Šī situācija uzskatāmi raksturo līdzdalības praktiskās realizācijas komplicētību, jo apšaubīt līdzdalības nozīmi mūsdienu demokrātijā nav populāri, bet realizēt procesu, kurā neviena no iesaistītajām pusēm nav sevišķi motivēta, ir ļoti sarežģīti. Runājot par iedzīvotāju līdzdalību mūsdienu pašvaldībās Latvijā, autore analizē, cik lielā mērā līdzdalības demokrātija pašvaldībās ir attīstīta. Vai spēkā esošais tiesiskais regulējums veicina līdzdalību un kādos līmeņos? Kādus institucionālos mehānismus pašvaldības izmanto līdzdalības procesa vadīšanā? Cik lielā mērā aktuālas ir tradicionālās līdzdalības formas, vai tās nav novecojušas, kļuvušas neērtas sabiedrības indivīda dzīves stilam, un vai populārākas nav neinstitucionālās līdzdalības formas? Kādi faktori, kopsakarības ietekmē vai kavē iedzīvotājus iesaistīties lēmumu pieņemšanas procesos savās pašvaldībās?

Iedzīvotāju līdzdalība ir starpdisciplināra, tajā mijiedarbojas tiesiskie, institucionālie, pārvaldības, politiskie u.c. aspekti. Šī starpdisciplināritāte izriet no pašvaldību autonomijas veidiem – politiskās, administratīvās, tiesiskās un ekonomiskās autonomijas, ko, pamatojoties uz Eiropas tiesiskajām tradīcijām un pašvaldību vēsturē sakņotiem priekšstatiem, definē Eiropas vietējo pašvaldību harta.¹⁰

⁹ Arnstein, R., S. A Ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Volume 35, Issue 4, pp. 216-224. Available from doi: 10.1080/01944366908977225

¹⁰ Latvijas parlaments ratificēja *Eiropas vietējo pašvaldību hartu* ar Saeimas 1996.gada 22.februārī pieņemto likumu *Par Eiropas vietējo pašvaldību hartu*, kura noteica Latvijas saistības pildīt 26 no 30 hartas paragrāfiem un attiecināt hartu uz visām tā laika teritoriālajām vienībām. 1999.gadā Latvija pievienojās vēl trim paragrāfiem. Pašlaik Latvijai nav saistošs tikai viens – 9.panta 8.paragrāfs par pašvaldību brīvu pieeju nacionālajam kapitāla tirgum. Harta apraksta vairākus autonomijas veidus, kurus pašvaldību jautājumu eksperts, Dr.oec. Māris Pūķis un Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis Andris Jaunsleinis izvērsti strukturē izdevumā *Vietējās pašvaldības darbības pamatprincipi*, Rīga: LPS, 2014. 11.-12.lpp.

Pētījuma objekts ir pašvaldības Latvijā.

Pētījuma priekšmets ir iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā un to ietekmējošie faktori.

Pētījuma mērķis ir izanalizēt iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā un to ietekmējošos faktorus pašvaldībās Latvijā, kā arī izstrādāt priekšlikumus līdzdalības procesa vadības pilnveidošanai.

Pētījuma uzdevumi

1. Analizēt līdzdalības jēdzienu, svarīgākās tipoloģijas, ietekmējošos faktorus un iztirzāt atšķirīgās pieejas;
2. Identificēt iedzīvotāju līdzdalību veidojošās regulējošās un neregulējošās sfēras lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā, apzināt iespējamās faktoru grupas;
3. Analizēt līdzdalības tiesisko un institucionālo vidi lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā;
4. Izpētīt Latvijas iedzīvotāju viedokli par līdzdalības procesu, institucionālajām un neinstitucionālajām līdzdalības formām, kā arī motivācijas faktorus, kas ietekmē viņu lēmumu līdzdalībai;
5. Novērtēt sociāli ekonomiskā statusa faktoru ietekmi uz iedzīvotāju līdzdalību pašvaldībās Latvijā;
6. Analizēt iedzīvotāju līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu lietotāju sociāli demogrāfisko struktūru;
7. Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, izstrādāt priekšlikumus līdzdalības procesa vadības pilnveidošanai pašvaldībās Latvijā.

Pētījuma hipotēzes

1. Iedzīvotāju līdzdalība pašvaldību lēmumu pieņemšanas procesā Latvijā ir attīstīta līdzdalības zemākajos līmeņos, kuros pašvaldības praktizē informēšanu un konsultācijas ar iedzīvotājiem.
2. Iedzīvotāju iesaistīšanās institucionālajās līdzdalības formās pašvaldībās Latvijā nav populāra. Iedzīvotāji priekšroku dod līdzdalības neinstitucionālajām formām.
3. Sociāli ekonomiskā statusa faktoriem ir svarīga loma iedzīvotāju līdzdalības motivācijā un formu izvēlē.

Darba aizstāvēšanai izvirzītās tēzes

1. Iedzīvotāju līdzdalībai lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā ir radīti priekšnoteikumi un nostiprinātas iespējas institucionālās līdzdalības zemākajā – informācijas pieejamības/informēšanas – līmenī.
2. Pašvaldības iedzīvotāji administratīvo aktu izdošanā līdzdarbojas tikai atsevišķos gadījumos, pārstāvju izvēles kritēriji ir neskaidri.
3. Līdzdalība lēmumu pieņemšanā pašvaldību politiskajā līmenī pamatā balstās uz pašvaldības politisko kultūru un sadarbības tradīcijām. Pašvaldības referendumu ieviešanai nav politiskās gribas nedz nacionālā līmeņa, nedz pašvaldību amatpersonu vidū.
4. Iedzīvotāji pasīvi iesaistās institucionāli nostiprinātajās līdzdalības formās lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā.
5. Gados vecāki cilvēki līdzdalībā atzīst institucionālo formu izmantošanu, jauni cilvēki – neinstitucionālās līdzdalības formas.

Pētījuma zinātniskā novitāte

- Līdzdalības procesa novērtēšanā pašvaldībās Latvijā piemērota paplašināta līdzdalības satura dimensija.
- Identificēti iedzīvotāju līdzdalību virzošie un kavējošie faktori lēmumu pieņemšanā pašvaldībās Latvijā.
- Atklāta saikne starp iedzīvotāju līdzdalības un sociāli ekonomiskā statusa faktoriem.
- Novērtēta iedzīvotāju līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu izmantošana.

Pētījuma metodes

Lai izanalizētu līdzdalības tiesisko un institucionālo vidi, identificētu faktoros, kas potenciāli varētu ietekmēt iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā, un izstrādātu priekšlikumus līdzdalības procesa vadības pilnveidošanai, autore izmantoja šādas **pētījumu metodes**:

- **monogrāfisko metodi** – līdzdalības un to ietekmējošo faktoru teorētiskā ietvara analīzei;
- **dokumentu analīzi** – tiesību aktu, izstrādāto koncepciju, programmu un citu publiski pieejamu informācijas avotu izpētei un analīzei;

- **kvalitatīvās izpētes metodes** – padziļinātas daļēji strukturētas un strukturētas intervijas ar valsts pārvaldes un pašvaldību amatpersonām, ekspertiem pašvaldību tiesību un darba organizācijas jautājumos, sabiedriskās domas pētniekiem;
- **kvantitatīvās izpētes metodes**, kas ietver iedzīvotāju aptauju, izmantojot tiešās intervijas metodi respondentu dzīves vietās; aprakstošo statistiku, tabulu un grafisko attēlu veidošanu; statistiskās, regresiju, faktoru analīzes un neparametriskās statistikas metodes – Kruskala-Valisa testu, Kolomogorova-Smirnova divu izlašu testu, Spīrmena rangu korelācijas koeficientu.

Promocijas darba izstrādes gaitā autore sadarbībā ar Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centru SKDS veica trīs aptaujas. Izvērstākā Latvijas iedzīvotāju aptauja *Iedzīvotāju līdzdalības un demokrātijas vērtējums Latvijas pašvaldībās* notika 2012.gada jūlijā. Izmantojot stratificēto nejaušo izlasi, tika aptaujāti 1050 Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem, kas ir ģenerālajam kopumam atbilstoša reprezentatīva izlase. Aptauja aptvēra visus Latvijas reģionus. Nākamajās divās aptaujās (*2013.gada novembrī un 2014.gada novembrī/decembrī*) atsevišķu līdzdalības aspektu izpēte tika atkārtota. Pētījuma tehniskā informācija bija tāda pati, atšķīrās tikai respondentu skaits – 2013.gadā tika aptaujāti 1045, bet 2014.gadā – 1003 Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji.

Pašvaldību problēmjautājumu izpētei dažādos aspektos autore intervēja ekspertus: ekonomikas zinātņu doktoru Māri Pūķi, juridisko zinātņu doktoru Arti Stucku, pašvaldību vadītājus – Skrundas novada domes priekšsēdētāju Nelliju Kleinbergu (amatā līdz 2014.gada oktobrim), Jaunpils novada domes priekšsēdētāju Ligitu Ginteri, Cēsu novada domes priekšsēdētāju Jāni Rozenbergu, Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītāju Inetu Vašuku, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Pašvaldību departamenta direktora vietnieci Lieni Kristapsoni (amatā līdz 2014.gada oktobrim), Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktoru Arni Kaktiņu.

Darba teorētiskais un metodoloģiskais pamats ir

- publicētie zinātniskie darbi – grāmatas, monogrāfijas, zinātniskie raksti un publikācijas par iedzīvotāju līdzdalību pašvaldību pārvaldības līmenī;
- starptautisko organizāciju veiktie pētījumi un iegūto datu analīze;
- Latvijas Republikas un starptautiskie tiesību akti un politikas plānošanas dokumenti;
- Latvijas pašvaldību publiski pieejamā informācija;
- autores patstāvīgi veikto aptauju rezultāti un ekspertu interviju vērtējumi;

– zinātnisko konferenču materiāli.

Promocijas darba atsevišķu jautājumu analīzē autore izmanto Centrālās statistikas pārvaldes un citu organizāciju publicētos statistikas datus.

Pētījuma ierobežojumi

Promocijas darba ietvaros autore ir noteikusi šādus konceptuālos ierobežojumus. Iedzīvotāju līdzdalība tiek pētīta vienīgi saistībā ar lēmumu pieņemšanas procesu pašvaldībās Latvijā, t.i., gan zinātniskajā, gan profesionālajā literatūrā vispārpieņemtās politiskās līdzdalības izpratnes kontekstā (*skat. 1.2.sadaļu Politiskās līdzdalības definīcijas un tipoloģijas*). Politiskās līdzdalības mērķis ir ietekmēt politiķu izvēli vai nu saistībā ar rīcībpolitiku, vai administratīvajiem lēmumiem konkrētajā administratīvajā teritorijā.

Līdzdalības formas saistībā ar lēmumu pieņemšanas procesu var būt gan institucionālas, gan neinstitucionālas. Pilsoniskie, kā arī neinstitucionālie līdzdalības aspekti tiek iztirzāti tikai kontekstā ar lēmumu pieņemšanas procesu pašvaldībā. Vairāki starptautiski atzīti līdzdalības pētnieki¹¹ norāda, ka efektīva līdzdalība ir atkarīga no iespējām darboties privātajā jomā, kas nodrošina politiskajai līdzdalībai nepieciešamo apmācību un prasmes. Šī darba ietvaros līdzdalība tiek pētīta tikai un vienīgi saistībā ar pašvaldību un tādiem līdzdalības veidiem, kas ir atzīti par tiesiskiem. Līdzdalība privātajā jomā, kā arī politiskā protesta daudzveidīgās izpausmes pētītas netiks.

Līdzdalības subjekts pētījumā ir pašvaldības *iedzīvotāji*, ne sabiedrība kopumā. Interesešu grupu, nevalstisko organizāciju, komersantu un citu pašvaldības partneru līdzdalības iespējas autore šajā darbā nevērtē. Tālab zinātniskajās publikācijās par iedzīvotāju līdzdalību angļu valodā autore lieto formulējumu *citizens' participation (līdzdalības jēdzienu skaidrojums iztirzāts 1.2.sadaļā)*. Atsevišķi līdzdalības veidi, piemēram, līdzdalība vēlēšanās, pašvaldību referendumos, promocijas darbā tiek analizēti saistībā ar iedzīvotāju pilsonības statusu.

Līdzdalību šajā pētījumā autore skata kā kvalitatīvi augstāku mijiedarbības stadiju attiecībās starp iedzīvotājiem un pašvaldību, kas saskaņā ar zinātnieces Arnšteinas pilsoņu līdzdalības kāpņu gradāciju attiecināma uz tādu līdzdalības pakāpi kā partnerība, varas

¹¹ Šādu nostāju pauž autori Dž. D. H. Kouls (*G.D.H.Cole*), G. Almonda (*Gabriel A.Almond*) un S. Verba (*Sidney Verba*) darbā *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princetone, N.J.:Princeton University Press, 1963. 11. un 12. nod. Vēl plašāk teoriju par attiecībām starp varas modeļiem, ar valdību nesaistītu jomu un politisko demokrātiju attīsta H. Ekstains (*Harry Eckstein*) monogrāfijā *A theory of stable democracy – Research Monograph*, No 10. Princeton University Press,: Center of International Studies, 1961, 50.lpp.

deleģējums.¹² Iedzīvotāju līdzdalība pētījumā tiek analizēta kā divvirzienu komunikācija starp pašvaldību un tās iedzīvotājiem, kurā pašvaldības un iesaistītās mērķgrupas savstarpēji sadarbojas, izvērtē – kuri mērķi, prioritātes un rīcības būtu labākās izvēles konkrētās pašvaldības teritorijās attīstībai.¹³ Kontekstā ar šī jēdziena izpratni vērtētas arī citas sabiedrības iesaistes formas – *informēšana* kā priekšnoteikums līdzdalības procesa kvalitatīvai norisei, kā arī *konsultāciju veidi ar iedzīvotājiem*.

Iedzīvotāju līdzdalības izpēti autore strukturē šādās dimensijās:

- tiesiskā vide, kuras regulācijas robežas var veicināt vai bremsēt līdzdalību. Tiesiskā vide demonstrē līdzdalības demokrātiskās robežas, cik tālu publiskā vara ir gatava dalīties varas deleģējumā ar sabiedrību;
- institucionālā vide, kas daļēji ir saistāma ar tiesiski nostiprināto līdzdalības bāzi, taču paredz pašvaldībām pietiekami lielu rīcības brīvību un individuālu pieeju;
- iedzīvotāju līdzdalības motivācijas faktori, kas nosaka viņa individuālo izvēli piedalīties vai nepiedalīties līdzdalībā;
- sociāli ekonomiskā statusa faktori, kas raksturo indivīda rīcībā esošos resursus (*ienākumus, izglītību, ģimenes statusu, nodarbinātību u.c.*) un to ietekmi uz līdzdalību.

Pētījuma veikšanas periods

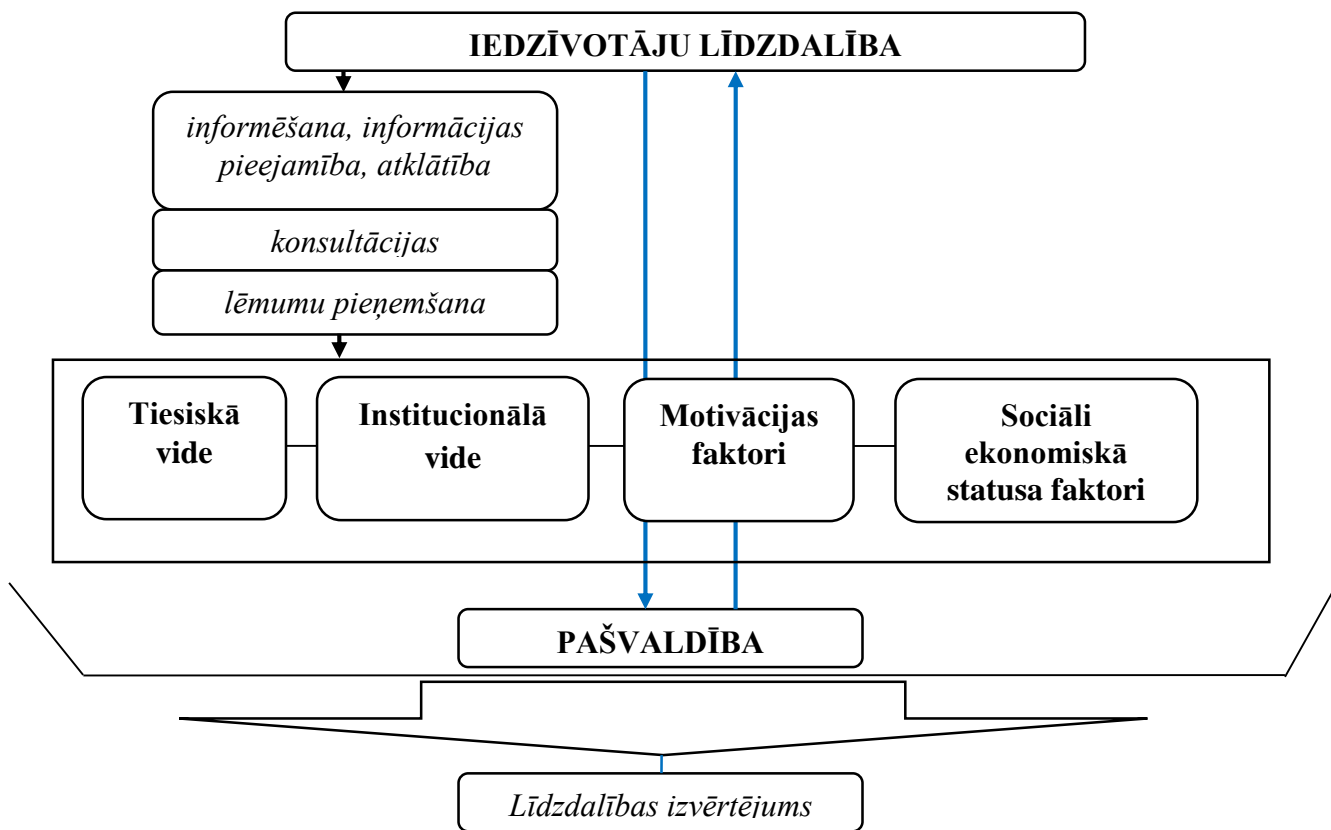
Pašvaldību darba vadīšanas jautājumos autore praktiski ir iesaistīta kopš 1989.gada, pētījumos – kopš 1999.gada. Promocijas darbā atsevišķu aspektu salīdzināšanai izmantoti attiecīgā perioda pētniecības darba rezultāti, kas atspoguļoti zinātniskās publikācijās un rakstu krājumos. Jaunākie pētījumi veikti laika periodā no 2011. līdz 2015.gadam.

Promocijas darba struktūra

Darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām, noslēguma secinājumiem, priekšlikumiem, izmantotās literatūras, tiesību aktu un citu avotu saraksta un pielikumiem. Pētījuma konceptuālā shēma par iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā parādīta *1.attēlā*.

¹² Arnstein, R.,S. A Ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Volume 35, Issue 4, pp.216-224. Available from doi: 10.1080/01944366908977225

¹³ European Institute for public participation. *Public participation in Europe An international perspective*, 2009.

1.attēls. Promocijas darba pētījuma konceptuālā shēma

Ievadā pamatota pētījuma aktualitāte, noteikts pētījuma objekts un priekšmets, izvirzītas pētījuma hipotēzes un definēts mērķis, kura sasniegšanai noteikti konkrēti uzdevumi. Tēmas izpētei formulētas pētījuma robežas, raksturotas pētniecības metodes, zinātniskā novitāte un tēzes darba aizstāvēšanai. Nodaļā dots ieskats par citiem autoriem un viņu pētījumiem, kuri kādā no tēmas aspektiem, autores skatījumā, devuši nozīmīgu ieguldījumu.

Pirmajā nodaļā sniegta iedzīvotāju līdzdalības un to ietekmējošo faktoru teorētiskā analīze. Nodaļā iztirzātas līdzdalības jēdziena konceptuālās variācijas un tipoloģijas, raksturoti svarīgākie attīstības posmi. Darbā izmantoti pasaules vadošo zinātnieku pētījumi un atziņas par līdzdalības procesu. Autore analizē amerikāņu zinātnieces Peitmanes (*Carol Paterman*) atziņas par līdzdalības demokrātijas modeli, raksturo amerikāņu līdzdalības pētījumu autoritāšu Verbas (*Sidney Verba*), Šlozmana (*Kay Lehman Schlozman*), Nī (*Norman H. Nie*), Kima (*Jae-on Kim*), Patnema (*Robert Putnam*), Breidija (*Henry E. Brady*), Dāla (*Robert Dahl*), Sartori (*Sartori*), kā arī Eiropas pētnieku Van Deta (*Jan van Deth*), Teorela (*Jan Teorell*), Ekmana (*Joakim Ekman*) un Amnas (*Erik Amnó*) un daudzu citu autoru līdzdalības teorētiskās nostādnes un atšķirības. Analizējot līdzdalības tiesisko un institucionālo vidi, autore piemēro līdzdalības līmeņu dalījumu, ko izstrādājusi zinātniece Arnšteina (*Sherry R. Arnstein*), strukturējot līdzdalību dažādos ietekmības līmeņos un izvietojot tos modelī, kas attēlotas kā kāpnes. Autore sniedz ieskatu nozīmīgākajos starptautiskajos pētniecības virzienos par līdzdalību ietekmējošajiem

faktoriem un daudzveidīgajiem aspektiem. Darbā izmantota Verbas (*et al.*) līdzdalības modeļu teorija, kas balstās uz indivīda individuālajiem resursiem, ko veido sociāli ekonomiskā statusa faktori. Līdzdalības procesa analīzei pašvaldībās izmantots pašnovērtējuma modelis, ko piedāvā britu zinātnieki Stokers (*Gerry Stoker*) Pračets (*Lawrence Pratchett*) un Loundsa (*Vivien Lowndes*).

Promocijas darba turpmākajās nodaļās pētījuma dažādi aspekti ir analizēti Latvijas kontekstā.

Otrajā nodaļā pētīta iedzīvotāju līdzdalības tiesiskā vide kā iedzīvotāju līdzdalības iespēju ietekmējošs faktors. Tiesiskās vides analīzi autore strukturē atbilstoši trīs līdzdalības līmeņiem lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās:

1. Informēšana, informācijas nodrošināšana;
2. Konsultāciju prakse;
3. Pilnvaru sadalīšana lēmumu pieņemšanas procesā starp vietējo varu un iedzīvotājiem.

Trešajā nodaļā izvērtēta līdzdalības institucionālā vide pašvaldībās Latvijā. Autore analizē līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās, sniedz tām novērtējumu. Tā kā pašvaldību nolikumi ir katras pašvaldības ārējais normatīvais akts, kas raksturo iedzīvotāju tiesības un pienākumus vietējā pārvaldē un ir saistošs visām fiziskajām un juridiskajām personām attiecīgajā administratīvajā teritorijā, autore izanalizē visu 119 Latvijas pašvaldību nolikumos reglamentētās iedzīvotāju līdzdalības iespējas.

Ceturtajā nodaļā pētīta iedzīvotāju līdzdalības aktivitāte, salīdzinātas izmaiņas starp 2012., 2013. un 2014.gadu aptaujas rezultātiem atsevišķos līdzdalības aspektos. Apkopoti un sagrupēti līdzdalības motivācijas faktori, analizēta korelācija starp institucionālajām un neinstitucionālajām līdzdalības formām. Sociāli ekonomiskā statusa faktoru ietekmi uz vēlētāju līdzdalību autore novērtē, izmantojot ekonometrisko modeli.

Katras nodaļas beigās veikts kopsavilkums. Promocijas darbu noslēdz autores secinājumi un priekšlikumi līdzdalības procesa vadības pilnveidošanai lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā.

Pētījumi un redzamākie autori Latvijā

Lai arī iedzīvotāju līdzdalības sabiedriskā nozīme vienmēr ir augsti vērtēta, tomēr, autores skatījumā, līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā ir maz analizēta. Nozīmīgākie pētījumi, kuros līdzdalības jautājumi Latvijas Universitātes (LU) profesoru Edvīna Vanaga un Tāļa Tisenkopfa vadībā ir analizēti visdetalizētāk, ir veikti turpat pirms 15 gadiem. 1999.gadā starptautiskas pētniecības programmas *Demokrātija un vietējās pašvaldības* ietvaros, kuru habilitētā ekonomikas doktora, LU profesora Edvīna Vanaga vadībā Latvijā realizēja Latvijas Statistikas institūta un LU Publiskās pārvaldes katedras pētnieki, ieskaitot darba autori, Latvijas iedzīvotāju sabiedriskā aktivitāte un līdzdalība pašvaldībās tika pētīti atsevišķos aspektos. Pētījuma rezultāti un secinājumi ir publicēti starptautiskā zinātniskā krājumā.¹⁴

Publiskās pārvaldes eksperti Edvīns Vanags, Inga Vilka, Māris Pūķis 2002.gadā starptautiskas programmas ietvaros izstrādāja demokrātijas izpausmes kopindeksu, pamatojoties uz atsevišķu rādītāju indeksiem, piemēram, iedzīvotāju iesaistīšana pašvaldību budžeta apspriešanā un lēmumu pieņemšanā, komunikāciju stratēģijas esamība, portāla vai mājas lapas izveidošana internetā par pašvaldības darbu, informācijas apmaiņa ar e-pasta palīdzību u.c.¹⁵ Lai arī izstrādātais demokrātijas izpausmes kopindekss tā laika pašvaldību demokrātijas novērtēšanā bija liels ieguvums, tomēr uz šo brīdi tas ir jau novecojis. Līdzdalības ideja īpaši izcelta tika LU profesora Tāļa Tisenkopfa veidotajā *Pārskatā par tautas attīstību* (2001), kurā autori Aivita Putniņa, Pauls Raudseps un Vladimirs Meņšikovs veica cilvēku sabiedriskās iesaistīšanās un politiskās līdzdalības analīzi demokrātiskā sabiedrībā.¹⁶

LR Centrālā statistikas pārvalde periodā no 2005. līdz 2014.gadam aptaujāja Latvijas pašvaldību vadītājus par svarīgākajām pašvaldību darbības jomām, tajās iekļaujot arī atsevišķu sadaļu par iedzīvotāju aktivitāti. Visu aptauju rezultāti ir publicēti tematiskajos izdevumos *Latvijas vietējo pašvaldību pašvērtējumi*.

Latvijas sabiedrības demokratizācijas procesa attīstību un izmaiņas dažādos aspektos pēta Latvijas zinātnieki LU profesora Jura Rozenvalda vadībā. Sadarbībā ar LU Sociālo un politisko

¹⁴ Vanags, E., Seimuskane, L., Vilka, I. *The Development of Democracy and Local Governance in Latvia*. In: Szücs S., Strömberg L. (Eds.). *Local Elites, Political Capital and Democratic Development. Governing Leaders in Seven European Countries*. Urban and Regional Research International. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, Volume 9, pp.173-201. ISBN-10 3-531-15059-6

¹⁵ Vanags, E., Vanags, I., Krastiņš, O. *Pašvaldību pirmais pašvērtējums*. Rīga: Latvijas Statistikas institūts, 2006. 140 lpp. ISBN 9984-9761-3-0.

¹⁶ *Pārskats par tautas attīstību 2000/2001: Sabiedriskās politikas process Latvijā*. Tisenkopfs T. (galv.red.). Rīga: UNDP, 2001. 51 lpp. ISBN 9984684075.

pētījumu institūtu (SPPI) ir pētīti sabiedrības attīstības starpdisciplināri jautājumi un veikts demokrātijas audits Latvijā dažādos laika periodos.¹⁷ Atsevišķos aspektos pētīti arī politiskās līdzdalības jautājumi. Redzamākie autori šajā jomā ir LU profesori Juris Rozenvalds, Brigita Zepa, LU asociētie profesori Ivars Ījabs un Inga Vilka, pētnieki Marija Golubeva, Zinta Miezaine, Māra Sīmane, Jurijs Ņikišins.

Līdzdalības etniskos aspektus Rīgas pašvaldības lēmumu pieņemšanā ir analizējuši Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centra pētnieki.¹⁸ Jaunākajos pētījumos līdzdalība pētīta politisko attieksmju veidošanas un politiskās komunikācijas kontekstā. Pētniece Inta Mieriņa 2011.gadā ir aizstāvējusi promocijas darbu *Par politisko līdzdalību un politisko attieksmju veidošanos postkomunisma valstīs*¹⁹ socioloģijā, savukārt politisko līdzdalību interneta politiskās komunikācijas kontekstā atsevišķā promocijas sadaļā ir aplūkojis pētnieks Visvaldis Valtenbergs, 2010.gadā aizstāvot promocijas darbu politikas zinātņu nozarē.²⁰

Salīdzinoši vairāk pētījumu ir veikti par nevalstisko organizāciju nozīmi līdzdalības procesā, līdzdalību nacionālajā pārvaldības līmenī un pilsoniskās sabiedrības attīstību. Prominentākais pilsoniskās sabiedrības attīstības pētnieks ir LU asociētais profesors Ivars Ījabs, līdzdalības jautājumus pētījuši arī Iveta Kažoka un Aigars Strupišs. Sabiedrības tiesību aizsardzības efektivitāti un iesaistes problēmjautājumus pašvaldības teritorijas plānošanas un būvniecības jomā analizējusi LU profesore Ilma Čepāne, pētnieki Gatis Litvins, Sandijs Statkus, Kristaps Markovskis. Detalizētu pētījumu par informācijas atklātības principu un tā galējo robežu veikusi juridisko zinātņu doktore Kristīne Jarinovska.

Taču visaptverošu pētījumu par iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā un to ietekmējošajiem faktoriem, analizējot tiesiskos, institucionālos un neinstitucionālos aspektus, pētot kopsakarības starp iedzīvotāju līdzdalību, teritoriju attīstības un dzīves līmeņa rādītājiem, iedzīvotāju līdzdalību un apmierinātību ar pašvaldības darbu; iedzīvotāju līdzdalības un sociālās struktūras ietekmi, izzinot ne tikai vietējo kopienas līderu un

¹⁷ Latvijas zinātnieku, pētnieku darbi apkopoti pieejami vairākos izdevumos noteiktos laika periodos. Skat. LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. Stratēģiskās analīzes komisija. *Cik demokrātiska ir Latvija: Demokrātijas audits*. Rozenvalds, J. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. 301 lpp. ISBN 9984-770-68-0; kā arī – LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005-2014*. Rozenvalds, J. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 315 lpp. ISBN 978-9934-8487-0-4.

¹⁸ Djačkova, S., Strautiņa, I., Indriksone, A. *Sabiedrības līdzdalība Rīgas pašvaldības lēmumu pieņemšanā*. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 2004. Pieejams tiešsaistē: <http://providus.lv/article/sabiedribas-lidzdaliba-rigas-pasvaldibas-lemumu-pienemsana-etniskie-aspekti>.

¹⁹ Mierina, I. *Political participation and development of political attitudes in post-communist countries*. PhD thesis, Rīga: [University of Latvia], 2011. 210 lpp.

²⁰ Valtenbergs, V. *Interneta politiskās komunikācijas nozīme atklātības un elektroniskās demokrātijas attīstībā*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2010. 167 lpp.

pašvaldību vadītāju viedokli par iedzīvotāju līdzdalību, bet analizējot arī iedzīvotāju uzskatus un vērtējumus, autorei neizdevās identificēt.

Darba rezultātu aprobācija

I Zinātniskā darba rezultāti ir publicēti šādās starptautiskās zinātniskās publikācijās:

1. Seimuskane, L., Voroslava, M., Pukis, M. *Public trust and participation depending on ethnicity in Latvia*. Zinātniskais žurnāls *European Integration Studies*. Kauņas Tehnoloģiju universitāte, Nr.8, 2014, 39.–47.lpp. ISSN 1822–8402, EBSCO.
2. Seimuskane, L. *Participatory democracy in Latvia: limitations of the statutes of local government*. Zinātniskais žurnāls *Socialiniai Turimai / Social Research*. Šauļu universitāte, Nr.1, 2014, 63.–73.lpp. ISSN 1392–3110, EBSCO.
3. Seimuskane, L., Vilka, I., Sloka, B. *Evaluation of citizens participation in local governments of Latvia*. Zinātniskais žurnāls *Journal of Economics and Management Research*. Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, Nr.3, 2014, 87.–101.lpp. ISSN 2255–9000, WEB of SCIENCE CPCI.
4. Seimuskane, L., Voroslava, M. *Citizens' trust in public authorities of Latvia and participation paradigm*. Zinātniskais žurnāls *European Scientific Journal (ESJ)*, 9.sējums, Nr.35, 2013, 44.–59.lpp. ISSN 1857–7431 (tiešsaistes izdevums), ISSN 1857–7881 (drukātais izdevums), EBSCO.
5. Seimuskane, L. *The introduction of local referendums – Latvian population assessment*. Zinātniskais žurnāls *Journal of Economics and Management Research*. Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, Nr.2, 2013, 95.–105.lpp. ISSN 2255–9000 WEB of SCIENCE CPCI.
6. Seimuškāne, L. *Pašvaldību referendumu ieviešanas problēmjautājumi Latvijā*. XIV Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums, 2013, Biznesa augstskola *Turība*. ISSN 1691–6069.
7. Seimuskane, L., Vilka, I. *Local referendums as a paradigm for transformation of citizens' participation in Latvia*. Zinātniskais žurnāls *Socialiniai Turimai / Social Research*. Šauļu universitāte, Nr.3, 2012, 76.–86.lpp. ISSN 1392–3110, EBSCO.

8. Seimuskane, L. *Self-assessment options for citizen participation in local governments*. Latvijas Universitātes starptautiskā zinātniskā konference *New Challenges of Economic and Business Development–2012*. Konferences rakstu krājums, LU, Rīga, 2012, 624.–632.lpp. ISBN 987–9984–45–519–6.
9. Vanags, E., Seimuskane, L., Vilka, I. *The development of democracy and local governance in Latvia*. Rakstu krājums: Szucs, S., Stromberg, L. (red.), *Local Elites, Political Capital and Democratic Development*. Governing Leaders in Seven European Countries. Urban and Regional Research International, 9.sējums, 2006, 173.–201.lpp. ISBN–10 3–531–15059–6, SPRINGER SCIENCE.

Par zinātniskā darba rezultātiem ziņots šādos **vispārējos profesionālos izdevumos**:

1. Vilka, I., Seimuskane, L. *The evaluation of local government reform in Latvia from current perspective*. 20.NISPAcee gadskārtējā konference *Public Administration East and West: Twenty years of Development*. 2012.gada 23.–26.maijā, Ohrid, Maķedonija. Konferences rakstu CD versija, NISPAcee Press, 2012. ISBN 978–80–89013–63–0.
2. Seimuskane, L., Vilka, I. *Relations between citizens' trust and participation in local governments in Latvia*. 21.NISPAcee gadskārtējā konference *Regionalization and Inter-regional Cooperation*, 2013.gada 16.–18. maijā, Belgrada, Serbija. Konferences rakstu CD versija, NISPAcee Press, 2013. ISBN 978–80–89013–68–5.

II Par zinātniskā darba rezultātiem ziņots šādās **starptautiskās zinātniskās konferencēs**:

1. Referāts ar līdzautoriem Ingu Vilku un Edgaru Brēķi *Assessment of socio-economic status relevance to Latvian voters participation in elections*, prezentēts Starptautiskajā konferencē *Local government and urban governance: citizen responsive innovations in Europe and in Africa*. Lisabonas universitāte, 2015.gada 9.–10.aprīlī, Lisabona, Portugāle.
2. Referāts ar līdzautoriem Maiju Vorslavu un Māri Pūķi *Public trust and participation depending on ethnicity in Latvia*, prezentēts 12. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Political and economic challenges stimulating strategic choices towards Europe of knowledge*. Kauņas Tehnoloģiju universitāte, 2014.gada 25.aprīlī, Kauņa, Lietuva.
3. Referāts ar līdzautori Maiju Vorslavu *Citizens' trust in public authorities of Latvia and participation paradigm*, prezentēts 1th Eurasian Multidisciplinary Forum. Grigola Robakidzes universitāte, 2013.gada 23.–26.oktobrī, Tbilisi, Gruzija.

4. Referāts *Participatory democracy in Latvia: limitations of the statutes of local government*, prezentēts 2.Starptautiskajā zinātniski – praktiskajā konferencē *Good Governance at local self-government: democracy, decentralization, development*. Šauļu universitāte, 2013.gada 18.–19.oktobrī, Šauļi, Lietuva.
5. Referāts *Pašvaldību referendumu ieviešanas problēmjautājumi Latvijā*, prezentēts XIV Starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Radīt nākotni: komunikācija, izglītība business*. Biznesa augstskola *Turība*, 2013.gada 30.maijā, Rīga, Latvija.
6. Referāts ar līdzautorēm Ingu Vilku, Birutu Sloku *Evaluation of citizens participation in local governments of Latvia*, prezentēts Starptautiskajā zinātniskajā konferencē *New Challenges of Economic and Business Development–2013*. Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, 2013.gada 9.–11.maijā, Rīga, Latvija.
7. Referāts ar līdzautori Ingu Vilku *Local referendums as a paradigm for transformation of citizens participation in Latvia*, prezentēts Starptautiskajā zinātniski – praktiskajā konferencē *Good governance in Local Self-Government: European and National Trends*. Šauļu universitāte, 2012.gada 12.–13.oktobrī, Šauļi, Lietuva.
8. Referāts *Current issues of citizens participation in Local governments in Latvia*, prezentēts Starptautiskajā zinātniski – praktiskajā konferencē *Sustainable Development in Regions: Challenges and Perspectives*. Klaipēdas universitāte, 2012.gada 27.septembrī, Klaipēda, Lietuva.
9. Referāts *Self-assessment options for citizen participation in local governments*, prezentēts Starptautiskajā zinātniskajā konferencē *New Challenges of Economic and Business Development–2012*. Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, 2012.gada 10.–12.maijā, Rīga, Latvija.

Par zinātniskā darba rezultātiem ziņots šādās zinātniskajās konferencēs:

1. Referāts *Iedzīvotāju līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu salīdzinājums pašvaldībās Latvijā*, prezentēts Latvijas Universitātes 73.konferencē, sekcijā *Publiskā sektora pārvaldība un ekonomika*. LU, Ekonomikas un vadības fakultāte, 2015.gada 5.februārī, Rīga, Latvija.
2. Referāts *Iedzīvotāju līdzdalības regulējums pašvaldību nolikumos Latvijā*, prezentēts Latvijas Universitātes 72.konferencē, sekcijā *Publiskā sektora pārvaldība un ekonomika*. LU, Ekonomikas un vadības fakultāte, 2014.gada 3.februārī, Rīga, Latvija.

3. Referāts *Pašvaldību referendumu ieviešana–Latvijas iedzīvotāju vērtējumā*, prezentēts Latvijas Universitātes 71.konferencē, sekcijā *Publiskā sektora pārvaldība un ekonomika*. LU, Ekonomikas un vadības fakultāte, 2013.gada 31.janvārī, Rīga, Latvija.
4. Referāts *Pašvaldību referendumu nozīme vietējās demokrātijās*, prezentēts Latvijas Universitātes 70.konferencē, sekcijā *Publiskā sektora pārvaldība un ekonomika*. LU, Ekonomikas un vadības fakultāte, 2012.gada 2.februārī, Rīga, Latvija.

Par zinātniskā darba rezultātiem ziņots šādās **profesionālajās konferencēs**:

1. Referāts ar līdzautori Maiju Vorslavu *Public trust in parliament, national and local governments in Latvia*, prezentēts Northeast Conference on Public Administration *Public Administration in an Information Society: Opportunities, Threats, and Intriguing Possibilities*, 2013.gada 1.–2.novembrī, Delavēras universitāte, ASV.
2. Referāts ar līdzautori Ingu Vilku *Relations between citizens trust and participation in local governments in Latvia*, prezentēts 21.NISPAcee gadskārtējā konferencē *Regionalization and Inter-regional Cooperation*, 2013.gada 16.–18. maijā, Belgrada, Serbija.
3. Referāts *Pilsētu mārketingi kā labas pārvaldības sabiedrotāji*, prezentēts Starptautiski praktiskajā konferencē *Viedu pašvaldību attīstības iespējas Latvijā*. Rīgas pilsētas dome, 2012.gada 24.oktobrī, Rīga, Latvija.
4. Referāts ar līdzautori Ingu Vilku *The evaluation of local government reform in Latvia from current perspective*, prezentēts 20.NISPAcee gadskārtējā konferencē *Public Administration East and West: Twenty years of Development*. 2012.gada 23.–26.maijā, Ohrid, Maķedonija.

1. IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBA UN TO IETEKMĒJOŠO FAKTORU TEORĒTISKĀ ANALĪZE

1.1. Līdzdalība un demokrātija pašvaldībās

Gandrīz visas līdzdalības studijas sākas ar apgalvojumu par līdzdalības un demokrātijas nedalāmību. Taču terminam *demokrātija* var būt dažādas nozīmes, tāpat kā pieejas tās definēšanai. LU profesors Juris Rozenvalds, analizējot demokrātijas problēmas un perspektīvas, norāda, ka līdzdalības demokrātijas izpratnē uzsvars tiek likts ne tikai uz demokrātijas formu, bet arī saturu – līdzdalības priekšnoteikumiem, pilsoņu ekonomisko un sociālo tiesību nodrošinājuma pakāpi; demokrātijas principu lomu mijiedarbībā starp pilsoņiem, no vienas puses, un vēlētam un nevēlētam pārvaldes struktūrām no otras puses. Ar to šī *substantīvā demokrātija* atšķiras no *formālās*, kurā svarīgi ir demokrātijas procedurālie aspekti – godīgas un regulāras vēlēšanas, vairākpārvaldes sistēmas, vārda, biedrošanās u.c. brīvības.²¹

Vēsturiski pirmā attīstījās tiešās demokrātijas forma Senajā Grieķijā (*5. un 4. gadu simts pirms mūsu ēras*) ar tautas sapulci kā augstāko varas orgānu, kurā pilntiesīgie pilsoņi lēma par likumdošanas, politiskajiem, administratīvajiem un citiem svarīgiem pilsētvalsts jautājumiem.²² Tiešā demokrātija nozīmē tiešu un nepastarpinātu sabiedrības indivīdu *līdzdalību* lēmumu pieņemšanā par vietējās politikas jautājumiem. Demokrātijas teorijā to dēvē arī par līdzdalības demokrātiju (*angļu val. – participatory democracy*). Pārstāvniecības jeb reprezentatīvās demokrātijas forma, kuras pamatā ir princips, ka tauta rīkojas un pieņem lēmumus nevis tieši, bet ar savu pārstāvju starpniecību, attīstījās vēlāk – Franču revolūcijas laikā (*1789.–1799.g.*).²³ Mūsdienās gan valstu nacionālo, gan pašvaldību pārvaldību īsteno ar pārstāvniecības demokrātijas formu, papildinot to ar tiešās demokrātijas elementiem.

Līdzdalības demokrātijas attīstība pašvaldību līmenī ir tikpat svarīga demokrātijas sastāvdaļa kā nacionālajā līmenī. Tas nozīmē, ka iedzīvotājiem ir radīti priekšnoteikumi, reglamentētas tiesības un piedāvātas iespējas tieši ietekmēt pašvaldību institūciju lēmumus jautājumos, kas skar vietējo kopienu un ietekmē viņu dzīvi. Proti, pašvaldības pilsoņi darbojas ne tikai kā balsotāji pašvaldību vēlēšanās noteiktā periodiskumā, bet viņiem kā kopienas

²¹ Rozenvalds, J. Demokrātija: problēmas un perspektīva. **No:** *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas audits*. Rozenvalds, J. (red). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 7.-19.lpp. ISBN 9984-770-68-0.

²² Dišlers, K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas. Rīga: Tieslietu ministrijas vēstneša izdevums, 1925, 34.lpp.

²³ Nikuļceva, I. *Tautas nobalsošana un vēlēšanu likumdošanas iniciatīva*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 20.lpp.

pilnvērtīgiem pārstāvjiem tiek nodrošinātas pastāvīgas līdzdalības iespējas dažādu jautājumu izskatīšanā ārpus vēlēšanām. Pašvaldības daudzējādā ziņā ir ideāla vide sabiedrības iesaistīšanai tālāk par vēlēšanu urnu, jo tuvums un tiešums starp vietējo varu un iedzīvotājiem ļauj attīstīties intensīvākai un plašākai saziņai.²⁴ Turklāt pašvaldībām vienmēr ir lielāka saikne ar iedzīvotājiem.

Eiropas vietējo pašvaldību harta (*Harta*) satur dažādas norādes par iedzīvotāju līdzdalības nozīmīgumu. Tās preambulā uzsvērts, ka pašas hartas teksts ir balstīts uz *pilsoņu tiesībām piedalīties valsts lietu pārvaldīšanā*, kas ir viens no *demokrātijas principiem, kas kopīgs visām Eiropas Padomes dalībvalstīm*.²⁵ Hartas 3.panta 2.daļa atsaucas uz *pilsoņu sapulcēm, referendumiem vai jebkuru citu pilsoņu tiešās līdzdalības formu*, paziņojot, ka Hartas vietējās pašvaldības jēdziens nekādā veidā nedrīkst ietekmēt tiesības izmantot šīs procedūras.²⁶ Tomēr Hartā nav iekļauti jebkādi citi specifiski principi par pilsoņu tiešās līdzdalības formām un ieteikumi pašvaldībām. 2009.gadā Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo demokrātiju komiteja izstrādāja Hartas Papildprotokolu par tiesībām piedalīties vietējās varas darbībā.²⁷ Hartas Papildprotokola mērķis ir aicināt dalībvalstis jurisdikcijā nostiprināt tiesības noteikt vai ietekmēt vietējās varas pilnvaru un pienākumu īstenošanu, kas atvieglotu šo tiesību izmantošanu.

Iedzīvotāju zema uzticēšanās publiskās varas pārstāvniecības institūcijām ne tikai Latvijā, bet arī citās Eiropas valstīs aktualizē jautājumu par tiešās līdzdalības formu nostiprināšanu. Tiešā demokrātija nozīmē, ka pilsoņiem ir tiesības uz tiešu, nepastarpinātu līdzdalību valsts un sabiedrības svarīgāko lēmumu pieņemšanā, piedaloties tautas nobalsošanā, ne tikai izpildot obligātas likumdošanas prasības, bet arī pēc personiskās iniciatīvas neatkarīgi no pārstāvniecības institūciju vēlmes. Tiešās demokrātijas izpratnē svarīga ir divu kritēriju ievērošana. Pirmkārt, tā attiecas uz lēmumu pieņemšanu svarīgos politikas jautājumos, bet neattiecas uz personālijām. Otrkārt, tiešā demokrātija apveltī pilsoņus ar varu, bet tās procedūras ir orientētas uz varas pilnvaru sadalīšanu. Tas nozīmē, ka tiesiskais regulējums

²⁴ Council of Europe. *Recommendation Rec (2009) 2 of the Committee of Ministers to member states on the evaluation, auditing and monitoring of participation policies at local and regional level*. Pieņemta 2009.gada 11.martā.

²⁵ *Eiropas vietējo pašvaldību harta*. Preambula. Pieņemta 1985.gada 15.oktobrī.

²⁶ turpat, 3.panta 2.daļa.

²⁷ *Eiropas vietējo pašvaldību hartas Papildprotokols par tiesībām piedalīties vietējās varas darbībā*. Pieņemts 2009. gada 16. novembrī.

reglamentē pilsoņu skaitu, kādam ir tiesības iniciēt tiešās demokrātijas procedūras neatkarīgi no likumdevējas vai izpildvaras vēlmēm jebkurā pārvaldes līmenī.²⁸

Tallinas universitātes Starptautisko un sociālo studiju institūta vecākais pētnieks Juri Russ (*Ruus*) atzīst, ka viens no svarīgiem priekšnosacījumiem pozitīvākas attieksmes veidošanā pret politisko eliti būtu abu demokrātijas veidu – gan reprezentatīvās, gan tiešās demokrātijas – elementu kombinēšana.²⁹ Valsts pārvaldes jautājumu eksperts Egils Levits norāda, ka atšķirībā no nacionālā līmeņa, kur tiešās demokrātijas elementi nav īpaši efektīvi kontroles līdzekļi pār politiķu darbību, tieši pašvaldību līmenī tie var veikt šādu kontroles funkciju. Tas Latvijā, kur pilsoņu uzticība visu līmeņu politiķiem ir salīdzinoši zema, varētu veicināt pilsoņu demokrātisko atbildību.³⁰ Tiešā demokrātija ietver vairākas līdzdalības formas, tomēr tiešās līdzdalības kontekstā referendums ir visizplatītākais pilsoņu līdzdalības veids. Pašvaldības referendumu kā iedzīvotāju līdzdalības transformācijas paradigmu Latvijā autore ir analizējusi vairākās publikācijās, kurās raksturota gan citu valstu pieredze tiešās līdzdalības formu ieviešanā, gan Latvijas iedzīvotāju attieksme, kas izriet no autores un SKDS veiktās Latvijas iedzīvotāju aptaujas 2012.gadā.

Izvērstāk par to skatīt autores šādas publikācijas:

- *Local referendums as a paradigm for transformation of citizens' participation in Latvia*,³¹
- *Pašvaldību referendumu ieviešanas problēmjaudājumi Latvijā*,³²
- *The introduction of local referendums – Latvian population assessment*.³³

²⁸ Buchi, R. Local popular votes in Finland – procedures and experiences. In: *Local direct democracy in Europe*. Schiller, T. (Eds.). Germany: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011, pp.202-225. ISBN 978-3-531-18250-6.

²⁹ Russ, J. Democratic participation at the local level in post – communist states: Estonia, Latvia, Lithuania. In: *Local direct democracy Europe*. Schiller, T. (Eds.). Germany: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011, pp.268-289. ISBN 978-3-531-18250-6.

³⁰ Levits, E. Pašvaldību likuma koncepcija. 2003. [Skatīts 17.03.2013].

³¹ Seimuškāne, L., Vilka, I. Local referendums as a paradigm for transformation of citizens' participation in Latvia. *Socialiniai Tyrimai/ Social Research*. Siauliai University, 2012, Vol.3(28), pp.76-86. ISSN 1392-3110.

³² Seimuškāne, L. Pašvaldību referendumu ieviešanas problēmjaudājumi Latvijā. No: XIV Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums, 2013, Biznesa augstskola *Turība*. ISSN 1691-6069.

³³ Seimuskane, L. The introduction of local referendums – Latvian population assessment. *Journal of Economics and Management Research*. Rīga: Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, Nr.2, 2013, pp. 95.-105. ISSN 2255-9000.

1.2. Līdzdalības attīstība pašvaldību vēsturē Latvijā līdz 1989.gadam

Latvijas pašvaldību vēsture ir senāka nekā nacionālās valsts. Kopumā vietējā vara Latvijā būtiski neatšķīrās no vietējām varām Eiropā, demokrātiskākas pārvaldes formas mijās ar mazāk demokrātiskām.³⁴

Laika periodā no pilsētu izveides 13.gadsimtā³⁵ līdz 1934.gada maijam,³⁶ kad Latvijā beidza pastāvēt demokrātiski ievēlētas pašvaldības, kopumā tika pieņemti turpat divi desmiti likumu, kas reglamentēja vietējās varas izveidošanu un darbību. Iedzīvotāju līdzdalības iespējas katrā konkrētajā periodā bija tieši proporcionālas to vēsturiskajam un sabiedriski politiskajam kontekstam.

Pašvaldību vēsturē līdz 1989.gadam,³⁷ par pamatu ņemot līdzdalības iespējas, autore izdala trīs periodus:

- 1.periods – XIII gs. – XX gs. Sākums – ierobežota līdzdalība;
- 2.periods – 1917.gads – 1934.gads – pilntiesīga līdzdalība;
- 3.periods – 1934.gads – 1989.gads – kontrolēta līdzdalība.

Laika periodā no pilsētu izveides XIII gs. līdz pat XX gs. 1917.gada grozījumiem pilsētu pašvaldību likumā³⁸ līdzdalības iespējas vietējās varas izveidē un lēmumu pieņemšanā piekrita ļoti ierobežotam cilvēku skaitam. Noteicošā politiskā ietekme piederēja turīgo slānim, jo vienīgais vēlēšanu tiesību priekšnoteikums bija mantas stāvoklis. Tā, piemēram, 1878.gadā Rīgā vēlēšanu tiesības piekrita tikai 1% balsstiesīgo no kopējā iedzīvotāju skaita.³⁹

Pašvaldību sistēma laika periodā no 1917.gada līdz 1934.gada likumu pieņemšanai, kas ierobežoja pašvaldību darbību, vērtējama kā pilntiesīgi demokrātiska, ar augstu autonomijas

³⁴ Pūķis, M. *Pašu valdība*. Rīga: Latvijas Pašvaldību savienība, 2010, 28.lpp.

³⁵ Tās nebija šodienas teritoriālā tipa demokrātiskās vietējās pašvaldības, bet gan senās kārtu tipa pašvaldības, kuras turpināja darboties vēl līdz 19.gadsimta beigām. Skat. Rags Z. *Latvijas Republikas pašvaldību tiesības*. Rīga: Latvijas Policijas Akadēmija, 2002, 127. lpp.

³⁶ 1934.gada 25.maijā tika pieņemti „Noteikumi par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā”, kas pastiprināja centralizētu uzraudzību pār pašvaldības lēmumiem un paplašināja iekšlietu ministra tiesības izraudzīties un atcelt pašvaldības amatpersonas. Skat. Mucenieks P. *Latvijas pašvaldību iekārta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 109.lpp.

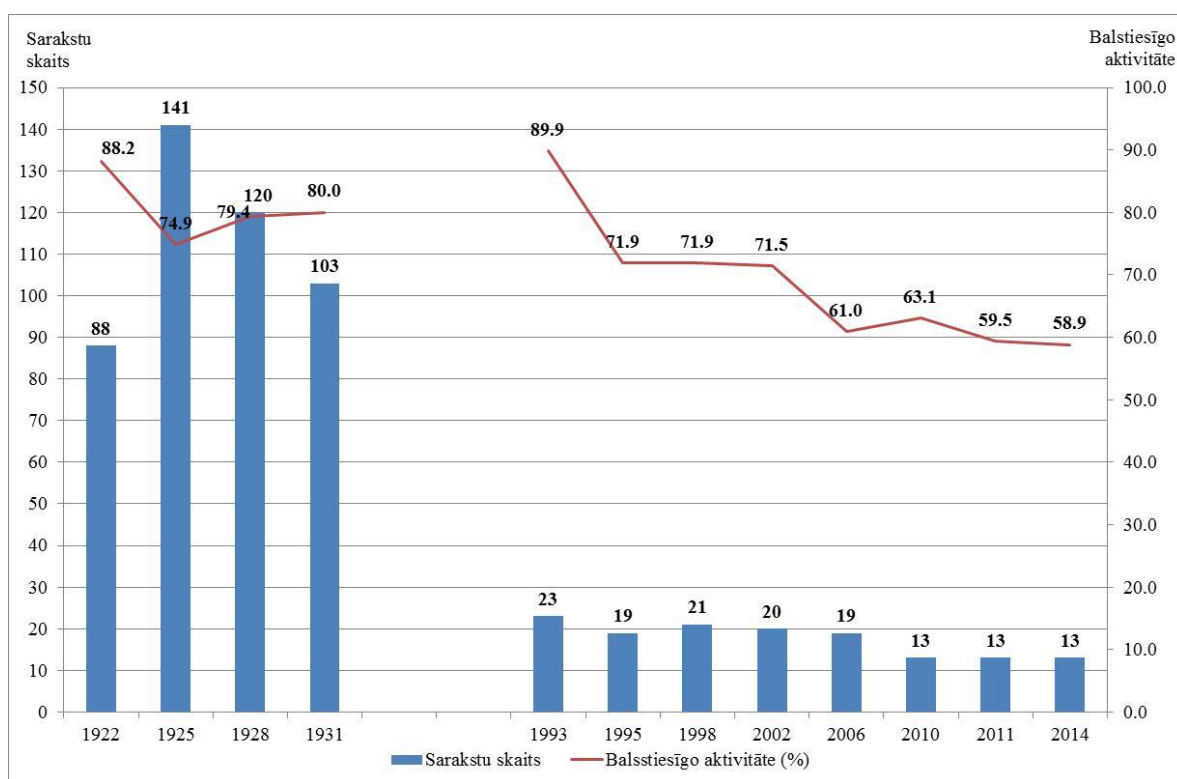
³⁷ 1989.gadā notika pirmās pašvaldību vēlēšanas pēckara periodā, kurā deputātus ievēlēja saskaņā ar konkurences principu.

³⁸ 1917.gada grozījumi 1892.gada pilsētu pašvaldību likumā likvidē agrāk izteikto neuzticību sabiedrības līdzdalībai. Vēlēšanu tiesību pastāvošā kārtība neapmierināja Krievijas pagaidu valdību. Skat. Skat. Mucenieks P. *Latvijas pašvaldību iekārta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 61.lpp.

³⁹ Vanags, E., Vilka, I. *Pašvaldību darbība un attīstība*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2005, 92.lpp.

pakāpi.⁴⁰ 1917.gada 4.martā veiktie grozījumi pilsētu pašvaldību likumā atcēla iepriekš noteiktos vēlēšanu tiesību ierobežojumus, paredzot domes ievēlēšanu bez jebkāda cenza un dzimuma diskriminācijas.⁴¹ Viens no ievērojamākajiem pirmskara Latvijas pašvaldību speciālistiem Pēteris Mucenieks, raksturodams 1930.gada pilsētu pašvaldības likumu, norādīja: *(..) ja mēs salīdzinātu tā laika pilsētu ar valsti, tad varētu teikt, ka dome pilsētā bija apmēram tas pats, kas Saeima valstī. (..)*⁴²

Konkrētajā laika periodā visas trīs pašvaldību vienības: pilsētu, pagastu un apriņķu pašvaldības tika demokrātiski vēlētas. Iedzīvotāju interese par politiskās pārstāvniecības institūcijām bija liela, to apliecināja deputātu kandidātu sarakstu skaits un vēletāju aktivitāte gan pašvaldību vēlēšanās, bet jo īpaši parlamenta vēlēšanās (*skat. 1.1.att.*).

1.1.attēls. Vēletāju aktivitāte un iesniegto sarakstu skaits Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanās no 1922. līdz 1931.gadam un no 1993. līdz 2014.gadam

Avots: CVK dati

Tā, piemēram, vēletāju aktivitāte pirmajās četrās parlamenta vēlēšanās, sākot ar 1.Saeimu 1922.gadā un beidzot ar 4.Saeimu 1931.gadā bija vidēji 81%,⁴³ salīdzinājumam – atjaunotās

⁴⁰ Pūķis, M. *Pašu valdība*. Rīga: Latvijas Pašvaldību savienība, 2010, 28.lpp.

⁴¹ Mucenieks, P. *Latvijas pašvaldību iekārta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938, 61.lpp.

⁴² turpat, 72.lpp.

⁴³ Autore aprēķināja vēletāju vidējo aktivitātes rādītāju, ņemot par pamatu vēletāju aktivitāti no 1.- 4. Saeimai, skat. 1.1. attēlu.

Latvijas valsts parlamentu vēlēšanu vidējais rādītājs – 68%,⁴⁴ turklāt būtiski šo rādītāju ietekmē 5.Saeimas vēlēšanu aktivitāte 1993.gadā (*skat. 1.1.att.*).

Vidējais deputātu kandidātu sarakstu skaits pirmo četru Latvijas valsts parlamentu vēlēšanās bija ap 113⁴⁵ (*skat. 1.1.att.*). Mārgers Skujenieks, viens no Latvijas valsts bijušajiem Ministru prezidentiem, komentēdams parlamenta vēlēšanu statistiku, norādīja – ja pret kandidātu plūdiem nespers soļus, tad sagaidāms, ka nākamajās Saeimas vēlēšanās būs apmēram 225 kandidātu saraksti.⁴⁶ Spēkā esošais vēlēšanu likums neparedzēja nekādus noteikumus, kas apgrūtinātu sarakstu iesniegšanu. Vienīgais noteikums bija nepieciešamība apliecināt kandidātu sarakstu ar 100 parakstiem, kurus bez sevišķām grūtībām savāca pat tādi saraksti, par kuriem pašās vēlēšanās nodod tikai dažus desmitus balsu.⁴⁷ 1928.gadā tika noteikts, ka, reģistrējot kandidātu sarakstu parlamenta vēlēšanām, jāiemaksā 1000 latu drošības nauda, kura tiek zaudēta, ja no saraksta neviens deputāts nevienā apgabalā netiek ievēlēts.

Salīdzinot vēlēšanu aktivitāti pirmskara Latvijā ar atjaunotās valsts parlamentāro vēsturi (5.–12.Saeima), konstatējama līdzīga tendence – vēlēšanu aktivitāte parlamenta vēlēšanās ir augstāka nekā pašvaldību, lai gan aktivitāte dažādos vēlēšanu periodos un pašvaldībās atšķiras. Tā, piemēram, pirmajās Latvijas valsts pagastu vēlēšanās 1922.gadā piedalījās 68% vēlēšanu,⁴⁸ taču pagastu padomes un revīzijas komisijas vēlēšanās 1924.gadā – tikai 52% balsstiesīgo.⁴⁹ Ļoti svārstīga vēlēšanu līdzdalība bijusi arī apriņķu un pagastu pašvaldību vēlēšanās 1928.gadā. Atsevišķās pašvaldībās aktivitāte svārstījusi 25–40% robežās, savukārt citās – pat no 80 līdz 90%.⁵⁰ Šādas atšķirības tika skaidrotas ar kandidātu sarakstu skaitu pašvaldībās. Jo vairāk kādā pagastā tika iesniegti kandidātu saraksti, jo augstāks arī bijis balsotāju procents.⁵¹ *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesī*, tā laika oficiālajā izdevumā, uzteiktas tās pašvaldības, kurās vēlēšanu

⁴⁴ Autore aprēķināja vēlēšanu vidējo aktivitātes rādītāju, ņemot par pamatu vēlēšanu aktivitāti no 5.–12.Saeimai, *skat. 1.1.attēlu*.

⁴⁵ Autore aprēķināja vidējo rādītāju, ņemot par pamatu visu sarakstu skaitu no 1.–4.Saeimai, *skat. 1.1.attēlu*

⁴⁶ Valsts Statistikas pārvalde. Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928.gadā. M.Skujenieka teksts un redakcija. Rīga, 1929, 7.lpp.

⁴⁷ Valsts Statistikas pārvalde. Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928.gadā. M.Skujenieka teksts un redakcija. Rīga, 1929, 7.lpp.

⁴⁸ Latvija 1918.-1928. Atskats uz latvju tautas pagātni un valsts pirmiem 10 gadiem. Iekšlietu Ministrijas Vēstneša izdevums, 1928.

⁴⁹ turpat

⁵⁰ Izdevums *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1928.gada 2.februārī, Nr.186.

⁵¹ turpat

aktivitāte bijusi augsta, norādot, ka tāda pati interese paredzama arī šo pašvaldību turpmākajā darbā. *Kur ir radīta interese, tur ir arī daudz aktivitātes un daudz vairāk tiek padarīts.*⁵²

Līdzīgi kā parlamenta vēlēšanās liela interese bija par pilsētu pašvaldību vēlēšanām 1931.gadā. Tāds deputātu kandidātu sarakstu skaits, kāds startēja pilsētu pašvaldību vēlēšanās, nav bijis atjaunotās Latvijas valsts vēsturē pat parlamenta vēlēšanās. Rīgā startēja 37 saraksti, Jelgavā – 24, Ventspilī – 19, Rīgas Jūrmalā – 19, pat Sabilē vēlēšanās startēja deviņi saraksti ar 117 kandidātiem, t.i., viens saraksts uz 212 iedzīvotājiem vai viens kandidāts uz katrām 16 iedzīvotājiem.⁵³ Deputātu kandidātu sarakstu skaita salīdzinājums konkrētajās pilsētās attēlots 1.1.tabulā.

1.1.tabula

Iesniegto sarakstu skaita salīdzinājums 1931.gada un 2013.gada pašvaldību vēlēšanās

Pilsēta / gads	1931.	2013.
Rīga	37	12
Jelgava	24	9
Ventspils	19	6
Jūrmala	19	16

Avots: Autores kopsavilkums, izmantojot izdevuma "Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis" un CVK datus

Latvijas valsts demokrātijā šajā laika periodā īpaši atzīmējams vēl kāds līdzdalības aspekts. Autore uzskata, ka tas varētu būt arī viens no faktoriem, kas pamato līdzdalības aktivitāti. Balsstiesīgajiem iedzīvotājiem bija iespēja ne tikai balsot par kādu sarakstu, bet arī grozīt kandidātu sarakstus, tādējādi ļoti būtiski ietekmējot politisko rezultātu. Turklāt kandidātu sarakstu grozīšana ar katrām parlamenta vēlēšanām pieņēma plašākus apmērus. Kamēr 1.Saeimas vēlēšanās 19% no sarakstiem tika grozīti, tikmēr 2.Saeimas vēlēšanās jau 26%, bet 3.Saeimas vēlēšanās jau 32%. Tādējādi sešu gadu laikā grozīto sarakstu skaits pieauga no vienas piektdaļas līdz vienai trešdaļai.⁵⁴

Arī pašvaldību vēlēšanās balsstiesīgajiem vēlētajiem bija tiesības grozīt vēlēšanu sarakstus, ne tikai izdarot kādus labojumus izvēlētajā sarakstā, bet arī papildinot to ar uzvārdiem

⁵² Apriņķu un pagastu pašvaldību vēlēšanas ir beigušās. Izdevums *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1928.gada 2.februārī, Nr.186.

⁵³ Kandidātu sarakstu plūdi pašvaldību vēlēšanās. Izdevums *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931.gada 10.martā, Nr.470.

⁵⁴ Valsts Statistikas pārvalde. *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928.gadā*. M.Skujenieka teksts un redakcija. Rīga, 1929, 11.lpp.

no citām partijū listēm.⁵⁵ Tādējādi šī likuma norma deva iedzīvotājiem daudz lielākas iespējas ietekmēt vēlēšanu procesu, nekā tas ir pat mūsdienū Latvijas demokrātijā.

Vērtējot konkrētā perioda pašvaldību likumu⁵⁶ tiesisko regulējumu, jāatzīst, ka virkne domes darbības procedūru ir līdzīgas mūsdienū pašvaldību likumos⁵⁷ noteiktajiem. Konkrētie likumi, autores ieskatā, gan vairāk orientēti pašvaldības organizācijas un procedūru regulācijai, mazāk – iedzīvotāju līdzdalībai vai tās veicināšanai. Tajā pašā laikā atsevišķas tiesiskās normas ir priekšnosacījums iedzīvotāju līdzdalības attīstībai. Tās ir:

- aktīvo vēlēšanu tiesību noteikšana abu dzimumu balsstiesīgajiem pilsoņiem;
- atklātu domes sēžu politika;
- lietpratēju pieaicināšana domes sēžu, komisiju darbā bez lēmēja balss tiesībām (šī norma gan vairāk attiecināma uz ekspertu pieaicināšanu, taču neizslēdz iespējamību par lietpratēju kādā situācijā būt arī iedzīvotājam vai iedzīvotāju grupai);
- iedzīvotāju informēšana par pašvaldības saistošo noteikumu saturu.

Konkrēto laika periodu raksturo arī samērā apjomīgais periodisko izdevumu skaits, kas iztirzāja pilsētu un lauku pašvaldības jautājumus, gan arī reprezentatīvi autori, kuri analizēja un vērtēja pašvaldību attīstības jautājumus. Redzamākie ir Māteru Juris, Margērs Skujenieks, profesori Arveds Švābe, Kārlis Dišlers, Pēteris Mucenieks u.c.

Latvijas demokrātiski ievēlētu pašvaldību sistēma Latvijā darbojās līdz 1934.gada 25.maija noteikumu pieņemšanai, kas noteica pilsētas pašvaldību darbības ierobežošanu.⁵⁸ Vēlāk šādi ierobežojumi tika pieņemti arī attiecībā uz pagastu⁵⁹ un apriņķu pašvaldību darbību.⁶⁰ Autoritāras valsts varas ietvaros pieņemtie normatīvie akti paplašināja iekšlietu ministra lemlšanas tiesības, tostarp iecelt, atcelt un sodīt disciplinārā kārtā pašvaldību amatpersonas, pārskatīt pieņemtos lēmumus. Līdz ar to ne tikai demokrātiski ievēlētas pašvaldības savu pastāvēšanu beidza, bet tika ierobežotas visas politiskās brīvības, aizliegta

⁵⁵ *Pilsētu pašvaldību likums*. Pieņemts 1930.gadā, III daļa, 94.pants. 1930.gada 14.novembrī. Likumu krājums Nr.183.

⁵⁶ Autore analizēja 1917.gada 4.marta Grozījumus 1892.gada pilsētu pašvaldību likumā; 1922.gada 21.jūnijā pieņemto normatīvo aktu *Likums par pagastu pašvaldību* un 1930. gada 14.novembrī pieņemto *Pilsētu pašvaldību likumu*.

⁵⁷ Autore domājusi 1994.gadā pieņemto, spēkā esošo likumu *Par pašvaldībām*.

⁵⁸ *Noteikumi par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā*. Pieņemti 1934.gada 25.maijā. Valdības Vēstnesis, 1934, Nr.113.

⁵⁹ *Likums par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā*. Pieņemts 1934. gada 17.jūlijā. 1934.gada Likumu krājums Nr. 203.

⁶⁰ *Likums par apriņķu pašvaldību likvidēšanu*. Pieņemts 1934.gada 17.jūlijā. Valdības Vēstnesis, 1934.gada 18.jūlijā.

politisko partiju, opozīcijas laikrakstu darbība. Pēc Latvijas okupācijas un iekļaušanas PSRS sastāvā un arī vācu okupācijas laikā (1941–1945) par reālām pašvaldībām runāt nav iespējams. Līdzdalība šajā laika periodā bija iluzora butaforija – varas institūciju kontrolēts un vadīts process.

Pašvaldību sistēmas atdzimšana sākās pēc 1989.gada pašvaldību vēlēšanām, kurās pirmo reizi pēckara periodā deputātus ievēlēja saskaņā ar konkurences principu. Iedzīvotāju līdzdalību šajā pašvaldību sistēmas attīstības periodā autore analizē turpmākajās nodaļās.

1.3. Līdzdalības jēdziena attīstība un tipoloģijas

Iedzīvotāju līdzdalības izpētei gan Eiropas valstīs, gan Amerikas Savienotajās un citās pasaules valstīs liela uzmanība ir pievērsta līdz pat mūsdienām. Starptautiskajā zinātniskajā, kā arī profesionālajā literatūrā sastopama jēdziena *līdzdalība* formulējumu daudzveidība. Biežāk sastopamie ir:

- *iedzīvotāju līdzdalība, pilsoņu līdzdalība (angļu val. – citizens' participation),*
- *pilsoniskā līdzdalība vai iesaistīšanās (angļu val. – civic participation / civic engagement),*
- *sabiedrības līdzdalība (angļu val. – public participation),*
- *politiskā līdzdalība (angļu val. – political participation).*

Aplūkojot zinātniskajā literatūrā aprakstītās līdzdalības jēdziena konceptualizācijas, kā arī praktiskās izmantojuma sfēras, autore secina, ka jēdzienus var skaidrot divējādi – akcentējot līdzdalības subjektu un līdzdalības saturu. Piemēram, formulējumos *iedzīvotāju līdzdalība, pilsoņu līdzdalība, pilsoniska līdzdalība un sabiedrības līdzdalība* akcentēts līdzdalības subjekts – tie ir iedzīvotāji, pilsoņi, sabiedrība, pilsoniska sabiedrība. Savukārt, analizējot jēdzienus *politiskā līdzdalība* un *pilsoniskā līdzdalība* jeb *iesaistīšanās*, tiek uzsvērts to darbības saturs. Tieši par šiem jēdzieniem pastāv vislielākās līdzdalības pētnieku diskusijas – cik plaši vai šauri tos definēt, kādas darbības, aktivitātes, izpausmes formas iekļaut viena vai otra jēdziena formulējumā; kādas, cik striktas un vai vispār ir nošķiramas robežas starp politiskām un nepolitiskām aktivitātēm. *Pilsonisko līdzdalību* var uzlūkot arī no pilsoniskās sabiedrības dimensijas, proti, kā indivīdu zināma brieduma pašorganizēšanās pakāpi. Pilsoņi apvienojas formālās un neformālās apvienībās, biedrībās, interešu grupās, lai paustu savu viedokli, nostāju kādā no viņiem svarīgiem sabiedrības dzīves aspektiem tikpat politiskā, cik pilsoniskā sfērā, ar mērķi pozitīvi ietekmēt savu dzīvi. Līdzdalības pēdējo gadu teorijās

uzsvērts, ka pilsoniska līdzdalība var izpausties arī kā individuāla aktivitāte, tai nav obligāti jābūt iesaistītai kolektīvās formās.⁶¹

No teorētiskajām koncepcijām visgrūtāk izsecināma ir robeža starp *līdzdalību* un *iesaistīšanos*, turklāt autore ir ievērojusi, ka vairumā gadījumu abi jēdzieni tiek lietoti kā sinonīmi. Iepazīstoties ar termina *iesaistīšanās* saturu, vairāk tiek aprakstītas darbības, notikumi, kuros sabiedrības indivīdi iesaistās tieši, tajos piedaloties, piemēram, labdarības pasākumā, mītiņā, kopsapulcē u.c., kamēr līdzdalība ir plašākas nozīmes vārds, kas nozīmē darboties kopā ar kādu, ņemt daļību kādā aktivitātē, kas ne vienmēr prasa indivīda fizisku klātesamību.⁶² Valodas labskanībai promocijas darbā autore lieto abus jēdzienus, pētniecības uzsvāru liekot uz līdzdalības saturu, taču gadījumos, kad autoriem konkrētā jēdziena izvēle ir būtiska, to respektē.

Līdzdalības jēdziena konceptuālās variācijas un attīstība

Gan zinātniskajā literatūrā, gan pētījumos līdzdalības ekspertu visplašākās diskusijas norisinās par līdzdalības dimensiju politisko un nepolitisko darbības sfēru un to nošķiruma robežām – t.i., politisko un pilsonisko līdzdalību. Autores apkopotā līdzdalības attīstības hronoloģija parāda, ka līdzdalības pētījumi aizsākās 20.gs. 40.–50.gados par tradicionālāko līdzdalības formu – indivīda balsošanu vēlēšanās (*skat. 1.2.tab.*). Šī līdzdalības forma tika uzskatīta par primāro veidu, kā politiskā sistēma var sadzirdēt pilsoņu viedokli, un vēlētajū kopskaits tika aprakstīts kā visizplatītākais pilsoniskās aktivitātes rādītājs. Tādas līdzdalības pētījumu autoritātes kā Roberts Dāls (*Robert Dahl*), Sartori (*Sartori*)⁶³, vēlāk arī Henrijs Breidijs (*Henry E. Brady*)⁶⁴ un Jans van Dets (*Jan W. van Deth*)⁶⁵ tikai vēlēšanas atzina par

⁶¹ Zviedru pētnieki Ekmans un Amna norāda, ka modernā sabiedrībā kolektīvās identitātes ideja tiek aizstāta ar individuālajām identitātēm. Sk. Ekman, J., Amn, E. Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human affairs-Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*. 2012, Vol.22, Nr.3, p.289. doi: 10.2478/s13374-012-0024-1.

Arī patērētāju līdzdalības (*consumer participation*) idejas izplatība norāda uz to, ka politiskie patērētāji rīkojas individuāli. Sīkāk par to: Sīkāk par to: Stolle, D., Micheletti, M. What motivates Political Consumers? First draft for the Special Issue on The Underestimated Consumer-Power- Prospects for the New Consumer Movement in *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, 2005, No.4.

⁶² *Latviešu valodas vārdnīca*. Dainuvīte Guļevska, Irēna Rozenštrauha, Dorisa Šnē u.c. Rīga: Avots, 2006, 370. un 591.lpp. ISBN -9984-757-79-X

⁶³ Sartori, G. Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review*, Nr.64, 4, 1970, pp.1033-1053. Pieejams:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1958356?uid=3738496&uid=2&uid=4&sid=21104490216377>

⁶⁴ Brady, H., Political Participation. In: *Measures of Political Attitudes*. Robinson, J., P., Shaver, P., R., Wrightsman, L., S. (Eds). San Diego: Academic Press, 1999, pp.737-801. ISBN-13: 978-0125902458.

⁶⁵ Van Deth, J., W. Studying political participation: Towards a Theory of Everything? Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.

demokrātijas vienīgo svarīgo instrumentu un uzskatīja, ka citu līdzdalības veidu izmantošana nav nepieciešama. Roberts Dāls uzskatīja, ka demokrātijas metodei vēlēšanas ir būtiskas, jo tās nodrošina mehānismu, ar kuru tiek īstenota kontrole pār līderiem. Viņaprāt, nav arī lietderīgi izvirzīt kādu teoriju, kurā paredzēta maksimāla līdzdalība no indivīdu puses, lai īstenotu šo kontroli, kad zinām, ka lielākā sabiedrības indivīdu daļa ir politiski neieinteresēta un vienaldzīga.⁶⁶

1.2.tabula

Līdzdalības konceptuālās variācijas

Laika periods	Svarīgākie attīstības posmi
1940 – 1950	– balsošana vēlēšanās kā līdzdalības forma – elektorāta līdzdalība
1950 – 1970	– līdzdalība starpvēlēšanu periodā: <ul style="list-style-type: none"> • līdzdalība vēlēšanu kampaņās • kontaktēšanās ar politiķiem, valsts amatpersonām – sociālo kustību aktivizēšanās
1970 – 1980	– jaunu (neinstitucionālu) līdzdalības formu – <i>protesta</i> uzvedības un <i>noraidījuma</i> – nostiprināšanās
1980 – 1990	– pilsoniskās sabiedrības un pilsoniskās līdzdalības attīstība. Brīvprātīgo asociāciju lomas pieaugums
1990 – 2000	– robežu vājināšanās starp līdzdalības politiskajām un nepolitiskajām darbības sfērām
21.gs. –	– politiskās līdzdalības formu pieaugums: <ul style="list-style-type: none"> • patērētāju līdzdalība un boikots • petīciju parakstīšana – līdzdalības tipoloģijas paplašināšana, analizējot līdzdalības formu daudzveidīgās dimensijas – institucionālās/neinstitucionālās; individuālās/kolektīvās; tradicionālās/slēptās

Avots: Autores sagatavots pārskats par līdzdalības konceptuālajām variācijām dažādos laika posmos, izmantojot zinātnisko literatūru

Drīz vien vadošie līdzdalības pētnieki amerikāņu zinātnieka Sidnija Verbas (*Sidney Verba*) vadībā atskārta, ka politiskā līdzdalība nenotiek tikai vēlēšanu laikā, turklāt līdzdalība vēlēšanās nav pats efektīvākais veids, kā ietekmēt politiku.⁶⁷ Vienā no saviem agrīnajiem darbiem par līdzdalību viņi norādīja, ka politiskā elite nav tikai tā, kas nosaka visas vērtības sabiedrībā, arī privātpersonas varētu piedalīties šīs funkcijas pildīšanā. Taču vairums zinātnieku

⁶⁶ Pateman, C. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970. pp.119. ISBN 0521 078563

⁶⁷ Verba, S., Nie, N., Kim, J. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: Chicago University Press, 1978, pp. 420. ISBN: 9780521297219

šo tēzi tajā laikā īsti nesaistīja ar pilsoniskās iesaistīšanas ideju visplašākajā nozīmē, vien norādīja, ka pilsoņi, neskaitot dalību balsošanā, varētu piedalīties politikā arī starpvēlēšanu laikā.⁶⁸ Agrīnajos 20.gs 60.gados politiskās līdzdalības interpretācija paplašinājās, papildinot to ar politisko kampaņu aktivitātēm un kontaktēšanos starp iedzīvotājiem un publiskās varas amatpersonām.⁶⁹ Šīs formas vēlāk līdzdalības teorijā tiks nodēvētas par politiskās līdzdalības *konvencionālajām* formām.⁷⁰ Indivīdam vai pilsoniskās sabiedrības grupām vissvarīgākās pilsoniskās aktivitātes ir tās, kas norisinās starpvēlēšanu periodos, kad iedzīvotājiem ir operatīvas iespējas ietekmēt lēmumus saistībā ar viņu dzīves specifiskajām problēmām.⁷¹ Tomēr ne visi pieņemtie lēmumi bija tādi, par kuriem iedzīvotāji aplaudēja. Neapmierinātība ar politisko rezultātu aktivizēja dažādu protesta formu (demonstrāciju, piketu, streiku u.c.) nostiprināšanos, kā arī dažādu sociālo kustību aktivizēšanos kā pretestību tam, ka konvencionālās līdzdalības formas nespēj pietiekami efektīvi aizstāvēt iedzīvotāju konkrētās intereses. Šīs aktivitātes noteica arī politiskās līdzdalības koncepta paplašināšanos 20.gs. vēlīnajos 60. un agrīnajos 70.gados divos virzienos:

- arvien lielāka uzmanība tika pievērsta tiešajiem kontaktiem, saziņai starp iedzīvotājiem un kopienas grupām, kā arī kontaktiem ar politiķiem un amatpersonām;
- politiskajā līdzdalības procesā aktīvi sevi pieteica jaunas līdzdalības formas – protests un noraidījums.⁷²

Pēdējās nosauktās līdzdalības formas absolūti nekādi neiekļāvās tā laika politiskajās un sociālajās normās, tālab tika nodēvētas par *nekonvencionālām*.⁷³

Politiskās līdzdalības vislielāko ekspansiju pētnieki saista ar pagājušā gadsimta 80.–90. gadiem. Šajā laika periodā nozīmīga kļūst pilsoniskās sabiedrības dimensija, kuru amerikāņu pētnieks Aleksis de Tokvils (*Tocqueville*), pirmām kārtām saistīja ar brīvprātīgo asociāciju lomu.⁷⁴ Jāatzīmē, ka līdz šim periodam līdzdalība brīvprātīgajās organizācijās un sociālās

⁶⁸ Verba, S., Nie, N., Kim, J. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: Chicago University Press, 1978, pp. 416.

⁶⁹ Redzamākie autori Leins (*Lane*, 1959), Kampbels (*Campbell*, 1960)

⁷⁰ Van Deth, J., W. Studying political participation: Towards a Theory of Everything? Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.

⁷¹ Verba, S., Nie, N., Kim, J. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: Chicago University Press, 1978, pp. 416.

⁷² Van Deth, J., W. Studying political participation: Towards a Theory of Everything? Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.

⁷³ turpat

⁷⁴ Ījabs, I. Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 99.lpp. ISBN 978-9984-45-601-0

aktivitātes tika aplūkotas ārpus politiskās līdzdalības strukturālā ietvara. Tokvils pilsoniskās sabiedrības nozīmi saskatīja pilsoņu spējā patstāvīgi veidot no valsts neatkarīgas asociācijas savu interešu aizstāvībai un realizācijai. Saskaņā ar Tokvila teoriju pilsoņu brīvprātīgās biedrošanās spēja ir kopēja demokrātiskas sabiedrības iezīme, kas gūst izpausmi gan indivīdu privātajā, gan politiskajā sfērā:

*Demokrātiskās tautās visi pilsoņi ir neatkarīgi un vāji. Atsevišķi viņi nespēj sev palīdzēt, un nevienam citam nav tiesību piespiest citus sev palīdzēt. Tāpēc viņi visi izrādītos bezpalīdzīgi, ja nebūtu iemācījušies cits citam palīdzēt brīvprātīgi.*⁷⁵

Politologs Ivars Ījabs norāda, ka Tokvila teorijai par brīvprātīgo asociāciju lomu demokrātiskā sabiedrībā nebija tikai atbalstītāji, jo kopš 20. gs. 60. gadiem rietumvalstīs, īpaši ASV, par kuru asociāciju darbošanās prasmi Tokvils visvairāk jūsmoja, bija vērojama pakāpeniska asociāciju dzīves atmiršana, jo asociāciju aktīvā dzīve tieši Amerikā tikusi izmantota par labu sociālai kontrolei, ekonomiskām interesēm, ekskluzīvu karteļu un hierarhiju veidošanai.⁷⁶

Līdzdalības procesu šajā periodā raksturo arī robežu vājināšanās starp politiskajām un nepolitiskajām darbības sfērām, politiskajā līdzdalībā aizvien vairāk sāk dominēt pilsoniskās (*angļu val. – civil*) aktivitātes – sociālā iesaistīšanās (*angļu val. – social engagement*) un voluntārisms.⁷⁷

Viens no redzamākajiem publiskās politikas pētniekiem, Hārvardas universitātes profesors Roberts Patnems (*Robert D. Putnam*), formulējot līdzdalības izpratni, pat nemēģināja noteikt striktas robežas starp līdzdalības *politisko* un *pilsonisko* raksturu, jo tās saturā kā svarīgāko viņš saskatīja tieši pašu *iesaistīšanās* jēgu.⁷⁸ Viņa skatījumā, demokrātijas kvalitāti ietekmē sociālais kapitāls, t.i., sabiedrības indivīdu savstarpējās saiknes, tīklojumi, kurā noteicošā kvalitāte ir uzticībai pašiem indivīdiem un viņu savstarpējā uzticēšanās, spēja sadarboties un apvienoties kopīgu mērķu sasniegšanai.⁷⁹ Patnems turpina Tokvila iestrādes jautājumā par brīvprātīgo asociāciju lomu demokrātiskā sabiedrībā, jo atzīst, ka tieši pilsoniskās

⁷⁵ Ījabs, I. Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 99.lpp.

⁷⁶ turpat, 98.lpp.

⁷⁷ Van Deth, J., W. Studying political participation: Towards a Theory of Everything? Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.

⁷⁸ turpat

⁷⁹ turpat

iesaistīšanās tīklojumi attīsta un nostiprina horizontālo sadarbību starp indivīdiem, kas ir tik ļoti svarīga sociālā kapitāla forma.⁸⁰ Pilsoniskās līdzdalības saturā Patnems iekļauj:

- politisko līdzdalību (balsošanu un dalību kādas organizācijas lokālajā komitejā);
- dalību brīvprātīgās asociācijās (arodbiedrībās, sporta klubos, reliģiskās organizācijās, kooperatīvos u.c.);
- līdzdalību neformālās aktivitātēs (kārtu spēli, laikrakstu lasīšanu, sociālos tīklojumus vai dziedāšanu korī);
- starppersonu uzticēšanos.⁸¹

Šādai teorētiskai pieejai ir pietiekami daudz oponentu, piemēram, Bergers (*Ben Berger*), kurš šādu pilsoniskās iesaistes traktējumu nodēvē par gatavo atkritumu spaini (*angļu val. – dustbin*), kurā ir iekļauts viss, kas vien ir iespējams. Tajā ir iekļautas iedzīvotāju aktivitātes, sākot ar boulinga līgas spēlēm un beidzot ar televīzijas politiskajiem šoviem, dalību gājienos, iesaisti labdarības organizācijās un balsošanu vēlēšanās, mākslas akcijām un vietējās kopienas jautājumu risināšanu.⁸² Ja pilsoniskās līdzdalības formulējumos nav konsekvences attiecībā uz to, kādas aktivitātes tajā ir iekļaujamas un kas to veido, tad šāda pilsoniskās līdzdalības koncepcija nav izmantojama, jo līdzdalības aktivitātes nav savstarpēji salīdzināmas. Turklāt, ja kritiski svarīgais jautājums demokrātijām ir par pilsoniskās iesaistes līmeņa samazināšanos, kā Patnems un citi pētnieki savos darbos to apgalvo, tad vēl jo vairāk ir jābūt skaidrībai par to, kas tad tieši ir samazinājies un kas būtu jāmaina, Bergera pozīciju uztur zviedru pētnieki Ekmans (*Joakim Ekman*) un Amna (*Erik Amná*).⁸³

Līdz ar to zinātniskajā literatūrā izkristalizējas divas pieejas par līdzdalības satura nošķirumu. Viena, kuru pārstāv pētnieki Petnams, Karpini (*Michael Della Carpini*), Adlers (*Richard Adler*), Gogina (*Judy Goggin*) u.c., kuri nemēģina strukturēt iedzīvotāju aktivitātes pēc to rakstura, norāda, ka nav vienotu un saskaņotu indivīdu iesaistes pazīmju, un akcentē tieši līdzdalības jēgu. Otra, kuru pārstāv pētnieks Van Dets, uzskatot, ka terminu konceptuālai nošķirtībai ir nozīme. Lai arī starp abu pozīciju pārstāvjiem pastāv plašākas vai šaurākas interpretācijas par *pilsoniskās līdzdalības* saturu, tomēr biežāk sastopamas ir šādas kopējās

⁸⁰ Putnam, R., D. with Leonardi, R. and Nanetti, R., Y. *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. pp.280. ISBN 0-691-037388

⁸¹ Putnam, R., D. *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. *Journal of Democracy*, 1995, Vol, 6, No.1, pp.65-78. Pieejams: http://canonsociaalwerk.be/1995_Putnam/1995,%20Putnam,%20bowling%20alone.pdf

⁸² turpat

⁸³ Ekman, J., Amna, E. *Political participation and civic engagement: towards a new typology*. *Human affairs- Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*, 2012, Vol.22 (3), pp. 283-300. Available from: Doi: 10.2478/s13374-012-0024-1

īpašības. Pilsoniskā iesaistīšanās tiek traktēta kā dalība ļoti specifiskās aktivitātēs, piemēram, vietējās kopienas jautājumu risināšanā, akcentējot indivīda brīvprātīgo darbošanos vietējās sabiedrības labā kā pienākumu pret citiem cilvēkiem. Piemēram, Adlers un Gogina *pilsonisko līdzdalību* definē kā aktīva pilsoņa līdzdalību vietējās kopienas dzīvē nolūkā uzlabot cilvēku dzīves apstākļus un attīstīt vietējās kopienas nākotni.⁸⁴

Otra īpašība ir tās kolektīvā darbība, kas uzsver savstarpējās sadarbības, kopības nozīmi konkrēto aktivitāšu realizācijā. Tomēr atsevišķi pētnieki, tostarp Adlers, Gogins, Marko Martinello (*Marco Martiniello*),⁸⁵ vērš uzmanību un aicina padomāt, vai var novilkt striktu robežu starp kolektīvo un individuālo darbību, kā arī starp publisko un privāto sfēru pilsoniskās līdzdalības formulējumā. Atšķirības starp individuālo un kolektīvo politisko līdzdalību nav nedz ļoti izteiktas, nedz tās pārklājas. Tradicionāla politiskā līdzdalība var būt gan kolektīva, gan individuāla. Turklāt kolektīvā darbība nereti iesākas vispirms ar individuālu ierosmi, savukārt pilsoniska pozīcija tikpat labi var skart arī privātās darbības sfēru.

Trešā ir tās aktivitāšu politiskais raksturs. Lai kā atsevišķi līdzdalības pētnieki cenšas nošķirt pilsoniskās darbošanās robežas no politiskajām, tomēr praktiski nodalīt tās ir grūti, jo publiskās pārvaldes loma sabiedrisko labumu pārdalē ir paplašinājusies, pastiprinot arī dažādu interešu grupu aktivitāti un spiedienu. Aizvien biežāka parādība ir it kā šķietamu pilsonisku tēmu, piemēram, izglītības, kultūras un citu dzīves sfēru politizācija.⁸⁶ Vēl viens svarīgs aspekts, kas norāda uz problemātiskumu nošķirtībā starp politiskām un nepolitiskām aktivitātēm ir tas, ka tradicionālās politiskās līdzdalības izpausmes nereti izriet tieši no pilsoniskajām. Daži teorētiķi tās dēvē par pirmspolitiskajām (*angļu val. – pre-political*) aktivitātēm; politiskās līdzdalības slēpto (*angļu val. – latent*) formu vai pilsoniskās iesaistīšanas politiskajām formām (*angļu val. – political forms of engagement*).⁸⁷ Šis secinājums tiek pamatots ar novērojumu, ka tieši pirmspolitiskās aktivitātes ir grūdiens vēlākajām politiskās līdzdalības izpausmēm.

⁸⁴ Adler, R., P., Goggin J. What do we mean by „civic engagement”? *Journal of Transformative Education*, 2005, Vol.3, pp.236-253. Available from: Doi:10.1177/1541344605276792

⁸⁵ turpat skat. autorus Adleru un Godinu, kā arī Martiniello, M. Political participation, mobilisation and representation of immigrants and their offspring in Europe. In: *Migration and citizenship legal status, rights and political participation*. Rainer Bauböck (ed.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, pp.83-102. ISBN-13 9789053568880

⁸⁶ Valtenbergs, V. *Interneta politiskās komunikācijas nozīme atklātības un elektroniskās demokrātijas attīstībā*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2010, 278 lpp.

⁸⁷ Ekman, J., Amna, E. Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human affairs- Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*, 2012, Vol.22 (3), pp. 283-300.

20.gadsimta beigas un 21.gadsimta sākums publiskās pārvaldes filozofijā ieviesa būtiskas pārmaiņas, kuras virzīja Jaunās publiskās pārvaldes (*angļu val. – New Public Management*), Valdības jaunizveides (*angļu val.– Reinventing Government*) un Atvērtās pārvaldības (*angļu val. – Open Government*) ideju izplatība, kas līdzdalības jomā aicināja ieviest būtiskas reformas, pārskatot formālās līdzdalības procedūras un paplašinot iedzīvotāju līdzdalības iespējas pārvaldes lēmumu pieņemšanā. Lai arī jaunās publiskās pārvaldes reformu mērķis bija stiprināt pārstāvniecības demokrātijas institūtus un atjaunot iedzīvotāju uzticību tām, tomēr līdzdalības jomā, autores skatījumā, arvien neskaidrākas kļūst robežas starp līdzdalības institucionālajām un neinstitucionālajām izpausmēm. Arī politiskās līdzdalības konceptuālās robežas paplašinās, tās ietvaros pētnieki analizē ne tikai pilsoniskās līdzdalības pirmspolitiskās izpausmes, bet arī neiesaistīšanās aktīvās un pasīvās formas.

21.gs. sākumā aktīvas diskusijas izraisīja jauna līdzdalības forma. Tā ir *patērētāju līdzdalība* (*angļu val.– consumer participation*),⁸⁸ kas līdzdalības teoriju analizē biežāk pieteikta ar jēdzieniem *politiskais patēriņš* (*angļu val.– political consumer*) un *politiskais patērnieciskums* (*angļu val.– political consumerism*).⁸⁹ Saskaņā ar Stolle (*Stolle*) un Mikeleti (*Micheletti*) definīciju *politiskais patēriņš* ir patērētāja produktu vai ražotāja izvēle, pamatojoties uz politiskiem un/vai ētiskiem apsvērumiem. Neatkarīgi no tā, vai politiskie patērētāji rīkojas individuāli vai kolektīvi, viņu izvēle atspoguļo viņu konkrēto attieksmi vai pozīciju tirgus preces vai ražotāja izvēlē. Autori to dēvē par politiku aiz produktiem.⁹⁰ Politiskā patēriņa teorijā pazīstamākās sabiedrības indivīdu reakcijas izpaužas kā *boikots* (*angļu val.– boycott*), t.i., kādu attiecību, darījumu pārtraukšana vai vēršanās pret kaut ko, un *buycot* – paņēmiens, kuru patērētājs izmanto, lai vērstos pret konkrēto lēmumu vai īstenoto politiku, lietojot tiesības pirkt vai nepirkt konkrētas preces vai arī ignorēt tirdzniecības tīklus. Zviedru pētnieki Ekman (*Ekman*) un Amna (*Amná*), aizstāvot politiskās līdzdalības konceptualizācijas paplašināšanos, vērs uzmanību uz to, ka ne vienmēr iedzīvotāju protests izpaužas tikai kā demonstrācijas, streiki un piketi. Dažus balsošanas veidus, piemēram, vēlēšanu biļetenu neaizpildīšanu (*angļu val. – blank voting*) vai pat nepiedalīšanos vēlēšanās, petīciju

⁸⁸ Ekman, J., Amna, E. Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human affairs- Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*, 2012, Vol.22 (3), pp. 283-300.

⁸⁹ Politiskā patēriņa redzamākie pētnieki ir Dietlind Stolle, Marc Hooghe, Michele Micheletti. Politiskā patērnieciskuma izpēte īpaši attīstīta ir Skandināvijā.

⁹⁰ Stolle, D., Micheletti, M. What motivates Political Consumers? First draft for the Special Issue on The Underestimated Consumer-Power- Prospects for the New Consumer Movement in *Forschungs journal Neue Soziale Bewegungen*, 2005, No.4.

parakstīšanu vai politisko patērnieciskumu arī var raksturot kā protestu.⁹¹ Ekmans un Amna norāda, ka politiskās līdzdalības izpausmes bieži vien attīstās no tās latentajām formām, ko autori dēvē par pirmspolitiskajām vai *gaidīšanas režīma* (*angļu val. – stand-by*) aktivitātēm. Tās pamato novērojums, ka iedzīvotāji patiesībā dara daudzas lietas, kuras uzreiz tieši nevar klasificēt kā politisko līdzdalību, taču tām var būt milzīga nozīme nākotnes politiskās līdzdalības aktivitātēs.⁹²

21.gs. līdzdalības pētniekus nodarbina jautājumi par līdzdalības formu daudzveidīgajiem aspektiem. Tiek pētītas ne tikai politiskās līdzdalības tradicionālās (*angļu val. – manifest*) un slēptās (*angļu val. – latent*), bet arī politiskās uzvedības individuālās un kolektīvās formas, saprotot, ka sākotnēji iesakņojošās *kolektīvās identitātes* ideja modernajā sabiedrībā pamazām tiek aizstāta ar dažādām *individuālajām identitātēm*.⁹³ Šī transformācija publiskajā politikā nereti tiek izmantota kā arguments, lai pamatotu intereses mazināšanos par politiskās līdzdalības tradicionālajiem veidiem, piemēram, iesaistīšanos politikā, piederību partijām un pievēršanos dzīves politikai (*angļu val. – life politics*). 21.gs. politiskās līdzdalības teorijā tiek pētītas jaunas dimensijas, kuras analizē zviedru pētnieki Ekmans un Amna, izstrādājot jaunu tipoloģiju. Šajā tipoloģijā zinātnieki iekļauj *pilsoniskās līdzdalības formas* kā pirmspolitiskās aktivitātes un analizē *neiesaistīšanos* (*angļu val. – disengagement*) kā aktivitāti, strukturējot to aktīvajā un pasīvajā formā.⁹⁴ Daļa no politiskās līdzdalības uzskaitītajām formām šajā tipoloģijā ir tradicionālas: balsošana vispārējās vēlēšanās, lai atbalstītu kādu politisko partiju un/vai tās kandidātu/s, un nodrošinātu, ka citi politiskie spēki neiegūst pārāk lielu ietekmi. Taču tikpat labi, uzskata līdzdalības pētnieki, pilsoņi vēlēšanās var balsot ar tukšu balsošanas biļetenu, tādējādi paužot neapmierinātību ar esošo politiku. Šīs un citas aktivitātes, kā arī saziņu ar publiskās varas amatpersonām, ziedošanu politiskajām partijām Ekmans un Amna tipoloģijā apzīmē ar formālo politisko līdzdalību.⁹⁵

Pilsoniskās līdzdalības pirmspolitiskajās aktivitātēs autori saskata divas stadijas. Pirmajā sabiedrības indivīdam veidojas interese par politiku, ar to saistītajiem notikumiem, un viņš tam velta uzmanību. Šo stadiju pētnieki apzīmē ar *sociālo iesaisti*. Otrajā indivīds veic arī zināmas aktivitātes, piemēram, rakstiski pauž savu viedokli kāda medija redaktoram, ziedo naudu labdarībai, pārrunā politiskus un sabiedriskus jautājumus ar draugiem vai internetā, aktīvi seko

⁹¹ Ekman, J., Amna, E. Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human affairs- Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*, 2012, Vol.22 (3), pp. 283-300.

⁹² turpat

⁹³ turpat, 289.lpp.

⁹⁴ turpat, 294.lpp.

⁹⁵ turpat, 289.lpp.

politisko diskusiju jautājumiem. Aizstāvot savu pozīciju jautājumā, vai šajā tipoloģijā obligāti bija izdalāma iesaiste kā uzmanības izrādīšana, vai nepastāvēja iespēja *uzmanības izrādīšanu* apvienot ar *konkrētu darbību* veikšanu, pētnieki pamato, ka indivīdi pievērsīs uzmanību pilsoniskām un politiskām lietām tikai tad, ja viņiem būs izveidojusies interese par tām.

Neiesaistīšanos Ekmans un Amna savā tipoloģijā raksturo kā politiskās līdzdalības pretstatu. Tās pasīvā forma izpaužas kā indivīdu absolūta vienaldzība pret politiku un visu, kas ar to saistās. Viņi neizjūt nekādu aicinājumu nedz izteikties, nedz arī iesaistīties jebkādos politiskajos procesos. Politika nav viņu aicinājums. Savukārt neiesaistīšanās aktīvā forma raksturo indivīdus, kuriem nevis vienkārši nav intereses par politisko procesu, bet politikas jautājumi viņiem riebjas, jo politiķus viņi uztver kā blēzus. Viņi pastāvīgi izvairās no politiskām diskusijām, nemaz nerunājot par dalību vēlēšanās.⁹⁶

Politiskās līdzdalības definīcijas un tipoloģijas

Arī *politiskās līdzdalības* jēdziena izpratne laika gaitā mainījusi savas konceptuālās robežas. Publiskās pārvaldes eksperts Henrijs Breidijs norāda, ka politiskās līdzdalības studijas pēdējos 50 gados ir studijas par līdzdalības specifisko formu skaita pieaugumu.⁹⁷ To ietekmēja gan publiskās pārvaldes un tās politikas pieaugošā loma noteiktos demokrātijas attīstības posmos, gan arī pakāpeniska saplūšana un striktu robežu izžušana starp politiskām un nepolitiskām aktivitātēm, starp publisko un privāto darbības sfēru,⁹⁸ gan arī līdzdalības pētnieku centieni politisko līdzdalību pēc iespējas detalizētāk analizēt.

Zinātniskajā literatūrā atrodams plašs definīciju klāsts par politisko līdzdalību, kas raksturo līdzdalības konceptuālās variācijas dažādos attīstības posmos (*skat. autores pārskatu par politiskās līdzdalības definīcijām 1.3.tab.*). Sākotnējās definīcijās politisko līdzdalību raksturoja kā vienkāršu aktivitāti, kas īpaši vērsta uz valdības lēmumu ietekmēšanu. Hārvardas universitātes profesors Verba un viņa kolēģi politisko līdzdalību attiecināja uz tām pilsoņu privātajām aktivitātēm, ar kurām viņi cenšas iespaidot valdību, ietekmējot valdības komandas izvēli vai valdības komandas izdarītās izvēles (*skat. 1.3.tab. Verba & Nie; Verba, Nie & Kim*).

⁹⁶ Ekman, J., Amna, E. Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human affairs-Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*, 2012, Vol.22 (3), p.294.

⁹⁷ Brady, H., Political Participation. In: *Measures of Political Attitudes*. Robinson, J., P., Shaver, P., R., Wrightsman, L., S. (Eds). San Diego: Academic Press, 1999, pp.737-801. ISBN-13: 978-0125902458.

⁹⁸ Van Deth, J., W. *Studying political participation: Towards a Theory of Everything?* Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.

⁹⁸ turpat

Šajās definīcijās līdzdalība tiek raksturota kā ietekmes mēģinājums (*angļu val. – influencing attempts*).⁹⁹

1.3.tabula

Pārskats par politiskās līdzdalības definīcijām

Autors	Definīcija
	Politiskā līdzdalība:
Verba, Nie 1972:2	attiecas uz tām privātu pilsoņu aktivitātēm, ar kurām viņi cenšas ietekmēt valdību, ietekmējot valdības komandas izvēli vai valdības komandas izdarītās izvēles
Huntington, Nelson, 1976:3	ir privātpersonu darbības ar mērķi ietekmēt valdības lēmumu pieņemšanu
Milbrath, Goel, 1977:2	ir privātpersonu darbības, ar kurām viņi cenšas ietekmēt vai atbalstīt valdību un tās politiku
Verba, Nie, Kim, 1978:1	ir pilsoņu likumīgas darbības, kuras vairāk vai mazāk viņi attiecina uz valdības komandas un/vai tās īstenoto darbību izvēles ietekmēšanu
Kaase, Marsh, 1979:42	ir visas brīvprātīgās darbības, ko individuāli pilsoņi veic ar mērķi tieši vai netieši ietekmēt politisko izvēli dažādos politiskās sistēmas līmeņos
Barber, 1984:151	ir politika, kuru vada paši pilsoņi nevis pārstāvnieciska valdība
Gould, 1988:259	ir tieša un tūlītēja attiecīgo pilsoņu iesaistīšanās lēmumu pieņemšanā. Individu vāra nav deleģēta kādam pārstāvim, bet tiek īstenota tiešā veidā
Parry et.al., 1992:16	ir pilsoņu darbība, kuras mērķis ir ietekmēt lēmumus, kurus vairumā gadījumu gala rezultātā pieņem publiskās varas pārstāvji un amatpersonas
Verba, Schlozman, 1995:37	pilsoņiem demokrātijā sniedz iespēju nodot informāciju valsts amatpersonām par savām rūpēm un vēlmēm, kā arī radīt pret viņiem vērstu spiedienu, uz kuru jāreaģē
Verba, Schlozman, 1995:38	ir darbības, kuru mērķis vai sekas ir valdības darba ietekmēšana – vai nu tieši, ietekmējot valsts politikas veidošanu vai īstenošanu, vai nu netieši, ietekmējot to cilvēku atlasī, kuri veido šīs politikas
Brady, 1999:737	ir (<i>sabiedrības</i>) individu aktivitātes, kuru mērķis ir ietekmēt kādu politisko rezultātu
Noris, 2001:16	ir jebkādas darbības izpausmes, kas ir orientētas, lai tieši ietekmētu valdības iestādes un to realizētos politikas procesus, vai netieši - pilsonisko sabiedrību un tās centienus mainīt sociālās uzvedības sistēmas modeļus

Avots: Autores sagatavots pārskats par politiskās līdzdalības definīcijām, izmantojot zinātnisko literatūru

Citi politiskās līdzdalības formulējumi šajā laika posmā ir līdzīgi: tās ir privātpersonu darbības, ar kurām viņi cenšas ietekmēt vai atbalstīt valdību un tās politiku (*skat. 1.3.tab. Milbranth & Goel*); visas brīvprātīgās darbības, ko individuāli pilsoņi veic ar mērķi tieši vai netieši ietekmēt politisko izvēli dažādos politiskās sistēmas līmeņos (*skat. 1.3.tab. Kaase & Marsch*).

Apkopojot svarīgākos elementus, kas kopīgi pētnieku tradicionālākajiem formulējumiem, autore politisko līdzdalību definē kā *privātpersonu brīvprātīgu un likumīgu* (t.i., atbilstošu

⁹⁹ Teorell, J. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*. 2006, Volume 45, Issue 5, pp.787-810. Available from: doi: 10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x.

tiesību normām) *darbību, kuras mērķis ir ietekmēt valdības amatpersonu darbību, viņu politisko izvēli vai to lēmumus politiskās sistēmas dažādos līmeņos.*

Manheimas universitātes pētnieks Jans van Dets, norādot uz dažādām interpretācijām politiskās līdzdalības formulējumos, uzskaita šādas kopīgas īpašības, kas raksturo politiskās līdzdalības būtību:

- politiskās līdzdalības procesā sabiedrības indivīds pārstāv sevi *kā iedzīvotāju*, šajā statusā viņš nevar darboties kā politiķis vai ierēdnis, kurš par to saņem atalgojumu;
- politiskā līdzdalība izpaužas kā organizēta *aktivitāte* vai *darbība*, kuru var novērot un izmērīt. Televīzijas ziņu raidījumu skatīšanās un to apspriešana ar kaimiņiem nav politiskās līdzdalības izpausme;
- iedzīvotāju aktivitātēm šajā politiskās līdzdalības procesa realizācijā jābūt brīvprātīgām, to iniciatīvai jāpieder pašiem iedzīvotājiem. Šādas aktivitātes nedrīkst būt rosinātas vai regulētas no politiskās elites;
- iedzīvotāju politiskās līdzdalības formām jābūt tiesiskām – t.i., atbilstošām tiesību normām;
- politiskā līdzdalība skar publiskās varas institūciju darbību, to lēmumus jeb politisko sistēmu visplašākajā amplitūdā. Tas nenozīmē tikai atsevišķus pārvaldības līmeņus vai specifiskus darbības ietvarus, piemēram, parlamentāro likumdošanu vai nacionālo valdību.¹⁰⁰

Pētnieks arī norāda, ka nav gluži tā, ka starp politiskās līdzdalības definīciju autoriem pastāvētu vienprātība visās formulējumu niansēs, bet šīs ir tās īpašības, kuras ir izdiskutētas un vairs netiek apstrīdētas.¹⁰¹ Iepazīstoties ar Jana van Deta ievērojamāko publikāciju *Studying Political Participation: Towards a Theory of Everything*, ļoti izteikti saskatāma viņa personiskā pozīcija par politiskās līdzdalības konceptuālajām robežām. Viņš uzskata, ka analizēt politisko līdzdalību nozīmē analizēt līdzdalības procesu politikā. Jebkurš mēģinājums paplašināt politiskās līdzdalības robežas pārvērtīsies *teorijā par visu ko (angļu val. – theory of everything)*.¹⁰²

Atšķirīga pozīcija attiecībā uz līdzdalības konceptuālajām robežām ir amerikāņu profesoram Sidnijam Verbam (*Verba et al.*). Līdzdalības procesā viņu interesēja darbības, kuru

¹⁰⁰ Van Deth, J., W. Studying political participation: Towards a Theory of Everything? Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.

¹⁰¹ turpat

¹⁰² turpat

mērķis ir *ietekmēt* valdību – vai nu *ietekmējot* valdības amatpersonu atlasi, vai *ietekmējot* amatpersonu izdarīto izvēli, respektīvi, politikas ietekmēšana, nevis tās īstenošana. Verba un Nie īpaši uzsvēra, ka līdzdalības analīzē viņi koncentrējās uz *līdzdalības ieguldījumu* – t.i., to grūtību kopumu, ko rada pilsoņu līdzdalības darbības. Ceremoniālā vai atbalstošā līdzdalība, kurā pilsoņi piedalās, lai paustu atbalstu valdībai, viņu neinteresēja.¹⁰³ Viņš arī norādīja, ka politiskās līdzdalības izpratne nevar aprobežoties tikai ar pārvaldes un politiskās darbības sfēru, ka tās darbības ietvars ir stipri vien plašāks un iestiepjas arī privātās un pilsoniskās darbības sfērā. Vienā no saviem agrīnajiem darbiem par līdzdalību viņš jautāja – vai visas sabiedrības vērtības nosaka tikai politiskā elite viena pati?¹⁰⁴ Šāda izpratne paplašināja to subjektu ietvaru, kuru darbība un potenciālie lēmumi skar un varētu interesēt iedzīvotājus. Tie ir subjekti no ekonomiskās, sociālās, mediju, kultūras, pilsoniskās sabiedrības vides. Zinātnieka politiskās līdzdalības izpratne atspoguļojās arī jēdziena formulējuma vēlākā korekcijā, proti, kā *privātpersonu darbība, kuras mērķis ir ietekmēt kādu politisko rezultātu*.¹⁰⁵ Šajā redakcijā autors, pirmkārt, paplašināja politiskās līdzdalības darbības amplitūdu, nefokusējot to vairs tikai uz publisko (jeb politisko) darbības sfēru, otrkārt, ietekmi uz politiskajiem lēmumiem, ko iepriekšējā formulējuma versijā varēja reducēt kā publiskās varas amatpersonu lēmumus, aizstāja ar politisko rezultātu, kas var būt ietekmes mērķis gan publiskajā, gan privātajā sektorā. Breidijs gan norādīja, ka Verbas un Nī politiskās līdzdalības jēdziens nav pilnīgs, jo politisko rezultātu var noteikt arī kāds cits, ne tikai valdības komanda. Savā politiskās līdzdalības definīcijā pētnieks akcentēja tieši indivīda darbības nozīmi politiskā rezultāta ietekmēšanā (*skat. 1.3.tab. Brady*).

Politiskās līdzdalības tipoloģijā Verba izdala četras dimensijas. Tās ir:

1. Balsošana vēlēšanās;
2. Kampanu aktivitātes (piederība politiskajām partijām vai organizācijām, darbība to ietvaros un naudas ziedojumi tām);
3. Kontaktēšanās ar politiķiem, amatpersonām;

¹⁰³ Verba, S., Nie, H., N. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Chicago: The University of Chicago Press., 1987.p.1. ISBN 0-226-85296-2

¹⁰⁴ Verba, S., Nie, N., Kim, J. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: Chicago University Press, 1978, pp.416. ISBN: 9780521297219

¹⁰⁵ Brady, H., Political Participation. In: *Measures of Political Attitudes*. Robinson, J., P., Shaver, P., R., Wrightsman, L., S. (Eds). San Diego: Academic Press, 1999, pp.737-801.

4. Sadarbība vietējai kopienai nozīmīgajās sabiedriskajās (*angļu val. – communal*) aktivitātēs, kuras orientētas uz kopīgas problemātikas risināšanu.¹⁰⁶

Salīdzinot ar Verbas politiskās līdzdalības tipoloģiju, pētnieku grupa zviedru zinātnieka Jana Teorela (*Jan Teorell*) vadībā paplašina līdzdalības koncepciju līdz piecām dimensijām un ietver tajā jau minēto patērētāju līdzdalību un protesta aktivitātes (demonstrācijas, streikus, piketus u.c.) kā politiskās līdzdalības dimensiju.¹⁰⁷ Trīs no Teorela koncepcijā iekļautajām dimensijām sakrīt ar Verbas tipoloģijā nosauktajām – līdzdalība vēlēšanās, iesaistīšanās politisko partiju aktivitātēs un kontaktēšanās ar politiķiem un amatpersonām, savukārt divas nosauktās – patērētāju līdzdalību un protesta aktivitātes – Teorels iekļauj savā politiskās līdzdalības tipoloģijā. Pētnieks pamato, ka politiskajā līdzdalībā sabiedrības indivīds aizvien vairāk izvēlas tādas līdzdalības formas, kurās viņš mēģina ietekmēt lēmumus kā patērētājs ar savām priekšrocībām, piemēram, izvēloties vai neizvēloties noteiktus pirkumus, preču grupas, produktus pēc politiskiem vai citiem apsvērumiem.¹⁰⁸ Komentējot Teorela piedāvāto tipoloģiju, amerikāņu zinātnieks Breidijs norāda, ka atzīstama ir koncentrēšanās uz aktivitātēm, kuru nodoms ir ietekmēt reālo politikas iznākumu, mērķējot uz nozīmīgu politikas vai sabiedrības eliti, turklāt aptver daudz vairāk aktivitāšu nekā tikai dalību vēlēšanās.¹⁰⁹

Atšķirīga izpratne par politisko līdzdalību ir zinātniecei Kerolai Guldai (*Carol C. Gould*). Līdzdalību viņa raksturo kā *tiešu un tūlītēju attiecīgo pilsoņu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā. Šajā procesā indivīdu vara nav deleģēta kādam pārstāvim, bet tiek īstenota tiešā veidā (skat. 1.3.tab. Gould)*. Pretēji tam, ka virkne pētnieku (*skat. 1.3.tab. Verba et al.; Milbranth & Goel; Kaase & Marsch*) līdzdalību uztvēra kā mēģinājumu ietekmēt lēmumu pieņemējus, Gulda, Barbers (*Benjamin R. Barber*), Nagels (*Jack H. Nagel*) līdzdalību formulē kā indivīda tiešu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā (*skat. 1.3.tab.*). Tomēr šo izpratni nevajadzētu interpretēt kā aicinājumu atteikties no pārstāvniecības institūcijām. Tā vietā līdzdalības pētnieki iesaka paplašināt tiešās līdzdalības iespējas, nodrošinot jaunas arēnas ārpus tradicionālās pārstāvības sistēmas, kas galvenokārt būtu neliela mēroga vide: lēmumu

¹⁰⁶ Verba, S., Nie, N., Kim, J. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: Chicago University Press, 1978, pp.416.

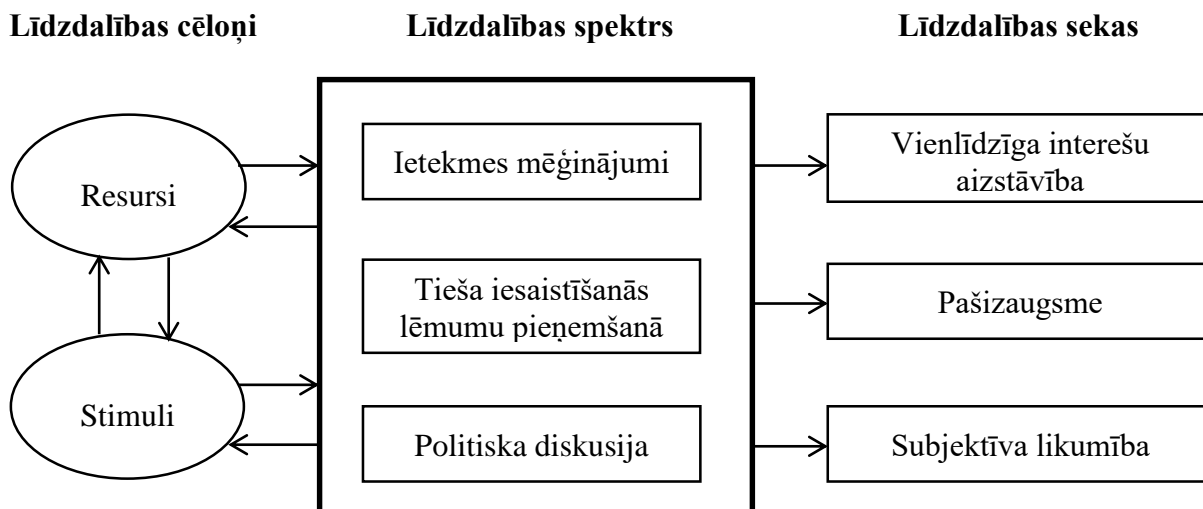
¹⁰⁷ Teorell, J., Torcal, M., Montero J., R. *Political Participation: Mapping the Terrain*. In: *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*, eds. Jan W. Deth, Jose Ramon Montero, Anders Westholm. London and New York: Routledge, 2007, Vol. 17, pp.334-357.

¹⁰⁸ turpat

¹⁰⁹ Brady, H., *Political Participation*. In: *Measures of Political Attitudes*. Robinson, J., P., Shaver, P., R., Wrightsman, L., S. (Eds). San Diego: Academic Press, 1999, pp.737-801.

pieņemšana darba vietā¹¹⁰, lokālas politiskas institūcijas, kuras spēj lemt par lokāliem jautājumiem.¹¹¹

Analizējot politiskās līdzdalības definīcijas pēc to empīriskā satura, zviedru zinātnieks Teorels izdalīja trīs līdzdalības spektrus, modelējot līdzdalības cēloņus un sekas (*skat. 1.2.att.*).

1.2.attēls. Politiskās līdzdalības cēloņi, spektrs un sekas

Avots: Jan Teorell, 2006¹¹²

Līdzdalību viņš saskatīja:

- kā ietekmes mēģinājumu;
- kā tiešu iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā;
- kā diskusiju/apspriedi.¹¹³

Pirmajā gadījumā līdzdalība definēta kā mēģinājums ietekmēt tos, kuriem ir balss valdībā, nodrošinot vienlīdzīgu interešu aizstāvību. Otrajā gadījumā līdzdalība nozīmē būt balsij pašai valdībā. Ja indivīdiem būtu nodrošinātas plašākas iespējas tieši līdzdarboties lēmumu pieņemšanā – darbavietā, vietējā kopienā vai kur citur, tas veicinātu viņu pašizaugsmi. Trešajā gadījumā līdzdalība ir veids, lai noskaidrotu, ko teikt. Diskusija vai apspriede nodrošina informētāku sabiedrības viedokli, veicinot labāku iznākumu lēmumu pieņemšanas procesā un

¹¹⁰ Pateman, C. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970. pp.119. ISBN 0521 078563

¹¹¹ Gould, C. *Rethinking democracy: Freedom and social cooperation in politics, economy and society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. pp.376. ISBN 0-521-38629-2

¹¹² turpat, 802.lpp.

¹¹³ Teorell, J. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*. 2006, Volume 45, Issue 5, pp.787-810.

demokrātisko spriedumu kvalitāti. Diskusija liek apkopot argumentus un nonākt pie vienprātības pusēm, starp kurām iepriekš bija nesaskaņas. Tādējādi tiek nodrošināta subjektīvā likumība, jo lēmuma pamatā ir indivīdu akceptēti viedokļi.¹¹⁴

Autores ieskatā, līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā (*politiskā līdzdalība*) ir kolektīva mērķtiecīgi organizēta darbība (*ietver apzinātu nodomu*) ar nolūku ietekmēt lēmuma iznākumu. Respektējot vairāku pētnieku atziņu, ka līdzdalība var būt arī individuāla, autore atzīst, ka līdzdalības individuālais raksturs izpaužas procesa sākumā vai iniciēšanas stadijā, kas lēmuma ietekmēšanas gaitā pārtop kolektīvā darbībā, kurā indivīdi apvienojas, lai pārstāvētu konkrētas grupas noteiktas intereses vai uzskatu kopumu, kas iegūti diskusiju rezultātā. Arī līdzdalība vēlēšanās sākotnēji ir katra indivīda individuāla rīcība, taču procesuāli tā izpaužas kā kolektīvā ietekmēšanas forma. Autore uzskata, ka individuālajai darbībai politiskajā līdzdalībā ir potenciāls ietekmēt iznākumu gadījumos, kad tiek skartas indivīda privātās intereses.

Līdzdalības ietekmes līmeņi

Viena no visu laiku viscitētākajām publikācijām saistībā ar iedzīvotāju līdzdalību ir amerikāņu pētnieces Šerijas Arnšteinas (*Sherry R. Arnstein*) darbs *A ladder of Citizen Participation*.¹¹⁵ Iedzīvotāju līdzdalību autore ir strukturējusi dažādos ietekmes līmeņos un izvietojusi tos modelī, kuru attēlo kā kāpnēs, zemākajam līdzdalības līmenim piešķirot zemāko pakāpienu, augstākajam – augstāko (*skat. 1.3.att.*). Arnšteina savā līdzdalības līmeņu tipoloģijā norāda uz to, ka varas pārstāvji ļoti lielā mērā centrējas uz ceremoniālu (*Verba*)¹¹⁶ vai simboliskas nozīmes (*Arnšteina*) līdzdalības veidu atbalstīšanu, tādējādi parādot, cik lielā mērā tie ir gatavi dalīties ar varu lēmumu pieņemšanas procesā. *Starp tukša rituāla izpildi un īstu līdzdalību, kas nepieciešama, lai ietekmētu lēmumu pieņemšanas procesa rezultātu, ir būtiska atšķirība*.¹¹⁷

¹¹⁴ Teorell, J. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*. 2006, Volume 45, Issue 5, pp.787-810.

¹¹⁵ Arnstein, R., S. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Vol. 35, Issue 4, pp.216.-224. Published online: 26.11.2007. Available from: Doi: 10.1080/01944366908977225. Nodaļas izstrādes brīdī *Google Scholar* programmā raksts citēts 8448 reizes. Skatīts: 02.05.2014

¹¹⁵ turpat

¹¹⁶ Verba, S., Nie, H., N. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Chicago: The University of Chicago Press., 1987.p.1. ISBN 0-226-85296-2. Autore šo jautājumu iztirzā promocijas darba 48.lpp.

¹¹⁷ Arnstein, R., S. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Vol. 35, Issue 4, pp.216-224. Published online: 26.11.2007.

Arnšteinas līdzdalības kāpņu modelis sastāv no astoņiem līmeņiem, kurā katru no tiem autore raksturo, raugoties no sabiedrības indivīdu un varas pārstāvju pozīcijām.¹¹⁸

1.3.attēls. Arnšteinas pilsoņu līdzdalības kāpnes

Avots: Arnstein, 1969

Viszemākos līdzdalības līmeņus Arnšteina nosaukusi par *manipulāciju* un *terapiju*. Iedzīvotāju līdzdalības vārdā indivīdi tiek iekļauti konsultatīvās valdēs un komitejās, kurās viņi tikai automātiski apstiprina lēmumus. Šādu sadarbības formu autore nosauc par *nelīdzdalību* (*angļu val. – nonparticipation*), kas tiekot praktizēta, lai šķietami imitētu ieinteresētību pēc līdzdalības, bet patiesībā esot izgudrota, lai aizstātu patieso līdzdalību un neļautu cilvēkiem piedalīties daudz detalizētākos programmu plānošanas un vadīšanas posmos.¹¹⁹

Informēšana, konsultēšana un samierināšana ir augstākas pakāpes līdzdalības līmeņi, kas, Arnšteinas vērtējumā, būtu pareizs solis virzienā uz patiesi ieinteresētu līdzdalību. Taču arī šajos līmeņos, zinātnieces ieskatā, varas pārstāvjiem ir dota pārāk liela vaļa vienvirziena informācijas plūsmas izmantošanai, bez iespējām izveidot atgriezenisko saikni un attīstīt diskusiju. Šādos apstākļos, īpaši tad, ja informāciju pilsoņiem sniedz plānošanas vēlinā posmā, cilvēkiem ir maz iespēju ietekmēt programmu, kas izstrādāta viņiem. Visbiežāk šajā vienvirziena saziņā tiek izmantoti tādi komunikācijas rīki kā plašsaziņas līdzekļi, brošūras vai nebūtiskas atbildes uz jautājumiem. Aicinājums pilsoņiem izteikt viedokli ir atbalstāma aktivitāte līdzdalībā, norāda Arnšteina. Taču vienlaikus pamato: ja konsultēšana nav apvienota

¹¹⁸ Arnstein, R., S. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Vol. 35, Issue 4, pp.216-224. Published online: 26.11.2007.

¹¹⁹ turpat

ar citiem līdzdalības veidiem, arī šis līdzdalības līmenis tik un tā vērtējams kā izlikšanās, kā *skatloga rituāls*, jo tas nenodrošina pārliecību, ka pilsoņu idejas un bažas tiks ņemtas vērā. Visbiežāk varas pārstāvju izmantotās konsultēšanās metodes ir indivīdu viedokļa izpēte, mikrorajonu sapulces vai kāda jautājuma sabiedriska apspriešana. Turklāt varas pārstāvji cilvēkus uztver tikai kā *statistikas vienības*, jo līdzdalība tiek mērīta pēc rādītājiem, *cik daudzi ir apmeklējuši sapulci, paņēmuši bukletu vai piedalījušies aptaujā*.¹²⁰ Šos līdzdalības līmeņus Arnšteina sauc par simboliskajām formālās darbības pakāpēm, jo iedzīvotājiem nav varas, ietekmes sviru, lai viņu viedokļi tiktu ņemti arī vērā.¹²¹ Pilnīga iedzīvotāju līdzdalība iespējama tikai *partnerībā, deleģētas varas un pilsoņu realizētas kontroles* mehānismos, ko Arnšteina arī raksturo kā visaugstākos iedzīvotāju līdzdalības līmeņus. Šajos līmeņos, varas pārstāvjiem un sabiedrības indivīdiem vienojoties, vara tiek pārdalīta – pilsoņiem ir iespēja iegūt dominējošo pozīciju lēmumu pieņemšanas procesā, domstarpību gadījumā, varas pārstāvjiem jāuzsāk kompromisa meklējumi, nevis jāreaģē uz spiedienu no pretējās puses. Partnerība visefektīvāk var darboties tad, kad lēmumu pieņemšanas procesā varas resurss ir līdzsvarots. Arnšteinas deleģētajā varas pārdales modelī pilsoņiem ir veto tiesības, ja domstarpības nav atrisināmas pārrunu ceļā.

1.4. Līdzdalības faktori un to nozīmīgākie pētniecības virzieni

Līdzdalības procesa izpētē jautājums par līdzdalību ietekmējošajiem faktoriem ir vēl komplicētāks nekā pati līdzdalība. Autores ieskatā, tam ir vairāki iemesli:

- faktoru izcelsme un daudzveidība – tie ir indivīda subjektīvie jeb **individuāla līmeņa** faktori, kas saistīti ar indivīda personiskajiem resursiem – dzīves pieredzi, zināšanām, prasmēm, motivāciju, iespējām un sociālekonomiskajiem aspektiem; objektīvie jeb **makrolīmeņa** faktori – saistīti ar valsts politisko un institucionālo sistēmu, kā arī dažādu sociālo, ekonomisko, politisko u.c. apstākļu ietekmi, kā arī **kontekstuālie faktori** – saistīti ar vietējo specifiku, tradīcijām, raksturīgi tikai konkrētajai situācijai;
- faktoru savstarpējā salīdzināmība – līdzdalības tradīcijas, veidi un aktivitāte (kontekstuālie faktori) dažādās sabiedrībās var būt ļoti atšķirīga;

¹²⁰ Arnstein, R., S. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Vol. 35, Issue 4, pp.216–224. Published online: 26.11.2007.

¹²¹ turpat

- mērīšanas kritēriji – līdzdalības procesā tradicionāli izmērāmas ir līdzdalības institucionālās formas, taču pieaug neinstitucionālo līdzdalības formu popularitāte, kuru izpausmes ir grūti uzskaitāmas;
- līdzdalības tēmas politiskais jūtīgums, kurā labprāt amatpersonas aprobežojas ar līdzdalības skaitlisko rezultātu, piemēram, vēlēšanu aktivitātes vērtējumu, bet mazāk pievilcīga ir tās cēloņu analīze, jo nereti satur darbības novērtējumu.

Līdzdalības pētniecības autoritāte Verba sadarbībā ar dažādiem zinātniekiem līdzdalības procesa analīzi uzsāka tieši ar indivīda subjektīvo faktoru izpēti. Vispirms sadarbībā ar Gabrieli Almondu (*Gabriel Almond*) tika analizēta indivīda subjektīvā kompetence – t.i., cik lielā mērā indivīdi saprot, orientējas, kas notiek politikā, lai noteiktu, kāds ir viņu kompetences un līdz ar to arī politiskās ietekmes reālais potenciāls, lai piedalītos lēmumu pieņemšanas procesā.¹²² Savukārt sadarbībā ar zinātniekiem Šlozmenu (*Kay Lehman Schlozman*) un Breidiju, Verba pētīja iemeslus, kāpēc indivīdi nepiedalās politiskajā līdzdalībā. Rezultātā ieguva trīs atbildes – *viņi nevar*, *viņi nevēlas* un *neviens nav palūdzis* (skat. 1.4.tab.).¹²³ Vērtējot trīs atbilžu grupas, pētnieki identificēja faktorus, kas varētu ietekmēt indivīdu līdzdalību: atbilstoši resursi, motivācija un mobilizācija. Šos politiskās līdzdalības subjektīvos faktorus Verba un partneri nodēvēja par *Pilsoniskās brīvprātības modeli* (*Civic Voluntarism Model*, skat. 1.4.tab.),¹²⁴ citi autori – Rozenstouns (*Steven Rosenstone*) un Hansens (*John Hansen*) – vēlākajos pētījumos – par privātiem līdzdalības aspektiem,¹²⁵ savukārt Norisa (*Pippa Norris*) – par politiskās līdzdalības individuālā līmeņa faktoriem. Pilsoniskās brīvprātības modeļa būtība ir vienkārša: *indivīdi, visticamāk, piedalīsies tad, kad viņi var, kad viņi vēlas un kad viņi tiek lūgti*. Tas nenozīmē, ka visi trīs faktori ir nepieciešami nosacījumi, bet tie kalpo, lai uzsvērtu faktu, ka tad, ja nav motivācijas un mobilizācijas, tikai resursu esamība automātiski neveicina politisko līdzdalību.¹²⁶

¹²² Almond, G., A., Verba, S. *The Civic Culture: political attitudes and democracy in five nations*. London et al: Sage Publications, Inc., 1989. pp.392. ISBN 0-8039-3558-7.

¹²³ Verba, S., Schlozman K., L., Brady H., E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995. pp.15.-16. ISBN 0-674-94293-0.

¹²⁴ turpat

¹²⁵ Rosenstone, S., J., Hansen, J., M. *Mobilization, participation and democracy in America*. New York: Longman, 2003. pp.368. ISBN-10:0321121864.

¹²⁶ Schlozman, K., L. Citizen participation in America: What Do We Know? Why Do We Care? In: *Political Science: State of the Discipline*. Katznelson, I., Milner, H., V, ed. New York: W.W.Norton & Company, 2003, pp.433-461. ISBN – 10 0393978710.

Politiskās līdzdalības individuālā līmeņa faktori

Atbildes formulējums	Skaidrojums	Faktori
Viņi nevar	raksturo indivīda resursu – laika, naudas un pilsonisko prasmju – nepietiekamību, lai piedalītos līdzdalības aktivitātēs	individuālie resursi , ko veido sociāli ekonomiskā statusa (<i>SES</i>) pazīmes
Viņi nevēlas	raksturo niecīgo interesi par politiku un sabiedrībai aktuālajiem jautājumiem. Līdzdalībai ir maza nozīme vai tās nav vispār	politiskās intereses un līdzdalības motivācijas faktori
Neviens nav palūdzis	norāda uz indivīda izolētību no rekrutēšanas tīkliem, ar kuru palīdzību mobilizē politikai	mobilizācijas jeb integrācijas kanāli – līdzdalība sabiedriskās u.c. tīklveida organizācijās

*Avots: Autores kopsavilkums, izmantojot Verba, Schlozman, Brady Pilsoniskās brīvprātības modeli (Civic Voluntarism Model), kurā identificēti faktori, kas varētu ietekmēt līdzdalību*¹²⁷

Attiecībā uz resursiem Verba un viņa partneri uzsver laika, naudas, pilsonisko prasmju svarīgumu. Tie visi ir jautājumi, kas ir saistīti ar sociāli ekonomiskā statusa (*socioeconomic model, SES*) pazīmēm (*izglītību, ienākumiem, nodarbošanos, vecumu, dzimumu, ģimenes stāvokli*). SES modeļa galvenais princips ir tāds, ka indivīdi ar augstāku sociālo un ekonomisko statusu – tie, kuriem augstāks izglītības un ienākumu līmenis, kā arī augstāka statusa darbs, līdzdalībā ir aktīvāki. Vairākos pētījumos gan 20.gs. 90.gados (*Verba u.c. 1995*), gan 21.gs. sākumā (*Rosenstone, Hansen, 2003, Hooghe, Quintelier, 2013*) SES joprojām tiek atzīts par būtisku līdzdalības aktivitātes noteicēju. Arī jaunākie līdzdalības pētījumi Eiropā apliecina, ka sociālā un ekonomiskā statusa ietekme joprojām ir stabila arī attiecībā uz politiskās līdzdalības jaunajām formām, piemēram, politisko patērnieciskumu, kuru kā līdzdalības formu biežāk izmanto indivīdi ar pietiekamu finanšu resursu pieejamību (*Marien, Hooghe, Quintelier, 2010*).

Savukārt vairākos pētījumos iegūtie dati norāda uz izglītības līmeņa noteicošo faktoru indivīdu līdzdalības aktivitātē – cilvēki ar augstāku izglītības līmeni vairāk iesaistās un tiek

¹²⁷ Schlozman, K., L. Citizen participation in America: What Do We Know? Why Do We Care? In: *Political Science: State of the Discipline*. Katznelson, I., Milner, H., V, ed. New York: W.W.Norton & Company, 2003, pp.269.

iesaistīti līdzdalības procesa dažādās formās, ja salīdzina ar cilvēkiem, kas ieguvuši pamatizglītību vai vidējo izglītību.¹²⁸

Verba un partneri šo faktoru cēloņus analizēja saistībā ar indivīda piederību dažādām sociālajām struktūrām un organizācijām, ar kurām indivīdi savas dzīves laikā ir saistīti – ar ģimenēm, kurās piedzimst un izaug, ar skolām, kurās mācās, ar amatiem, kurus ieņem, ar iekļaušanos nepolitiskajās un reliģiskajās organizācijās un to ietekmi uz līdzdalību. Verba un partneri līdzdalības faktoru izpētē aizsāka politiskās un sociālās dzīves savstarpējās mijiedarbības analīzi.¹²⁹ Sociālās struktūras dažādu pamatrādītāju ietekmes analīze līdzdalības procesa novērtēšanā kļuva aizvien populārāka vēlākajos līdzdalības pētījumos līdz pat mūsdienām. Līdzdalība tiek analizēta saistībā ar indivīdu dzimumu, vecuma grupām, sociāli ekonomisko stāvokli (*izteikti mājsaimniecības ieņēmumu un izglītības kontekstā*), pilsonības statusu, politisko interesi, politisko iedarbību (*angļu val. – political efficacy*) un politisko uzticēšanos.

Indivīdu uzticēšanās dimensija, kuru zinātniskajā literatūrā analizē daudzveidīgos aspektos, atkarībā no tā, kādi faktori tiek pētīti, autores skatījumā, būtu īpaši akcentējama līdzdalības pētījumos. Nevar apgalvot, ka līdzdalības un publiskās uzticības pētnieki būtu vienprātis par to, ka līdzdalības un publiskās uzticības saikne ir ļoti cieša. Taču vairums pētījumu par līdzdalību parāda, ka uzticēšanās faktoram ir nozīme. ASV publiskās pārvaldes vadošais pētnieks Kenets Ruskio (*Kenneth Patrick Ruscio*) uzskata, ka (...) *uzticībai ir jābūt kaut vai minimālā līmenī, lai politiskās programmas, tās ieviešot, turpinātu funkcionēt.*¹³⁰ Savukārt uz publiskās uzticības saistību ar valsts stabilitāti norāda ASV profesors Marks Vorens (*Mark E. Warren*). Lai valsts attīstītos un politiskie līderi īstenotu reformas, uzņemtos riskus un vestu valsti izvēlētajā virzienā, publiskajai uzticībai ir noteicoša loma, jo tā rāda vēlētāju atbalstu izvēlētajai politikai (...) *demokrātija ir veselīga sabiedrībā ar lielāku uzticību politiskām institūcijām tādā ziņā, ka uzticība ir nepieciešama demokrātiskai stabilitātei, dzīvotspējai un vitalitātei.*¹³¹

¹²⁸ Izglītības līmeņa izteikta dominante tiek pierādīta vairākos Eiropas valstu līdzdalības pētījumos dažādos periodos. Tā dominē gan Eiropas Sociālā pētījuma rezultātu analizē 2002. gadā, ko savās monogrāfijās analizē Gerijs Stokers (sk. Stoker, G. *Why politics matters making democracy work*, 2006), gan jaunākajā-2006./2007.gada Eiropas Sociālā pētījuma analizē, ko izvērsti apraksta vairāki vadoši Eiropas pētnieki izdevumā *Society and Democracy in Europe*, ed. by Silke I. Keil and Oscar W. Gabriel, 2013.

¹²⁹ Verba, S., Schlozman K., L., Brady H., E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995. pp.16-17.

¹³⁰ Ruscio, K., P. Trust and the Administrative State. *Public Administration Review*, 1997, Vol.57(5), pp.454-458. ISSN: 0033-3352.

¹³¹ Warren, M., E. *Democratic theory and trust*. In: *Democracy and Trust* (ed. Mark E. Warren). Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p.310. ISBN: 0-521-64687-1.

Publiskās politikas teorētiķi uzticību aplūko vairākās dimensijās:

- kā *sociālo uzticību* – sabiedrības uzticēšanos starp tās dalībniekiem;
- kā *politisko uzticību* – sabiedrības uzticēšanos publiskās varas institūcijām, to pārstāvjiem.

Hārvardas universitātes profesors Roberts Patnems bija viens no pirmajiem publiskās politikas pētniekiem, kurš uzsvēra nepieciešamību organizācijām socializēt savus biedrus, mācot tiem uzticēšanos, sadarbību un solidaritāti. Patnems uzskatīja, ka tieši uzticība raksturo cilvēku gatavību pieņemt un izpildīt valsts varas pieņemtos lēmumus. Viņa skatījumā demokrātijas kvalitāti ietekmē sociālais kapitāls, t.i., sabiedrības indivīdu savstarpējās saiknes, tīklojumi, kur noteicošā kvalitāte ir uzticībai pašiem indivīdiem un viņu savstarpējā uzticēšanās, spēja sadarboties un apvienoties kopēju mērķu sasniegšanai. Sabiedrības grupas ar šādām kvalitātēm Patnems uzskata par spējīgākām panākt daudz vairāk nekā līdzīgas grupas, kuras indivīdiem nevar uzticēties un kuri neuzticas cits citam.¹³²

Savukārt sociālā uzticība ietekmē politisko uzticību attiecībās ar varu. Perijs (*Geraint Parry*) politisko uzticību nodēvēja par sociālās uzticības epifenomenu. Kad nav sociālās uzticības, nebūs arī politiskās uzticības, kā rezultātā politiskā sistēma būs mazāk stabila.¹³³ Politiskā uzticība skaidri izpaužas tad, kad iedzīvotāji novērtē valdības un to institūciju darbu, valdības īstenoto politikas virzienu (to dēvē par *makro-līmeņa uzticēšanos* jeb *organizatorisko uzticību*) un/vai atsevišķu līderu darbu, godīgumu un savu solījumu izpildīšanu (ko dēvē par *individuālo politisko uzticību* jeb *mikro-līmeņa uzticēšanos*). *Politiskā uzticība ir pilsoņu spriedums, ka sistēma un politiskie darbinieki ir atbildīgi un rīkosies pareizi pat tad, ja trūkst pastāvīgas pārbaudes.*¹³⁴ Beļģu pētnieki Marks Hūgs (*Marc Hooghe*) un Elēna Kvinteljēra (*Ellen Quintelier*), balstoties uz līdzdalības pētījuma rezultātiem Eiropā, secina, ka politiskā uzticība pozitīvi ietekmē līdzdalību vēlēšanās, bet negatīvi – neinstitucionālo līdzdalības formu izvēli, proti, tie indivīdi, kuru politiskā uzticība ir zema, vairāk piedalīsies līdzdalības protesta formās (*demonstrācijās, peticiju sagatavošanā, boikotos*).¹³⁵

¹³² Putnam, R., D. with Leonardi, R. and Nanetti, R., Y. *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. pp.280. ISBN 0-691-037388.

¹³³ Parry, G. Trust, distrust and consensus. *British Journal of Political Science*, 1976, Vol.6, Issue 02/April, pp.129-142. Available from: Doi: 10.1017/S0007/23400000594129-42.

¹³⁴ Miller, A., H., Listhaug, O. Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States. *British Journal of Political Science*, 1990, Vol. 20, 3, p.358.

¹³⁵ Hooghe, M., Quintelier, E. Political participation in Europe. In: *Society and Democracy in Europe*. Ed. by Keil, I., S., Gabriel, O., W. London & New York: Routledge, 2013, pp. 220-243. ISBN 978-0-415-52384-4.

Lielākā daļa teorētiķu piekrīt, ka sociālā un politiskā uzticība viena otru neizslēdz, jo politiskā uzticība nepastāv ārpus sabiedrības un tajā iedibinātajām normām. Tomēr viedokļi dalās par to, vai, palielinoties sociālajai uzticībai, palielināsies arī politiskā uzticība, un otrādi. Līdzdalības un publiskās uzticības savstarpējo saikni un mijiedarbības plaknes autore izvērsti ir analizējusi publikācijā *Citizens' trust in public authorities of Latvia and participation paradigm*.¹³⁶

Lai identificētu faktorus, kas izskaidro pilsoņu nevienlīdzīgu attieksmi pret iesaistīšanos līdzdalības procesā, britu pētnieku grupa Gerija Stokera (*Gerry Stoker*) vadībā, pamatojoties uz empīriskiem pētījumiem, izstrādāja CLEAR modeli.¹³⁷ Tā nosaukums veidots no līdzdalībai svarīgāko pamatprincipu vārdu pirmajiem burtiem. Pētnieki identificēja piecus svarīgākos faktorus līdzdalības procesā.

Līdzdalība ir visefektīvākā, ja iedzīvotāji/iem:

- *var līdzdarboties (Can do)* – ko nosaka resursi un zināšanas, lai piedalītos;
- *patīk līdzdarboties (Like to)* – tā ir piederības sajūta, kas pastiprina līdzdalību;
- *ir iespējas līdzdarboties (Enable to)* – tiek nodrošinātas līdzdalības iespējas;
- *ir uzaicināti iesaistīties (Asked to)* – oficiālas pārvaldes iestādes vai nevalstisko, un kopienu organizāciju grupas viņus iesaista;
- *ir sadzirdēti (Responded to)* – jo redz pierādījumus, ka viņu viedokļi tiek ņemti vērā.¹³⁸

Saskaņā ar CLEAR modeli līdzdalība tiek vērtēta piecos galvenos izpētes virzienos:

- iedzīvotāju līdzdalībai nepieciešamā kapacitāte – resursi, zināšanas, prasmes;
- cik vāji/stipri ir attīstīta iedzīvotāju piederības sajūta vietai/kopienai, kurā viņi dzīvo, un kādi faktori to ir ietekmējuši;
- kāds ir pašvaldības tiesiskais un institucionālais ietvars līdzdalības demokrātijas attīstībai un cik aktīva ir vietējā pilsoniskā sabiedrība mijiedarbībā ar vietējo varu;
- kādas līdzdalības formas un cik bieži pašvaldība tās izmanto vietējās politikas un sniegto pakalpojumu pilnveidošanā;

¹³⁶ Seimuskane, L., Voroslava, M. Citizens' trust in public authorities of Latvia and participation paradigm. In: *European Scientific Journal*, 2013, December, Vol.9, No.35, pp. 44-58. ISSN 1857- 7881.

¹³⁷ Stoker, G. The Decline of Citizen Engagement? In: *Why politics matters making democracy work*. Palgrave Macmillan, 1996, pp.87-102. ISBN 1-4039-9740-3.

¹³⁸ turpat

- kāds ir līdzdalības iespēju un piedāvāto mehānismu novērtējums iedzīvotāju skatījumā.¹³⁹

Izstrādājot rekomendācijas pašvaldībām līdzdalības procesa pilnveidošanai, Eiropas Padomes Ministru komiteja 2009.gada *Rekomendācijā dalībvalstīm par līdzdalības politikas izvērtēšanu, auditēšanu un pārraudzību vietējā un reģionālajā līmenī* rosināja CLEAR modeli izmantot līdzdalības procesa diagnosticēšanai un pašnovērtējuma veikšanai.¹⁴⁰ CLEAR modelis atzīst, ka līdzdalību virza daudzi un dažādi faktori. Šī modeļa izstrādes mērķis ir radīt diagnostikas instrumentu, ar kuru pievērsties faktoru izpētei. Izvēsta modeļa analīze un tā izmantošanas pamatnostādnes aprakstītas autores publikācijā *Self-assessment options for citizen participation in local governments*.¹⁴¹

Pašvaldību līdzdalības pētījumos tiek analizētas arī specifiskas faktoru grupas, kurām, zinātnieku ieskatā, varētu būt ietekme uz līdzdalību. Tās ir:

- pašvaldības teritorijas lielums, iedzīvotāju skaits un to blīvums, etniskā izcelsme, pilsonības statuss, vecuma grupas, piederība konkrētajai administratīvajai teritorijai;
- pārvaldības forma – vai pašvaldības politiskā vadība demonstrē politisko gribu atbalstīt līdzdalību, izveidojot atbilstošu institucionālo sistēmu un respektējot neinstitutionalizētus sadarbības mehānismus;
- līdzdalības veidi – cik vienkārši un līdzdalību veicinoši tie ir, kādos lēmuma pieņemšanas posmos iedzīvotāji tiek iesaistīti, kādās līdzdalības formās un kā tiek izvēlēti.

Kopsavilkums

Zinātniskās literatūras un pētījumu analīze atklāj līdzdalības daudzveidīgo, mainīgo un komplikēto dabu. Lai arī līdzdalības jautājumi joprojām ir aktuāls pētniecības virziens gan vecajās, gan jaunajās demokrātijās, tomēr līdzdalības pētījumu struktūra un iegūtie rezultāti dažādās valstīs būtiski atšķirsies.

Pirmkārt, līdzdalības procesu un to ietekmējošo faktoru izpēti ir sarežģīta, jo pilsoniskās un neinstitutionālās līdzdalības aktivitātes nav viegli izmērāmas. Otrkārt, iegūtos pētījuma

¹³⁹ Stoker, G. The Decline of Citizen Engagement? In: *Why politics matters making democracy work*. Palgrave Macmillan, 1996, pp.87-102.

¹⁴⁰ Council of Europe. Recommendation Rec (2009) 2 of the Committee of Ministers to member states on the evaluation, auditing and monitoring of participation policies at local and regional level. 11.03.2009. Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1418893>, skatīts 09.07.2014.

¹⁴¹ Seimuskane, L. Self-assessment options for citizen participation in local governments. In: *New Challenges of Economic and Business Development – 2012: International Scientific Conference*, Latvia, Riga, May 10-12, 2012. Riga: University of Latvia, 2012, pp.624-632. ISBN 978-9984-45-519-78.

rezultātus ļoti bieži nav iespējams vispārināt un savstarpēji salīdzināt, jo līdzdalības procesā lielu nozīmi spēlē kontekstuālie faktori un vietējās tradīcijas. Diez vai Šveices referendumu vai Francijas, Itālijas un Spānijas protesta demonstrāciju tradīcijas pat ar vislielāko vēlmi būtu vienkārši transformējamas citu valstu tradīciju praksē. Petīciju parakstīšana ir vispopulārākā Apvienotajā Karalistē, Zviedrijā un Norvēģijā, bet ne Grieķijā vai Ungārijā.¹⁴² Līdzdalībā visaktīvākās ir Ziemeļvalstis, kam seko Apvienotā Karaliste, Francija un Vācija. Savukārt Dienvideiropas valstis raksturo lielāka līdzdalības daudzveidība. Visszemākais līdzdalības aktivitātes līmenis ir jaunajām demokrātijas valstīm Eiropas Austrumos,¹⁴³ ko autore skaidro ar līdzdalības tradīciju trūkumu. Atšķirīga ir ne tikai valstu pieredze līdzdalības demokrātijā, atšķirīga līdzdalības prakse ir starp pašvaldībām pat vienā valstī. Tas nozīmē, ka nav un arī nevajadzētu tiekties uz kādas citas valsts līdzdalības pieredzes kopēšanu, bet pētīt līdzdalības procesu, to ietekmējošos faktorus konkrētajā valstī, vai konkrētajā pašvaldībā, meklēt labākos risinājumus, vadoties no kontekstuālajiem apstākļiem.

Līdzdalības procesa attīstība noteikusi arī līdzdalības pētījumu virzienus. Balstiesīgo aktivitāte un motivācijas faktoru izpēte vēlēšanās aizsāka līdzdalības pētniecību 20.gs. 40.–50.gados. Tai sekoja pētnieciska interese par iedzīvotāju aktivitāti periodā starp vēlēšanām un mēģinājumi līdzdalību strukturēt pēc politiskām vai pilsoniskām pazīmēm. Publiskās pārvaldes lomas pieaugums sabiedrisko labumu sadalē pastiprināja dažādu interešu grupu aktivitāti un spiedienu lēmumu pieņemšanas procesā. No vienas puses, tas paplašināja līdzdalības konceptuālās robežas, kas sakņojās iedzīvotāju līdzdalības jaunās izpausmēs, no otras puses, robežas starp politiskām un pilsoniskām, individuālajām un kolektīvajām aktivitātēm kļuva aizvien neskaidrākas. Aktuāli kļuva līdzdalības veidu un formu pētījumi. Mēģinājumi rast atbildes par iemesliem, kas nosaka iedzīvotāju izvēli par labu līdzdalībai vai nelīdzdalībai, attīstīja jaudīgu pētniecības virzienu, saistītu ar līdzdalības daudzveidīgu faktoru izpēti.

21.gs. turpmāko gadu līdzdalības pētījumu virzieni, autores ieskatā, sakņosies meklējumos – kā panākt indivīda atgriešanos līdzdalībā vismaz atsevišķās institucionālajās līdzdalības formās, piemēram, vēlēšanās. Pastiprināsies zinātniska interese par līdzdalības neinstitucionālo formu izpēti un diagnosticēšanu. Autores skatījumā, pieaugs tiešās (*līdzdalības*) demokrātijas dažādu formu nozīme attiecību mijiedarbībā starp iedzīvotājiem un varu.

¹⁴² Stoker, G. The Decline of Citizen Engagement? In: *Why politics matters making democracy work*. Palgrave Macmillan, 1996, pp. 87-102. ISBN 1-4039-9740-3.

¹⁴³ turpat

2. LĪDZDALĪBAS TIESISKĀ VIDE LĒMUMU PIENĒMŠANAS PROCESĀ PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ

Šajā nodaļā tiek analizēts līdzdalības tiesiskais regulējums pašvaldībās Latvijā, jo sabiedrības iespējas līdzdarboties publiskās varas lēmumu izstrādāšanā un pieņemšanā noteic divi faktori. Pirmkārt, vai publiskā vara tiesību aktos ir nostiprinājusi sabiedrības tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā. Otrkārt, vai ir radīti visi nepieciešamie procesuālie priekšnoteikumi šādu tiesību īstenošanai.¹⁴⁴ Līdzdalības iespējas un veidi nedrīkst būt formāli, tiem jābūt efektīviem, jo tikai efektīva piedalīšanās atbilst tautvaldības principam. Arī šo tiesību aizsardzības mehānismiem jābūt efektīviem. Valstij ne tikai jāgarantē pilsonim formālas tiesības piedalīties, bet tai ir pienākums radīt arī priekšnoteikumus (iespēju), lai pilsonis būtu spējīgs piedalīties valsts un pašvaldību darbā, šo pienākumu veicot apzināti un izprotot piedalīšanās būtību.¹⁴⁵

Iedzīvotāju līdzdalības procesu dažādos aspektos regulē starptautiskie tiesību akti, LR Satversme, likumi un Ministru kabineta noteikumi, nosakot to tiesību apjomu, kuru vietējā pašvaldība nevar samazināt. Tomēr atsevišķas normas var tikt ietvertas arī vietējo pašvaldību saistošajos noteikumos, kas, līdzīgi kā MK noteikumi, arī ir likumpakārtoti tiesību akti. Konkrētajā nodaļā autore nepretendē uz izsmeļošu līdzdalības procesa aspektu analīzi visos ar to saistītajos tiesību aktos, jo aplūkojamā sfēra ir neizmērojami plaša. Pat vislabākais līdzdalības procesa tiesiskais regulējums nenozīmē arī atbilstošu realizācijas kvalitāti. Tomēr tiesiskais regulējums raksturo valsts likumdevēja pozīciju attiecībā uz līdzdalības demokrātiju un tās robežām, kā arī ļauj novērtēt konkrēto tiesību normu piemērošanas praksi Latvijas pašvaldībās un to interpretācijas robežas.

LR tiesību akti reglamentē dažādus veidus, kā iedzīvotāji var sekot līdzi un iesaistīties pašvaldību darbībā. Par pamatu analīzei autore izmanto līdzdalības līmeņu dalījumu, kas dažādās modifikācijās sastopams gan līdzdalības teorijā, gan arī dažādos līdzdalības pētījumos.¹⁴⁶ Tiesību aktu analīze strukturēta atbilstoši trīs līdzdalības līmeņiem lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā:

- informēšana, informācijas nodrošināšana;

¹⁴⁴ Statkus, S. Tiesību avoti, kas regulē sabiedrības līdzdalību teritorijas plānošanas un būvniecības jomā. *Jurista vārds*, 2008, Nr.18 (523).

¹⁴⁵ Kusiņš, G. Cilvēka pamattiesības. 101.pants. **No:** *Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*, autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 376.-394.lpp. ISBN 978-9984-840-19-2.

¹⁴⁶ *Code of good practice for civil participation in the decision-making process*. Adopted by the Conference of INGOs of the Council of Europe. Pieņemts 2009.gada 1.oktobrī.

- konsultācijas ar sabiedrību;
- iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanā.

Informācijas nodrošināšana, tās pieejamība garantē lielāku atklātību par pašvaldības darbu un tās lēmumu pieņemšanas procesu. Tā ir nozīmīga līdzdalības procesa sastāvdaļa, taču raksturo līdzdalības zemu līmeni, jo tai kā vienvirziena informācijas plūsmai nav atgriezeniskās saiknes.

Par vidēju līdzdalības līmeni tiek uzskatītas konsultācijas ar iedzīvotājiem, kuru raksturo komunikācija vismaz starp divām pusēm. Konsultāciju ietvaros pašvaldība var lūgt iedzīvotājus izteikt viedokli, sniegt atzinumu par kādu konkrētu pašvaldības kompetences jautājumu.

Iedzīvotāju līdzdalība kā iesaistīšanās, kā partnerība ir visaugstākais līdzdalības līmenis, kuru raksturo dalīta atbildība un pienākumi visos lēmumu pieņemšanas posmos.

Līdzdalības procesa īstenošanai likumdevējs atstājis pašvaldībām lielu rīcības brīvību. Pašvaldības var izmantot arī citus līdzdalības veidus un formas ārpus oficiālā līdzdalības ietvara. Likums *Par pašvaldībām* (1994) ļauj tām administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēs brīvprātīgi realizēt iniciatīvas ikvienā jautājumā, ja tas nav Saeimas, MK, ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, tiesas vai citu pašvaldību kompetencē vai arī šāda darbība nav aizliegta ar likumu.¹⁴⁷ Līdz ar to daļa no iedzīvotāju līdzdalības iespējām pašvaldībās tiek reglamentēta LR tiesību aktos kā obligātās tiesību normas, bet vēl lielākas iespējas līdzdalības procesa mehānismu izvēlē un sadarbības nostiprināšanā ar iedzīvotājiem ir piešķirtas pašvaldībām, realizējot brīvprātīgas iniciatīvas.¹⁴⁸

2.1. Informācijas atklātības princips kā iedzīvotāju līdzdalības priekšnoteikums

Informācijas pieejamība un atklātums ir nozīmīga iedzīvotāju līdzdalības procesa sastāvdaļa. Lai arī vairāki pētnieki informācijas nodrošināšanu atzīst par līdzdalības procesa zemāko līmeni,¹⁴⁹ jo tā ne vienmēr nodrošina iedzīvotāju atgriezenisko saikni, tomēr iedzīvotāju iesaistīšanās augstākos līdzdalības procesa posmos bez informētības nav iedomājama.

¹⁴⁷ Likums *Par pašvaldībām*. 12.pants. Pieņemts 1994.gada 19.maijā.

¹⁴⁸ Jansone, D., Vilka, I. Pārvaldes struktūru atsaucīgums. **No:** *Cik demokrātiska ir Latvija: Demokrātijas audits*. Rozenvalds, J. (red.) Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 165.-173.lpp. ISBN 9984-770-68-0

¹⁴⁹ Skat. līdzdalības pētnieces Šerijas R. Arnšteinas (Arnstein, S., R., 1969) pilsoņu līdzdalības kāpnes 51.-53.lpp. Kā zemāko līdzdalības līmeni *informāciju* raksturo arī Eiropas Padomes dokumentā *Code of good practice for civil participation in the decision making process*, kas apstiprināts INGOs konferencē 01.10.2009 http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_English_final.pdf

Informācijas atklātības princips starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos tiek uzskatīts par daļu no cilvēka pamatbrīvībām un saistīts ar vārda brīvību. Promocijas darbā autore šo principu skata šaurāk – atbilstoši konstitucionālo un administratīvo tiesību ietvaram, proti, kā cilvēka tiesības uz informācijas pieejamību, kas ietver gan indivīda iespēju piekļūt publiskās varas institūciju rīcībā esošajai informācijai, gan arī šo institūciju pienākumu informāciju sniegt. Informācijas atklātības princips kalpo gan kā sistēma, kas nodrošina publiskās varas institūciju atbilstošu rīcību attiecībā ar iedzīvotājiem, gan arī kā šīs varas īstenošanas kontroles līdzeklis.¹⁵⁰

Juridisko zinātņu doktore Kristīne Jarinovska uzskata, ka Latvijā par precīzāko tiesību principa apzīmējumu, kas raksturo brīvu informācijas apriti valstī, uzskatāms termins *informācijas atklātība*. Ekspertes ieskatā, apzīmējums ir gana ietilpīgs, lai tajā iekļautu gan šī tiesību principa saistību ar cilvēka pamatbrīvību – vārda brīvību, gan tā valststiesību aspektu – valsts tiesiskās iekārtas un tās tiesību un pienākumu raksturlielumu.¹⁵¹ Informācijas pieejamību var nodrošināt divējādi:

pirmkārt, radot informācijas atklātības principam draudzīgu vidi, tas ir, nodrošinot un veicinot tā īstenošanu; otrkārt, radot tiesisku ietvaru, kas nosaka un nodrošina informācijas atklātības principa izmantošanu.¹⁵²

LR Satversmes 100.pants nosaka, ka ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.¹⁵³ Satversmes 100.panta reglamentācijā autore akcentē indivīda tiesības ne tikai brīvi paust savus uzskatus un izplatīt informāciju, bet arī brīvi iegūt informāciju. Vispārējās jurisdikcijas tiesu praksē ir nostiprināta atziņa: *Tiesību uz informāciju īstenošanas rezultātā sabiedrība var pārliecināties, vai valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs. Turklāt informācijas saņemšana ir galvenais priekšnosacījums, lai persona varētu īstenot savas tiesības šo informāciju izplatīt un paust par to (vai, ņemot vērā to vērā) savu viedokli.*¹⁵⁴

¹⁵⁰ Jarinovska, K. Publiskās informācijas pieejamības principi un prakse. *Likums un Tiesības*, 2007, 9.sējums, Nr.1 (89), 2.-7.lpp. ISSN 1407-4974

¹⁵¹ Jarinovska, K. *Informācijas atklātības princips un tā galējā robeža: teorijas īstenošana praksē*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte]. 2009. 268 lpp.

¹⁵² turpat

¹⁵³ LR Satversme. Pieņemta 1922.gada 15.februārī un atjaunota 1992.gada 15.februārī. 100.pants.

¹⁵⁴ Kučs, A. Cilvēka pamattiesības. 100.pants. **No: Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības**. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 361.lpp. ISBN 978-9984-840-19-2

Informācijas atklātības principam būtu jānodrošina iedzīvotāju tiesību detalizētāks tvērums nekā tikai kā tiesības saņemt informāciju.

Tās ir tiesības:

- *būt informētam* – šīs tiesības attiecas uz informāciju, ko satur dažāda veida administratīvie dokumenti. Nodalāma būtu tādu dokumentu pieejamība, kuru saturs skar indivīdus personiski, no tādiem, kuru saturs ir atklāts visiem;
- *saprast* administratīvo dokumentu tekstu un lēmumu saturu, kurus publiskā pārvalde pieņem. Vai tie ir saprotami, skaidri un pamatoti ar argumentiem;
- *izprast* lēmumu pieņemšanas procesu, sākot ar idejas rašanos agrīnā stadijā līdz lēmuma pieņemšanai;
- *kritizēt* jeb veikt demokrātisku kontroli pār ievēlēto amatpersonu profesionālo darbību un viņu politiskajām izvēlēm.¹⁵⁵

Informācijas atklātības princips, autores ieskatā, var tikt nodrošināts šādos veidos:

- publiskās informācijas (t.sk. dokumentu, to projektu) pieejamība;
- atklātuma nodrošināšana pašvaldības darbībā, tostarp lēmumu sagatavošanas, apspriešanas un pieņemšanas posmos;
- pašvaldības darbības, lēmumu u.c. aktuālas informācijas skaidrošana;
- atbildes uz iedzīvotāju, sabiedrības interešu grupu jautājumiem, iesniegumiem, pieprasījumiem;
- atskaitīšanās iedzīvotājiem.

2.1.1. Publiskās informācijas pieejamība

Informācijas pieejamība ir viens no informācijas atklātības īstenošanai nepieciešamajiem priekšnoteikumiem. Pat tad, ja indivīdam objektīvu vai subjektīvu iemeslu dēļ nav vēlmes iesaistīties kāda lēmumu pieņemšanā tieši, pieejamība informācijai nodrošina iespēju ar to iepazīties jebkurā brīdī.

¹⁵⁵ Gentot, M. Openness in public administration. *International Review of Administrative Sciences*, 1995, Vol.61, pp.5-10.

Atbilstoši LR tiesiskajam regulējumam pašvaldībām ir jānodrošina šādas informācijas publiska pieejamība:

- vispārīgas ziņas par pašvaldību un tās iestādēm, ko reglamentē MK noteikumi *Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā* (2007).¹⁵⁶ Tiesību akts nosaka ļoti sīku detalizāciju, kādai informācijai un konkrētām sadaļām jābūt iekļautām iestāžu interneta vietnēs. Tās ir ziņas par iestādi, kontakti, informācija par nozares politiku, normatīvajiem aktiem un attīstības plānošanas dokumentiem, sniegtajiem pakalpojumiem, budžetu, sabiedrības līdzdalību u.c.,¹⁵⁷
- vietējā līmeņa teritorijas attīstības plānošanas dokumenti – ilgtspējas attīstības stratēģija, attīstības programma, teritorijas plānojumi, lokālpilānojumi un to grozījumi, detālpilānojumi, tematiskie plānojumi, to saturs un izstrādes kārtība,¹⁵⁸
- pašvaldības nolikums,¹⁵⁹
- domes lēmumi un domes sēžu protokoli,¹⁶⁰
- paziņojums par domes kārtējās sēdes norises laiku, vietu un kārtību,¹⁶¹
- pašvaldības saistošo noteikumu projekti un tiem pievienotie paskaidrojuma raksti, arī pēc to stāšanās spēkā,¹⁶²
- saistošie noteikumi par pašvaldības budžetu un to grozījumiem,¹⁶³
- visi ar publiskās apspriešanas gaitā iedzīvotāju apspriešanai nodoto dokumentu saistītiem pašvaldības lēmumiem,¹⁶⁴
- informatīvais ziņojums (kopsavilkums), kurā apkopoti iedzīvotāju paustie viedokļi par apspriešanas rezultātiem,¹⁶⁵
- domes pieņemtais lēmums, kurā izmantoti publiskās apspriešanas rezultāti.¹⁶⁶

¹⁵⁶ MK noteikumi Nr.171 *Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā*. Pieņemti 2007.gada 6.martā.

¹⁵⁷ turpat

¹⁵⁸ MK noteikumi Nr. 711 *Noteikumi par pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem*. 3., 6., 7. pants. Pieņemti 2012.gada 16.oktobrī.

¹⁵⁹ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 24.pants.

¹⁶⁰ turpat, 26.pants.

¹⁶¹ turpat, 27.pants.

¹⁶² turpat, 43.pants.

¹⁶³ turpat, 46.pants.

¹⁶⁴ turpat, 45. pants.

¹⁶⁵ turpat, 61.²pants.

¹⁶⁶ turpat

Lielākā daļa no uzskaitītās informācijas tiek izvietota pašvaldību mājaslapās, lai gan likumdošana atsevišķos gadījumos pieļauj arī alternatīvus publiskās pieejamības izvēles veidus, piemēram, vietējo laikrakstu vai bezmaksas izdevumu. Republikas pilsētu domēm noteikts saistošos noteikumus un to paskaidrojuma rakstus publicēt oficiālajā izdevumā *Latvijas Vēstnesis*.¹⁶⁷

Vislielākās izmaiņas saistībā ar publiskās informācijas pieejamības nodrošināšanu pašvaldību mājaslapās internetā tika veiktas 2010.gadā, pieņemot apjomīgus grozījumus likumā *Par pašvaldībām*. Šajos grozījumos publiskās informācijas pieejamības nodrošināšana noteikta nevis ieteikuma formā, bet gan kā pienākums. Tajos ietilpst lielākā daļa iepriekš uzskaitītās pašvaldības informācijas. Likuma grozījumi izstrādāti, pamatojoties uz MK rīkojumu par nepieciešamību sakārtot lobēšanas tiesisko reglamentāciju Latvijā.¹⁶⁸ Valdības iecere šo grozījumu kontekstā saistījās tikai ar vēlmi papildināt likumu ar tiesību normu, kas nostiprina informācijas pieejamību par saistošo noteikumu projektiem, pirms tie tiek galīgi pieņemti.¹⁶⁹ Likumprojekta anotācijā norādīts, ka saskaņā ar spēkā esošo kārtību pašvaldību saistošie noteikumi ir publiski pieejami tikai pēc to pieņemšanas, kas potenciāli rada risku, ka informācija par sagatavošanā esošiem noteikumiem ir pieejama tikai atsevišķām personām, palielinot viņu informētību un radot priekšrocības lēmumu pieņēmēju ietekmēšanā.¹⁷⁰ Pašvaldību saistošo noteikumu izstrāde esot bijis vienīgais normatīvo aktu izstrādes process Latvijā, kur sabiedrībai nav dotas iespējas iepazīties ar normatīvā akta projektu, norādīts Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas (*RAPLM*) sagatavotajā likumprojekta anotācijā.¹⁷¹ LR Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldību komisija, izskatot valdības iesniegtos priekšlikumus *secināja, ka likumprojektu varētu uzlabot* un lūdza parlamentu noteikt ilgāku termiņu priekšlikumu iesniegšanai.¹⁷² Likumprojekta izskatīšanas gaitā būtiski tika paplašināts to jautājumu loks, kas saistīts ar informācijas atklātības nodrošināšanu.

¹⁶⁷ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 45.pants.

¹⁶⁸ MK rīkojums Nr.435 *Par koncepciju „Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā*. 3.punkts. Pieņemts 2008.gada 28.jūlijā.

¹⁶⁹ Šo faktu apstiprina likumprojekta *Grozījumi likumā Par pašvaldībām* redakcija un tam pievienotās anotācijas saturs, kāds tika iesniegts tiesību akta virzībai LR Saeimā. Sk. Ministru kabineta 2009. gada 4.novembra vēstule Nr.90/TA-2866, TA-2310.

¹⁷⁰ *RAPLM* likumprojekta *Grozījumi likumā Par pašvaldībām* anotācija. Ministru kabineta 2009.gada 4.novembra vēstule Nr.90/TA-2866, TA-2310, kas adresēta Saeimas Prezidijam.

¹⁷¹ turpat

¹⁷² Likumprojekts *Grozījumi likumā Par pašvaldībām*. Nr. 1582/Lp9. Pirmais lasījums. LR Saeimas stenogramma. Saeimas sēdes 2009.gada 26.novembrī darba kārtība. [Skatīts 11.04.2014].

2.1.2. Atklātums pašvaldības darbībā un atskaitīšanās iedzīvotājiem

Pašvaldības darbības, lēmumu pieņemšanas procesa atklātums visos tā izstrādes posmos ir vēl viens svarīgs aspekts, lai izprastu lēmumu pieņemšanas argumentāciju un nodrošinātu demokrātisku kontroli. Darbības atklātumu var nodrošināt ar atklātu sēžu norisi, kurā iedzīvotājiem tiek dota iespēja piedalīties, ja viņi to vēlas, vai arī iepazīties ar tās gaitu citos veidos.

Likums *Par pašvaldībām (1994)* kopš tā pieņemšanas brīža ir noteicis, ka domes sēdes ir atklātas. Pašvaldību likuma sākotnējā redakcijā atklātums tika nodrošināts, paredzot iespēju tajās piedalīties attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem, masu informācijas līdzekļu žurnālistiem, attiecīgajā administratīvajā teritorijā izvietoto valsts pārvaldes un pašvaldību iestāžu amatpersonām. Likumā bija pat noteikts, ka domes (padomes) sēdēm jānotiek tādās telpās, kas nodrošina uzskaitīto personu tiesības būt klāt.¹⁷³ Likums paredzēja arī slēgto sēžu iespējamību, jautājumu loku deleģējot noteikt pašvaldības nolikumā. Vienlaikus likums uzskaitīja ierobežojumus, par kādiem jautājumiem slēgtas sēdes rīkot nevar. Tie ir pašvaldību budžeta, to grozījumu, sociāli ekonomiskās attīstības plāna, pašvaldības teritoriālā dalījuma un attiecīgās pārvaldes struktūras u.c. jautājumi. Slēgtās sēdēs ir tiesības izskatīt pašvaldības nolikumu, pašvaldības izpilddirektora, iestāžu, uzņēmumu vadītāju iecelšanu amatā un atbrīvošanu no tā; ievēlēt vai atlaist pašvaldības priekšsēdētāju, viņa vietnieku, komiteju locekļus, revīzijas komisijas locekļus, kā arī noteikt MK paredzētajā kārtībā atlīdzības apmēru.¹⁷⁴

Likuma *Par pašvaldībām 2005.gada* grozījumos konkrētais pants tika īsināts, saglabājot domes sēžu norises atklātumu, bet organizatorisko un tehnisko nodrošināšanas kārtību atstājot katras pašvaldības ziņā – to nosakot pašvaldību nolikumos.¹⁷⁵ Līdz ar to katrai pašvaldībai tika dota individuāla izvēle, cik šauri vai plaši tā nosaka gan pašvaldības iedzīvotāju un citu personu līdzdalības kārtību domes sēdēs, gan arī domes sēžu lēmumu un protokolu pieejamību.

Pašvaldību domes varēja brīvi izvēlēties, vai atklātās domes sēdēs veikt audio vai video ierakstus. Šāda izvēles iespēja tika iestrādāta arī RAPLM izstrādātajā *Paraugnolikumā (2009)* pašvaldībām, kas uzskatāms par vadlīnijām pašvaldību nolikumu izstrādei.¹⁷⁶ 2013.gada likuma *Par pašvaldībām* grozījumos pašvaldībām noteica par pienākumu domes sēdes ierakstīt audio formātā, kuru ievieto pašvaldības domes mājaslapā. Likums noteica, ka konkrētās normas

¹⁷³ Likums *Par pašvaldībām (1994)*. 26. pants. Pamata redakcija: 09.06.1994.- 05.07.1995.

¹⁷⁴ turpat

¹⁷⁵ Grozījumi likumā *Par pašvaldībām (1994)*. 26.pants. Pieņemti 2005.gada 17.februārī.

¹⁷⁶ Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2009) *Paraugnolikums*.

izpilde pašvaldībai jānodrošina ne vēlāk kā līdz 2014.gada 1. jūlijam,¹⁷⁷ taču 2014.gada likuma grozījumos noteiktais termiņš tika pagarināts uz gadu – 2015.gada 1.jūlijam sakarā ar to, ka daudzas pašvaldības nav spējušas rast nepieciešamo finansējumu audioieraksta tehniskajam nodrošinājumam, lai veiktu audioierakstu apstrādi un rediģēšanu saskaņā ar fizisko personu datu aizsardzības prasībām.¹⁷⁸

Attiecībā uz deputātu pastāvīgo komiteju sēžu norises atklātumu tiesiskā prakse ir bijusi atšķirīga. Pašvaldību likuma sākotnējā redakcija noteica, ka *komiteju darbs notiek slēgtās sēdēs*.¹⁷⁹ Tajās varēja piedalīties katrs attiecīgās domes (padomes) deputāts. Komitejām bija tiesības uz sēdi uzaicināt speciālistus ar padomdevēja tiesībām.¹⁸⁰ Ar 2003.gada likuma grozījumiem šī nostādne tika mainīta un noteikts, ka arī pastāvīgo komiteju sēdes ir atklātas.¹⁸¹ Domes un tās komiteju darba organizatorisko, kā arī pašvaldības lēmumu projektu sagatavošanas kārtību nosaka katra pašvaldība tās nolikumā.

Konkrētos likuma grozījumus, kurus MK pieņēma Satversmes 81.panta (*t.i., steidzamības*) kārtībā, iniciēja toreizējais īpašu uzdevumu ministrs reģionālās attīstības un pašvaldību lietās Ivars Gaters, pamatojot, ka slēgtas komiteju sēdes nenodrošina pašvaldību darbības atklātumu un *caurspīdīgumu*, jo iedzīvotājiem tiek liegta iespēja piedalīties pašvaldību lēmumu pieņemšanas sākuma stadijā, kur pamatā tiek formulēti pašvaldību domju viedokļi, apspriežot un sagatavojot domes sēdēm iesniedzamo lēmumu projektus. Ministrs likumprojekta anotācijā arī skaidroja, ka izmaiņas veicamas steidzamības kārtībā, jo pašvaldības esot pieņemušas ievērojamu skaitu nelikumīgu lēmumu, kas lielā mērā saistīts ar iedzīvotāju un plašsaziņas līdzekļu ierobežotām iespējām iepazīties ar pašvaldību darbu, operatīvi reaģēt uz pašvaldību pieļautajām acīmredzamām nelikumībām.¹⁸² Kā valdības sēdes laikā atzina Gaters, *grozījumi pēc formas ir ļoti nelieli, bet pēc būtības – ļoti svarīgi*. Tie palīdzēsot ne tikai sabiedrībai kontrolēt pašvaldību darbu, bet arī ministram – iespēju laikus iejaukties pašvaldību darbā, lai novērstu nelikumīgu lēmumu pieņemšanu.¹⁸³ Pašvaldību vadītāju un arī Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) nostāja par konkrētajiem likuma grozījumiem nebija viennozīmīgi atbalstoša. Atsevišķu pašvaldību pārstāvji pauda bažas, vai grozījumi nebūs pretrunā ar

¹⁷⁷ Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). 37.pants un pārejas noteikumu 32.pants. Pieņemti 2013.gada 31.janvārī.

¹⁷⁸ Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). Anotācija. Pieņemti 2014.gada 19.jūnijā.

¹⁷⁹ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 56.pants. Pamata redakcija: 09.06.1994.- 05.07.1995.

¹⁸⁰ turpat

¹⁸¹ Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). 56.pants. Pieņemti 2003.gada 5.jūnijā.

¹⁸² Īpašu uzdevumu ministrs reģionālās attīstības un pašvaldību lietās. *LR Satversmes 81.panta kārtībā izdodamā noteikumu projekta „Grozījums likumā Par pašvaldībām”* anotācija. LR Saeima, 8.Saeimas likumprojektu reģistrs. 2003.gada 13.janvāris. [Skatīts 11.04.2014].

¹⁸³ Ziņu aģentūra *Leta*. Pašvaldību komiteju sēdes būs atklātas. 07.01.2003. Interneta portāls TVnet.

personas datu aizsardzības tiesību normām, jo pašvaldību sociālo komiteju sēdēs tiek lemts par atbalsta sniegšanu noteiktām personām, bet šo personu datus nedrīkst atklāt. Ministrs noraidīja šīs bažas, pamatodams, ka, līdzīgi kā valdības sēdēs, kuras ir atklātas, bet tajās tiek skatīti konfidenciāli jautājumi, pašvaldību komiteju darbā varēs nodrošināt atklātību, publiski neizpaužot informāciju, kas saistīta ar personas datu aizsardzību.¹⁸⁴

Lai informētu iedzīvotājus par pašvaldības veikto darbu, domei saskaņā ar likumu ir jānodrošina gada publiskā pārskata sagatavošana un ziņojuma par to publicēšana. Pašvaldības gada publiskais pārskats ietver dažādu informāciju, tostarp par pašvaldības budžetu, saistību un garantiju apjomu; nekustamā īpašuma novērtējumu; pašvaldības kapitāla vērtību un paredzētajām tā izmaiņām; plānotajiem pasākumiem teritorijas attīstības plāna īstenošanā utt. Pašvaldības gada publiskajam pārskatam var pievienot arī citu informāciju.¹⁸⁵

2.2. Konsultācijas ar iedzīvotājiem

Konsultācijas ar iedzīvotājiem, autores vērtējumā, ir vismazāk regulējamā līdzdalības joma, jo katra pašvaldība var brīvprātīgi izvēlēties un noteikt gan konsultēšanās veidus un mehānismus, gan apspriežamos jautājumus un sadarbības robežas. Pašvaldību likums piedāvā veikt konsultēšanos, veidojot valdes, komisijas vai darba grupas atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai vai pašvaldības administratīvās teritorijas pārvaldīšanai, kurās darbotos gan domes deputāti, gan attiecīgās pašvaldības iedzīvotāji.¹⁸⁶ Izvērstāku skaidrojumu par komisiju un darba grupu organizatorisko ietvaru vai darbības atšķirībām likums nesniedz, atstājot iespēju konkrētu reglamentāciju noteikt katras pašvaldības nolikumā. Iedzīvotāju konsultāciju iespējas detalizētāk ir noteiktas MK noteikumos *Par sabiedrības līdzdalības kārtību attīstības plānošanas procesā* (2009).¹⁸⁷ Tās var notikt šādos veidos:

- piedaloties starpinstitutionālo darba grupās un konsultatīvajās padomēs;
- piedaloties sabiedriskajā apspriedē ar iebildumiem un priekšlikumiem;
- iesaistoties diskusiju grupās, forumos, videokonferencēs un sabiedriskās domas aptaujās;
- rakstiski sniedzot viedokli par attīstības plānošanas dokumentu tā izstrādes stadijā;

¹⁸⁴ Ziņu aģentūra *Leta*. Pašvaldību komiteju sēdes būs atklātas. 07.01.2003. Interneta portāls TVnet.

¹⁸⁵ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 72.pants.

¹⁸⁶ turpat, 61.pants.

¹⁸⁷ MK noteikumi Nr. 970. *Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā*. Pieņemti 2009.gada 25.augustā.

- sagatavojot atzinumu attīstības plānošanas dokumentam pirms lēmuma pieņemšanas lēmēj institūcijas noteiktajā kārtībā.¹⁸⁸

MK noteikumi rekomendē institūcijām virkni ieteikumu sabiedrības pārstāvju izvēlē starpinstitūciju darba grupās un konsultatīvajās padomēs. Tie ir: atklātas procedūras piemērošana, publicējot informāciju par darba grupas vai konsultatīvas padomes izveidi un iespējām tajā pieteikties; kritēriju definēšana, kuriem jāatbilst iesaistāmajiem sabiedrības pārstāvjiem; arī to sabiedrības pārstāvju uzklauššana, kuri izrādījuši interesi līdzdarboties darba grupā vai konsultatīvajā padomē, taču tās sastāvā netika iekļauti.¹⁸⁹

Konsultācijām ar iedzīvotājiem pašvaldības var piemērot arī konsultatīvas (*fakultatīvas*) publiskās apspriešanas iespējas par pašvaldības autonomās kompetences jautājumiem, kuras var rosināt pašvaldības iedzīvotāji, dome vai tās priekšsēdētājs.¹⁹⁰ Autore izvērstāk publiskās un sabiedriskās apspriešanas iespējas vērtē promocijas darba 2.3.2.*sadaļā*.

2.3. Tiešās un netiešās līdzdalības formas

LR konstitūcija ikvienam Latvijas pilsonim garantē tiesības likumā paredzētā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā, kā arī pildīt valsts dienestu (LR Satversme, 101.p).¹⁹¹ Lai gan sabiedrībā ar piedalīšanos valsts un pašvaldību darbībā lielākoties saprot tiesības piedalīties likumdevēja – Saeimas – vai attiecīgi pašvaldības domes izveidošanā, balsojot un kandidējot vēlēšanās, tomēr tas ir tikai viens no iespējamajiem piedalīšanās veidiem. Konkrētais pants dod tiesības ikvienam Latvijas pilsonim likumā paredzētajā veidā ne tikai piedalīties vēlēšanās un tautas nobalsošanā, bet dod tiesības arī citādos veidos piedalīties likumdošanas, izpildvaras un tiesu varas realizēšanā, ja šāds piedalīšanās veids likumā ir paredzēts.¹⁹²

Konstitucionālo tiesību eksperts Gunārs Kusiņš norāda, ka 101.pantā izmantotais formulējums *tiesības piedalīties valsts un pašvaldību darbībā* saturiski ir ļoti apjomīgs formulējums, kas ietver dažādus piedalīšanās veidus, tajā skaitā arī līdzdalību un citus veidus. Līdzdalība valsts darbībā var izpausties tiešā vai netiešā veidā, un ar Satversmes 101.pantu tiek

¹⁸⁸ MK noteikumi Nr. 970. *Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā*. Pieņemti 2009.gada 25.augustā.

¹⁸⁹ turpat, 8.pants.

¹⁹⁰ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 61.pants.

¹⁹¹ *LR Satversme* (1922). 101.pants.

¹⁹² Kusiņš, G. *Cilvēka pamattiesības*. 101.pants. **No: Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības**. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 376.-394.lpp. ISBN 978-9984-840-19-2

aptvertas abas šīs līdzdalības formas.¹⁹³ Tiešā līdzdalība nozīmē, ka pilsoņiem ir tiesības uz tiešu, nepastarpinātu līdzdalību valsts un sabiedrības svarīgāko lēmumu pieņemšanā, piedaloties tautas nobalsošanā, ne tikai izpildot obligātas likumdošanas prasības, bet arī pēc personiskās iniciatīvas neatkarīgi no reprezentatīvo institūciju vēlmes.¹⁹⁴ Netiešā līdzdalība nozīmē pilsoņu tiesības piedalīties valsts lietu kārtošā *ar brīvi izraudzītu pārstāvju starpniecību*.¹⁹⁵ Lai arī pantā nav uzskaitīti konkrēti piedalīšanās veidi, taču, laikam ritot, var tikt izskatītas un normatīvi nostiprinātas jaunas piedalīšanās formas (piemēram, konsultatīvie referendumi, publisko apspriešanu izmantošana aizvien plašākā apjomā) – norāda eksperts Gunārs Kusiņš.¹⁹⁶

Tādējādi politiskā līdzdalība atbilstoši LR Satversmei Latvijā var tikt realizēta, izmantojot netiešo jeb t.s. pārstāvniecības līdzdalības un tiešās līdzdalības jeb tiešās demokrātijas formas.

2.3.1. Pārstāvniecības līdzdalība

Tiesības ievēlēt pašvaldību izriet no LR Satversmes 101.panta, kurā teikts: *Pašvaldības ievēlē pilntiesīgi Latvijas pilsoņi un Eiropas Savienības pilsoņi, kas pastāvīgi uzturas Latvijā*.¹⁹⁷

Pilsoņu vēlēta pārstāvniecība kā būtiska pašvaldības pazīme ietverta arī likuma *Par pašvaldībām* jēdziena formulējumā. Saskaņā ar likumu pašvaldība ir *vietējā pārvalde, kas ar pilsoņu vēlētas pārstāvniecības — domes — un tās izveidoto institūciju un iestāžu starpniecību nodrošina likumos noteikto funkciju, kā arī šajā likumā paredzētajā kārtībā Ministru kabineta doto uzdevumu un pašvaldības brīvprātīgo iniciatīvu izpildi, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses*.¹⁹⁸

Pašvaldību tiesību eksperts Artis Stucka pētījumā par Latvijas pašvaldību sistēmas pilnveidošanas aspektiem gan akcentē divus galēji pretējus viedokļus par pašvaldības

¹⁹³ Kusiņš, G. Cilvēka pamattiesības. 101.pants. **No:** *Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 376.-394.lpp.

¹⁹⁴ Seimuskane, L., Vilka, I. Local referendum as a paradigm for transformation of citizens' participation in Latvia. *Socialiniai Tyrimai/ Social Research*, 2012, Vol.3(28), pp.76-86. ISSN 1392-3110.

¹⁹⁵ ANO starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. 25. pants. Pieņemts 1966.gada 16.decembrī.

¹⁹⁶ Kusiņš, G. Cilvēka pamattiesības. 101.pants. **No:** *Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*, autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 376.-394.lpp.

¹⁹⁷ *LR Satversme* (1922). 101.pants.

¹⁹⁸ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 3.pants.

ievēljamību kā pašvaldības pazīmi.¹⁹⁹ Viens no ievērojamākajiem tiesību zinātniekiem pirmskara Latvijā Kārlis Dišlers savulaik norādīja, ka pašvaldības ievēljamība var arī nebūt būtiska pašvaldības pazīme, jo *arī gadījumā, ja ievēlētajiem vietējo pašvaldību orgāniem vēl vajadzīgs valsts varas apstiprinājums vai pat ja vietējo pašvaldību orgāni (vadošās amatpersonas) zināmos apstākļos tiek iecelti no valsts varas iz vietējiem ļaudīm, viņi tomēr ir vietējo pašvaldību orgāni ar to amata varu un juridiskas patstāvības apjomu, kāds viņiem paredzēts attiecīgos pašvaldību likumos.*²⁰⁰

Savukārt mūsdienu tiesību zinātnieks Egils Levits tieši otrādi – pašvaldības ievēljamības nozīmi akcentē, norādot, ka *pašvaldības ir īpašas valsts pārvaldes institūcijas, kas no citām valsts institūcijām (..) atšķiras ar to, ka to augstākais orgāns dome – vai padome – ir demokrātiski leģitimēts, tāpēc var pieņemt politiskus lēmumus un izdot vispārsaistošus normatīvus aktus (saistošos noteikumus).*²⁰¹

2.3.2. Tiešā līdzdalība

Tiešā līdzdalība nozīmē, ka pilsoņiem ir tiesības uz tiešu, nepastarpinātu līdzdalību valsts un sabiedrības svarīgāko lēmumu pieņemšanā.

Lai arī LR likumdošana piedāvā vairākus veidus, kā iedzīvotāji tieši var piedalīties pašvaldību darbā, tomēr šī darba un konkrētās sadaļas ietvaros formulējumam *tiešā līdzdalība* autore piešķir jēdziena *tiešā demokrātija* konceptuālo saturu izpratni, proti, attiecinā uz augstāko līdzdalības rangū – tikai uz tām tiešās līdzdalības formām, kurās iedzīvotājiem ir tiesības un iespējas tieši piedalīties lēmumu pieņemšanā. Līdzdalības simboliskās, formālās pakāpes, piemēram, konsultatīvas darbības – līdzdalību komisijās, darba grupās autore analizē *3.nodaļā*.

Tiešās demokrātijas izpratnē svarīga ir divu kritēriju ievērošana:

- tā attiecas uz lēmumu pieņemšanu svarīgos politikas jautājumos, bet neattiecas uz personālijām. Proti, tiesības ievēlēt tiešās vēlēšanās savus pārstāvjus un tos atsaukt (piemēram, pilsētas domes vai parlamenta deputātus) netiek atzītas par tiešās demokrātijas izpausmi;

¹⁹⁹ Stucka, A. *Latvijas pašvaldību sistēmas pilnveidošanas aktuālie valststiesību jautājumi*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 233.lpp.

²⁰⁰ Dišlers, K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē: administratīvo tiesību kursa vispārīgā daļa* (1938). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 205. lpp. ISBN- 9984-671-31-3

²⁰¹ Stucka, A. *Latvijas pašvaldību sistēmas pilnveidošanas aktuālie valststiesību jautājumi*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 233.lpp.

- tiešā demokrātija apveltī pilsoņus ar varu, bet tās procedūras ir orientētas uz varas pilnvaru sadalīšanu.²⁰²

Tiešā demokrātija pašvaldību līmenī ietver tādas līdzdalības formas kā referendumi, pilsoņu iniciatīvas, petīciju tiesības kā alternatīva priekšlikuma, jautājuma iniciēšana kādā no vietējai sabiedrībai svarīgām tēmām.

LR Satversme konkrēti nereglamentē tiešās demokrātijas iespējas pašvaldību līmenī Latvijā, taču visaptveroši norāda uz *tiesībām piedalīties valsts un pašvaldību darbībā*.²⁰³ Iedzīvotāju iespējas tieši piedalīties vietējai kopienai svarīgu jautājumu izlemšanā LR likumos ir nostiprinātas, izmantojot tādas procedūras kā:

- publisko un sabiedrisko apspriešanu,²⁰⁴
- pašvaldības referendumu.²⁰⁵

Lai arī tiešās demokrātijas kontekstā *referendums* visprecīzāk raksturo pilsoņu tiešās līdzdalības jēgu, tomēr šī jēdziena konceptuālo robežu ietvaros autore analizē arī *publisko apspriešanu un sabiedrisko apspriešanu* kā tiešās līdzdalības veidus, jo pašvaldības referenduma organizācijas kārtība LR tiesiskajā sistēmā nav vēl nostiprināta, savukārt iedzīvotāju iesaistīšana konkrētu pārvaldes jautājumu lemsanā ir veids, kādā iedzīvotājiem ir iespējas savu viedokli paust tieši. Lai arī apspriešanas rezultātiem ir tikai konsultatīvs raksturs, tie nav saistoši valsts un pašvaldību institūcijām, tomēr ignorēt tos nebūtu vēlams.

Publiskā un sabiedriskā apspriešana

Teritorijas attīstības plānošana un būvniecība ir tās darbības jomas, kurās pašvaldības pieņem lēmumus, tādējādi uzņemoties atbildību par visas pašvaldības teritorijas attīstības virzību un tās iedzīvotāju dzīves vides kvalitāti. Lai attīstības plānošanas procesā ievērotu iedzīvotāju vajadzības un saskaņotu tās ar dažādu citu grupu interesēm (piemēram, uzņēmēju), pašvaldībām jāuzņemas vidutāja un koordinatora loma, uzklaudot un izvērtējot visu pušu argumentus.²⁰⁶ Iedzīvotāju iesaistei šajās darbības sfērās dažādos līdzdalības procesa posmos, gan formālajos – tiesiski noregulētajos, gan neformālajos, kas izpaužas kā pašvaldības

²⁰² Buchi, R. Local popular votes in Finland – procedures and experiences. In: *Local direct democracy in Europe*. Schiller, T. (Eds.), Germany: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011, pp.202-225. ISBN 978-3-531-18250-6

²⁰³ LR Satversme (1922). 101.pants.

²⁰⁴ Likums Par pašvaldībām (1994). 61³.pants

²⁰⁵ turpat, pārejas noteikumu 22. un 23.pants.

²⁰⁶ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. *Pašvaldības, iedzīvotāju un uzņēmēju interešu saskaņošana – sabiedriskā apspriešana kā instruments*. Metodiskais materiāls, Rīga, 2011.

ieinteresētība patiesi noskaidrot iedzīvotāju viedokli konkrētajā jautājumā, ir liela nozīme. Autores vērtējumā, šis ir sarežģītākais līdzdalības procesa realizācijas mehānisms starp pašvaldību un iedzīvotājiem, kura gaitā arī atklājas, cik formāli vai ieinteresēti izdodas veikt visu pušu iesaisti un interešu saskaņošanu.

Nozīmīgākais starptautisko tiesību avots, kas definē prasības pēc sabiedrības līdzdalības teritorijas plānošanā un būvniecībā, ir konvencija *Par pieeju informācijai, sabiedrības līdzdalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem* (*Orhūsas konvencija, 1998*). Latvijas parlaments to ratificēja 2002.gada aprīlī.²⁰⁷

Tās galvenie uzdevumi ir:

- veicināt publiskās varas institūciju pieņemto lēmumu kvalitāti;
- sniegt sabiedrībai saprotamu informāciju;
- dot iespēju sabiedrībai izteikt savu viedokli un publiskās varas institūcijām uzlikt par pienākumu to izvērtēt;
- sekmēt lēmumu pieņemšanas procesu atklātumu un caurskatāmību, tādējādi radot sabiedrības atbalstu pieņemtajam lēmumam.²⁰⁸

Orhūsas konvencijas prasības integrētas dažādos Latvijas tiesību aktos.²⁰⁹

Attīstības plānošanas sistēmu, kas aptver politikas un teritorijas attīstības plānošanu, nodrošina attīstības plānošanas sistēmas sasaisti ar finanšu plānošanu un valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību, regulē *Attīstības plānošanas sistēmas likums* (2008), kura darbības joma attiecas arī uz pašvaldībām.²¹⁰ Attīstības plānošanā likums definē vairāku svarīgu pamatprincipu ievērošanas nepieciešamību. Līdzdalības procesam svarīgākie ir:

- *interesešu saskaņotības princips* – saskaņo dažādas intereses un ievēro attīstības plānošanas dokumentu pēctecību, nodrošina, lai tie nedublējas.²¹¹ Sabiedrības

²⁰⁷ Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem. Pieņemta: 1998.gada 25.jūnijā Orhūsā, Dānijā. Ratificēta Latvijas parlamentā 2002.gada 18.aprīlī.

²⁰⁸ turpat

²⁰⁹ Konkrētie tiesību akti ir: Likums *Par vides aizsardzību* (1991., zaudējis spēku 29.11.2006), Likums *Vides aizsardzības likums* (2006); Likums *Par piesārņojumu*(2001); Likums *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* (1998) u.c.

²¹⁰ *Attīstības plānošanas sistēmas likums* (2008). 2. un 3.pants.

²¹¹ turpat, 5.pants.

iesaistīšana teritorijas plānošanas procesā, pašvaldībai lemjot par teritorijas plānoto (atļauto) izmantošanu un šīs teritorijas izmantošanas aprobežojumiem, ir viena no teritorijas plānojuma pieņemšanas procedūras būtiskākajām stadijām. To realizējot tikai formāli, nevar atzīt, ka teritorijas plānojums ir pieņemts pienācīgā kārtībā. No interešu saskaņotības principa izriet pašvaldībai pienākums sabiedrības izteiktos priekšlikumus apsvērt un izdarītos apsvērumus atspoguļot lēmumā, un paziņot tos sabiedrībai;²¹²

- *atklātības princips* – attīstības plānošanas process ir atklāts, un sabiedrība tiek informēta par attīstības plānošanas un atbalsta pasākumiem, to rezultātiem, ievērojot likumā noteiktos informācijas pieejamības ierobežojumus.²¹³ Teritorijas plānošana ir nepārtraukts process, tas ietver ne vien teritorijas plānojuma izstrādi un apstiprināšanu, bet arī informācijas analīzi par tā turpmākajiem grozījumiem;
- *līdzdalības princips* – visām ieinteresētajām pusēm ir iespēja līdzdarboties attīstības plānošanas dokumenta izstrādē;²¹⁴

kā arī citi līdzdalības procesam tieši un pastarpināti svarīgi principi – *ilgtspējas attīstības, subsidiaritātes, sadarbības* u.c. principi.²¹⁵

Analizējot Latvijas tiesību aktu regulējumu saistībā ar iedzīvotāju tiesībām piedalīties konkrētu jautājumu apspriešanā, autore saskārās ar diezgan lielu nekonsekvenci vienotas terminoloģijas izvēlē un tās piemērošanā. Virknē tiesību aktu tiek lietots formulējums – publiskā apspriešana, virknē – sabiedriskā apspriešana. Atsevišķos gadījumos pat konstatējami dažādi formulējumi. Piemēram, jautājumā par teritorijas plānojumu *Teritorijas plānošanas likumā* un pēctecīgajā *Teritorijas attīstības plānošanas likumā* tika noteikta sabiedriskās apspriešanas procedūra, bet likumā *Par pašvaldībām* saistībā ar teritorijas plānojumu – publiskā apspriešana. Šāds atšķirīgs jēdzienu traktējums pastāv gandrīz 10 gadu. 2014.gadā līdz ar likuma grozījumiem tika sakārtota jēdzienu vienota lietošanas kārtība konkrētajos likumos,²¹⁶ taču atstāta nekonsekvence likumā *Par ietekmes uz vidi novērtējumu*, kas ir cieši saistīts ar *Teritorijas attīstības plānošanas likumu*, neskatoties uz to, ka likums 2014.gadā tika grozīts.²¹⁷

²¹² Auders, M. *Sabiedrības iesaistīšana pašvaldības teritorijas plānošanas procesā*. 2008. Pieejams: interneta vietnē www.varam.gov.lv sadaļā *Metodiskie materiāli teritorijas attīstības plānošanas jomā*.

²¹³ *Attīstības plānošanas sistēmas likums* (2008). 5.pants.

²¹⁴ turpat

²¹⁵ turpat

²¹⁶ Grozījumi *Teritorijas attīstības plānošanas likumā* (2011). Pieņemti 2014.gada 13.februārī.

²¹⁷ Grozījumi likumā *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* (1998). 14.pants. Pieņemti 2014.gada 5.jūnijā

No spēkā esošajiem tiesību aktiem jautājumā par iedzīvotāju tiesībām piedalīties apspriešanās izriet, ka:

- publiskā apspriešana kā procedūra tiek izmantota pašvaldības apvienošanās projektiem, būvniecības iecerēm un teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem un to grozījumiem: vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģijai, attīstības programmai, teritorijas plānojumam, lokālplānojumam, detālplānojumam un tematiskajiem plānojumam;
- sabiedriskā apspriešana nepieciešama ietekmes uz vidi un stratēģiskajam ietekmes uz vidi novērtējuma ietvaram.

Publiskā apspriešana MK noteikumos tiek definēta kā ārējo normatīvo aktu vai institūcijas noteikts laikposms, kurā sabiedrības pārstāvji sniedz savus iebildumus un priekšlikumus vai piedalās citās institūcijas organizētās sabiedrības līdzdalības aktivitātēs (piemēram, sabiedriskajās apspriedēs un sabiedriskās domas aptaujās).²¹⁸ Sabiedriskā apspriede ir sanāksme, kurā piedalās un savus iebildumus un priekšlikumus sniedz sabiedrības pārstāvji.²¹⁹

Pirmais tiesību akts LR likumdošanā, kurā noteikta *tautas apspriešanas* procedūras nepieciešamība, bija 1991.gadā pieņemtais likums *Par vides aizsardzību*.²²⁰ Tam sekoja 1995.gadā pieņemtais *Būvniecības likums*. Tajā tika noteikts, ka pašvaldībai, pirms tā pieņem lēmumu par būvniecību, jānodrošina paredzētās būves publiskā apspriešana.²²¹ Detalizēta procedūras kārtība tika reglamentēta MK noteikumos.²²² *Administratīvi teritoriālās reformas likumā* (1998) *publiskā apspriešana* kā obligāta prasība tika izvirzīta pašvaldību apvienošanās projektiem.²²³ Ja publiskā apspriešana saskaņā ar likumā aprakstītu procedūru netika veikta, tad MK lēmums par jaunas administratīvas teritorijas apstiprināšanu bija nelikumīgs. Pašvaldību jautājumu eksperts Māris Pūķis atzina, ka *šīs normas ievērošana kļuva par pārbaudījumu Latvijas publiskās varas sistēmas briedumam. Tas attiecās uz visiem – gan pašvaldību deputātiem, gan ministrijas darbiniekiem, Valsts kontroli, Tiesībsargu un Satversmes tiesu.*

²¹⁸ MK noteikumi Nr.970 *Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā*. Pieņemti 2009.gada 25.augustā.

²¹⁹ turpat

²²⁰ Likums *Par vides aizsardzību*. Pieņemts 1991.gada 6.augustā. Zaudējis spēku 2006.gada 29.novembrī.

²²¹ *Būvniecības likums*. Pieņemts 1995. gada 10.augustā. 12.pants. Zaudējis spēku 2014.gada 1.maijā.

²²² MK noteikumi Nr.309. *Būvniecības publiskās apspriešanas noteikumi*. Pieņemti 1997.gada 2.septembrī. Zaudējuši spēku 2007.gada 1.janvārī.

²²³ *Administratīvi teritoriālās reformas likums*. 8.pants. Pieņemts 1998.gada 21.oktobrī. Zaudējis spēku 2008. gada 31.decembrī.

*Katrai šai institūcijai bija savi politiskie uzskati par reformas derīgumu vai nederīgumu. Ievērot vai neievērot procedūru, pievērt acis uz šīs procedūras neievērošanu, pildīt likumu vai nē – tas parādīja, cik lielā mērā šīs institūcijas izprot savu lomu tiesiskā valstī.*²²⁴ Reformas gaitā Administratīvi teritoriālās reformas likuma 2005. un 2007.gada grozījumos prasības attiecībā par publisko apspriešanu tika precizētas, taču likums šo apspriešanas obligāto procedūru saglabāja līdz pat reformas beigām.²²⁵

Publiskās apspriešanas procedūras nepieciešamība un tās reglamentācija likumā *Par pašvaldībām* (1994) tika iekļauta 2005.gadā, papildinot likumu ar diviem jauniem pantiem.²²⁶

Publiskās apspriešanas tiesiskais regulējums likumā paredz, ka *konsultatīvos nolūkos pēc pašvaldības iedzīvotāju, domes vai tās priekšsēdētāja iniciatīvas, pamatojoties uz domes lēmumu, var organizēt publisko apspriešanu par pašvaldības autonomās kompetences jautājumiem.* Saskaņā ar likumiem publiskā apspriešana obligāti jāriko par:

- pašvaldības administratīvās teritorijas robežas grozīšanu,
- pašvaldības attīstības programmu, teritorijas plānojumu un citiem teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem.

Saskaņā ar likuma *Par pašvaldībām* tiesisko regulējumu publiskā apspriešana var būt gan obligāta, gan fakultatīva. Obligāta, šī likuma izpratnē, tā ir par pašvaldības administratīvās teritorijas *robežas* grozīšanu un pašvaldības attīstības programmu, teritorijas plānojumu un citiem teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem. Visos pārējos gadījumos – jautājumos, kas skar pašvaldības autonomo kompetenci (likuma *Par pašvaldībām* 15.pants), tā var būt fakultatīva, proti, rīkojama tikai tad, ja kāds no šajā pantā uzskaitītajiem tiesību subjektiem – pašvaldības iedzīvotāji, dome vai domes priekšsēdētājs – to rosina.²²⁷

Likumā atrunāti arī ierobežojumi, par kādiem jautājumiem publisko apspriešanu nerīko. Saskaņā ar likumu tie ir: pašvaldības budžets, pašvaldības maksas pakalpojumi, nodokļu un nodevu likmes, amatpersonu iecelšana amatā un atbrīvošana no tā.²²⁸

Publiskās apspriešanas gaitā pašvaldības iedzīvotājiem un plašsaziņas līdzekļu pārstāvjiem tiek garantēta visu dokumentu, ne tikai apspriešanai nodoto, pieejamība. Likums

²²⁴ Pūķis, M. *Pašu valdība*. Rīga: Latvijas Pašvaldību savienība, 2010, 512 lpp. ISBN 978-9984-39-863-1

²²⁵ turpat

²²⁶ Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). 60.¹ un 60.²panti. Pieņemti 2005.gada 17.februārī.

²²⁷ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 61.¹pants.

²²⁸ turpat

nosaka minimālo apspriešanas termiņu, kas nedrīkst būt mazāks par trim nedēļām. Iedzīvotājiem ir tiesības izteikt savu viedokli apspriežamajā jautājumā mutvārdos un rakstveidā. Kā norāda juridisko zinātņu doktore Inese Nikuļceva, tieši šīs noteiktās procedūras dēļ publiskā apspriešana nav uzskatāma par vietējo referendumu, kam raksturīga tieši balsošana par uzdoto jautājumu.²²⁹ Šī nianse ir svarīga tajos gadījumos, kad arī pašvaldības publiskajā apspriešanā aktuālo jautājumu var definēt tā, ka uz to sniedzamas atbildes *par* vai *pret* vai arī *jā* vai *nē*. Pašvaldībai ir pienākums apkopot izteiktos viedokļus un tos darīt zināmus sabiedrībai.²³⁰

Publiskās apspriešanas detalizētu kārtību katrā pašvaldībā reglamentē tās saistošie noteikumi – *Pašvaldības nolikums*, ko pašvaldības izstrādā saskaņā ar likumu *Par pašvaldībām* un *Valsts pārvaldes iekārtas likumu*.²³¹ Lai pašvaldības, izstrādājot to nolikumus, varētu vadīties pēc vienotas struktūras, atbildīgā ministrija par pašvaldību darbu izstrādāja pašvaldību nolikuma *Paraugnolikumu* (2009), īpaši norādot, ka tas jāuztver tikai kā atbildīgās ministrijas redzējums sakārtotai pašvaldības pārvaldes organizācijai, nevis obligāta prasība.²³² Paraugnolikumā uzskaitīti likumos noteiktie gadījumi, kad pašvaldībai obligāti jāriko publiskā apspriešana, kā arī ierobežojumi – par kādiem jautājumiem publisko apspriešanu nerīko. Tajā uzskaitītas obligātās prasības par nepieciešamajiem dokumentiem un termiņiem publiskās apspriešanas sarīkošanai, noteikta atbildīgā pašvaldības amatpersona par publiskās apspriešanas rīkošanu, rezultātu apkopošanu un viņa pienākumiem saistībā ar to publiskošanu. Atšķirīgi no pašvaldību likuma *Paraugnolikumā* detalizēts, cik liela iedzīvotāju pārstāvniecība varētu rosināt publisko apspriešanu. Saskaņā ar konkrēto dokumentu pēc iedzīvotāju iniciatīvas publiskā apspriešana var notikt, ja ne mazāk kā 5% no attiecīgās teritorijas iedzīvotājiem konkrētās pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā vērsas pašvaldības domē. Nolikumā noteiktā publiskās apspriešanas kārtība nav piemērojama attiecībā uz publisko apspriešanu, kas tiek organizēta Būvniecības likuma paredzētajos gadījumos.²³³ Citus līdzdalības procesa tiesiskos, kā arī institucionālos aspektus autore analizē promocijas darba attiecīgajās sadaļās.

Sabiedriskā apspriešana ir sabiedrībai atvērts līdzdalības veids, kuru organizē publiska iestāde vai atsevišķos gadījumos cita juridiska persona, lai uzzinātu iedzīvotāju viedokli par

²²⁹ Nikuļceva, I. *Tautas nobalsošana un vēlēšanu likumdošanas iniciatīva*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 257 lpp.

²³⁰ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 61.²pants.

²³¹ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 24.pants un *Valsts pārvaldes iekārtas likums* (2002). 28.pants.

²³² Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2009) *Paraugnolikums*.

²³³ turpat

sabiedrībai svarīgu jautājumu.²³⁴ Sabiedriskās apspriešanas galvenais mērķis ir nodrošināt, lai tiktu pieņemts vislabākais iespējamais lēmums sabiedrības interesēs un katra cilvēka iebildumi tiktu novērtēti un iespēju robežās taisnīgi ņemti vērā.²³⁵ Sabiedriskajai apspriešanai jākalpo diviem galvenajiem mērķiem: pirmkārt, iegūt informāciju, kas sekmētu pamatota un taisnīga lēmuma pieņemšanu, otrkārt, pārliecināt sabiedrību, ka tās izteiktie viedokļi tiek apspriesti.²³⁶

Teritorijas attīstības plānošanas likumā 2014.gadā tika veiktas izmaiņas, sabiedriskās apspriešanas procedūru aizstājot ar publisko apspriešanu. Līdz ar to sabiedrisko apspriešanu esošajā likumdošanā reglamentē tiesību akti, kuros nepieciešams veikt ietekmes uz vidi novērtējumu.²³⁷ Līdz konkrētā likuma grozījumiem sabiedriskā apspriešana bija LR tiesību aktos visdetalizētāk reglamentētais sabiedrības iesaistīšanas veids. Atbilstoši likumam *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* ietekmes novērtējums izdarāms, pamatojoties uz ierosinātāja sniegto informāciju, pašvaldību un valsts institūciju informāciju, kā arī sabiedrības iesniegtajiem priekšlikumiem, kas gūti sabiedrības līdzdalības procesā.²³⁸ Ierosinātais nodrošina paredzētās darbības ietekmes sabiedrisko apspriešanu sabiedrībai pieejamā laikā un vietā.²³⁹

Izvērtējot iedzīvotāju līdzdalības procesa regulējumu, autore izdala šādus līdzdalības procesa svarīgus aspektus:

- publiskās varas subjekts vai ierosinātājs sniedz sabiedrības līdzdalībai nepieciešamo informāciju un nodrošina lēmumu pieņemšanas atklātumu;
- attiecīgā institūcija konsultējas ar sabiedrību pirms lēmumu pieņemšanas;
- tiesību akti reglamentē līdzdalības procesa kārtību, nosaka termiņu viedokļu izteikšanai, paredzot gan rakstveida, gan mutvārdu priekšlikumu un atsauksmju iespējas;
- iedzīvotāju izteiktie priekšlikumi un atsauksmes tiek apkopotas un izvērtētas, pirms publiskās varas subjekts pieņem lēmumu,
- sabiedrība tiek informēta par pieņemto lēmumu un iepazīstināta ar tās pamatojumu.

²³⁴ MK rīkojums Nr.98 *Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2014.gadam*. Pieņemts 2005.gada 15.februārī. Zaudējis spēku 2011.gada 20.oktobrī.

²³⁵ Satversmes tiesas 2003.gada 14.februāra tiesas spriedums lietā Nr. 2002-14-04. Secinājumu daļas 3.punkts.
²³⁶ turpat

²³⁷ Likums *Par ietekmes uz vidi novērtējumu* (1998). 3.pants.

²³⁸ turpat

²³⁹ turpat

Pašvaldības referendums

Ideja par pašvaldību vai vietējiem referendumiem kā iedzīvotāju, tostarp tiešās līdzdalības veidu ir visnenākā Latvijas pašvaldību vēstures attīstības gaitā. Izpētot pašvaldību likumus, kas pieņemti vēl pirms Latvijas kā neatkarīgas valsts izveidošanas 1990.gadā²⁴⁰, bet skatāmi kontekstā ar Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumu *Par tautas pašvaldību sistēmas izveidošanu*, konstatējams, ka sadaļās, kas reglamentē sabiedrisko pārvaldību pašvaldībās, iedzīvotājiem ir paredzētas tiesības uz vietējiem referendumiem. Pirmajos pašvaldību likumos, kas attiecās uz rajonu, pilsētu un pagastu pašvaldību darba organizāciju, tika noteikts, ka svarīgu pašvaldības (attiecīgi rajona, pilsētu, pagastu) jautājumu izlemšanai var organizēt vietējos referendumus. Visu pašvaldību veidu likumos norādīts, ka lēmumi, kas pieņemti vietējā referendumā, pirmkārt, nevar būt pretrunā ar likumu, otrkārt, ir obligāti pašvaldību padomēm, citām iestādēm, organizācijām, uzņēmumiem un pilsoņiem, treškārt, ir atceļami tikai kārtībā, kāda noteikta Latvijas PSR likumā par referendumu, ceturtkārt, referenduma norises kārtību nosaka likums.²⁴¹

Likumdošanas iniciatīvas jautājumā par tiešās demokrātijas izpausmēm pašvaldību līmenī Latvijas parlamentā parādījās arī 90.gadu beigās, kad tika sagatavots, iesniegts un divos lasījumos skatīts likumprojekts *Par pašvaldību aptaujām*, kas paredzēja lemjošās un konsultatīvās pašvaldību aptaujas. Konkrētā likumdošanas iniciatīva parlamenta atbalstu neguva. Arī vēlākos gados dažādās iniciatīvās tika rosināts jautājums par tiešās līdzdalības veidu tiesisku noregulējumu, taču politisku atsaucību neguva.

Norma par pašvaldību referendumiem likumu *Par pašvaldībām* papildināja 2008.gadā ar jaunu pantu – 61³, kurā noteikts, ka *pašvaldības likumā noteiktā kārtībā ir tiesīgas rīkot pašvaldības referendumu*,²⁴² un pārejas noteikumu 22. un 23.pantu, kuros noteikts, ka konkrētā norma par pašvaldību referendumiem stājas spēkā vienlaikus ar likumu par pašvaldību referendumiem, kurš MK sākotnēji jāizstrādā un jāiesniedz izskatīšanai Saeimā. Sākotnējais likumprojekta izstrādes termiņš iesniegšanai parlamentā bija noteikts 2009.gada 1.decembris.²⁴³ 2010.gada 17.jūnija likuma *Par pašvaldībām* grozījumos tas tika pagarināts līdz 2011.gada 1.decembrim,²⁴⁴ bet 2011.gada likuma grozījumā – līdz 2012.gada 1.maijam.²⁴⁵

²⁴⁰ Latvijas PSR likums *Par rajona pašvaldību*. Pieņemts 1990.gada 15.februārī. 69.pants.

Latvijas PSR likums *Par pilsētu pašvaldību*. Pieņemts 1990.gada 15.februārī. 74.pants.

Latvijas PSR likums *Par pagastu pašvaldību*. Pieņemts 1990.gada 15.februārī. 72.pants.

²⁴¹ turpat

²⁴² Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994).61.³pants; pārejas noteikumu 22.un 23.pants.

²⁴³ turpat.

²⁴⁴ turpat, pārejas noteikumu 22.pants. Pieņemti 2010.gada 17.jūnijā.

²⁴⁵ Grozījums likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pārejas noteikumu 22.pants. Pieņemts 2011.gada 15.decembrī.

2013.gada janvārī likumprojekts tika akceptēts valdības līmenī un iesniegts izskatīšanai parlamentā. Likumprojekta redakcijā tā stāšanās spēkā termiņš bija noteikts 2013.gada 1.jūlijā. Tomēr normas par pašvaldības referendumu nav stājušās spēkā, jo likums par referendumu norises kārtību LR Saeimā nav pieņemts. Likuma mērķis bija veicināt vietējās pašvaldības iedzīvotāju līdzdalību vietējās nozīmes jautājumu lemsnā, taču piedāvātie jautājumi, kas tika iekļauti likumprojektā izlemšanai pašvaldības referendumā, bija diskutabli un tos asi kritizēja gan pašvaldības amatpersonas, gan uzņēmēji, gan tiesību eksperti. Saskaņā ar izstrādāto likumprojektu pašvaldības referendums bija iecerēts par:

- pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju vai atsevišķu tajā noteiktu jautājumu, kas attiecas uz pašvaldības autonomajām funkcijām;
- publiskajā apspriešanā nodotu būvniecības ieceri, ja būvniecības ierosinātājs ir pašvaldība un ir plānota publiskas ēkas (jaunbūves) būvniecība, bet pašvaldība nav ņēmusi vērā publiskās apspriešanas dalībnieku vairākuma viedokli;
- domes atlaišanu.²⁴⁶

Tautas nobalsošanas jautājumu pētniece Inese Nikuļceva, analizējama izstrādāto likumprojektu, norādīja, ka referendumu priekšmets ir ārkārtīgi šaurs.²⁴⁷ Turklāt vairākas likumprojektā iestrādātās normas bija neloģiskas. Piemēram, pašvaldības referendums par būvniecības ieceri varēja notikt pēc jau notikušas publiskas apspriešanas, kas šķita neloģiski saistībā ar iedzīvotāju līdzdalības procesa organizācijas kārtību. Savukārt prasība rīkot publisku apspriešanu pirms referendumu nozīmēja nesamērīgi sarežģītu administratīvo procedūru.²⁴⁸ Jautājumā, kurā virknē Eiropas valstu tiek rīkots referendums un kuru īpaši rekomendē starptautiskie politikas dokumenti, t.i., par pašvaldību administratīvo robežu noteikšanu, likumprojekts neskāra.²⁴⁹

Starp dažādu organizāciju pārstāvjiem, tēmas pētniekiem pastāvēja atšķirīgi viedokļi par procentuālo referendumu iniciēšanas sliekšni, īpaši referendumu jautājumā par domes atlaišanu. Vieni to atzina par zemu, sakot, ka *nevar 10 procenti vēlētāju izlemt, ka pārējie 90 procenti vēlētāju izdarīja nepareizu izvēli*,²⁵⁰ citi – par ļoti augstu. I.Nikuļceva uzskatīja, ka

²⁴⁶ Likumprojekts *Vietējo pašvaldību referendumu likums*. 5.pants. Izskatīts un akceptēts Ministru kabineta sēdē 2013.gada 15.janvārī

²⁴⁷ Nikuļceva, I. *Tautas nobalsošana un vēlētāju likumdošanas iniciatīva*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 193.lpp.

²⁴⁸ turpat

²⁴⁹ turpat

²⁵⁰ Diena (*laikraksts*). Pilsētu mēriem domas par pašvaldību atlaišanu referendumiem dalās. 2011.gada 6.maijā.

likumprojektā iekļauts formāls mehānisms, kurš neveicinātu pašvaldības iedzīvotāju viedokļa noskaidrošanu (...).²⁵¹ Likumprojektā tika piedāvāta sarežģīta referenduma rosināšanas procedūra – parakstu vākšanai noteikts viena mēneša termiņš, turklāt ar katra paraksta apliecinājumu pie zvērināta notāra vai pašvaldības institūcijā, kura veic notariālas darbības.²⁵² Savākt 30% vēlētāju parakstu ar šādas procedūras prasībām būtu gandrīz neiespējami.

Autore pozitīvi vērtē iniciatīvu par pašvaldības referenduma nostiprināšanu vietējās demokrātijas sistēmā Latvijā, tomēr, autores ieskatā, konkrētajā likumprojektā bija virkne diskutējamu problēmjautājumu, sarežģītu procedūru, kas pašu ideju nevis virzīja, bet bremsēja. Autore uzskata, ka likumprojekts ir būtiski pārstrādājams.

Pašvaldību saistošie noteikumi

Eiropas vietējo pašvaldību harta paredz pašvaldībām tiesības regulēt un vadīt nozīmīgu valsts lietu daļu uz savu atbildību vietējo iedzīvotāju interesēs jeb vietējās likumdošanas tiesības.²⁵³ Latvijā šīs tiesības dēvē par saistošo noteikumu pieņemšanu.²⁵⁴ Pašvaldības saistošie noteikumi ir normatīvo aktu veids, kuru reglamentācija attiecas uz pašvaldības konkrēto teritoriju un ir obligāts visām fiziskajām un juridiskajām personām attiecīgajā administratīvajā teritorijā.²⁵⁵ Pašvaldību saistošie noteikumi ir ārējie administratīvie akti.

Saskaņā ar *Administratīvā procesa likumu* (2001) ārējo normatīvo aktu juridiskajā hierarhijā tie ieņem zemāko vietu.

Pašvaldību saistošie noteikumi iedalāmi divās lielās grupās: dome var pieņemt saistošos noteikumus, lai nodrošinātu pašvaldības autonomo funkciju un brīvprātīgo iniciatīvu izpildi, savukārt, pildot deleģētās valsts pārvaldes funkcijas un pārvaldes uzdevumus, dome var pieņemt saistošos noteikumus tikai tad, ja tas paredzēts likumā vai MK noteikumos. Attiecībā uz pirmo saistošo noteikumu grupu pati pašvaldība ir tiesīga noteikt administratīvo atbildību (pieļaujamās jomas uzskaitītas likuma *Par pašvaldībām* 43.pantā), bet saistībā ar noteikumiem, kurus skar vispārējs deleģējums attiecībā uz autonomajām funkcijām, pašvaldība nav tiesīga

²⁵¹ Nikuļceva, I. *Tautas nobalsošana un vēlētāju likumdošanas iniciatīva*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 193.lpp.

²⁵² Likumprojekts *Vietējo pašvaldību referendumu likums*. 10. un 11.pants. Izskatīts un akceptēts Ministru kabineta sēdē 2013.gada 15.janvārī.

²⁵³ *Eiropas vietējo pašvaldību harta*. 3. pants. Pieņemta 1985.gada 15.oktobrī.

²⁵⁴ Latvijas Pašvaldību savienība (2013). Pašvaldības deputāta rokasgrāmata. LPS: Žurnāls *Logs*, 2013, Nr.7/8 (217/218), 14.lpp. ISSN 1407-3560.

²⁵⁵ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 45.pants.

noteikt administratīvo atbildību.²⁵⁶ Saistošo noteikumu tiesiskuma izvērtēšanai un to spēkā stāšanās kārtībai tiesību aktos paredzētas noteiktas procedūras. Saistošie noteikumi stājas spēkā pēc tam, kad Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas atzinumā nav izteikti iebildumi. Pēc saistošo noteikumu tiesiskuma izvērtēšanas tos publisko un tie stājas spēkā.²⁵⁷

Likums *Par pašvaldībām* nosaka, ka pašvaldību (domju) darba organizāciju Latvijā nosaka attiecīgās pašvaldības nolikums, kas izstrādājams saskaņā ar šo likumu *Par pašvaldībām*.²⁵⁸ Pašvaldības nolikums saskaņā ar likuma regulējumu ir pašvaldības domes saistošie noteikumi, kas nosaka pašvaldības pārvaldes organizāciju, lēmumu pieņemšanas kārtību, iedzīvotāju tiesības un pienākumus vietējā pārvaldē, kā arī citus darba organizācijas jautājumus²⁵⁹. Pašvaldības nolikums kādreiz bija iekšējais dokuments, arī likums *Par pašvaldībām* tam neparedzēja ārējā dokumenta statusu. Pašvaldību jautājumu eksperts Māris Pūķis skaidro normatīvā akta statusa izmaiņas, kuras attiecībā uz pašvaldību nolikumu pieņēma vēlāk, vadoties no demokrātijas principiem. *Pašvaldības suverēnās varas nesējs ir iedzīvotāji, tāpēc viņiem būtu jāzina, kā notiek jautājumu izskatīšana, kurš par ko atbild. Turklāt šie lēmumi skar iedzīvotājus, – pamato Pūķis.*²⁶⁰

Pašvaldības nolikums ir dokuments, kas, autores ieskatā, atspoguļo un raksturo katras pašvaldības pārvaldes organizācijas individualitāti, tostarp lēmumu pieņemšanas procesā, kā arī reglamentē iedzīvotāju tiesības un iespējas piedalīties šajā pārvaldībā. Pašvaldības nolikums atklāj līdzdalības demokrātijas robežas – kādas un cik plašas tās ir lēmumu pieņemšanas procesā vietējā pārvaldē, vai pašvaldību nolikumos ietvertie līdzdalības mehānismi motivē iedzīvotājus līdzdalībai, vai tie nav formāli un sarežģīti.

Tā kā uzskaitītie jautājumi vairāk attiecināmi uz līdzdalības procesa institucionālo ietvaru, to izvērstāka analīze tiek veikta promocijas darba *3.nodaļā*.

Kopsavilkums

Autores ieskatā, LR likumdošana piedāvā samērā plašu iedzīvotāju līdzdalības iespēju spektru – gan nostiprina indivīdu tiesības piedalīties svarīgu lēmumu pieņemšanā pašvaldībās,

²⁵⁶ Latvijas Pašvaldību savienība. Pašvaldības deputāta rokasgrāmata. LPS: Žurnāls *Logs*, 2013, Nr.7/8 (217/218), 144 lpp. ISSN 1407-3560.

²⁵⁷ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 45.pants.

²⁵⁸ turpat, 23.pants.

²⁵⁹ turpat

²⁶⁰ Oliņa, D. Par likumiem – cilvēku valodā. Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības padomnieku Māri Pūķi. LPS: Žurnāls *Logs*, 2013, Nr.7/8 (217/218), 64. lpp. ISSN 1407-3560.

gan nosaka arī līdzdalības veidus un mehānismus. Turklāt līdzdalības procesa īstenošanai LR likumdošana atstājusi pašvaldībām lielu rīcības brīvību. Pašvaldības var izmantot arī citus līdzdalības veidus un formas ārpus oficiālā līdzdalības ietvara. Likums *Par pašvaldībām* ļauj tām administratīvās teritorijas iedzīvotāju interesēs brīvprātīgi realizēt iniciatīvas ikvienā jautājumā, ja tas nav Saeimas, MK, ministriju, citu valsts pārvaldes iestāžu, tiesas vai citu pašvaldību kompetencē vai arī šāda darbība nav aizliegta ar likumu.²⁶¹ Tas nozīmē, ka daļa iedzīvotāju līdzdalības iespēju pašvaldībās tiek reglamentēta LR tiesību aktos kā obligātās tiesību normas, bet vēl lielākas iespējas līdzdalības procesa mehānismu izvēlē un sadarbības nostiprināšanā ar iedzīvotājiem ir piešķirtas pašvaldībām, realizējot brīvprātīgas iniciatīvas.²⁶²

Ja līdzdalības procesa attīstību izvērtē no likumā *Par pašvaldībām* veiktajām tiesiskā regulējuma izmaiņām, tad izdalāma būtu likuma pamata redakcija un šādi grozījumi:

1994.gada likuma pamata redakcijā

- nostiprināta domes sēžu atklātība un iespēja tajās piedalīties iedzīvotājiem. Tomēr pastāvīgo komiteju norise reglamentēta slēgtās sēdēs. Noteikta publiski pieejamas informācijas nodrošināšana par domes sēžu norises vietu un darba kārtību; saistošo noteikumu pieejamība ne vēlāk kā divas nedēļas pēc to pieņemšanas; valžu, darba grupu, komisiju izveides iespējamība no deputātiem un pašvaldību iedzīvotājiem atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai;

2000.gada likuma grozījumi

- ievieš jaunu pašvaldības ikgadēju atskaitīšanās formu ar reglamentētu saturu par pašvaldības darbu sabiedrībai. Vietējās pašvaldības dome nodrošina publiskā pārskata sagatavošanu un ziņojuma par to publicēšanu;

2003.gada likuma grozījumi

- izdara izmaiņas attiecībā uz pašvaldības pastāvīgo komiteju sēžu norisi. Slēgtās komitejas sēdes tiek aizstātas ar atklātu to norisi;

²⁶¹ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 12.pants.

²⁶² Jansone, D., Vilka, I. Pārvaldes struktūru atsaucīgums. **No:** *Cik demokrātiska ir Latvija: Demokrātijas audits*. Rozenvalds, J. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 165.-173.lpp. ISBN 9984-770-68-0

2005.gada likuma grozījumi

- ievieš publisko apspriešanu – gan obligātu, gan fakultatīvu. Obligāta publiskā apspriešana jārīko par pašvaldības administratīvās teritorijas robežas grozīšanu, pašvaldības attīstības programmu un teritorijas plānojumu. Fakultatīva tā var būt par jebkuru pašvaldības autonomās kompetences jautājumu, ko var iniciēt pašvaldības iedzīvotāji, dome vai tās priekšsēdētājs. Noteikti arī ierobežojumi, par ko publisko apspriešanu nerīko. Publiskās apspriešanas rezultātiem ir konsultatīvs raksturs;

2008.gada likuma grozījumi

- ievieš jaunu tiešās līdzdalības formas iespējamību – pašvaldības referendumu. Likumā gan atrunāts, ka konkrētais pants stājas spēkā vienlaikus ar īpašu likumu par pašvaldības referendumu norises kārtību;

2010.gada likuma grozījumi

- nosaka striktu termiņu pašvaldības domes lēmumu un sēžu protokolu publiskajai pieejamībai, kā arī pašvaldības saistošo noteikumu projektu un tam pievienoto paskaidrojuma rakstu publisko pieejamību un termiņu;

2013.gada likuma grozījumi

- uzliek par pienākumu domes sēžu ierakstus veikt audio formātā, kurus ievieto attiecīgās pašvaldības mājaslapā internetā.

Ja uz pašvaldību likuma attīstību iedzīvotāju līdzdalības pilnveidošanas kontekstā raugās no demokrātijas attīstības aspekta, tad šķiet, ka dažas likumdošanas iniciatīvas likumā nostiprinātas stipri novēloti, piemēram, pastāvīgo komiteju atklātās sēdes – 2003.gadā. Par citām varētu pat diskutēt – vai demokrātiskā valstī tās nav tik pašsaprotamas lietas, ka jānostiprina likumdošanā. Taču izmaiņas likumdošanā nevar skatīt atrauti no konkrētās tā brīža situācijas analīzes, tostarp politiskās, pašvaldību formālas attieksmes vai ieinteresētas pieejas veidošanā sadarbībai ar iedzīvotājiem. Tādēļ autore ir pārliecināta, ka neviena un nekāda likumdošana pati par sevi negarantē izpildes kvalitāti, ja publiskās varas subjektam nav patiesas vēlmes un/vai prasmju iesaistīt iedzīvotājus pašvaldībai nozīmīgu jautājumu apspriešanā. Tiesiskais regulējums, no vienas puses, nostiprina indivīda tiesības piedalīties sabiedrībai svarīgu lēmumu pieņemšanā pašvaldībās, no otras puses, neuzliek to par obligātu pienākumu. Tas nozīmē, ka ikvienu no obligātajām tiesību normām var izpildīt formāli un var arī attīstīt līdz tādai sadarbības kvalitātes pakāpei, kas apmierina abas puses. Līdzdalība kā process ir divu

pušu mijiedarbība, kurā nozīme ir ne tikai tiesiskai videi, bet arī zināšanām, izpratnei, vēlmei darboties, politiskai gribai un profesionālai meistarībai.

LR likumdošanu līdzdalības procesa īstenošanā Latvijas pašvaldībās autore vērtē kā augsti normatīvi regulētu pretstatā tam, ka līdzdalības joma, autores ieskatā, varētu būt reglamentēta ļoti minimāli. Iespējams, to pamato fakts, ka Latvija ir samērā jauna demokrātija un demokrātiskās tradīcijas tikai attīstās, kas arī noteicis likumdevēja vēlmi virkni no līdzdalības procedūrām tiesiski nostiprināt. Tajā pašā laikā, ja aplūkojam tiesiskā regulējuma kapacitāti, analizējot nodaļā izmantoto līdzdalības līmeņu dalījumu (informēšana, konsultācijas ar sabiedrību un sabiedrības līdzdalība kā augstākais līdzdalības līmenis), autore konstatē, ka augstāks normatīvais regulējums skar līdzdalības zemāko līmeni – t.i., sabiedrības informēšanu, informācijas pieejamību, atklātību. Līdzdalības augstākā līmeņa mehānismi, kas ietver partnerību lēmumu pieņemšanā, reglamentēti salīdzinoši mazāk. Likumprojekts par pašvaldību referendumiem nav pieņemts turpat septiņus gadus, kopš pašvaldību likums 2008.gadā tika papildināts ar šo pantu.

Turpmākajā nodaļā autore analizē pašvaldību institucionālo vidi, cik plašas ir interpretācijas robežas konkrēto tiesību normu izpildē, lai tā nebūtu tikai formāla likuma ievērošana.

3. LĪDZDALĪBAS INSTITUCIONĀLĀ VIDE LĒMUMU PIEŅEMŠANAS PROCESĀ PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ

Latvijas pašvaldību institucionālās sistēmas pamatprincipus un pamatjautājumus nosaka *Eiropas vietējo pašvaldību harta*, likums *Par pašvaldībām* un katras pašvaldības nolikums. Atbilstoši Eiropas tiesiskajām tradīcijām Harta definē vairākus pašvaldības autonomijas veidus: politisko, administratīvo, tiesisko un ekonomisko autonomiju. Šī autonomija ietver gan regulēšanu, gan vadīšanu. Tas nozīmē, ka pašvaldība ne vien nosaka normatīvus un administrē šo normatīvu piemērošanu, bet arī vada savas iestādes un uzņēmumus, pārvalda savu īpašumu.²⁶³

Pašvaldību tiesības īsteno vietējo iedzīvotāju tieši vēlētas domes un to izveidotās pašvaldību administrācijas (institūcijas, iestādes, kapitālsabiedrības). Pašvaldības dome ir augstākā pašvaldības lēmējinstītūcija, un tā ir iedzīvotāju interešu politiskā pārstāvēniecība attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā. Pašvaldības domes kompetencē ietilpst ikviens pašvaldības atbildībā esošs jautājums, ja vien likumā izņēmuma kārtā nav noteikts citādi.

Pašvaldības institucionālās sistēmas izveide, tostarp pašvaldības iestāžu izveidošana, reorganizēšana un likvidēšana, kā arī to nolikumu apstiprināšana un vadītāju iecelšana, ir pašvaldības ekskluzīva kompetence. To paredz arī Harta, nosakot, ka pašvaldībām ir tiesības, nepārkāpjot likumā paredzētos vispārējos noteikumus, pašām noteikt savas iekšējās pārvaldes struktūras, lai pielāgotu tās vietējām vajadzībām un nodrošinātu efektīvu pārvaldi.²⁶⁴ Saskaņā ar likumu *Par pašvaldībām* dome izveido institūcijas un iestādes, ar kuru starpniecību nodrošina likumos noteikto funkciju, kā arī Ministru kabineta doto uzdevumu un pašvaldības brīvprātīgo iniciatīvu izpildi, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses.²⁶⁵

Likums *Par pašvaldībām* reglamentē Latvijas pašvaldību darbības vispārīgos noteikumus un ekonomisko pamatu, pašvaldību kompetenci, domes un tās institūciju, kā arī domes priekšsēdētāja tiesības un pienākumus, pašvaldību attiecības ar MK un ministrijām, kā arī pašvaldību savstarpējo attiecību vispārīgos noteikumus.²⁶⁶

²⁶³ Pūķis, M., Jaunsleinis, A. *Vietējās pašvaldības darbības pamatprincipi*. Rīga: LPS, 2014.

²⁶⁴ Eiropas vietējo pašvaldību harta (1985). 6.pants.

²⁶⁵ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 3.pants.

²⁶⁶ turpat, 1.pants.

Likums *Par pašvaldībām* attiecībā uz pašvaldību darba organizāciju nosaka:

- pašvaldības domes darba norisi sēdēs un pastāvīgajās komitejās;²⁶⁷
- pašvaldības domes sēžu sasaukšanas regularitāti un domes vadības pienākumus tajās;²⁶⁸
- domes deputātu kā koleģiālas institūcijas locekļu atbildību par pieņemtajiem lēmumiem;
- domes lēmumu projektu sagatavošanas un izskatīšanas kārtību, kā arī domes lēmumu projektu, atzinumu par tiem un izziņas materiālu publiskās pieejamības nodrošināšanas kārtību;²⁶⁹
- patstāvīgo komiteju skaitu, to darbības organizatorisko ietvaru;²⁷⁰
- pašvaldības domes ekskluzīvo kompetenci lemt par pašvaldību iestāžu izveidi, reorganizāciju un likvidēšanu, šo iestāžu nolikumu apstiprināšanu un iestāžu vadītāju iecelšanu amatā;²⁷¹
- pašvaldību komisiju, valžu un darba grupu izveidi, kurā pašvaldības dome var iekļaut gan pašvaldības amatpersonas, gan vietējos iedzīvotājus, nozaru ekspertus un speciālistus pašvaldību funkciju izpildei.²⁷²

Viens no katras pašvaldības svarīgākajiem pamatdokumentiem, kurā noteikta pašvaldības pārvaldes struktūra un domes darba organizācija, kā arī iedzīvotāju tiesības un pienākumi vietējā pārvaldē, ir *pašvaldības nolikums* – saistošie noteikumi, kas izdodami, pamatojoties uz likuma *Par pašvaldībām* 23. un 24.pantu. Autore atgādina, ka gan pašvaldības nolikums, gan arī citi pašvaldību saistošie noteikumi attiecīgajā administratīvajā teritorijā ir saistoši visām fiziskajām un juridiskajām personām. Pašvaldības nolikums, nepārkāpjot citu likumu noteiktās prasības, ļauj realizēt pašvaldību specifiskās īpatnības, jo visām Latvijas pašvaldībām nevar piemērot vienotu nolikumu kaut vai tādēļ, ka pašvaldības ir dažādas pēc iedzīvotāju skaita un administratīvās teritorijas.

²⁶⁷ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 22.pants.

²⁶⁸ turpat, 27., 28. un 28.¹, 29. panti.

²⁶⁹ turpat, 21.,30., 31., 32., 33., 34., 35., 36., 37.panti.

²⁷⁰ turpat, V nodaļa *Pastāvīgās komitejas*.

²⁷¹ turpat, VII nodaļa *Pašvaldības administrācija*.

²⁷² turpat, 61.pants.

Pašvaldības nolikumā nosaka:

- pašvaldības teritoriālo dalījumu;
- pašvaldības administrācijas struktūru;
- domes komitejas, to skaitlisko sastāvu, kompetenci un darba organizāciju;
- domes un tās komiteju darba organizatorisko un tehnisko apkalpošanu;
- pašvaldības lēmumu projektu sagatavošanas kārtību un līgumu noslēgšanas procedūru;
- kārtību, kādā privātpersonas var iepazīties ar pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, noslēgtajiem līgumiem un domes sēžu protokoliem;
- pašvaldības administrācijas izdoto administratīvo aktu apstrīdēšanas kārtību;
- kārtību, kādā pašvaldības institūcijās pieņem apmeklētājus un izskata iesniegumus;
- kārtību, kādā pašvaldības amatpersonas rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem;
- kārtību, kādā domes priekšsēdētāja nomainas gadījumā organizē lietvedības un dokumentu nodošanu jaunajam domes priekšsēdētājam;
- kārtību, kādā rīko publisko apspriešanu;
- citus jautājumus, kuri attiecas uz domes vai administrācijas darbu un saskaņā ar likumu jānosaka pašvaldības nolikumā.²⁷³

Likuma *Par pašvaldībām* sākotnējā redakcijā, kas bija spēkā no likuma pieņemšanas brīža 09.06.1994.līdz 05.07.1995., bija noteikts, ka pašvaldības nolikums tiek izstrādāts saskaņā ar konkrēto likumu un MK izstrādāto paraugnolikumu. Ilgu laiku pašvaldības izmantoja MK 1994.gada 31.maijā apstiprināto *Pašvaldības domes (padomes) paraugnolikumu*. Vēlāk, 2000.gada likuma grozījumos, pašvaldības nolikuma sasaiste ar MK paraugnolikumu tika atcelta, saglabājot likuma konkrētajā pantā atsauci tikai uz pašu likumu.²⁷⁴ Taču Reģionālās attīstības un pašvaldības lietu ministrija (RAPLM)²⁷⁵ pēc administratīvi teritoriālās reformas norises 2009.gadā izstrādāja saistošo noteikumu *Pašvaldības nolikums* parauga versiju, paskaidrojot, ka tas ir jāuztver kā atbildīgās ministrijas redzējums sakārtotai pašvaldības

²⁷³ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 24.pants.

²⁷⁴ Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). 23.pants. Pieņemti 2000.gada 21.decembrī.

²⁷⁵ Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2009) *Paraugnolikums*. Līdz 2011.gada 24.oktobrim (t.i., līdz jaunas valdības izveidošanai) šāds bija atbildīgās ministrijas par pašvaldību darbu nosaukums.

pārvaldes organizācijai un tādā kvalitātē izstrādātam normatīvajam aktam, kas atbilst likuma *Par pašvaldībām* prasībām.²⁷⁶ Ministrijas paraugnolikumā īpaši uzsvērts, ka ministrija nepretendē uz nolikuma satura regulāciju, lai gan tas atbilst ikvienai pašvaldībai. Izstrādātais paraugnolikums ir tikai ieteikums, ko pašvaldības var izmantot atbilstoši savas administratīvās teritorijas un pārvaldes organizācijas īpatnībām.²⁷⁷ Līdzdalības tiesiskos, institucionālos un praktiskos aspektus pašvaldību nolikumos autore detalizētāk analizē promocijas darba 3.2.sadaļā.

3.1. Lēmumu pieņemšanas process

Lēmumu pieņemšanas kārtību pašvaldībās reglamentē likums *Par pašvaldībām* un detalizē katras pašvaldības nolikums. Saskaņā ar likumu pašvaldības dome savas kompetences ietvaros pieņem:

- ārējos normatīvos aktus (saistošie noteikumi);
- iekšējos normatīvos aktus (noteikumi, nolikumi, instrukcijas);
- individuālos aktus (administratīvie akti un citi pārvaldes lēmumi);
- citus lēmumus, kuri atbilst Satversmei, likumiem un Ministru kabineta noteikumiem.²⁷⁸

Pēc būtības domes lēmumi iedalāmi politiskajos lēmumos un administratīvajos aktos. Politiskie lēmumi veido pašvaldības politiku. Lai gan jēdziens *politiskie lēmumi* pašvaldību tiesiskajā regulējumā nav formalizēts, tomēr par tādiem uzskatāmi *izpildvarai un likumdevējvarai piederīgu amatpersonu vai iestāžu gribas izpaudumi publisko tiesību jomā, kas pamatā ir formulēti nevis tiesību, bet politiskās gribas, iekšējās pārliecības, uzticības un citu ar tiesību nereglamentētu kritēriju ietekmē.*²⁷⁹ Pašvaldību tiesību eksperts Artis Stucka norāda, ka par politiskiem lēmumiem uzskatāmi tādi lēmumi, kuru pamatā piemēroti politiski argumenti.²⁸⁰ Politiskie lēmumi ir dažādi plānošanas dokumenti – stratēģijas, attīstības vai rīcības plāni, koncepcijas, kas kalpo kā pašvaldības darbības vadlīnijas konkrētās jomās. Politiskais lēmums var būt pašvaldības individuālā politiskā izvēle kādā jautājumā, kas attiecas uz tās administratīvo teritoriju, piemēram, bibliotēkas celtniecība vai peldbaseina ierīkošana.

²⁷⁶ Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2009) Paraugnolikums.

²⁷⁷ turpat

²⁷⁸ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 41.pants.

²⁷⁹ Škutāns, D. Nepareizas likumu iztulkošanas sekas Salaspils domē. *Likums un tiesības*, 2010, 2.sējums, Nr. 5(9), 153.-156.lpp.

²⁸⁰ Stucka, A. *Administratīvās tiesības*. Rīga: Juridiskā koledža, 2009, 292.lpp. ISBN 978-9984-9913-5-1

LPS vecākais padomnieks Māris Pūķis uzskata, ka pašvaldību politikas dokumenti ir nepieciešami, lai tās darbinieki gatavotu saistošo noteikumu projektus, priekšlikumus rīcībai ar pašvaldības īpašumu vai pašvaldības pakalpojumus atbilstoši domes deputātu noteiktajām pamatnostādņēm. Viņš arī uzskata, ka pašvaldības politikai autonomās kompetences jautājumos nav jāsakrīt ar valsts politiku pat tad, ja šī politika attiecas uz vienu un to pašu nozari.²⁸¹

Pašvaldības administratīvos aktus var pieņemt dome, ja likums neparedz citu kārtību. Domes galvenais rīcības instruments ir saistošie noteikumi, kurus izdod, lai pārvaldītu pašvaldības autonomās kompetences jomu. Uzdotās kompetences jomā dome var pieņemt saistošos noteikumus vienīgi tad, ja tas paredzēts likumā vai MK noteikumos. Domes izdotos administratīvos aktus var pārsūdzēt administratīvajā tiesā, bet pašvaldības administrācijas izdotos aktus var apstrīdēt pašvaldības ietvaros.²⁸² Lēmumu iesniegšanas un sagatavošanas procedūra parādīta 3.1.attēlā.

3.1.attēls. Lēmumu iesniegšanas un to virzības kārtība pašvaldībās

Avots: Autores izstrādāts lēmumprojektu virzības kārtības kopsavilkums saskaņā ar likuma Par pašvaldībām 33.pantu.

Domes sēdē izskata lēmumu projektus, kurus iesniedz domes priekšsēdētājs, domes komitejas, domes deputāti, ārkārtas sēdes ierosinātājs (tajā skaitā VARAM ministrs vai MK), novada pagasta vai pilsētas pārvaldes vadītājs.²⁸³ Lēmumu projektu iesniegšanu reglamentē

²⁸¹ Pūķis, M., Jaunsleinis, A. *Vietējās pašvaldības darbības pamatprincipi*. Rīga: LPS, 2014, 18.lpp.

²⁸² Likums *Par pašvaldībām* (1994). 44.pants.

²⁸³ turpat, 33.pants.

pašvaldību nolikums, kurā paredz kārtību, kādā lēmumu projekti izskatāmi domes pastāvīgajās komitejās un saskaņojami ar pašvaldības iestādēm vai to darbiniekiem.²⁸⁴

Lēmumu projektu iesniegšanas procedūrā domei jāielāgo, ka domes priekšsēdētājs ir atslēgas figūra lēmuma pieņemšanai par konkrētā jautājuma virzību. Likums *Par pašvaldībām* nosaka, ka lēmumu projekti iesniedzami domes priekšsēdētājam, kurš, saņemot lēmuma projektu, nosaka komiteju, kurā tas izskatāms.²⁸⁵ To apstiprina arī intervētie pašvaldību vadītāji, ka visi oficiāli reģistrētie iesniegumi pašvaldības elektroniskajā datu sistēmā nonāk pie domes priekšsēdētāja, kurš izskata iesniegumu un atbilstoši tā saturam nosaka dokumenta turpmākās virzības secību – vai tā ir kāda pastāvīgā komiteja vai ļoti iespējams šis jautājums nav pat skatāms deputātu komiteju sēdēs, bet praktiski risināms izpildvaras līmenī.²⁸⁶ Domes priekšsēdētājs arī sasauca domes kārtējās un ārkārtas sēdes, nosaka sēdes norises laiku, vietu un izsludina darba kārtību.²⁸⁷ Balsošana domes sēdēs ir atklāta un vārdiska.²⁸⁸

Pastāvīgās komitejas, komisijas, valdes, darba grupas

Pašvaldības dome no deputātiem ievēlē *pastāvīgās komitejas*, kuru galvenais uzdevums ir sagatavot jautājumus izskatīšanai domes sēdē, t.i., domes komiteja gatavo lēmumprojektus, par kuriem galīgais lēmums tiek pieņemts domes sēdēs. Tāpat komitejas sniedz atzinumus jautājumos, kas ir komitejas kompetencē; pašvaldības nolikumā noteiktajā kārtībā kontrolē pašvaldības iestāžu darbu; izskata pašvaldības iestāžu budžeta projektus un iesniedz tos finanšu komitejai; apstiprina un kontrolē pašvaldības iestāžu izdevumu tāmes un veic citus pienākumus atbilstoši pašvaldības nolikumam.²⁸⁹ Kā secināms no uzskaitītajiem komiteju pienākumiem, tām galvenokārt ir lēmumu sagatavošanas, kontroles un ieteikuma tiesības, bet nav tiesības pieņemt gala lēmumus, kā tas var būt citās valstīs.²⁹⁰ Likums *Par pašvaldībām* nosaka, ka pašvaldībām obligāti jāizveido Finanšu komiteja un Sociālo, izglītības un kultūras jautājumu komiteja. Novada dome var izveidot Teritoriālo komiteju. Citas pastāvīgās komitejas

²⁸⁴ Likums *Par pašvaldībām* (1994).

²⁸⁵ turpat

²⁸⁶ Autores intervija ar Skrundas novada domes priekšsēdētāju Nelliju Kleinbergu 2014.gada 6.jūnijā (sk. 1.3.pielikumu).

Autores intervija ar Jaunpils novada domes priekšsēdētāju Ligitu Ginteri 2014.gada 20.jūnijā (sk.1.4.pielikumu).

Autores intervija ar Cēsu novada domes priekšsēdētāju Jāni Rozenbergu 2014.gada 3.septembrī (sk.1.5.pielikumu).

²⁸⁷ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 27. un 28.panti.

²⁸⁸ turpat, 40.pants.

²⁸⁹ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 50.pants.

²⁹⁰ Jaunzeme, K. Lēmuma pieņemšana pašvaldības lēmēj institūcijā. *Jurista vārds*, 2006, 27(430), 9.-12.lpp. ISSN-1691-2462

pašvaldības dome izveido atbilstoši pašvaldības nolikumam,²⁹¹ kas ļauj pašvaldībām komiteju skaitu paplašināt atbilstoši to specifiskajām vajadzībām. Komiteju sēdes ir atklātas kopš 2003.gada.²⁹² Katram deputātam jābūt vismaz vienas domes komitejas loceklim. Likums paredz arī katras politiskās organizācijas vai vēlēšanu apvienības pārstāvju skaitu komitejās proporcionāli ievēlēto deputātu skaitam.²⁹³ Komitejām ir tiesības uz savu sēdi aicināt speciālistus, kuriem ir padomdevēja tiesības. Komitejas darbu, izņemot Finanšu komiteju, vada priekšsēdētājs, kuru komitejas locekļi ievēlē no sava vidus. Finanšu komiteju vada domes priekšsēdētājs.²⁹⁴ Likums neuzliek par pienākumu pastāvīgo komiteju darbā iesaistīt iedzīvotājus, taču konkrētu pašvaldību praksi šajā jautājumā autore analizēs promocijas darba 3.2. sadaļā, kurā iztirzās intervēto pašvaldību vadītāju viedokli par to.

Atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai un pašvaldības administratīvās teritorijas pārvaldīšanai domes no domes deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem var izveidot valdes, komisijas un darba grupas.²⁹⁵ Šo valžu, komisiju un darba grupu izveidošanas nepieciešamību nosaka atsevišķi likumi un domes lēmumi.

Novērtējot iedzīvotāju līdzdalības iespējas pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesā politiskajā un administratīvajā līmenī, par pamatu ņemot tiesisko regulējumu un pašvaldību praksi, kā arī analizē piemērojot promocijas darbā izmantotos trīs līdzdalības līmeņus (*informēšana, informācijas pieejamība, atklātība* (1); *konsultācijas* (2); *līdzdalība lēmumu pieņemšanā* (3)), secināms, ka informēšana, informācijas pieejamība un atklātība kā priekšnoteikums līdzdalības augstākām pakāpēm pašvaldībās tiek nodrošināta (*skat. 3.1.tab*). Diskutabls ir jautājums par pieejamās informācijas kvalitāti – pārskatāmību, uztveramību un ērtību lietotājam.

Lai arī tiesiskais regulējums neuzliek par pienākumu pašvaldībām konsultēties ar iedzīvotājiem pastāvīgo komiteju un domes sēžu lēmumu pieņemšanas procesā, tomēr intervētie eksperti un pašvaldību vadītāji atzīst, ka konsultēšanās ir vēlama un tiek praktizēta gan administratīvajā, gan politiskajā līmenī. Tiesību eksperts Artis Stucka norāda, ka *likums neaizliedz par sagatavoto lēmuma projektu uz klausīt arī sabiedrības pārstāvju viedokli.*²⁹⁶

²⁹¹ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 51.pants.

²⁹² Līdz 2003. gada 5.jūnija grozījumiem likumā *Par pašvaldībām* domes komitejas notika slēgtās sēdēs. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). 56.pants.

²⁹³ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 54.pants.

²⁹⁴ turpat, 60.pants.

²⁹⁵ turpat, 61.pants.

²⁹⁶ Autores intervija ar ekspertu pašvaldību tiesību jautājumos, juridisko zinātņu doktoru, Reģionālās aizsardzības un pašvaldību lietu ministrijas (līdz 2011.gadam) bijušo valsts sekretāra vietnieku Arti Stucku 2013.gada 5.augustā (*sk. 1.1.pielikumu*).

Skrundas novada domes priekšsēdētāja Nellija Kleinberga skaidro, ka komiteju sēdes ir atklātas un pašvaldība regulāri informē par jautājumiem, kādi tiks skatīti pastāvīgajās komitejās. *Ir arī gadījumi, kad mēs viņus (iedzīvotājus) uzaicinām rakstiski, konkrēti, ja jautājums tiek skatīts atbilstoši kāda interesēm.*²⁹⁷ Vērtējot iedzīvotāju aktivitāti, ilggadējā pašvaldību vadītāja atzīst, ka (...) *Šajos gados es zinu tikai pāris gadījumu, kad iedzīvotāji ir nākuši tā vienkārši skatīties komitejas vai domes sēdes. Mēs esam tās pat organizējuši kultūras namā, domādami, ka šis jautājums būs ar plašu rezonansi. Cilvēki mīl apspriest (...) šaurā lokā, bet diemžēl uz mūsu sēdēm viņi nav izteikuši vēlmi pieteikties.*²⁹⁸

3.1.tabula

Iedzīvotāju līdzdalības iespējas un forma lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā

		Informēšana, informācijas pieejamība, atklātība	Konsultācijas	Līdzdalība lēmumu pieņemšanā
Politiskais līmenis	Dome	+	+	-
	Pastāvīgās komitejas	+	+	-
Administratīvai s līmenis	Komisijas	+	+	+
	Darba grupas, konsultatīvās padomes	+	+	+

Avots: Autores izstrādāts līdzdalības iespēju apkopojums, par pamatu izmantojot gan tiesisko regulējumu, gan reālo praksi pašvaldībās

Līdzdalība tās augstākajā pakāpē ir realizējama pašvaldību administratīvajā līmenī, t.i., iedzīvotāju iesaistīšana pašvaldību komisijās, darba grupās, konsultatīvajās padomēs, kurās tiek pieņemti administratīvi lēmumi vai arī sagatavoti jautājumi pašvaldību politiskā līmeņa institūcijām – pastāvīgajām deputātu komitejām un domes sēdēm (*skat. 3.1.tab.*). Gan likumā *Par pašvaldībām*, gan pašvaldību nolikumos ir nostiprinātas tiesības šajos institucionālajos formējumos iekļaut pašvaldības iedzīvotājus. Komentējot tiesiskā regulējuma pamatotību šajā jautājumā, eksperts Artis Stucka norāda, ka būtu tikai loģiski, ja par lēmumprojektiem tiktu izdiskutēts jau darba grupu, komisiju ietvaros, kurās formalizēta iedzīvotāju pārstāvniecība, lai domes sēde būtu salīdzinoši formāla, ņemot vērā, ka mazajās pašvaldībās tā sanāk reizi mēnesī, lielajās – biežāk.²⁹⁹

²⁹⁷ Autores intervija ar Skrundas novada domes priekšsēdētāju Nelliju Kleinbergu 2014.gada 6.jūnijā (*sk. 1.3.pielikumu*).

²⁹⁸ turpat

²⁹⁹ Autores intervija ar ekspertu Arti Stucku 2013.gada 5.augustā (*sk.1.1.pielikumu*).

3.2. Līdzdalības iespēju analīze pašvaldību nolikumos

Pašvaldības nolikums reglamentē vairākus pašvaldības darba organizācijas aspektus līdzdalības nodrošināšanai (*skat. uzskaitījumu 89.lpp.*).

Likums *Par pašvaldībām* uzskaita, kādiem pašvaldības darba organizācijas jautājumiem jābūt reglamentētiem domes nolikumā, taču tajā pašā laikā jāuzsver, ka likums neierobežo pašvaldības tiesības katrā no jautājumiem izstrādāt šaurāku vai plašāku darba organizācijas ietvaru, tostarp atšķirīgu pieeju.

Lai arī RAPLM sagatavotais *Paraugnolikums* ir tikai vadlīnijas katras *Pašvaldības nolikuma* izstrādē, tomēr, izpētot visu 119 pašvaldību nolikumus, autore konstatēja, ka pašvaldības to lielā mērā izmantojušas par pamatu savu redakciju formulējumos. Šī iemesla dēļ autore raksturo svarīgāko līdzdalības iespēju regulējumu ministrijas izstrādātajā *Paraugnolikumā* pašvaldībām.

Attiecībā uz līdzdalības procesu ministrijas *Paraugnolikumā* svarīgākās sadaļas ir:

- pašvaldības lēmumu projektu sagatavošanas kārtība, sākot ar domes komitejām;
- domes darba reglaments;
- iedzīvotāju pieņemšanas un iesniegumu izskatīšanas kārtība;
- publiskās apspriešanas kārtība.³⁰⁰

Autores ieskatā nolikumos iestrādātie līdzdalības institucionālie ietvari, to noteiktās robežas zināmā mērā arī raksturo katras pašvaldības nostādni un ieinteresētību attiecībā uz līdzdalības procesu. Pašvaldības nolikums atklāj līdzdalības demokrātijas robežas – kādas un cik plašas tās ir lēmumu pieņemšanas procesā vietējā pārvaldē, vai pašvaldību nolikumos ietvertie līdzdalības mehānismi motivē iedzīvotājus līdzdalībai, vai tie nav formāli un sarežģīti.

RAPLM sakārtotai novada pašvaldības pārvaldes organizācijai un tādā kvalitātē izstrādātam normatīvam aktam, kas atbilst likuma *Par pašvaldībām* prasībām, izstrādāja metodisko materiālu – saistošo noteikumu paraugu (turpmāk – *Paraugnolikums*).³⁰¹ Ministrija savā paskaidrojumā īpaši uzsver, ka *tas ir tikai ieteikums, ko pašvaldības var izmantot atbilstoši savas administratīvās teritorijas un pārvaldes organizācijas īpatnībām*.³⁰² Atbildīgās ministrijas par pašvaldību darbu toreizējais valsts sekretāra vietnieks, kura laikā ministrija izstrādāja pašvaldību nolikumu izstrādes paraugnolikumu, intervijā autorei norādīja, ka, (..)

³⁰⁰ Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2009). *Paraugnolikums*.

³⁰¹ turpat

³⁰² turpat

*izstrādājot paraugnolikumu, likuma pamatnormas mēs iekļāvām, bet vienlaikus apzinājāties, ka katras pašvaldības vietā mēs nenostāsimies, ņemot vērā, ka tās ir tik dažādas (...).*³⁰³

Autore izpētīja visas 119 Latvijas pašvaldību oficiālās mājaslapas internetā, lai iepazītos ar pašvaldību nolikumiem, to publisko pieejamību un saturu atsevišķos ar līdzdalību saistītos aspektos dažādos periodos,³⁰⁴ kā arī salīdzināja pašvaldības un ministrijas *Paraugnolikuma* formulējumus, lai identificētu atšķirības.

Pašvaldību nolikumu pieejamība

Likums *Par pašvaldībām* nosaka, ka pašvaldības nolikumam pēc tā pieņemšanas ir jābūt brīvi pieejamam pašvaldības domes ēkā, kā arī publicētam pašvaldības mājaslapā internetā.³⁰⁵

Laika posmā no 2014.gada 21.jūlija līdz 14.augustam autore vērtēja **pašvaldības nolikumu pieejamību** pašvaldību oficiālajās mājaslapās/portālos internetā – cik viegli un ērti dokuments atrodams, vai informācija ir aktualizēta un vai ir pieejama pašvaldības nolikuma konsolidētā versija (*t.i., pašvaldības nolikuma redakcija, kurā ir iestrādāti visi pašvaldības domes pieņemtie grozījumi*). No 119 oficiālajām mājaslapām/portāliem internetā – 82 (69%) pašvaldībās autore konstatēja pašvaldības nolikuma aktualizētu konsolidēto versiju (*skat. 2.pielikumu*). 37 (31%) pašvaldību nolikumos nebija atrodami visi aktualizētie grozījumi. Pašvaldību mājaslapu/portālu izpētes rezultātā autore konstatēja:

- **37 pašvaldību mājas lapās internetā pašvaldības nolikumos nav konsolidēti visi aktuālie grozījumi.** Šīs pašvaldības ir: *Rīgas pilsēta, Beverīnas, Brocēnu, Cēsaines, Ciblas, Dagdas, Dundagas, Durbes, Garkalnes, Jaunpiebalgas, Kandavas, Kārsavas, Kocēnu, Krāslavas, Krimuldas, Kuldīgas, Limbažu, Mālpils, Naukšēnu, Neretas, Nīcas, Riebiņu, Rucavas, Rundāles, Rūjienas, Salacgrīvas, Salas, Saulkrastu, Skrīveru, Smiltenes, Talsu, Valkas, Vārkavas, Vecpiebalgas, Viesītes, Viļakas un Zilupes novadi;*
- **31 pašvaldības mājaslapās,** kurās ir atrodami pašvaldību nolikumi, nav veikta vai nu **informācijas aktualizācija,** vai aktuālie grozījumi. Nolikumu pēdējās redakcijās joprojām atrodamas atsauces gan uz RAPLM (*ministrijas nosaukums mainīts 2011.gadā*), gan norēķiniem Latvijas latos. Tās ir: *Auces, Amatas, Alojās, Bauskas,*

³⁰³ Autores intervija ar ekspertu Arti Stucku 2013.gada 5.augustā (*sk. 1.1.pielikumu*).

³⁰⁴ Latvijas 119 pašvaldību nolikumu izpēti jautājumu reglamentācijā par iedzīvotāju tiesībām piedalīties domes sēdēs un domes sēžu norises laikiem autore veica 2013.gada jūlijā. Izpētes rezultāti prezentēti un publicēti autores rakstā *Participatory democracy in Latvia: Limitations of the statutes of local government*, zinātniskajā žurnālā *Socialiniai Turimai/Social Research*, 2014, 1(34), pp.63-73.

³⁰⁵ turpat

Brocēnu, Dundagas, Garkalnes, Inčukalna, Jaunjelgavas, Jēkabpils, Kandavas, Kārsavas, Krāslavas, Kocēnu, Kokneses, Krimuldas, Madonas, Mālpils, Mērsraga, Līgatnes, Naukšēnu, Nīcas, Ogres, Ozolnieku, Pļaviņu, Priekuļu, Riebiņu, Rucavas, Rugāju, Rundāles, Rūjienas novadi;

- **divu pašvaldību** (Grobiņas, Rundāles novadu) **mājaslapu** dažādās sadaļās **eksistē dažādi pašvaldības nolikuma varianti.**

Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītāja Ineta Vašuka norāda, ka, no vienas puses, pašvaldības darbību regulējošie normatīvie akti neparedz pienākumu pašvaldībām, veicot grozījumus saistošajos noteikumos, sagatavot arī šo saistošo noteikumu konsolidēto versiju. Konkrētā jautājuma risinājums ir katras pašvaldības individuāla izvēle – kādu taktiku izvēlēties attiecībā uz saistošo noteikumu publicēšanu – publicēt tikai grozījumus pēc to pieņemšanas vai arī iestrādāt grozījumus konsolidētajā versijā, tādējādi nodrošinot tā lietotājam dokumenta pārskatāmību un pārlicību par spēkā esošo saturu. Piemēram, Ventspils pilsētas pašvaldības gadījumā pienākums sagatavot saistošo noteikumu konsolidēto versiju ir noteikts pašvaldības nolikumā.³⁰⁶ Eksperte uzskata, ka *pašvaldību saistošo noteikumu konsolidēto versiju pieejamības nenodrošināšana ir vērtējama kā pretēja labas pārvaldības principam.*³⁰⁷ Pašvaldību atšķirīgo pieeju pamatdokumenta publicēšanā zināmā mērā var attaisnot ar atšķirīgu kārtību, ko likumdevējs ir noteicis likumā *Par pašvaldībām*, kādā tiek publicēts pašvaldības nolikums novada domē un republikas pilsētas domē, t.i., novada dome saistošos noteikumus publicē vietējā laikrakstā vai bezmaksas izdevumā, savukārt republikas pilsētas pašvaldības saistošos noteikumus un to paskaidrojuma rakstu publicē oficiālajā izdevumā *Latvijas Vēstnesis*.³⁰⁸ Atšķirīgais regulējums netieši rada sekas arī tā piemērošanā, jo atbilstoši *Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likumam* oficiālā publikācija (*par tādu atzīstama publikācija Latvijas Vēstnesī*) ir publiski ticama un saistoša.³⁰⁹ Neviens nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicēto tiesību aktu vai oficiālo paziņojumu nezināšanu. Savukārt novada domes izdotajiem saistošajiem noteikumiem netiek piemērots oficiālās publikācijas princips, kas teorētiski strīdus gadījumā varētu tikt tulkots par labu personai, ka tā nebija zinājusi par saistošo noteikumu esamību, – norāda Ineta Vašuka.³¹⁰ Tiesisko regulējumu it kā var izmantot kā atrunu pašvaldības rīcībai nublicēt pašvaldības nolikuma konsolidēto versiju, taču, autores

³⁰⁶ Autores intervija ar ekspertu pašvaldību tiesību un likumdošanas jautājumos, Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītāju Inetu Vašuku 2014.gada 31.jūlijā (*sk.1.6.pielikumu*).

³⁰⁷ turpat

³⁰⁸ Likums *Par pašvaldībām* (1994). 45.pants.

³⁰⁹ *Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums*. 2.pants. Pieņemts 2012.gada 31.maijā.

³¹⁰ Autores intervija ar ekspertu Inetu Vašuku 2014.gada 31.jūlijā (*sk. 1.6.pielikumu*).

ieskatā, šāda pašvaldības izvēle raksturo tās attieksmi pret savu klientu, kas saistošo noteikumu kontekstā ir gan fiziskās, gan juridiskās personas attiecīgajā administratīvajā teritorijā.

Pašvaldību pastāvīgās komitejas un komisijas – publiskās informācijas analīze

Nepieciešamību pievērsties pašvaldību pastāvīgo komiteju un komisiju izpētei noteica likuma *Par pašvaldībām* 62.panta saturs, saskaņā ar kuru pašvaldības, veidojot komisijas atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai vai administratīvās teritorijas pārvaldīšanai, tajās var iesaistīt iedzīvotājus. Tā kā likumdevējs pašvaldību likumā nav iekļāvis imperatīvas normas, kas noteiktu pašvaldības domes komisiju, padomju skaitu un personālsastāvu, konkrētā jautājuma regulējums ir atstāts pašvaldības domes ekskluzīvā kompetencē. Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītāja Ineta Vašuka intervijā darba autorei norāda, ka *(..) pašvaldību komisiju un padomju izveidošana, kā arī pārstāvju skaita noteikšana tajās (..) ir pašvaldības domes deputātu savstarpējās sadarbības un politiskās kultūras jautājums.*³¹¹

Par primāro informācijas avotu izpētei autore izvēlējās pašvaldības nolikumu, jo tas nosaka pašvaldības pārvaldes organizāciju, iedzīvotāju tiesības un pienākumus vietējā pārvaldē un ir saistošs visām fiziskajām un juridiskajām personām attiecīgajā administratīvajā teritorijā. Visas 119 pašvaldības informāciju par domju pastāvīgajām komitejām (*skaitu, nosaukumu*), to kompetenci un darba organizāciju pašvaldības nolikumos ir iekļāvušas. Kopumā 119 pašvaldībās Latvijā izveidotas 436 domes pastāvīgās komitejas (*skat. autores apkopojumu par komiteju, komisiju skaitu 2.pielikumā*), vidēji četras komitejas pašvaldībā. Republikas pilsētu pašvaldībām pastāvīgo komiteju skaits ir lielāks, vidēji piecas komitejas pašvaldībā, novadu pašvaldībām – mazāks, vidēji četras komitejas pašvaldībā. Vislielākais pastāvīgo komiteju skaits ir Jūrmalas pašvaldībā – 11, tai seko Rīga – astoņas, Daugavpils un Valmiera – piecas, vismazākais komiteju skaits starp republikas pilsētām ir Jēkabpils un Rēzeknes pašvaldībām – trīs. Novadu pašvaldību grupā vislielākais pastāvīgo komiteju skaits ir Aizputes, Madonas, Rēzeknes, Rucavas, Salaspils, Stopiņu, Valkas novadu pašvaldībām – piecas, vismazākais komiteju skaits novadu pašvaldībās ir divas (*skat. 2.pielikumu*).

Atšķirīgi ir ar publiskās informācijas pieejamību par pašvaldību komisijām, jo ne visas pašvaldības savos nolikumos detalizēti izvērsušas informāciju par domes komisijām. Atsevišķas pašvaldības savas darbības nolikumos norāda uz komisiju izveides iespējamību, bet detalizētu informāciju par to skaitu, nosaukumiem, kompetenci šajā dokumentā neiekļauj. Piemēram, Rīgas pašvaldības nolikuma 23.pantā noteikts, ka *atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai Dome izveido komisijas, darba grupas, ekspertu padomes un tamlīdzīgas institūcijas,*

³¹¹ Autores intervija ar eksperti Inetu Vašuku 2014.gada 31.jūlijā (*sk. 1.6.pielikumu*).

kurās tiek iekļauti domes deputāti un pašvaldības iedzīvotāji. Komisiju izveidošanas nepieciešamību nosaka atsevišķi likumi, normatīvie akti vai domes lēmumi, tās var pieaicināt speciālistus, kuriem par darbu samaksā no pašvaldības ieņēmumiem. Komisijas darbojas saskaņā ar domes izdotiem nolikumiem vai attiecīgās komisijas sēdē noteiktiem uzdevumiem.³¹² Līdzīga pieeja pašvaldības komisiju izveides reglamentācijai atrodama arī Jelgavas pilsētas pašvaldības nolikumā: *Dome var izveidot komisijas un darba grupas, kuru darbu reglamentē domes apstiprināts nolikums. Nolikumā norāda: izveidošanas kārtību, kompetenci, organizatoriskās un tehniskās apkalpošanas kārtību, citus jautājumus, kurus dome uzskata par svarīgiem.*³¹³ Taču atšķirīgi no Rīgas pašvaldības Jelgavas pašvaldības nolikumā norādes par iespējamību iekļaut pašvaldības iedzīvotājus komisiju sastāvos nav.³¹⁴ Izņemot trīs nolikumus, pārējās pašvaldības informāciju par pašvaldības komisijām (*skaitu, nosaukumus*), kompetenci un darba organizāciju ir iekļāvušas pašvaldību nolikumos. Saskaņā ar pašvaldības nolikumos pieejamo informāciju Latvijas pašvaldībās ir 1235 komisijas, bet saskaņā ar pašvaldību mājaslapās publiskoto informāciju – 1191, t.i., par 44 mazāk (*skat.2.pielikumu*). Vislielākais komisiju skaits starp visu veidu pašvaldībām ir Cēsu novadā (36), Ogres novadā (30). Starp republikas pilsētām visvairāk komisiju ir Jelgavas pilsētā (28), Ventspilī (27), Liepājā (24), Valmierā (22). Interesanti, ka Ikšķiles (21), Krustpils (18), Baldones (14), Burtnieku (14) un citos novados komisiju skaits ir lielāks nekā Rīgā (8).³¹⁵ Autore kopsavilkums par visu Latvijas 119 pašvaldību pastāvīgo komiteju, komisiju skaitu, kā arī atšķirībām starp pašvaldību nolikumos un pašvaldību mājaslapās/ portālos pieejamo informāciju pievienots *2.pielikumā*.

Izpētot pašvaldību mājaslapas, autore konstatēja, ka informācija pašvaldību nolikumos par komisiju skaitu un to nosaukumiem ļoti būtiski atšķiras no pašvaldību mājaslapās publicētās informācijas. Krasi atšķirīgās informācijas dēļ autore informācijas kopsavilkumā bija spiesta izveidot atsevišķas sadaļas – *komisiju skaits pašvaldību nolikumos un komisiju skaits pašvaldību mājaslapās (skat. 2.pielikumu)*. Atšķiras ne tikai komisiju skaits, bet arī to nosaukumi, pašvaldību nolikumu gala redakcijās nav iestrādāti aktuāli to grozījumi, kas apgrūtina pārskatāmību un pārlicību par to spēkā esošo redakciju.

³¹² Rīgas Dome. Saistošie noteikumi *Rīgas pilsētas pašvaldības nolikums*. 23. pants. Pieņemti 2010. gada 1.martā, Nr. 114 (prot. Nr.50, 1.§).[skatīts 09.08.2014].

³¹³ Jelgavas pilsētas dome. *Jelgavas pilsētas pašvaldības 2013.gada 25.jūlija saistošie noteikumi Nr. 13-13 Jelgavas pilsētas pašvaldības nolikums*. 10.pants. Apstiprināti ar Jelgavas pilsētas domes 25.07.2013.gada lēmumu Nr. 8/1. [Skatīts 09.08.2014.].

³¹⁴ turpat

³¹⁵ Autore salīdzina pašvaldību mājaslapās publicēto informāciju par pašvaldības komisijām (*skat. 2.pielikumu*).

Strīdīgi varētu būt gadījumi, ja pašvaldības iedzīvotāju interesē jautājums, kas būtu saistīts ar kādu no pašvaldības komisijām, kuru no informācijas avotiem viņam izmantot par pamatu – pašvaldības nolikumā vai mājaslapā publicēto, ņemot vērā, ka informācija būtiski atšķiras? Pašvaldību tiesību speciāliste Ineta Vašuka norāda, ka ticamības labad vajadzētu vadīties no domes publicētajiem lēmumiem, saskaņā ar kuriem izveidota komisija. Pienākumu publicēt lēmumus uzliek likums *Par pašvaldībām*, taču līdzīgi kā ar saistošo noteikumu publicēšanu likumdošanā nav noteikts, ka pašvaldībai būtu jākonsolidē pieņemtie lēmumi.³¹⁶ Izpētes gaitā autore pārliecinājās, ka atsevišķas pašvaldības domes lēmumu arhīvu mājaslapās uztur vien zināmu laika periodu, līdz ar to iedzīvotājam ir sarežģīti gūt pārliecību par pēdējo jeb pilnīgo dokumenta versiju.

Lai iegūtu informāciju, cik daudz pašvaldību komisiju sastāvos ir iekļāvušas pašvaldības iedzīvotājus, autore pētīja arī šo aspektu pašvaldību mājaslapās.

Likums *Par pašvaldībām* nosaka, ka, veidojot komisijas atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai vai pašvaldības administratīvās teritorijas pārvaldīšanai, domes var veidot komisijas no domes deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem.³¹⁷ No publiski pieejamās informācijas nav iespējams izsecināt, cik daudz iedzīvotāju pašvaldības iesaista komisiju darbā. Komisijas locekļu identitātei uzrādīta vai nu viņu nodarbošanās, vai nu amats un darba vieta, retāk – sociālais statuss, piemēram, pensionārs. Ir neiespējami secināt, ko tieši pašvaldības komisijā pārstāv ievēlētais skolas direktors un bērnudārza vadītāja? Komisiju locekļu norādītās darbavietas, autores ieskatā, drīzāk vedina domāt, ka pašvaldību komisijās tiek ievēlēti pašvaldību iestāžu un kapitālsabiedrību darbinieki, kas ir kompetenti nozaru jautājumos. Taču diskutabls ir jautājums, vai viņi pārstāv iedzīvotājus. Izšķiršanās par komisiju locekļu kandidātiem ir deputātu politisks lēmums, kurš nākotnē var ietekmēt izrietošos citus pašvaldības lēmumus, t.sk. arī administratīvos aktus.³¹⁸

Par iedzīvotāju iesaistīšanu komisiju darbā un atlases kritērijiem autore jautāja arī intervētajiem pašvaldību vadītājiem. Gan Jaunpils novada, gan Skrundas novada domes priekšsēdētāja apstiprināja, ka iedzīvotāji ir iesaistīti atsevišķu komisiju darbā. Atbildot par kritērijiem, Jaunpils domes priekšsēdētāja Līgita Gintere norādīja uz kandidāta darbības pieredzi un vēlmi darboties komisijā, (*..*) *jo tam ir jāvelta laiks ārpus darba laika*. Skrundas novada priekšsēdētāja Nellija Kleinberga apstiprināja, ka pašvaldības visās 13 komisijās ir iesaistīti pašvaldības iedzīvotāji. *Pirmām kārtām, tie ir ļaudis, kuri ir izteikuši vēlmi darboties*.

³¹⁶ Autores intervija ar ekspertu Inetu Vašuku 2014.gada 31.jūlijā (*sk.1.6.pielikumu*).

³¹⁷ Likums *Par pašvaldībām*. 62.pants. Pieņemts 1994.gada 19.maijā.

³¹⁸ Autores intervija ar ekspertu Inetu Vašuku 2014.gada 31.jūlijā (*sk.1.6.pielikumu*).

Viņi ir aktīvi cilvēki, kuri startējuši vai nu vēlēšanu sarakstos, kas ir viens no mūsu resursiem,(..) vai ir uzrunāti kā konkrēti speciālisti (..) ja cilvēks ir konkrēts lietpratējs, speciālists savā jautājumā. Cēsu novada domes priekšsēdētājs Jānis Rozenbergs raksturoja Cēsu novada pašvaldības pieeju. Ir komisijas, kurās pārsvarā strādā pašvaldības speciālisti, deputāti un pieaicinātie speciālisti no kādām valsts institūcijām. Tāda, piemēram, ir Administratīvo pārkāpumu komisija, kuras jautājumu izskatīšanā ir pieaicināti pārstāvji no Valsts policijas; Koku apsekošanas komisija, kurā strādā vietējais mežzinis. Ir padomes – Vecāku padome, Jauniešu padome, Sporta padome, Tūrisma padome – kur aktīvi darbojas Cēsu novada iedzīvotāji, pašvaldību un valsts pārvaldes darbinieki. Padomes nepieņem administratīvus aktus, tās rosina kādas iniciatīvas, aktualizē jautājumus konkrētajās darbības sfērās.³¹⁹

Iedzīvotāju tiesības piedalīties pašvaldības domju sēdēs

Sākotnēji iedzīvotāju tiesības piedalīties pašvaldību domju sēdēs tika noteiktas likumā *Par pašvaldībām*, pat uzsverot, ka sēdēm jānotiek tādās telpās, kas nodrošina šo personu tiesības būt klāt.³²⁰ Vēlāk ar likuma grozījumiem kārtību, kādā iedzīvotāji var piedalīties domes sēdēs, deleģēja noteikt pašvaldību nolikumos, dodot iespēju katrai no pašvaldībām šo kārtību noteikt pēc saviem ieskatiem. Tiesiskā regulējuma izmaiņas autore detalizētāk analizēja *2.1.2.sadaļā*.

Iepazīstoties ar pašvaldību nolikumos noteikto kārtību par iedzīvotāju tiesībām piedalīties domes sēdēs, autore konstatēja, ka absolūtais vairākums no pašvaldībām ir nevis noteikušas savu kārtību iedzīvotāju līdzdalībai domes sēdēs, bet pārkopējušas Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijas *Paraugnolikuma* formulējumu. Saistībā ar iedzīvotāju līdzdalību domes sēdēs tajā ir noteikts, ka

- pašvaldības iedzīvotājiem, tāpat kā uzaicinātajām personām un masu informācijas līdzekļu pārstāvjiem, kuri vēlas klausīties domes sēdi, pirms tās ir jāreģistrējas pie darbinieka, kurš protokolē domes sēdi;
- pašvaldības iedzīvotājiem un citām personām, kuras ir klāt domes sēdē, nav tiesību piedalīties debatēs un nekādā veidā traucēt sēdes gaitu.³²¹

³¹⁹ Autores intervija ar Cēsu novada domes priekšsēdētāju Jāni Rozenbergu 2014.gada 3.septembrī (*sk.1.5.pielikumu*).

³²⁰ Likums *Par pašvaldībām*. 26.pants. Pieņemts 1994.gada 19.maijā. Pamata redakcija: 09.06.1994.-05.07.1995.

³²¹ Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija (2009). *Paraugnolikums*.

No konkrētā formulējuma secināms, ka iedzīvotājiem, apmeklējot domes sēdes, ir tiesības tās klausīties. Tajā pašā laikā formulējums satur vairākas aizliedzošas darbības – nav tiesību piedalīties debatēs un nekādā veidā traucēt sēdes gaitu.

Tikai četras no 119 pašvaldībām savas darbības reglamentos noteikušas atšķirīgu pieeju, nosakot, ka iedzīvotājiem pašvaldību domes sēdēs ir tiesības arī izteikties, paust viedokli, piedalīties debatēs, ja ir saņemta domes priekšsēdētāja vai sēdes vadītāja atļauja. Šo pašvaldību nolikumu konkrētā panta formulējumi:

- Pašvaldības iedzīvotājiem un citām personām, kuras piedalās domes sēdē, ir tiesības izteikt viedokli, ja ir saņemta sēdes vadītāja atļauja. Personām, kuras piedalās domes sēdēs, nav tiesību traucēt sēdes gaitu.³²²
- Iedzīvotājiem un citām personām, kuras ir klāt domes sēdē, ir tiesības piedalīties debatēs ar domes priekšsēdētāja atļauju.³²³
- Pašvaldību iedzīvotājiem un citām personām, kuras piedalās domes sēdē, ir tiesības izteikt viedokli, ja ir saņemta sēdes vadītāja atļauja. Personām, kuras piedalās domes sēdēs, nav tiesību traucēt sēdes gaitu.³²⁴
- Pašvaldības iedzīvotājiem un citām personām, kuras ir klāt domes sēdē, pēc priekšsēdētāja ieskatiem var tikt dots vārds sava viedokļa izteikšanai.³²⁵

Atsevišķu pašvaldību (*Lubānas un Pārgaujas novadā*) konkrēto pantu formulējumi ir mīkstināti attiecībā uz norādi par striktu aizliegumu vietējiem iedzīvotājiem piedalīties domes sēžu debatēs, nosakot, ka pašvaldības iedzīvotājiem (..) nav tiesības traucēt sēdes gaitu un

³²² *Saistošie noteikumi par Carnikavas novada pašvaldības nolikumu*. 78.pants. Apstiprināts ar Carnikavas novada domes 2013.gada 03.jūlija lēmumu (protokols Nr.14,3.§), Nr.SN/2013/11. Pieejams tiešsaistē: http://carnikava.lv/images/Izvelnes/Saistosie/Saisto%C5%A1ie_noteikumi/2013/AKTUALA_REDAKCIJA/Pasvaldibas_nolikums_ar_groz_20_09_2031.pdf

³²³ Jēkabpils novada pašvaldības 2009.gada 9.jūlija saistošie noteikumi N.1. *Jēkabpils novada pašvaldības nolikums*. 62.pants. Apstiprināti ar Jēkabpils novada domes 09.07.2009. lēmumu (protokols Nr.2, 1.§). Pieejams tiešsaistē: http://jekabpilsnovads.lv/userfiles/saist_noteikumi/Pasvaldibas_nolikums_2012.pdf

³²⁴ Saistošie noteikumi Nr.22 *Ropažu novada pašvaldības nolikums*. 87.pants. Apstiprināti 2013. gada 12. decembrī ar Ropažu novada domes ārkārtas lēmumu Nr. 6., prot. N.22. Pieejams tiešsaistē: http://www.ropazi.lv/box/files/sn_nr.22.pdf

³²⁵ Iecavas novada domes 2013.gada 9.jūlija saistošie noteikumi Nr.9 *Iecavas novada pašvaldības nolikums*. 78. pants. Apstiprināts ar Iecavas novada domes 09.07.2013 lēmumu (prot. Nr.13, 6.p). Pieejams tiešsaistē: http://www.iecava.lv/upload/pasvaldiba/dokumenti/saistosie/domes_nolikums/pasvaldibas_nolikums.pdf

piedalīties debatēs bez priekšsēdētāja uzaicinājuma (*Lubānas novads*)³²⁶ vai izteikties, ja priekšsēdētājs to nav atļāvis vai uzdevis jautājumu (*Pārgaujas novads*).³²⁷

RAPLM tā laika valsts sekretāra vietnieks Artis Stucka iedzīvotāju līdzdalībai piešķirto pasīvo vērotāja lomu gan likumā *Par pašvaldībām*, gan ministrijas *Paraugnolikumā* pamato ar normatīvo aktu satura specifiku. Iekļaut tajā iedzīvotāju sabiedriskās aktivitātes no likuma struktūras viedokļa izskatītos neveikli. Konkrētais likums ir orientēts uz pašvaldības darba organizācijas sakārtošanu nevis uz iedzīvotāju. Līdzdalības formu iekļaušana likumā padarītu to smagnēju.³²⁸ Arī pašvaldību eksperts Māris Pūķis, analizējot pašvaldību nolikumu struktūru, atzīst, ka nolikuma statuss varētu būt skaidrāk pozicionēts. Vai nu tas ir dokuments tikai pašvaldību darbiniekiem, vai arī pašvaldības iedzīvotājiem – tad tam vajadzētu būt vērstam vairāk tieši uz iedzīvotāju tiesību attīstīšanu.³²⁹ Artis Stucka uzsver, ka ministrijas *Paraugnolikuma* reglamentācija pašvaldībām vairāk jāuztver kā vadlīnijas. *Mēs saskatījām to par likumsakarīgu rīcību, ka iedzīvotāji piedalās domes sēdēs, pauž savu viedokli, taču jautājums, cik daudz, cik tālu, kad runāt un kad nerunāt, – tas bija vairāk pašas pašvaldības izlemšanas jautājums.* Ministrijas pozīcija, izstrādājot *Paraugnolikuma* redakciju, bija vairāk iedzīvotāju līdzdalību orientēt uz lēmumu pieņemšanas procesa sākotnējiem posmiem – darba grupām, komisijām, t.i., diskusijām, debatēm līdz domes sēdes galīgajam lēmumam, kurās iedzīvotāju pārstāvniecības nofiksētais viedoklis tiktu darīts zināms visiem deputātiem, domes sēdē lemjot par konkrēto jautājumu.³³⁰ Ministrijas *Paraugnolikums* bija vadlīnijas pašvaldības darba iekšējās organizācijas sakārtošanai, tas pieļāva iespēju pašvaldībām vienu vai otru jautājumu reglamentēt izvērstāk vai atšķirīgāk. Taču *tāda kreatīva pieeja no pašvaldībām netika sagaidīta* un 80% gadījumu pašvaldības, izstrādājot savus nolikumus, izmantoja ministrijas *Paraugnolikuma* redakciju.³³¹ Māris Pūķis, komentēdams pašvaldību nolikumu redakciju konkrētā jautājumā, velk paralēles ar parlamenta darba organizāciju. *Parasti parlamentos var ienākt un skatīties, bet nevar piedalīties, ja nav īpaša uzaicinājuma.*³³² Arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM) Pašvaldību departamenta

³²⁶ *Lubānas novada pašvaldības nolikums*. 60.pants. Apstiprināts ar Lubānas novada domes 2013.gada 27.jūnija sēdes protokola Nr.9, 2.§. Pieejams tiešsaistē:

http://www.lubana.lv/files/Dokumenti/saist_not/2013/lubana_saistoie_noteikumi_8_20130627.pdf

³²⁷ *Saistošie noteikumi Nr.1 Pārgaujas novada pašvaldības nolikums*. 4.13.pants. Apstiprināti ar Pārgaujas novada domes 01. 07.2009. sēdes lēmumu (protokols Nr.2, 6§). Pieejams tiešsaistē:

<http://www.pargaujasnovads.lv/lv/saistosie-noteikumi/>

³²⁸ Autores intervija ar ekspertu Arti Stucku 2013.gada 5.augustā (*sk.1.1.pielikumu*).

³²⁹ Autores intervija ar ekspertu pašvaldību darba organizācijas jautājumos, Latvijas Pašvaldību savienības vecāko padomnieku, ekonomikas zinātņu doktoru Māri Pūķi 2013.gada 15.augustā (*sk.1.2.pielikumu*).

³³⁰ Autores intervija ar ekspertu Arti Stucku 2013.gada 5.augustā (*sk.1.1.pielikumu*).

³³¹ turpat

³³² Autores intervija ar ekspertu Māri Pūķi 2013.gada 15.augustā (*sk.1.2.pielikumu*).

direktora vietniece Liene Kristapsone pamato līdzīgi: *ministrijas ieteikumi pašvaldībām tika veidoti pēc līdzības ar Saeimas sēžu un Ministru kabineta sēžu darba organizāciju un norisi. Domes sēdes ir organizētas ar noteiktu jau iepriekš sastādītu jautājumu sarakstu.*³³³ Taču visas pašvaldības, pārliecināta ir gan Liene Kristapsone, gan Māris Pūķis, no šī punkta praksē atkāpjas tad, ja tās vēlas kādam dot vārdu. *Bet šis ir tāds aizsardzības mehānisms, kas iestrādāts, lai noteiktu, kad varētu arī neļaut runāt.*³³⁴ Liene Kristapsone to pamato ar domes sēžu kārtības nodrošināšanas nepieciešamību un noteiktu darba organizētību.³³⁵ Nolikuma satura izstrādē, norāda Māris Pūķis, ir domāts nevis *par plašāku iesaistīšanu, bet par aizsardzību pret iejaukšanos pašvaldību darbā. (...) Es domāju, ka labs nolikums varētu paredzēt mehānismu, kā pie tā vārda tikt.*³³⁶ Intervētie pašvaldību vadītāji lielas problēmas ar pašvaldību nolikuma konkrēto pantu regulējumu nesaskata. Atbildot uz autores jautājumu – ja iedzīvotāji izteiktu vēlēšanos šajās sēdēs arī paust savu viedokli, vai viņiem būtu tāda iespēja, – Skrundas novada domes priekšsēdētāja Nellija Kleinberga atbild apstiprinoši: *Lai arī likuma pants neparedz tiesības izteikties debatēs, mēs vienmēr esam uz klausījuši, jo tas ir svarīgi. Viņa gan norāda, ka arī emocionāla uzstāšanās saspringtā gaisotnē, pārkāpjot elementāras pieklājības normas, domes sēdēs ir bijusi.*³³⁷

Publikācijā *Participatory democracy in Latvia: limitations of the statutes of local government* autore pētīja arī pašvaldību domju sēžu norises reglamentācijas laiku, kurā analizēja pašvaldību visbiežāk noteiktos sēžu laikus un iedzīvotāju potenciālās līdzdalības iespējas.³³⁸

Kopsavilkums

Institucionālās sistēmas izveide ir pašvaldības ekskluzīva kompetence. Tiesiskais regulējums nosaka lēmumu pieņemšanas procesa vispārējo ietvaru un procedūras pašvaldībā, taču pārvaldes struktūra, darba organizācija un pārvaldes mehānismi ir pašvaldības ziņā. Institucionālā sistēma ir svarīgs faktors iedzīvotāju līdzdalībā, jo nodrošina pamatbāzi līdzdalībai, kas katrā konkrētā gadījumā var būt plašāka un neformālāka nekā tiesiski nostiprinātā.

³³³ Autores intervija ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Pašvaldību departamenta direktora vietnieci Lienu Kristapsoni 2014.gada 13.augustā (*sk.1.7.pielikumu*).

³³⁴ Autores intervija ar ekspertu Māri Pūķi 2013.gada 15.augustā (*sk.1.2.pielikumu*).

³³⁵ Autores intervija ar ekspertu Lienu Kristapsoni 2014.gada 13.augustā (*sk.1.7.pielikumu*).

³³⁶ Autores intervija ar ekspertu Māri Pūķi 2013.gada 15.augustā (*sk.1.2.pielikumu*).

³³⁷ Autores intervija ar Skrundas novada domes priekšsēdētāju Nelliju Kleinbergu 2014.gada 6.jūnijā, Rīgā (*sk.1.3.pielikumu*).

³³⁸ Seimuskane, L. Participatory democracy in Latvia: limitations of the statutes of local government. *Socialiniai Turimai / Social Research*. Siauliai University, 2014, Vol.1(34), pp. 63-73. ISSN 1392-3110.

Novērtējot iedzīvotāju līdzdalības iespējas pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesā politiskajā un administratīvajā līmenī, par pamatu ņemot tiesisko regulējumu un pašvaldību piemēroto praksi un analizē piemērojot promocijas darbā izmantotos trīs līdzdalības līmeņus (*informēšana, informācijas pieejamība, atklātība* (1); *konsultācijas* (2); *līdzdalība lēmumu pieņemšanā* (3)), secināms, ka informēšana, informācijas pieejamība un atklātība kā priekšnoteikums līdzdalības augstākām pakāpēm pašvaldībās tiek nodrošināta. Diskutabls ir jautājums par pieejamās informācijas kvalitāti – pārskatāmību, uztveramību un ērtību lietotājam. Lai arī tiesiskais regulējums neuzliek par pienākumu konsultēties ar iedzīvotājiem pastāvīgo komiteju un domes sēžu lēmuma pieņemšanas procesa posmos, intervētie eksperti un pašvaldību vadītāji konsultēšanās praksi atzīst par iespējamu un vēlamu gan pašvaldības politiskajā, gan administratīvajā līmenī. Līdzdalība lēmumu pieņemšanā kā augstākā līdzdalības pakāpe iedzīvotājiem ir piešķirta zemākajā – administratīvajā lēmumu pieņemšanas pakāpē – t.i., pašvaldību komisijās, darba grupās, konsultatīvajās padomēs.

Likums *Par pašvaldībām* reglamentē iedzīvotāju iesaisti pašvaldību komisijās. No pieejamās publiskās informācijas, kas izvietota pašvaldību mājaslapās/portālos, nav izsecināms, cik lielā mērā pašvaldības iesaista iedzīvotājus komisiju darbā un kādus kandidātu atlases kritērijus piemēro. Izšķiršanās par komisiju locekļu kandidātiem ir deputātu politisks lēmums, kurš nākotnē var ietekmēt izrietošos citus politiskos lēmumus, t.sk. arī administratīvos aktus. Kas pārstāv iedzīvotājus pašvaldību komisijās – paši iedzīvotāji, nevalstisko organizāciju pārstāvji, pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību darbinieki vai politisko partiju (*apvienību*) biedri? Šī jautājuma detalizēta izpēte ir autorens nākotnes pētījuma uzdevums.

Pašvaldības nolikums kā ārējais normatīvais akts, kas reglamentē iedzīvotāju tiesības un pienākumus vietējā pārvaldē un ir saistošs visām fiziskajām un juridiskajām personām attiecīgajā administratīvajā teritorijā, vērtējams kā pašvaldības iekšējās darba organizācijas akts. Dokuments nav orientēts uz iedzīvotāju līdzdalības mehānismu detalizētu izklāstu kopsakarībās. Tas ir dokuments pašvaldību darbiniekiem, nevis pašvaldību iedzīvotājiem. Turklāt, izņemot četras pašvaldības, nolikumi ietver aizliedzošas darbības attiecībā uz iedzīvotāju tiesībām domes sēdēs – aizliegums piedalīties debatēs un traucēt sēdes gaitu. Arī iespējas piedalīties sēdēs ir visai nosacītas, jo vairākumā pašvaldību tās notiek darba dienas laikā. Apsveicama ir atsevišķu pašvaldību sēžu translēšana tiešraidēs vai to publiskās pieejamības nodrošināšana elektroniskajā vidē, tomēr šis mehānisms sniedz informāciju par notiekošo, bet nedod iespēju piedalīties sēdēs interaktīvi.

Turpat viena trešdaļa (*skat. 96., 97.lpp.*) no 119 Latvijas pašvaldībām to mājaslapās nepublicē savas pašvaldības nolikuma konsolidēto versiju. Pašvaldības darbību regulējošie

normatīvie akti neuzliek par pienākumu pašvaldībām, veicot grozījumus saistošajos noteikumos, sagatavot arī šo saistošo noteikumu konsolidēto versiju. Konkrētā jautājuma risinājums ir katras pašvaldības individuāla izvēle. Taču autores pieredze informācijas izpētē ļauj secināt, ka lietotājam piedāvātais veids, lai iepazītos ar pašvaldības nolikuma galīgo redakciju un gūtu pārlicību par spēkā esošo saturu, ir apgrūtināts, laikietilpīgs un sarežģīts. Pašvaldību saistošo noteikumu konsolidēto versiju pieejamības nenodrošināšanu autore vērtē kā sliktas pārvaldības principu.

Pārskatāma būtu pašvaldības attieksme par dokumentu publicēšanas kvalitāti. Iepazīstoties ar 119 pašvaldību nolikumiem un publiski pieejamo informāciju pašvaldību mājaslapās/ portālos, konstatējamas būtiskas atšķirības par jautājumiem, par kuriem lēmumus ir pieņēmusi dome. Virknē pašvaldību mājaslapu informācija ir ne tikai nepārskatāma un grūti uztverama, bet arī novecojusi.

Lai gūtu priekšstatu par konkrētās pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, dokumentu gala versijām, iedzīvotājam detalizēti jāpārziņa Latvijas Republikas likumdošana, pašvaldības darba organizācijas specifika un publiski pieejamo dokumentu savstarpējās kopsakarības.

4. LĪDZDALĪBU IETEKMĒJOŠO FAKTORU ANALĪZE PAŠVALDĪBĀS LATVIJĀ

Šajā nodaļā autore, pamatojoties uz aptaujas datiem, pēta Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret līdzdalību, kā arī faktorus, kuri potenciāli varētu ietekmēt indivīda lēmumu piedalīties līdzdalībā. Izmantojot statistikas analīzes neparametriskās metodes, autore pārbaudīs pētījumā izvirzīto hipotēzi – vai institucionālās līdzdalības formas kļuvušas mazāk efektīvas un iedzīvotāji savās pašizpaušmēs biežāk izmanto neinstitucionālas līdzdalības formas, kurām sabiedrisko procesu pētījumos Latvijā netiek pievērsta uzmanība. Tā kā viens no visu laiku efektīvākajiem līdzdalības veidiem ir vēlēšanas, autore, izmantojot divu vēlēšanu – pašvaldību vēlēšanu 2013.gadā un Eiropas Parlamenta (EP) vēlēšanu 2014.gadā – datus, analizē, vai eksistē sakarības starp līdzdalības aktivitāti un sociāli ekonomiskā statusa (izglītība, ienākumi, nodarbinātība, ģimenes statuss) faktoriem. Virknē Eiropas līdzdalības pētījumu tiek apgalvots, ka daudzas (*ne visas*) atšķirības starp līdzdalības aktivitāti izskaidrojamas ar sociāli ekonomisko statusu.³³⁹ Sekojot starptautisko līdzdalības pētījumu tradīcijām, autore vēlas izpētīt – vai Latvijā pastāv saikne starp pašvaldības lielumu (*iedzīvotāju skaits*) un līdzdalības aktivitāti.

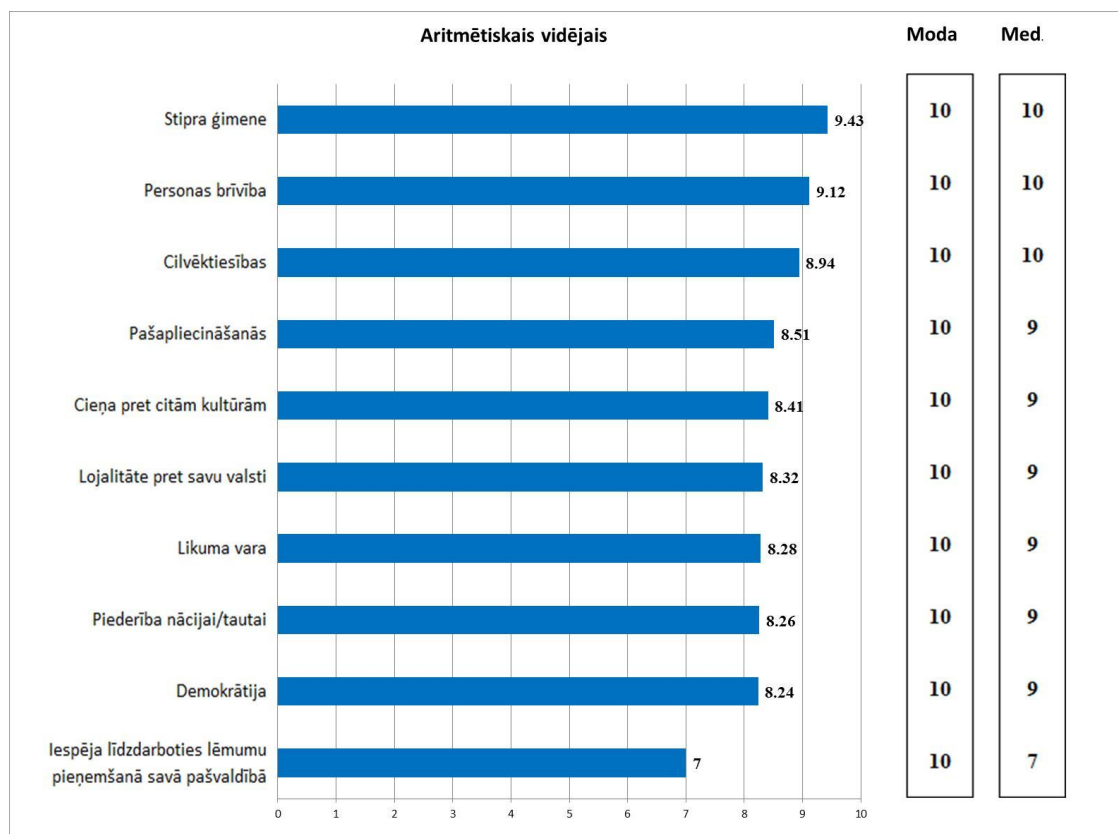
4.1. Līdzdalības process un motivācijas faktori Latvijas iedzīvotāju vērtējumā

Lai noskaidrotu iedzīvotāju vērtējumu par līdzdalību un to ietekmējošiem faktoriem, autore sadarbībā ar Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centru SKDS laika periodā no **2012.gada 13.jūlija** līdz **2012.gada 24.jūlijam** veica Latvijas iedzīvotāju aptauju (*aptaujas anketa pievienota 3.pielikumā*). Pētījumā tika izmantota tiešās intervijas metode respondentu dzīvesvietās. Lietojot stratificēto nejaušo izlasi, tika aptaujāti **1050 Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji** vecumā no **15 līdz 74 gadiem**, kas ir ģenerālajam kopumam reprezentatīva izlase. Aptaujā tika aptverti visi Latvijas reģioni. Lielākā daļa no aptaujas jautājumiem tika mērīta **10 punktu** vērtējumā skalā, kur **1** nozīmē kategorisku noliegumu un **10** – absolūtu piekrišanu. Atsevišķu līdzdalības jautājumu atkārtotu izpēti autore sadarbībā ar SKDS veica laika periodā no **2013.gada 15.novembra** līdz **27.novembrim** (*skat. 4.pielikumu*) un no **2014.gada 28.novembra** līdz **12.decembrim** (*skat. 5.pielikumu*). Pētījuma tehniskā informācija ir tā pati, atšķiras tikai respondentu skaits – 2013.gadā aptaujāti tika 1045, bet 2014.gadā – 1003 Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji.

³³⁹ Vairākos pētījumos gan 20.gs. 90.gados (*Verba u.c.* 1995), gan 21.gs. sākumā (*Rosenstone, Hansen, 2003*) *Hooghe, Quintelier, 2013*) SES joprojām tiek atzīts par būtisku līdzdalības aktivitātes noteicēju. Arī jaunākie līdzdalības pētījumi Eiropā apliecina, ka sociālā un ekonomiskā statusa ietekme joprojām ir stabila arī attiecībā uz politiskās līdzdalības jaunajām formām, piemēram, politisko patērnieciskumu, kuru kā līdzdalības formu biežāk izmanto indivīdi ar pietiekamu finanšu resursu pieejamību (*Marien, Hooghe, Quintelier, 2010*).

Pētījuma rezultāti un to interpretācijas

Autore vēlējas izpētīt, kādu nozīmi cilvēka svarīgāko vērtību gradācijā Latvijas iedzīvotāji piešķir līdzdalībai kā vērtībai. Respondentiem tika nosauktas vērtības, starp tām iekļaujot arī *iespēju līdzdarboties lēmumu pieņemšanā savā pašvaldībā*, un lūgts izteikt savu attieksmi 10 punktu skalā par tām. Respondentu izvēle attēlota 4.1.attēlā.

4.1.attēls. Cilvēka dzīves vērtību gradācija Latvijas iedzīvotāju vērtējumā

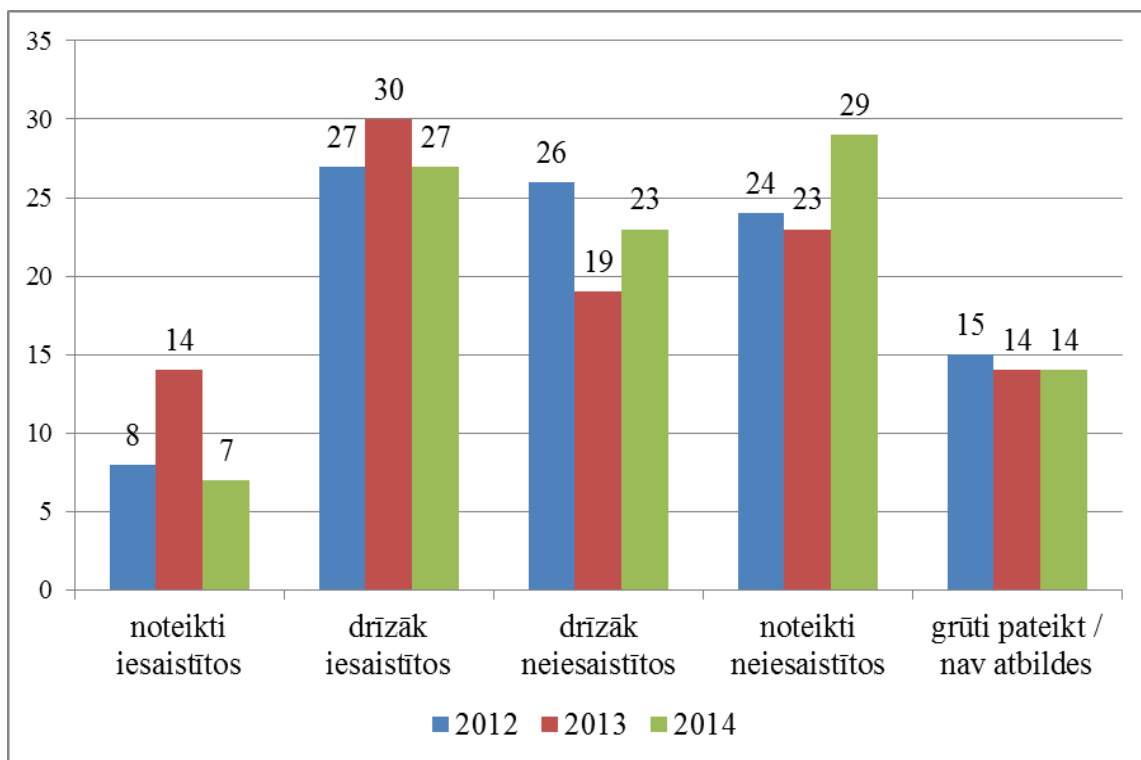
Avots: Autores un SKDS veiktā Latvijas iedzīvotāju aptauja 2012.gadā, vērtību skala 1-10 (n=1050)

Lai arī iedzīvotāji visām nosauktajām vērtībām visbiežāk piešķīra vērtējumu 10 (moda), tomēr attiecībā uz iespēju līdzdarboties lēmumu pieņemšanas procesā iedzīvotāju vērtējums salīdzinoši ar citām nosauktajām bija visplašākajā amplitūdā. Ja vērtības aplūkojam caur mediānas prizmu, tad vērtībām *stipra ģimene*, *personiskā brīvība* un *cilvēktiesības* mediāna ir 10, pārējām nosauktajām vērtībām – 9, bet *līdzdalības* mediānas skaitliskā vērtība ir 7, kas parāda, ka puse no respondentiem līdzdalībai piešķīra vēl zemāku vērtējumu nekā 7, bet puse – augstāku.

Iedzīvotāju apņēmība protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm

Pētot iedzīvotāju līdzdalības dažādus aspektus pašvaldībās Latvijā, respondentiem tika jautāts, kāda būtu viņu rīcība gadījumā, ja pašvaldības dome pieņemtu kādu lēmumu, kas

neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm. Šo jautājumu autore ietvēra trijās Latvijas iedzīvotāju līdzdalības aptaujās trīs gadus pēc kārtas – 2012.gada jūlijā,³⁴⁰ 2013.gada novembrī³⁴¹ un 2014.gada novembrī/decembrī³⁴² (visu trīs gadu aptaujas rezultāti parādīti 4.2.attēlā).

4.2 attēls. Apņēmība protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%)

Avots: Autores un SKDS 2012.gada jūlija, 2013.gada novembra un 2014.gada novembra/decembra Latvijas iedzīvotāju aptauju rezultāti

Salīdzinot respondentu atbildes par iesaistīšanos un neiesaistīšanos kādās aktivitātēs, protestējot pret pašvaldību lēmumiem, kas neatbilst iedzīvotāju interesēm, 2012. un 2014.gada aptauju rezultāti ir raksturojami ar zemāku līdzdalības aktivitāti nekā 2013.gadā (*skat. 4.2.att.*). 2012. un 2014.gadā turpat puse (*attiecīgi 50% un 52%*) aptaujāto atzina, ka viņi *noteikti* un *drīzāk neiesaistīsies* nekādās aktivitātēs, pat ja pašvaldības dome pieņemtu viņu interesēm neatbilstošu lēmumu. 2013.gadā – 42% no respondentiem norādīja uz šādu izvēli. Šajā gadā arī apņēmīgo respondentu skaits *iesaistīties* un *drīzāk iesaistīties* kādās aktivitātēs ir lielāks nekā 2012. un 2014.gadā. 2013.gadā 44% respondentu norādīja uz apņēmīgu rīcību, kamēr 2012. un

³⁴⁰ Seimuškāne, L., Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2012.gada jūlijs (*aptaujas anketa, tehniskā informācija un rezultāti pievienoti 3.pielikumā, 3.1.un 3.2.pielikumos*).

³⁴¹ Seimuškāne, L., Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2013.gada novembris (*aptaujas jautājumi un datu kopsavilkums pievienots 4. un 4.1.pielikumos*).

³⁴² Seimuškāne, L., Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2014.gada novembris/decembris (*aptaujas jautājumi un datu kopsavilkums pievienots 5. un 5.1.pielikumos*).

2014.gadā uz to norādīja tikai 1/3 aptaujāto (attiecīgi – 35% un 34%). Visās trijās aptaujās turpat 15% jeb katrs septītais no respondentiem uz uzdoto jautājumu neatbildēja konkrēti.

Aptauju atbilžu proporciju vienādību autore pārbaudīja statistiski ar z-testa palīdzību (skat. 4.1.tab.).

4.1.tabula

**Atbilžu proporciju salīdzinājuma z-testa p-vērtības jautājumam par
apņēmību protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm**

	2012. un 2013.gada aptauju salīdzinājums	2012. un 2014.gada aptauju salīdzinājums	2013. un 2014. gada aptauju salīdzinājums
noteikti iesaistītos	<0.0001	0.3902	<0.0001
drīzāk iesaistītos	0.1283	1	0.1328
drīzāk neiesaistītos	0.0001	0.1143	0.0262
noteikti neiesaistītos	0.5894	0.0102	0.0019
grūti pateikt / nav atbildes	0.5157	0.5202	1

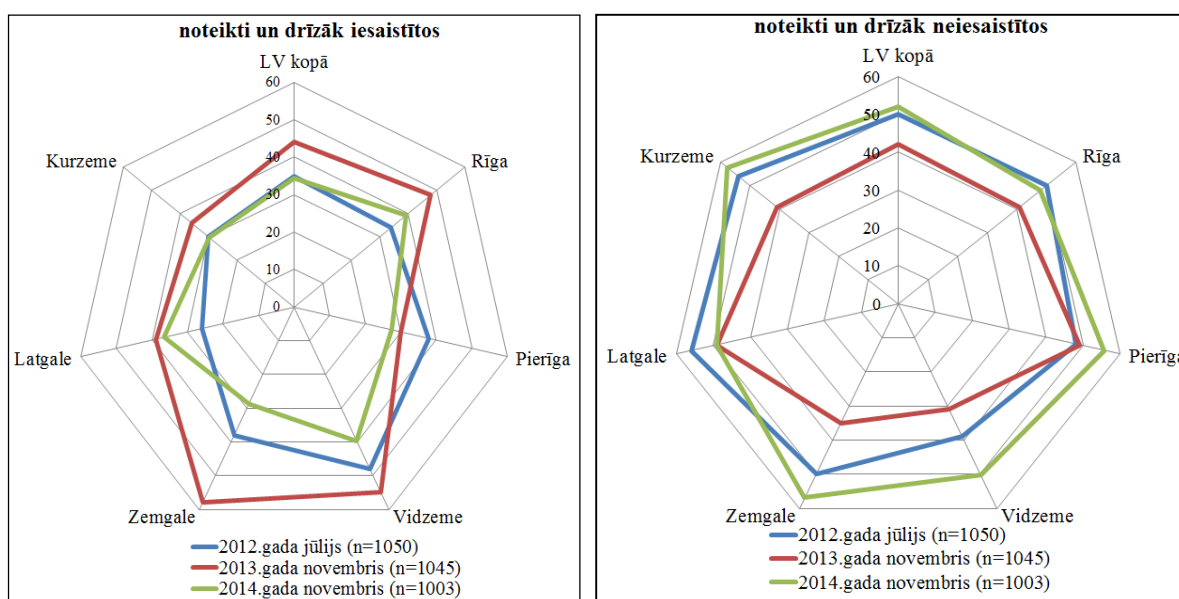
p-vērtības nulles hipotēzei: ģenerālkopu proporcijas ir vienādas

Avots: Autores un SKDS 2012.gada jūlija, 2013.gada novembra un 2014.gada novembra/decembra Latvijas iedzīvotāju aptauju rezultāti

Iegūtie rezultāti apstiprina (skat. 4.1.tab.), ka 2013.gadā apņēmīgāko respondentu īpatsvars, kuri iesaistītos aktivitātēs pret pašvaldību lēmumiem, lai aizstāvētu iedzīvotāju intereses, bija visaugstākais salīdzinoši ar 2012. un 2014.gadu (z-testa p-vērtības, salīdzinot 2012. un 2014.gada atbilžu proporcijas ar 2013.gada proporciju, ir mazākas par 0.0001, t.i., p-vērtība ir mazāka nekā standarta ticamības līmeņi 10%, 5% vai 1%, un tas nozīmē, ka hipotēzi par proporciju vienādību var noraidīt). Savukārt statistiski nozīmīgi mazāka bija to respondentu proporcija, kas drīzāk neiesaistītos (skat. 4.1.tab. z-testa p-vērtība, salīdzinot 2012. un 2013.gada atbilžu proporcijas, ir mazāka par 0.0001 (proporcijas nav vienādas pie 1%, 5% un 10% ticamības līmeņa), 2013. un 2014.gada atbilžu proporcijām – vienāda ar 0.0262 (proporcijas nav statistiski vienādas pie 5% un 10% ticamības līmeņa)). 2014.gadā konstatējams aktivitātes kritums (skat. 4.1.tab.), jo statistiski nozīmīgi ir palielinājies to respondentu īpatsvars, kas noteikti neiesaistītos nekādās protestējošās aktivitātēs pret pašvaldību lēmumiem salīdzinoši ar 2012. un 2013.gadu (z-testa p-vērtība, salīdzinot 2012. un 2014.gada atbilžu proporcijas, ir vienāda ar 0.0102 (proporcijas nav statistiski vienādas pie

5% un 10% ticamības līmeņa), 2013. un 2014.gada atbilžu proporcijām – vienāda ar 0.0019 (proporcijas nav statistiski vienādas pie 1%, 5% un 10% ticamības līmeņa)).

Analizējot visu trīs gadu aptauju datus statistisko reģionu sadalījumā (skat. izvērstu datu kopsavilkumu 6.pielikumā), konstatējams, ka visapņēmīgākie respondenti, kuri būtu gatavi aizstāvēt savas intereses attiecībā ar pašvaldību, dzīvo Vidzemē (48% vidējais aritmētiskais rādītājs), Zemgalē (42%) un Rīgā (40%). Savukārt Kurzemes un Pierīgas respondenti uz aktīvu rīcību norādīja salīdzinoši retāk – vidēji 32%. Vidzeme ir vienīgais no visiem statistiskajiem reģioniem, kura respondenti visos trijos gados (2012., 2013., 2014.) uzrādīja augstāku apņēmību iesaistīties kādās aktivitātēs, aizstāvot iedzīvotāju intereses nekā vidēji valstī katrā aptaujas gadā (skat. 4.3.att.).

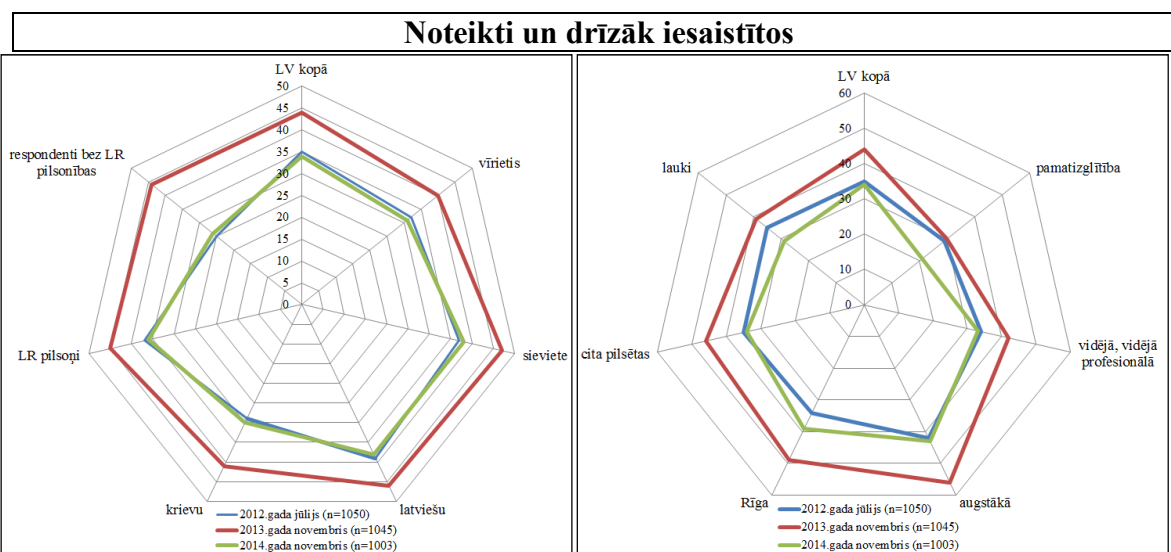
4.3 attēls. Apņēmība protestēt un neprotestēt pret pašvaldību lēmumiem reģionos, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%)

Avots: Autores un SKDS 2012.gada jūlija, 2013.gada novembra un 2014.gada novembra/decembra Latvijas iedzīvotāju aptauju rezultāti

Salīdzinot respondentu aktivitāti starp reģioniem pa gadiem (skat. 4.3.att.), visaugstākā tā bijusi 2013.gadā, izņemot vienu reģionu – Pierīgu, kurā aktivitāte 2013.gadā bija zemāka (30%) nekā 2012.gadā (38%). 2014.gada aptaujā visos reģionos samazinājies to respondentu skaits, kuri būtu apņēmīgi iesaistīties iedzīvotāju interešu aizstāvībā saistībā ar pašvaldību lēmumiem. Vismazākais aktivitātes kritums salīdzinājumā ar 2013.gadu konstatējams Latgalē (-2%) un Pierīgā (-3%), bet vislielākais – Zemgalē (-29%) un Vidzemē (-15%). Zīmīgi, ka tieši Zemgalē pirms gada – 2013. gada aptaujas – rezultāti uzrādīja vislielāko respondentu aktivitātes pieaugumu attiecībā pret 2012. gadu (+20%).

Atšķirīgi līdzdalības aktivitāti vērtēja pašvaldību vadītāji. Tā, piemēram, Latvijas vietējo pašvaldību 2013.gada pašnovērtējumos visoptimistiskākie par iedzīvotāju aktivitātes pieaugumu pašvaldības darbībā un lēmumu pieņemšanā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, bija Kurzemes reģiona pašvaldību vadītāji (izmaiņu starpība +12.5), vispesimistiskākie – Zemgales pašvaldību vadītāji (izmaiņu starpība -20.5).³⁴³ Diemžēl LR Centrālā statistikas pārvalde Latvijas pašvaldību pašnovērtējumus vairs neveic, līdz ar to datu par 2014.gadu vairs nav.

Visu trīs aptauju (2012., 2013., 2014.) datu salīdzinājums citās sociāli demogrāfiskajās grupās atklāj visapņēmīgākā respondenta raksturojumu iedzīvotāju interešu aizstāvībai vietējā pašvaldībā (*skat. 4.4., 4.5., 4.6., 4.7.att.*).

4.4.attēls

4.5.attēls

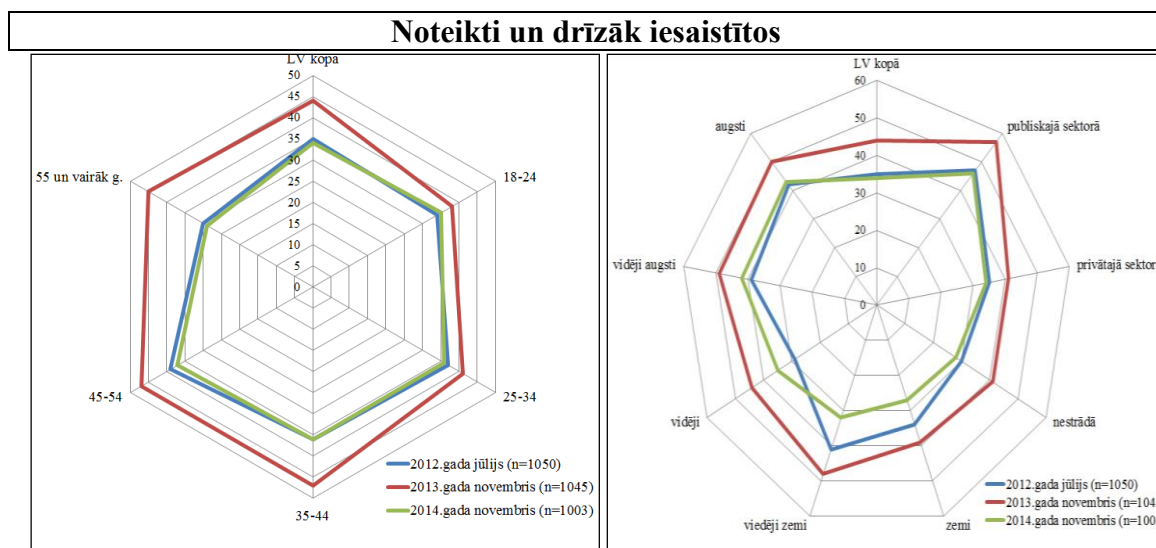
4.4.attēls. Apņēmība protestēt pret pašvaldības lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu pilsonības statusa un dzimuma (%)

4.5.attēls. Apņēmība protestēt pret pašvaldības lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu izglītības un vietas, kur dzīvo (%)

Saskaņā ar trīs aptauju datiem interešu aizstāvībā *noteikti un drīzāk iesaistītos* sievietes (*skat. 4.4.att.*), iedzīvotāji ar augstāko izglītību (*skat. 4.5.att.*), LR pilsoņi, kuru sarunvaloda ģimenē ir latviešu (*skat. 4.4.att.*). Apņēmīgākie respondenti ir vecumā no 35 līdz 54 gadiem (*skat. 4.6.att.*), viņi strādā publiskajā sektorā, savus ienākumus vērtē kā vidēji augstus un augstus (*skat. 4.7.att.*), dzīvo Rīgā (*skat. 4.5.att.*). Mazāk aktīvi ir vīrieši (*skat. 4.4.att.*), iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 24 gadiem (2012.gada aptaujā), no 18 līdz 24 gadiem (2013., 2014.gadu aptaujās) un no 55 gadiem un vecāki (2012., 2014.gada aptaujās, *skat. 4.6.att.*),

³⁴³ LR CSP. *Latvijas vietējo pašvaldību pašvērtējumi 2013.gadā*. Rīga, 2013. 130 lpp. ISBN 978-9984-06-455-0.

iedzīvotāji bez LR pilsonības, kuru sarunvaloda ģimenē ir krievu (*skat. 4.4.att.*), cilvēki ar pamatizglītību (*skat. 4.5.att.*), kuri nestrādā un kuru ienākumi ir zemi (*skat. 4.7.att.*).

4.6.attēls

4.7.attēls

4.6.attēls. Apņēmība protestēt pret pašvaldības lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu vecuma (%)

4.7.attēls. Apņēmība protestēt pret pašvaldības lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm, – pēc respondentu ienākuma līmeņa un nodarbinātības (%)

Avots: Autores un SKDS 2012.gada jūlija, 2013.gada novembra, 2014.gada novembra/decembra Latvijas iedzīvotāju aptauju dati

Trīs aptauju pētījumu dati (*skat. 6.pielikumu*) norāda uz tendencēm, kuras izsecinātas starptautiskajos līdzdalības pētījumos, proti, ka indivīda līdzdalībai svarīgi faktori ir viņa *ienākumi, izglītība, nodarbinātības joma un pilsonības statuss*. Jo augstāki ienākumi, jo vairāk sagaidāms, ka indivīds iesaistīsies dažādās līdzdalības aktivitātēs. Respondentu atbildes autores un SKDS pētījumos, vērtējot ienākumu līmeni, norāda, ka no indivīdiem ar zemiem ienākumiem sagaidāma arī viszemākā aktivitāte (*skat. 4.7.att.*). Izglītība gandrīz bez izņēmumiem ir visspēcīgākais līdzdalības faktors, – atzīst beļģu pētnieki Marks Hūgs (*Marc Hooghe*) un Elena Kvinteljēra (*Ellen Quintelier*), analizējot Eiropas Sociālā pētījuma (*European Social Survey*) rezultātus dažādos laika periodos,³⁴⁴ turklāt ļoti plašā amplitūdā, jo tā palielina indivīda izpratni gan par līdzdalības formu, gan saturu. Arī autores un SKDS aptauju rezultāti to apliecina – indivīdi ar augstāko izglītību salīdzinoši biežāk pauž apņēmību aizstāvēt

³⁴⁴ Hooghe, M., Quintelier, E. Political participation in Europe. In: *Society and Democracy in Europe*. Ed. by Keil, I., S., Gabriel, O., W. London & New York: Routledge, 2013, pp. 220-243. ISBN 978-0-415-52384-4.

savas intereses pašvaldībā nekā indivīdi ar vidējo, vidējo profesionālo un pamatizglītību (*skat. 4.5.att.*).

Nodarbošanās statuss stiprina sociālos kontaktus: cilvēkiem, kuri strādā publiskajā sektorā, ir lielākas iespējas attīstīt nozīmīgas politiskās prasmes un izprast likumdošanas cēloņsakarības. Arī autores un SKDS pētījumos indivīdi, kas nodarbināti publiskajā sektorā, norāda uz lielāku apņēmību ko pasākt savu interešu aizstāvībā salīdzinājumā ar tiem, kas strādā privātajā sektorā vai vispār nestrādā (*skat. 4.7.att.*).

Savukārt indivīdiem, kuriem nav pilsoņa statusa savas dzīvesvietas valstī, vairākas politiskās līdzdalības aktivitātes vienkārši nav iespējamās. Autores un SKDS pētījumos šo secinājumu pilnībā var attiecināt uz 2012. un 2014.gada līdzdalības pētījumiem, jo 2013.gada aptaujas dati norāda uz būtisku aktivitātes pieaugumu respondentu vidū bez pilsonības (izmaiņu starpība +20) salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (*skat. 4.4.att. un 6.pielikumu*). Meklējot izskaidrojumu aptauju rezultātu atšķirībām, Tirus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktors Arnis Kaktiņš rosina pētīt kontekstu – kad, kurā brīdī, kādu notikumu fonā konkrētā aptauja ir veikta. *Kad publiskajā telpā parādās kaut kādas tēmas, diskursi, tie pat neapzināti, zemapziņas līmenī, ietekmē cilvēkus, kā rezultātā jau statistiski nozīmīgi mainās viņu reakcijas un atbildes uz dažādiem jautājumiem. Piemēram, Maxima veikala traģēdija 2013.gada novembrī Rīgā - aptaujās pirms traģēdijas iegūsim vienus atbilžu līmeņus, bet pusgadu pēc traģiskā notikuma – jau citus. Viss izklīst, aptaujas rezultāti atgriežas iepriekšējā līmenī.*³⁴⁵

2012.gada Latvijas iedzīvotāju aptaujā autore jautāja respondentiem par iedzīvotāju līdzdalības izmaiņām salīdzinājumā ar periodu pirms trīs gadiem, – vai tā ir mainījusies, palikusi tāda pati vai samazinājusies. 48% aptaujāto respondentu nepauda skaidru viedokli par šo jautājumu. No tiem, kas atbildēja – 24% nesaskatīja nekādas līdzdalības izmaiņas, norādot, ka tā ir palikusi tādā pašā līmenī; 10% norādīja, ka iedzīvotāju līdzdalība ir pieaugusi, salīdzinot ar laiku pirms trīs gadiem, bet 18% respondentu atzina, ka, viņuprāt, tā ir samazinājusies (*skat. 4.2.tab.*). Uz pozitīvām līdzdalības izmaiņām salīdzinoši ar laiku pirms trīs gadiem norādīja Rīgas (18%) un Kurzemes (15%) reģiona iedzīvotāji, savukārt Zemgales reģiona iedzīvotāji (27%) norādīja uz būtisku līdzdalības kritumu.

³⁴⁵ Autores intervija ar sabiedriskās domas vadošo pētnieku Latvijā, Tirus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktoru Arni Kaktiņu 2015.gada 27.februārī (*skat. 1.8.pielikumu*).

Respondentu viedoklis par līdzdalības izmaiņu dinamiku lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībā, salīdzinot ar laiku pirms trīs gadiem (%)

	Statistiskais reģions						LV kopā
	Rīga	Pierīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale	
Augstāka	18	5	7	15	5	6	10
Apmēram tāda pati	26	26	22	23	23	21	24
Mazāka	18	18	21	15	27	16	18
Grūti pateikt/NA	38	52	50	46	45	57	48

Avots: Autores un SKDS 2012.gada jūlija Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti

Datu ticamības pārbaudei autore izmantoja Kruskala – Valisa testu (*Kruskal-Wallis test*). Statistikas testa rezultāti (*skat. 4.3.tab.*) apstiprina, ka starp reģioniem pastāv atšķirība viedoklī par iedzīvotāju līdzdalības izmaiņām ($p=0.008<0.01$).

Atbilžu sadalījuma Latvijas reģionos salīdzinājums ar Kruskala – Valisa testu

	Reģions	N	Rangu vidējais
Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?	Rīga	123	162.04
	Pierīga	71	192.01
	Vidzeme	33	200.14
	Kurzeme	46	157.79
	Zemgale	51	212.80
	Latgale	37	190.84
	Kopā	361	

	Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?
Hi-kvadrāts	15.505
Brīvības pakāpju skaits	5
Ticamības līmenis	0.008

Avots: Autores aprēķini, izmantojot autores un SKDS 2012.gada jūlija Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultātus

Salīdzinoši augstāk līdzdalības izmaiņas novērtējuši Rīgas (162.04) un Kurzemes reģiona (157.79) iedzīvotāji, zemāk – Zemgales (212.80) reģiona iedzīvotāji (*skat. 4.3.tab.*).

Motivācijas faktori

Lai noskaidrotu respondentu viedokli par cēloņiem, kas ir saistīti ar līdzdalības aktivitāti un izmaiņām, salīdzinot ar laiku pirms trīs gadiem, aptaujā tika iekļauts atvērtais jautājums, uz kuru aptaujātie varēja atbildēt bez jebkādiem ierobežojumiem izvērstā formā. Iegūtās atbildes tika sagrupētas.

Iedzīvotāji, kuri uzskatīja, ka iedzīvotāju līdzdalība, salīdzinot ar laiku pirms trīs gadiem ir kļuvusi lielāka (10%), minēja vairākus iemeslus, kurus autore sagrupēja **ārējās un individuālās** vides faktoros.

Starp **ārējās vides faktoriem** visbiežāk nosauktie ir (*skat. 3.2.pielikumu, 222.lpp.*):

- problēmu vai notikumu saasināšanās, kas piespiež cilvēku reaģēt un aizstāvēt savu pozīciju (14%);
- saredzami rezultāti no līdzdalības aktivitātēm (10%);
- pašvaldības darbības vērtējums un attieksme, kas izpaužas:
 - kā ieklausīšanās iedzīvotāju viedoklī (8%),
 - iedzīvotāju problēmu risināšana (6%),
 - pozitīvas izmaiņas pašvaldības pārstāvniecībā (6%),
 - saredzami uzlabojumi noteiktās darbības jomās (5%),
 - līdzdalības atbalstīšana (2%);
- lielāka informācijas pieejamība (5%);
- lielākas līdzdalības iespējas (2%).

Individuālās vides faktoros autore saistīja ar zināmām izmaiņām cilvēka uzskatos, uzvedībā, pilsoniskajā attieksmē. Līdzdalības pozitīvas izmaiņas respondenti pamatoja (*skat. 3.2.pielikumu, 222.lpp.*) ar:

- indivīdu aktivitātes palielināšanos (17%);
- vēlmi pēc pārmaiņām (11%);
- pašpārlicinātības, drosmes, pārliecības, informētības pieaugumu (10%);
- intereses par notiekošo pastiprināšanos (7%);

- pilsonisku atbildību par savu pilsētu/pagastu (1%).

Līdzīgus faktorus, tikai ar negatīvu vērtējumu, nosauca arī respondenti, kuri uzskatīja, ka **līdzdalība**, salīdzinot ar laiku pirms trīs gadiem, **pašvaldībā ir kļuvusi mazāka** (18%). Starp ārējās vides faktoriem visbiežāk tika nosaukti (*skat. 3.2.pielikumu, 223.lpp.*):

- rezultātu, pārmaiņu neesamība (15%);
- kritiski vērtēta pašvaldību darbība (2%) un tās attieksme:
 - iedzīvotāju viedokļa ignorēšana, neuzklausīšana un neņemšana vērā (27%),
 - līdzdalības neatbalstīšana, tās apkarošana (3%),
 - pārliecība, ka pašvaldības lēmumus var ietekmēt tikai ar koruptīviem līdzekļiem (2%),
 - politiskās ietekmes trūkums (2%),
 - negatīvas izmaiņas pašvaldības pārstāvniecībā (2%);
- attālināta lēmumu pieņemšana no iedzīvotājiem novada centros kā administratīvi teritoriālās reformas sekas (9%);
- jauno aktīvo cilvēku emigrācija, un gados vecāko cilvēku zema aktivitāte (8%);
- informācijas neesamība (5%) u.c. (*skat. 3.2.pielikumu, 223.lpp.*)

Respondentu atbildes raksturo arī iedzīvotāju zemo – gan politiskās, gan sociālās uzticēšanās līmeni, noskaņojumu, līdzdalības motivācijas trūkumu. Starp individuālajiem faktoriem visbiežāk nosaukti:

- iedzīvotāju neuzticēšanās pašvaldības deputātiem, pašvaldībai, valstij (11%);
- apātija, nomāktība, kūtrums (11%);
- maza interese par pašvaldībā notiekošo (6%);
- aizņemtība (2%) u.c. iemesli, tostarp iedzīvotāju savstarpējās sadarbības trūkums, mazā interese par sabiedrības labumu pretstatā individuālajam labumam, nervu saudzēšana un izvairīšanās no politikas (*skat. 3.2.pielikumu, 224.lpp.*).

Raksturojot iemeslus, kāpēc **līdzdalība nav mainījies**, starp 23% respondentu, kuri tā uzskatīja, tika nosaukti jau iepriekš minētie **ārējās vides faktori**:

- nav rezultātu, pārmaiņu (15%);
- iedzīvotāju viedoklis pašvaldībā netiek prasīts, uzklauss un ņemts vērā (14%).

Izvēloties šo atbilžu variantu, respondenti nosaukuši arī specifiskus iemeslus, lai pamatotu, kāpēc pēdējo trīs gadu laikā līdzdalība nav mainījies. Tas ir novērojums, ka *tie, kas piedalījās, piedalās, pārējie nepiedalās* (3%), un secinājums, ka *vieni un tie paši cilvēki ir pie varas* (5%). Starp **individuālajiem faktoriem** biežāk nosaukti tādi, kas raksturo aktivitātes trūkumu, nevis aktīvu līdzdalību, – *cilvēki ir kūtri, nav paraduši būt aktīvi* (6%), *cilvēki ir apātiski, nomākti* (4%). Tikai daži respondenti nosauca pozitīvus iemeslus, kālab viņi uzskata, ka par līdzdalību nav jāuztraucas, jo *pašvaldība strādā labi, nav iemeslu protestēt* (2%) un *cilvēki redz aktivitāšu rezultātus* (1%).

Negatīvais vērtējums par iesaistīšanos politiskajās partijās un ļoti vāji vērtēto NVO, profesionālo organizāciju un arī arodbiedrību ietekmes potenciālu sakrīt ar autores un arī citu,³⁴⁶ tostarp starptautisku pētījumu datiem.³⁴⁷ Izvērstāk šo tēmas aspektu autore ir attīstījusi publikācijā *Relations between citizens trust and participation in local governments in Latvia*.³⁴⁸

4.2. Institucionālo un neinstitucionālo līdzdalības formu salīdzinājums

Līdzdalības formu paplašināšanās no institucionālās līdz neinstitucionālajai līdzdalībai zinātniekiem formē jaunus pētniecības virzienus. Secinājumus par iedzīvotāju līdzdalības aktivitāti un to ietekmējošiem faktoriem Latvijā tradicionāli izdara, pamatojoties uz izmērāmiem kvantitatīviem rādītājiem – t.i., balsstiesīgo iedzīvotāju aktivitāti vēlēšanās vai

³⁴⁶ Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS 2013.gada novembrī un 2014.gada decembrī veica Latvijas iedzīvotāju aptauju, kurā viens no jautājumiem bija par iedzīvotāju uzticēšanos valsts un sabiedriskajām institūcijām. Reitingu skalā (no pozitīvo vērtējumu īpatsvara atņemot negatīvo vērtējumu īpatsvaru) Latvijas iedzīvotāji vismazāk no aptaujā uzskaitītajām sabiedriskajām institūcijām uzticas politiskajām partijām (reitingi 2013.gada aptaujā mīnus 67,3, 2014.gada aptaujā mīnus 63,2). Arī uzticēšanās arodbiedrībām un NVO ir zemā līmenī. Uzticēšanās reitingi arodbiedrībām 2013. gadā – 12,7, 2014.gadā – 11. Savukārt uzticēšanās reitingi NVO 2013.gadā -12,5, 2014. gadā tikai 3,6. Skat. Veģe, I. *Topa augšgalā tiesībsargi un prezidenti*. Neatkarīgā Rīta Avīze, 20.-26.12.2013. un *Pētījums: Uzticēšanās politikai aug, tiesām mazinās*. Portāls NRA.lv. 12.01.2015 [skatīts 25.01.2015].

³⁴⁷ Eiropas Komisijas socioloģisko pētījumu centrs Eurobarometrs (*Standart Eurobarometer, Public Opinion in the European Union*) katru gadu 2 reizes veic Eiropas Savienības dalībvalstu iedzīvotāju aptauju par aktuāliem jautājumiem, regulāri iekļaujot jautājumus par iedzīvotāju uzticēšanos nacionālajiem parlamentiem, valdībām, pašvaldībām un politiskajām partijām. Latvijas iedzīvotāju uzticēšanās politiskajām partijām ir zema. 2013.gada rudens aptaujā vien 6% respondentu atbildēja, ka tiecās (*tend to trust*) uzticēties tām (*Standart Eurobarometer, 80*). Skat. *Standart Eurobarometer, 80. Public Opinion in the European Union*. Autumn, 2013. [skatīts 24.07.2014]. 2014.gada rudens aptaujā – 9% Latvijas iedzīvotāju tiecās uzticēties politiskajām partijām. Skat. *Standart Eurobarometer, 82. Public Opinion in the European Union*. Autumn, 2014. [skatīts 19.02.2015.]. Lai arī vidējais uzticēšanās līmenis politiskajām partijām arī ES dalībvalstīs nav augsts (2013. un 2014.gadā ES 28 -14% iedzīvotāju uzticējās tām), tomēr Latvijā šie rādītāji ir vēl zemāki nekā vidēji ES. Cits EK socioloģisko pētījumu centra pētījums *Europens' Engagement in Participatory Democracy* parāda, ka vairāk nekā 36% LV iedzīvotāju domā, ka eiropiešiem NVO un biedrības nav nepieciešamas, jo pastāv citas iespējas kā ietekmēt lēmumu pieņemšanu politikā. Skat. *Europens' Engagement in Participatory Democracy*. Flash Eurobarometer 373, February, 2013, [skatīts 24.07.2014].

³⁴⁸ Seimuskane, L., Vilka, I. *Relations between citizens' trust and participation in local governments in Latvia*. In: *The 21.st NISPAcee Annual Conference: Regionalization and Inter-regional Cooperation*. Serbia, Belgrade, May 16-18, 2013. NISPAcee Press, 2013. ISBN 978-80-89013-68-5.

kādā nacionālajā referendumā. Arī iedzīvotāju līdzdalība citās institucionālajās līdzdalības formās, piemēram, sabiedriskajās apspriešanās, pašvaldību komisijās, ir izmērāma. Taču aktivitātes mērījumi tikai institucionālajās līdzdalības formās nedod priekšstatu par iedzīvotāju patiesās līdzdalības apmēriem, turklāt vēlēšanu tiesības piekrīt tikai Latvijas Republikas pilsoņiem. LR Centrālā statistikas pārvalde ik gadu izstrādā informatīvo apskatu par Latvijas pašvaldību aktuālākajiem problēmjautājumiem, kas tiek veidoti, pamatojoties uz Latvijas pašvaldību vadītāju pašvērtējumiem, – t.i., aptaujas rezultātiem, kas ir pašvaldību vadītāju pieredzes pamatots, tomēr subjektīvs viedoklis par atsevišķiem pašvaldības darbības jautājumiem, tostarp līdzdalību. Pašvaldību vadītāji subjektīvi vērtē, vai iedzīvotāju līdzdalība pašvaldības darbībā un lēmumu pieņemšanā salīdzinoši ar iepriekšējo gadu viņu skatījumā ir pieaugusi un kāda tā ir bijusi vērtējumu skalā no *ļoti pasīvas līdz ļoti aktīvai*. Lai arī pašvaldību vadītāju vērtējums par iedzīvotāju līdzdalību savā pašvaldībā ir subjektīvs, tomēr ļoti noderīga būtu informācija par faktoriem, kāpēc pašvaldības vadītāji šādi pamato iedzīvotāju līdzdalības vērtējumu. Ar to autore vēlējas uzsvērt, ka kvalitatīvu rādītāju par iedzīvotāju līdzdalības patieso aktivitāti Latvijas pašvaldībās nav. Tikai atsevišķas pašvaldības, piemēram, Ventspils pilsētas dome, izmantojot kvalitatīvos pētījumus, mēģina noskaidrot viedokli par to.

Sekojošā līdzdalības pētījumu tendencēm Eiropā, autore Latvijas iedzīvotāju aptaujā vēlējas noskaidrot – vai un kādas korelācijas pastāv iedzīvotāju vērtējumos par līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu izmantošanu. Institucionālās līdzdalības kategorijā autore iekļāva likumā *Par pašvaldībām* institucionāli nostiprinātās līdzdalības formas:

- vēlēšanas,
- referendumus,
- līdzdalību pašvaldības komisijās, darba grupās, konsultatīvajās padomēs,
- sabiedriskās, publiskās apspriešanas,
- personiskos kontaktus ar pašvaldības deputātiem/amatpersonām,

kā arī

- iesaistīšanos politiskajās partijās.

Pēdējo līdzdalības formu autore pievienoja, pamatojoties uz starptautisko līdzdalības pētnieku praksi līdzdalības formu klasifikācijā, kā arī apsvērumu, ka bez piekritības politiskai partijai vai apvienībai pašvaldību vēlēšanās nebūtu iespējams startēt. Neinstitucionālas līdzdalības formas ir jebkura brīvprātīga iniciatīva līdzdalībai un tās izvēlētajam veidam, ko var rosināt gan iedzīvotāji, gan pašvaldība. Starptautiskie līdzdalības pētnieki starp neinstitucionālajām līdzdalības formām tradicionāli iekļauj demonstrācijas, petīciju rakstīšanu,

boikotēšanu, parakstu vākšanu, iedzīvotāju aptaujas, sociālo tīklu un plašsaziņas līdzekļu ietekmes izmantošanu u.c.

Aptaujā, jautājot par iespējām aizstāvēt savas intereses vietējā pašvaldībā un tās iestādēs, respondentiem tika lūgts novērtēt piedāvātās līdzdalības formas 10 punktu skalā, kur 1 nozīmēja, ka konkrētā līdzdalības forma ir ļoti neefektīva, un 10 – ka ir ļoti efektīva (skat. aptaujas anketas A7 jautājumu 3.2.pielikumā, 221.lpp.). Dalījums institucionālajās un neinstitucionālajās formās jautājumā atklāts netika.

Iegūto rezultātu kalkulācijās tika izmantota datorprogrammas statistikas pakete SPSS 17. Autore analizēja izlasi no tiem 623 respondentiem, kuri aptaujā atbildēja uz visiem jautājumiem. Novērtējot piedāvātās līdzdalības formas kopumā (skat.7.pielikumu), aptaujātie respondenti par visefektīvākajām līdzdalības formām atzina pašvaldību vēlēšanas (ar vērtējumu 10 – ļoti efektīva, 9 vai 8 novērtējuši 33.9% no 623 respondentiem; ar 10, 9, 8 vai 7 – 48.5%), pašvaldību referendumus (attiecīgi 29.1 un 43%), plašsaziņas līdzekļu (32.1 un 46.9%) un sociālo tīklu izmantošanu kāda jautājuma aktualizēšanai (30.4 un 47.3%), par visneefektīvākajām – dalību nevalstiskajās un profesionālajās organizācijās (ar vērtējumu 1 – ļoti neefektīva, 2 vai 3 novērtējuši 33.6% no 623 respondentiem; ar 1, 2, 3 vai 4 – 46.3%), pārcelšanos uz citu dzīves vietu (atbilstoši 52.9 un 59.9%), kā arī iesaistīšanos politiskajās partijās (attiecīgi 40.8 un 52.2%). Uz iedzīvotāju negatīvo attieksmi pret iesaistīšanos politiskajās partijās, kā arī ļoti vāji vērtēto NVO, profesionālo organizāciju un arodbiedrību ietekmes potenciālu autore norādīja jau darba 118.lpp.

Lai konstatētu, kā uzskati par līdzdalības formu efektivitāti korelē ar iedzīvotāju sociālās struktūras parametriem, datu apstrādē tika izmantots Spīrmena rangu korelācijas koeficients (*Spearman's rho*). Iegūtie rezultāti atsevišķos parametros uzrādīja lai arī ļoti vājas, tomēr statistiski nozīmīgas sakarības (skat. 8.pielikumu). Tās ir: pašvaldību vēlēšanām Latvijā lielāku nozīmi piešķir gados vecāki cilvēki ($r_s=0.085$); sievietes efektīvāk novērtē kolektīvās līdzdalības formas – pašvaldību referendumu ($r_s=0.124$), sabiedrisko apspriešanu ($r_s=0.184$), līdzdalību pašvaldības komisijās ($r_s=0.100$) un iedzīvotāju aptaujās ($r_s=0.131$), petīcijas ($r_s=0.092$) un arodbiedrības ietekmes izmantošanu ($r_s=0.097$). Salīdzinoši ar citiem vērtējumiem iedzīvotāji ar augstāku izglītības līmeni caurmērā pozitīvāk vērtē lielāko daļu no aptaujā uzskaitītajām līdzdalības formām. Savukārt gados jauni cilvēki, aizstāvot savas intereses, vairāk nekā citi izmantotu NVO, profesionālo organizāciju un arodbiedrību ietekmi, kā arī iesaistītos politiskajās partijās. Lai arī visās vecuma grupās kopumā attieksme pret iesaistīšanos politiskajās partijās vērtēta negatīvi, tomēr no visām vecuma grupām tieši gados jauni cilvēki uz šo līdzdalības formu raugās visoptimistiskāk ($r_s=0.140$). Gados jauni cilvēki kā

efektīvāku saskata arī plašsaziņas līdzekļu ($rs=0.113$) un sociālo tīklu ($rs=0.138$) izmantošanu savu interešu aizstāvēšanā un ir arī vienīgā demogrāfiskā grupa, kura pozitīvu efektu saskata iespējā pārcelties uz citu dzīves vietu ($rs= 0.172$). Korelācijās starp vērtētajām līdzdalības formām un indivīda sociālās struktūras parametriem nozīme ir arī iedzīvotāju personiskajiem mēneša ienākumiem, proti, gan institucionālās, gan neinstitucionālās līdzdalības formas indivīdi ar augstākiem personiskajiem ienākumiem vērtē pozitīvāk, tostarp iesaistīšanos politiskajās partijās, līdzdalību pašvaldību komisijās un personiskos kontaktus ar pašvaldību deputātiem un amatpersonām, kā arī mediju un sociālo tīklu ietekmes izmantošanu (*skat. 8.pielikumu*).

Promocijas darba Ievadā autore jau norādīja, ka Rietumu demokrātijās pieaugušas bažas par politiskās līdzdalības samazināšanos. Šādi secinājumi izdarīti, vērtējot iedzīvotāju aktivitātes samazināšanos valstu dažādu varas līmeņu vēlēšanās, kā arī biedru skaita samazināšanos politiskajās partijās. Taču atsevišķi pētnieki, kā Norris (*Norris*), norāda, ka tikai pēc šo aspektu vērtēšanas nevar izdarīt secinājumu, ka iedzīvotāju līdzdalība samazinās, jo pēdējās desmitgadēs ir pieaudzis gan netradicionālo (neinstitucionālo) līdzdalības formu skaits, gan populārāka ir kļuvusi arī to izmantošana.³⁴⁹

Autore vēlējās pārbaudīt – vai pastāv kāda atšķirība Latvijas iedzīvotāju vērtējumos starp institucionālo un neinstitucionālo formu izmantošanu līdzdalībā, kas ļautu izdarīt secinājumu par vienas vai otras grupas popularitātes pieaugumu vai samazināšanos. Lai pārbaudītu atšķirības starp divām neatkarīgām grupām – institucionālo un neinstitucionālo formu, autore izmantoja statistikas analīzes neparametriskās metodes – Kolmogorova-Smirnova divu izlašu testu (*the Kolmogorov-Smirnov two-sample test*). Metodes izvēli pamatoja nepieciešamība veikt salīdzinājumu izlasēm ar mazu novērojumu skaitu. Tests tika izmantots, lai pārbaudītu, vai sešu institucionālo un 10 neinstitucionālo līdzdalības formu efektivitātes vērtējumu biežumu sadalījums ir vienāds. Abu grupu novērojumi tika apvienoti un saaranžēti, summējot rangus katrai novērojumu grupai atsevišķi un aprēķinot vidējo rangu katrā grupā. Autore izvirzīja pamata hipotēzi H_0 – respondenti abām līdzdalības formām dod vienādu priekšroku – un alternatīvo hipotēzi H_1 – viena no līdzdalības formām ir populārāka nekā otra. Iegūtie rezultāti parāda, ka institucionālo un neinstitucionālo formu izvēles biežumi ir līdzīgi – gan pēc efektīva, gan neefektīva vērtējuma (*skat. 4.4.tab.*).

³⁴⁹ Norris, P., Walgrave, S., Aelst, P. Who Demonstrates? Antistate rebels, conventional participants, or everyone? *Comparative Politics*, 2005, 37 (2), pp.189-206.

Līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu salīdzinājums

		Pēc četriem augstākiem vērtējumiem	Pēc četriem zemākiem vērtējumiem
Lielākās starpības	Absolūtās	0.267	0.333
	Pozitīvā	0.167	0.333
	Negatīvā	-0.267	-0.233
Kolmogorova-Smirnova Z-vērtība		0.516	0.645
Ticamības līmenis (abpusējā)		0.952	0.799

Avots: *Autores veiktais sešu institucionālo un 10 neinstitucionālo līdzdalības formu efektivitātes vērtējumu biežumu sadalījuma salīdzinājums, izmantojot Kolmogorova-Smirnova divu izlašu testu*

Testa statistikas aprēķinātās p-vērtības ir lielākas nekā 0.05 (0.952; 0.799), līdz ar to nulles hipotēzi noraidīt nevar – t.i., abām līdzdalības formām respondenti dod vienādu priekšroku (skat. 4.4.tab.).

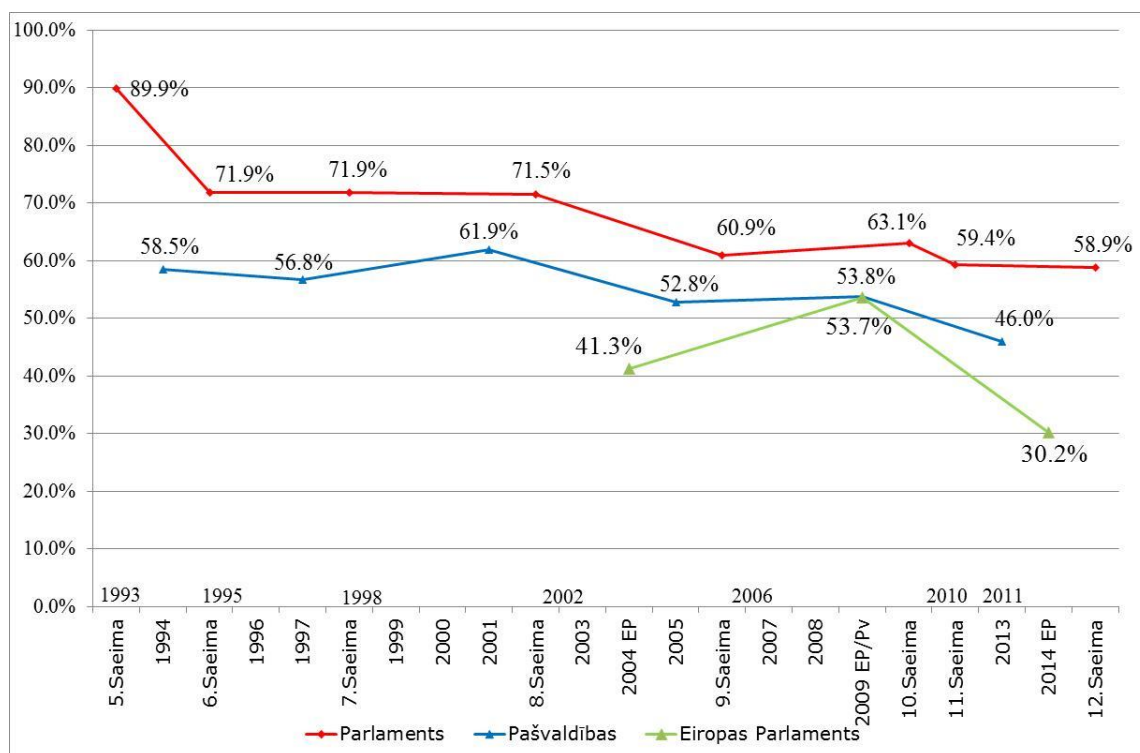
Kopsavilkums

Pētījuma rezultāti parādīja, ka iedzīvotāji līdzdalībā izmanto gan institucionālās, gan neinstitucionālās līdzdalības formas. Līdz ar to līdzdalības procesā nebūtu ieteicams orientēties tikai uz vienas vai otras grupas līdzdalības formām. Gados vecāki cilvēki priekšroku dod institucionālajām formām, piemēram, līdzdalībai pašvaldību vēlēšanās, gados jaunāki cilvēki – neinstitucionālajai līdzdalībai. Sievietes Latvijā ir aktīvākas līdzdalībā nekā vīrieši. Viņas atzīst gan institucionālo, gan neinstitucionālo līdzdalības formu izmantošanu, priekšroku dodot kolektīva rakstura līdzdalības formām (pretstatā individuālajām). Šajā pētniecības aspektā autores iegūtie rezultāti atšķiras no atsevišķām tendencēm Eiropas pētījumos,³⁵⁰ kuros sievietes vairāk iesaistās tieši neinstitucionālajās līdzdalības formās. Līdzīgi kā līdzdalības pētījumos Eiropā, arī Latvijā augstāks sociāli ekonomiskais statuss (*augstāks izglītības un ienākumu līmenis*) indivīdus pozitīvāk ietekmē attieksmē pret līdzdalību kopumā, tostarp iesaistīšanos politiskajās partijās. Gados jauni cilvēki vairāk sliecas atbalstīt neinstitucionālās līdzdalības formas, lai gan pilnībā nenoraida arī institucionālo līdzdalības formu izmantošanu, piemēram, iesaistīšanos politiskajās partijās un līdzdalību pašvaldību komisiju sēdēs. Gados jaunāki cilvēki augstāku nozīmi piešķir mediju un sociālo tīklu izmantošanai, ir liberālāki jautājumā par dzīvesvietas maiņu.

³⁵⁰ Hooghe, M., Quintelier, E. Political participation in Europe. In: *Society and Democracy in Europe*. Ed. by Keil, I., S., Gabriel, O., W. London & New York: Routledge, 2013, pp. 220-243. ISBN 978-0-415-52384-4.

4.3. Sociāli ekonomiskā statusa faktoru ietekme un to interpretācija

Līdzdalība vēlēšanās ir viens no senākajiem un populārākajiem pilsoņu politiskās līdzdalības veidiem. Neskatoties uz to, ka ar vēlētāju līdzdalības analīzi datējami līdzdalības pētījumu pirmsākumi 20.gs. 40.–50.gados (*skat. 1.nod.*), izprast un skaidrot faktorus, kas ietekmē pilsoņa izvēli (ne)piedalīties vēlēšanās, līdzdalības pētījumos ir populāri līdz pat mūsdienām. Arī autores un SKDS 2012.gada pētījumā, atbildot uz jautājumu par efektīvākajiem veidiem, kā iedzīvotājiem aizstāvēt savas intereses vietējā pašvaldībā un tās iestādēs, respondenti nosauca pašvaldību vēlēšanas (*vidējā vērtība 6.35, standartnovirze 2.66 10 punktu skalā, skat. 3.2.pielikuma 221.lpp*). Diemžēl vēlētāju līdzdalība kā aktivitāte, vēlēšanās balsojot, Latvijā samazinās (*skat. 4.8.att.*). Būtiski atšķirīga tā ir no vēlētāju aktivitātes pirmskara Latvijā (*skat. 1.1.att., 32.lpp*).

4.8.attēls. Vēlētāju aktivitāte Latvijas Republikas parlamenta, pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvijā kopš 1993.gada

Avots: Autores kopsavilkums, izmantojot CVK datus

Saskaņā ar Eiropas Komisijas socioloģisko pētījumu centra Eurobarometrs (*Standart Eurobarometer, Public Opinion in the European Union*) sabiedriskās aptaujas rezultātiem iedzīvotāji Latvijā pašvaldībām tiecas uzticēties (*tend to trust*) vairāk nekā parlamentam un

valdībai. Izpētot Eirobametra trīs gadu (2012.,³⁵¹ 2013.,³⁵² 2014.³⁵³) rudens aptauju rezultātus, konstatējams, ka vidēji 47% iedzīvotāju uzticas pašvaldībām, 17% – parlamentam, 22% – valdībai (skat. 4.5.tab.). Turklāt atšķirīgi no uzticēšanās parlamentam un valdībai uzticēšanās rādītājs pašvaldībām Latvijā visos trīs pētījumu periodos ir augstāks nekā vidēji ES dalībvalstīs (skat. 4.5.tab.).

Lai arī iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldībām, salīdzinot ar uzticēšanos parlamentam un valdībai, Latvijā ir augstāka, tomēr iedzīvotāju aktivitāte pašvaldību vēlēšanās, salīdzinot ar parlamenta vēlēšanām, ir zemāka (skat. 4.8.att.). Turklāt pēdējās pašvaldību vēlēšanās, kas notika 2013.gada 1.jūnijā, iedzīvotāju aktivitāte (neskaitot Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2014.gadā) bija viszemākā atjaunotās Latvijas valsts pastāvēšanas 23 gados.

4.5.tabula

Iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldībām, valdībai, parlamentam Latvijā (%)

Institūcijas	2012		2013		2014	
	Tiecas uzticēties		Tiecas uzticēties		Tiecas uzticēties	
	Latvija	ES27	Latvija	ES28	Latvija	ES28
Pašvaldības	45	43	48	44	49	43
Valdība	17	27	21	23	28	29
Parlaments	13	28	17	25	22	30

Avots: Autores kopsavilkums, izmantojot Eiropas Komisijas socioloģisko pētījumu centra Eiobarometers 2012., 2013., 2014.gada rudens aptauju datus

Starptautiskajos līdzdalības pētījumos ir populāri pētīt sociāli ekonomisko faktoru ietekmi uz iedzīvotāju līdzdalību. Latvijā līdzdalība šādā kontekstā nav pētīta. Tas noteica autores vēlmi izpētīt sociāli ekonomisko faktoru ietekmi uz vēlētāju līdzdalību.

Analīzes pamatā autore izmantos divu vēlēšanu – pašvaldības vēlēšanu 2013.gadā un Eiropas Parlamenta 2014.gadā vēlēšanu datus. Izvēli galvenokārt pamato fakts, ka abu vēlēšanu gadījumos pilsoņa balsošanas vieta tika noteikta. Atšķirībā no parlamenta vēlēšanām pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās vēlētāju uzskaitē tiek lietots Vēlētāju reģistrs. Tas nozīmē, ka katrs vēlētājs tiek iekļauts noteikta vēlēšanu iecirkņa vēlētāju sarakstā atbilstoši reģistrētajai dzīvesvietai. Vēlētāju saraksti tika veidoti, sadarbojoties Centrālajai vēlēšanu komisijai, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei (PMLP), pašvaldībām un vēlētājiem. Tas

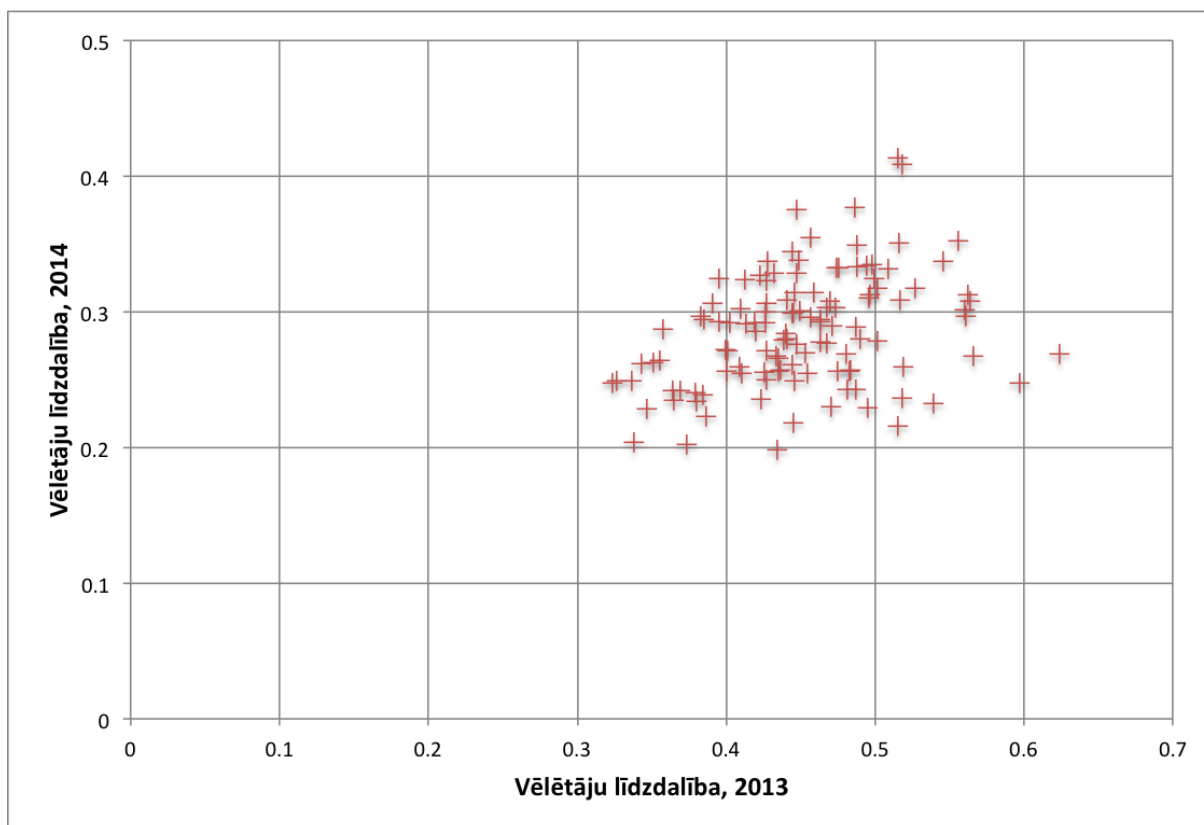
³⁵¹ Standart Eurobarometer. Eurobarometer 78 (2012, Autumn). [Skatīts 24.07.2014.].

³⁵² Standart Eurobarometer. Eurobarometer 80 (2013, Autumn). [Skatīts 24.07.2014.].

³⁵³ Standart Eurobarometer. Eurobarometer 82 (2014, Autumn). [Skatīts 19.02.2015.].

dod iespēju detalizētāk un konkrētāk analizēt līdzdalību gan no sociāli ekonomiskā, gan administratīvi teritoriālā aspekta.

Kā redzams 4.9.attēlā, starp vēletāju līdzdalību 2013.gada pašvaldību un 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās ir pozitīva sakarība. Lai arī korelācija ir vāja, tomēr tā ir statistiski nozīmīga, ievērojot izvēlēto 5% ticamības līmeni (*kritiskā r vērtība ar novērojumu skaitu 119 ir 0.1801*).

4.9. attēls. Korelācijas diagramma starp vēletāju līdzdalību 2013.gada pašvaldību un 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās

Avots: Autores veiktie aprēķini, izmantojot CVK datus

No LR Centrālās vēlēšanu komisijas (CVK) datiem un SKDS vēletāju attieksmju pētījumu salīdzinošajiem rezultātiem secināms – lai arī EP vēlēšanās līdzdalības līmenis bija ievērojami zemāks (30%)³⁵⁴ nekā pašvaldību vēlēšanās (46%),³⁵⁵ taču turpat par 10% punktiem lielāks bija to vēletāju skaits, kas apgalvoja, ka vēlēšanās piedalījās *pilsoņa pienākuma dēļ*.³⁵⁶ Līdz ar to EP vēlēšanu analīze varētu ļaut skaidrāk identificēt motīvus, kas veicina pilsonisko

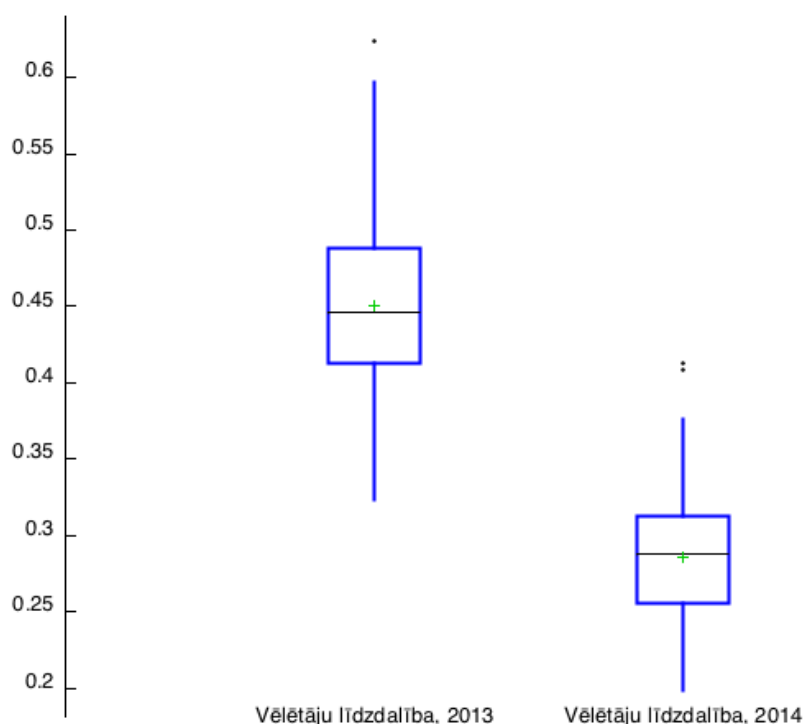
³⁵⁴ LR CVK. *Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2014*. [Skatīts 12.08.2014].

³⁵⁵ LR CVK. *Pašvaldību vēlēšanas 2013*. [Skatīts 12.08.2014].

³⁵⁶ Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja *Vēletāju attieksmju pētījums 2014*. Centrālā vēlēšanu komisija, 2014.gada jūnijs, 47 lpp.
Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja *Vēletāju attieksmes pētījums 2013. Pēcvēlēšanu aptauja*. Centrālā vēlēšanu komisija, 2013.gada jūnijs, 47 lpp.

apziņu, ne tikai formālu piekritību konkrētai administratīvajai teritorijai. Tas pamato divu modeļu izveidi, kur abi satur vienus un tos pašus izskaidrojamus mainīgos, bet atšķiras izskaidrojamais mainīgais – vēlētāju līdzdalība 2013.gada pašvaldību un 2014.gada EP vēlēšanās.

Salīdzinot vēlētāju līdzdalību abās vēlēšanās, izmantojot kastveida diagrammas, 4.10.attēlā redzams, ka vēlētāju līdzdalība 2014.gada EP vēlēšanās bija būtiski zemāka nekā 2013.gada pašvaldību vēlēšanās. To parāda gan atšķirība vēlētāju līdzdalības vidējās vērtībās vairāk par 0.15 punktiem, gan arī fakts, ka datu 2.un 3. kvartiles nepārklājas (sk. 4.10.attēlu).

4.10.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc vēlētāju līdzdalības 2013.gada pašvaldību un 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvijā

Avots: Autore izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot CVK datus par vēlētāju līdzdalību

Modelī izmantoto mainīgo lielumu apraksts un netipisko datu pamatojums

Vēlētāju līdzdalību ietekmējošo faktoru analīzei autore izstrādāja **ekonometrisko modeli**. Novērtēšanai izraudzītais **loģistiskais modelis** pamatots 142.lpp.

Vispirms autore izveidoja datubāzi, kurā iekļāva 22 mainīgos – datus no dažādām LR oficiālajām datu bāzēm, kurus Latvijas valdība izmanto pašvaldību finanšu politikas plānošanā un organizēšanā (*datu vākšanas un izmantošanas problēmas autore detalizētāk apraksta, sākot no 127.lpp.*), kā arī citus 2012. un 2013.gada (*tostarp autore*) līdzdalības pētījumos iegūtos

rezultātus. Nākamajā stadijā tika analizētas korelācijas starp mainīgajiem, lai atlasītu vēlētāju līdzdalību izskaidrojošos mainīgos, izvairoties no multikolinearitātes problēmas.

Mainīgo atlasē tika ņemti vērā šādi nosacījumi:

- pēc iespējas vairāk *mainīgo*, kas varētu izskaidrot vēlētāju līdzdalību, iekļaušana modelī;
- izvairīšanās no *izskaidrojošo mainīgo* iekļaušanas modelī, kas savstarpēji cieši korelē un var radīt multikolinearitātes problēmas, padarot parametru novērtējumu ticamību apšaubāmu.

Pārbaudot savstarpējās sakarības starp mainīgajiem, autore konstatēja, ka starp dažiem no tiem pastāv cieša sakarība – gan pēc ekonomiskās būtības, gan arī statistiski. Piemēram, starp *iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem uz vienu iedzīvotāju, vidējo apdrošināšanas iemaksu algām un vidējo vecuma pensiju* pastāv cieša pozitīva korelācija augstāka par 0.9. Lai modelēšanā mazinātu multikolinearitātes iespējamību, no mainīgajiem ar augstu korelāciju tika atstāts viens, kas mazāk korelē ar citiem datubāzes mainīgajiem. Aplūkojot vairākas modeļu specifiskācijas un pārbaudot iegūtos novērtējumus attiecībā pret multikolinearitāti (VIF tests), kā izskaidrojamie mainīgie tika atlasīti **seši mainīgie**:

- iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi pašvaldības budžetā uz vienu iedzīvotāju;
- iedzīvotāju skaits (*tā logaritmētā vērtība*);
- iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedzīvotājiem;
- vecuma pensijas saņēmēju skaits uz 1000 iedzīvotājiem;
- latviešu īpatsvars procentos;
- dzīvi dzimušo skaits uz 1000 iedzīvotājiem.

Promocijas darba turpmākajās sadaļās autore analizēs katru no sešiem mainīgajiem un raksturos atšķirīgos gadījumus (ekstrēmos punktus).

Datu vākšana un izmantošana

Datu vākšanas procesā autore saskārās ar problēmu ievērojamā datu atšķirībā, kāda eksistē jautājumā par iedzīvotāju skaita statistiku Latvijā starp Centrālās statistikas pārvaldes (CSP) un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) datiem modeļa izstrādes aprēķinos autore izmantoja PMLP datus par iedzīvotāju skaitu uz 2013.gada 1.janvāri. Lai arī autorei CSP

dati par iedzīvotāju skaitu subjektīvi šķiet ticamāki, ņemot vērā izstrādāto jauno metodi precīzākai iedzīvotāju statistikas sagatavošanai, tomēr pašvaldību finanšu politikas plānošanā un organizēšanā Latvijā MK līdz šim izmanto PMLP datus par iedzīvotāju skaitu.³⁵⁷ Iedzīvotāju skaita statistika starp abām organizācijām atšķiras turpat par 9% Latvijā un republikas pilsētās, novados – par 8%. PMLP veic personalizētu valsts iedzīvotāju uzskaiti speciālā reģistrā. Diemžēl datu ticamību par reālo iedzīvotāju skaitu apgrūtina neefektīvs kontroles sistēmas mehānisms pār izbraukušo skaitu uz ārvalstīm, kuri uzturas ārpus Latvijas ilgāk par sešiem mēnešiem. Iedzīvotāju līdzdalības kontekstā šī situācija LR pilsonim ir izdevīga, jo ļauj piedalīties pašvaldību vēlēšanās tajā administratīvajā teritorijā, kurā viņš ir deklarēts vai arī viņam pieder nekustamais īpašums, savukārt EP vēlēšanās viņš var balsot arī no ārzemēm. Modelī izmantoto mainīgo lielumu aprakstīšanā un izlecošo datu pamatošanā autore izmantos arī CSP un Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (VSAA) oficiālos datus.

Pašvaldību vēlēšanas –2013

Republikas pilsētas domi un novada domi ievēlē vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās uz četriem gadiem. Domē ievēlējamo skaitu nosaka atbilstoši iedzīvotāju skaitam, kāds ir reģistrēts attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā vēlēšanu izsludināšanas dienā. Tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās ir balsstiesīgajiem Latvijas un ES valstu pilsoņiem, sākot ar 18 gadu vecumu. Lai piedalītos pašvaldību vēlēšanās Latvijā, ES pilsonim ir jābūt reģistrētam Latvijas Iedzīvotāju reģistrā. Vēlēšanu tiesību pašvaldību vēlēšanās nebija personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās, kā arī tiem ES pilsoņiem, kuriem nav tiesību vēlēties ES dalībvalstī, kuras pilsoņi viņi ir. Vēlētāju saraksti tiek veidoti, sadarbojoties CVK, PMLP, pašvaldībām un vēlētājiem.

2013.gada 1.jūnijā deviņās republikas pilsētās un 110 novados Latvijā notika pašvaldību vēlēšanas, kurās piedalījās 46% vēlētāju. Vēlēšanām tika reģistrēti 8725 deputātu kandidāti, pašvaldību domēs ievēlēti – 1618 deputāti. Visaugstākā vēlētāju aktivitāte bija Rīgā – 56%; Vidzemē – 45%, Latgalē – 42%, Kurzemē – 41%, Zemgalē – 40%.³⁵⁸ Pašvaldības ar augstāko vēlētāju līdzdalību uzskaitītas *4.6.tabulā*.

³⁵⁷ LR MK Noteikumi par pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda ieņēmumiem un to sadales kārtību 2014. gadā. Ministru kabineta noteikumi Nr.1433. Pieņemti 2013.gada 10.decembrī. Lai aprēķinātu pašvaldību finanšu nepieciešamību, ņem vērā pašvaldības teritorijā dzīvojošo iedzīvotāju skaitu un struktūru (bērnu skaitu vecumā līdz 6 gadiem, 7–18 gadiem, darbaspējas vecumu pārsniegušo skaitu). Piemēram, lai noteiktu finanšu izlīdzināšanu un to sadales kārtību 2014.gadam, tika izmantoti konkrētie dati uz 2013.gada 1.janvāri.

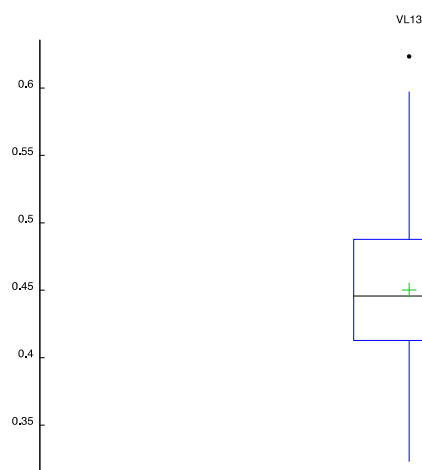
³⁵⁸ LR CVK. 2013.gada 1.jūnija pašvaldību vēlēšanas. Vēlētāju aktivitāte. [Skatīts 12.08.2014].

Pašvaldības ar augstāko vēlētāju līdzdalību 2013.gada pašvaldību vēlēšanās

Nr.p.k.	Pašvaldības	Vēlētāju aktivitāte (%)
1.	Mērsraga novads	62
2.	Rugājas novads	60
3.	Vainodes novads	57
4.	Ērgļu novads	56
5.	Pārgaujas novads	56
6.	Rīgas pilsēta	56
7.	Rucavas novads	56
8.	Vārkavas novads	56
9.	Alsungas novads	55
10.	Aglonas novads	54

Avots: Autores kopsavilkums, izmantojot CVK datus

Vislielākā vēlētāju aktivitāte pašvaldību vēlēšanās 2013.gadā bija Mērsraga novadā – 62% no balsstiesīgajiem piedalījās vēlēšanās, kas bija būtiski augstāka vēlētāju aktivitāte nekā aktivitāte valstī kopumā – 46% (*skat. kastveida diagrammu 4.11.att.*).³⁵⁹

4.11.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc vēlētāju līdzdalības 2013.gada pašvaldību vēlēšanās Latvijā

Avots: Autores izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot CVK datus par vēlētāju līdzdalību

Autoresprāt, tas skaidrojams ar konkrētu notikumu attīstību šajā novadā. 2008.gadā – t.i., gadu pirms administratīvi teritoriālās reformas pabeigšanas, brīvprātīgi apvienojās divi pagasti – Rojas³⁶⁰ un Mērsraga³⁶¹ pagasts Rojas novadā. 2008.gada 14. jūlijā RAPLP ministrs Edgars Zalāns sasauca pirmo jaunizveidotā Rojas novada domes sēdi. Rojas novada izveidošanu

³⁵⁹ LR CVK. 2013.gada 1.jūnija pašvaldību vēlēšanas. Vēlētāju aktivitāte. [Skatīts 12.08.2014].

³⁶⁰ Rojas pagasta padome 2008.gada 27.jūnijā pieņēma lēmumu par apvienošanu.

³⁶¹ Mērsraga pagasta padome 2008.gada 30.jūnijā pieņēma lēmumu par apvienošanu.

veicināja arī Administratīvi teritoriālās reformas likuma piedāvātās iespējas, kas, pašvaldībām apvienojoties līdz noteiktajam termiņam, paredzēja vienreizējas dotācijas saņemšanu no valsts budžeta 1 līdz 5 procentu apmērā no apvienojušos pašvaldību gada budžetu kopapjoma.³⁶² Diemžēl pašvaldību apvienošanās ideja nevainagojās ar sadarbību ikdienas problēmu risināšanā starp bijušo pagastu deputātiem. Bijušā Mērsraga pagasta iedzīvotāju daļa uzskatīja, ka viņu intereses jaunizveidotajā pagastā netiek ņemtas vērā. 2009.gada nogalē 500 Mērsraga iedzīvotāju parakstīja aicinājumu saviem deputātiem Rojas novada domē par pagasta izstāšanos no Rojas novada pašvaldības. Tautas sapulcē 2010.gada 16.janvārī vairāk nekā 300 tās dalībnieku ar saviem parakstiem pieprasīja brīvvaldību no Rojas novada.

Saeimas Valsts pārvaldes un pašvaldības komisija 23.februārī nolēma uzdot Rojas novada domei sarīkot publisku apspriešanu, lai noskaidrotu Mērsraga un Rojas pagasta iedzīvotāju viedokli par novada sadalīšanu. Tas tika izdarīts, un lielākā daļa iedzīvotāju, kuri piedalījās publiskajā apspriešanā, atbalstīja Rojas novada reorganizēšanu. Par Rojas administratīvās teritorijas robežu grozīšanu kopumā nobalsoja 882, bet pret – 31 iedzīvotājs. Kopš tā laika Mērsraga deputāti sadarbībā ar RAPLM uzsāka procedūru un dokumentu kārtošānu atsevišķā Mērsraga novada izveidei. 2010.gada 16. septembrī Saeima pieņēma likumu *Par Rojas novada sadalīšanu un jaunizveidoto novadu darbības uzsākšanu*.³⁶³ Likums arī noteica kārtību, kādā izsludināmas un organizējamās vēlēšanas Rojas novada administratīvās teritorijas robežu grozīšanas rezultātā jaunizveidotajos novados — Rojas novadā un Mērsraga novadā, kārtību, kādā sadalāmas Rojas novada pašvaldības institūcijas, manta, finanšu līdzekļi, tiesības un saistības, kā arī kārtību, kādā jaunizveidotie novadi uzsāk savu darbību.³⁶⁴

2010.gada 18.decembrī notika Rojas novada domes un Mērsraga novada domes vēlēšanas. Tiesības tajās piedalīties bija Latvijas un citu ES dalībvalstu pilsoņiem, kuriem 90 dienu pirms vēlēšanu dienas bija reģistrēta dzīvesvieta attiecīgi Rojas pagastā vai Mērsraga pagastā,³⁶⁵ kā arī tiem vēlētājiem, kuriem attiecīgajās administratīvajās teritorijās piederēja likumā noteiktā kārtībā reģistrēts nekustamais īpašums un kuri bija reģistrējušies Rojas vai Mērsraga novadā kā vēlētāji. Rojas un Mērsraga novada domes vēlēšanas CVK izsludināja 2010.gada 22.septembrī, pamatojoties uz Saeimā pieņemto likumu *Par Rojas novada sadalīšanu un jaunizveidoto novadu darbības uzsākšanu*. Rojas novada pašvaldību vēlēšanās piedalījās 45% balsstiesīgo novada iedzīvotāju, Mērsraga novadā – 59%. Jaunievēlēto Rojas

³⁶² *Administratīvi teritoriālās reformas likums*. 9.pants. Pieņemts 1998.gada 21.oktobrī. Zaudējis spēku 1998.gada 31.decembrī.

³⁶³ Likums *Par Rojas novada sadalīšanu un jaunizveidoto novadu darbības uzsākšanu*. 1.pants. Pieņemts 2010.gada 16.septembrī. [Skatīts 26.08.2014].

³⁶⁴ turpat, 2.pants.

³⁶⁵ Vēlēšanas notika Rojas novada teritoriālajās vienībās – Rojas pagastā un Mērsraga pagastā.

novada un Mērsraga novada domju pilnvaras bija spēkā līdz brīdim, kad uz pirmo sēdi sanāca 2013.gada pašvaldību domju vēlēšanās ievēlētās attiecīgo novadu domes.

Autores ieskatā, notikumu attīstība par pagastu apvienošanu un sarežģīto procedūru organizēšana, kuru rezultātā notika pašvaldības atdalīšanās, ir veicinājusi Mērsraga novada iedzīvotāju aktīvu rīcību un mobilizāciju piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Tā kā šo paaugstināto pilsoņu aktivitāti vēlēšanās nosaka iekšējie politiskie un sociāli ekonomiskie faktori, novadi netiek atmesti kā izlecošie dati.

Eiropas Parlamenta vēlēšanas – 2014

Eiropas Parlamentu ievēl tiešās vēlēšanās. EP vēlēšanas notiek reizi piecos gados. 2014. gada 24.maijā Latvijā notika trešās EP deputātu vēlēšanas. Tiesības piedalīties Eiropas Parlamenta vēlēšanās ir balsstiesīgajiem Latvijas pilsoņiem, kā arī citu ES dalībvalstu pilsoņiem, kuri uzturas Latvijā (*ziņas par kuriem ir iekļautas Latvijas Iedzīvotāju reģistrā*). Tiesības piedalīties Eiropas Parlamenta vēlēšanās ir arī Latvijas pilsoņiem, kuri dzīvo ārvalstīs. Balsstiesības Latvijā ir no 18 gadu vecuma. EP vēlēšanās balsstiesīgo uzskaitē lieto vēlētāju reģistru, un balsošana notiek, izmantojot vēlētāju sarakstus. Katrs vēlētājs vēlēšanām bija reģistrēts noteiktā vēlēšanu iecirknī atbilstoši reģistrētajai dzīvesvietai.

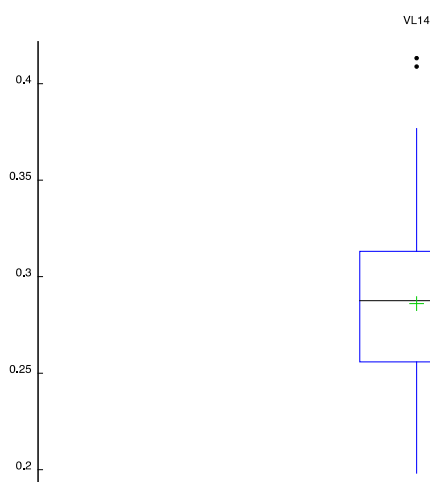
Deputātu kandidātu sarakstus iesniedza 14 partijas un partiju apvienības. Vēlēšanās piedalījās 30% vēlētāju. 2014.gada vēlēšanās no Latvijas EP tika ievēlēti astoņi deputāti. Pašvaldības ar augstāko vēlētāju līdzdalību ir uzskaitītas *4.7.tabulā*. Visaugstākā balsstiesīgo aktivitāte EP vēlēšanās bija Ikšķiles (41%) un Carnikavas (41%) novadā. Autores skatījumā, to pamato divu faktoru kopums. Pirmām kārtām, abos novados tradicionāli vēlētāju aktivitāte ir bijusi augstāka nekā vidēji valstī. Aprēķinot balsstiesīgo vidējo aktivitāti 2009.gada pašvaldību un EP vēlēšanās, kā arī 2013.gada pašvaldību un 2014.gada EP vēlēšanās, autore konstatēja, ka Ikšķiles un Carnikavas novadā iedzīvotāji ir visaktīvākie balsotāji. Papildu faktors aktivitātei EP vēlēšanās, iespējams, bija arī tas, ka starp EP kandidātiem bija četras personas, kuru deklarētā dzīves vieta bija Ikšķiles un Carnikavas novads. Autores ieskatā, tas mobilizēja kandidātu atbalstītājus aktīvai rīcībai.

Pašvaldības ar augstāko vēletāju līdzdalību 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās

Nr.p.k.	Pašvaldības	Vēletāju aktivitāte (%)
1.	Ikšķiles novads	41
2.	Carnikavas novads	41
3.	Mārupes novads	38
4.	Saulkrastu novads	38
5.	Garkalnes novads	35
6.	Ķekavas novads	35
7.	Rīga	35
8.	Siguldas novads	35
9.	Alsungas novads	34
10.	Ādažu novads	34
11.	Babītes novads	34

Avots: Autores kopsavilkums, izmantojot CVK datus

2014.gada EP vēlēšanās īpaši augsta aktivitāte bija Ikšķiles un Carnikavas novadā (sk. kastveida diagrammu 4.12.att.). Ja vidēji valstī EP vēlēšanās piedalījās 30% balsstiesīgo vēletāju, Ikšķiles un Carnikavas novadā piedalījās 41% balsstiesīgo vēletāju.

4.12.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc vēletāju līdzdalības 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanās Latvijā

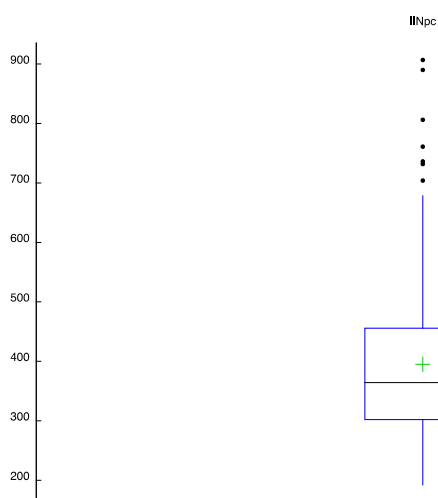
Avots: Autores izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot CVK datus par vēletāju līdzdalību

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi pašvaldību budžetā uz vienu iedzīvotāju

lielā mērā raksturo gan iedzīvotāju pastāvīgo ienākumu lielumu, gan no tā izrietošās iedzīvotāju labklājības atšķirības dažādās administratīvajās teritorijās. Ar iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN) apliek fiziskās personas gūtos ienākumus. Saskaņā ar Latvijas likumdošanu iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu sadalījums ir šāds – 80% ieņēmumu veido Latvijas pašvaldību budžetos ieskaitāmā daļa, 20% – valsts budžetā. Kā redzams, iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir

svarīgs pašvaldību ieņēmumu avots, kas sasniedz turpat 85% no visiem nodokļu ieņēmumiem pašvaldību budžetos un ir cieši saistīts ar pašvaldības rīcībspēju. Jebkādi iemesli (individuāli, ekonomiski, politiski), kas samazina IIN ieņēmumus, lielā mērā ietekmē pašvaldību budžetus, to funkciju izpildi un teritorijas attīstību. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa sadale notiek pēc ienākuma saņēmēja deklarētās dzīves vietas. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi pašvaldībās Latvijā 2014.gadā tika plānoti vidēji EUR 494.96 uz vienu iedzīvotāju. Salīdzinot iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumu datus starp pašvaldībām, konstatējams, ka zemākie šī nodokļa ieņēmumi ir Latgales reģiona novadiem, augstākie – Pierīgas reģiona pašvaldībām. Zemākie iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi – EUR 192.2 bija Riebiņu novadā, augstākie – EUR 906.8 Garkalnes novadā.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļi uz vienu iedzīvotāju īpaši augstāki ir Pierīgas novados (sk. *kastveida diagrammu 4.13.att.*). Pierīga izceļas ar augstu mobilitāti – tās iedzīvotāji galvenokārt dodas strādāt uz citām pašvaldībām. Saskaņā ar Latvijas nodokļu politiku ienākuma nodokļa sadale notiek nevis pēc ienākuma saņēmēja darba vietas, bet pēc deklarētās dzīves vietas, tādējādi nodrošinot Pierīgas novadiem salīdzinoši augstus iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumus pašvaldību budžetos.

4.13.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem pašvaldību budžetā uz vienu iedzīvotāju

Avots: Autores izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot MK noteikumus N.1433 pieejamos aprēķinus par iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem pašvaldību budžetos uz vienu iedzīvotāju³⁶⁶

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa sadales sistēma ir raisījusi ne mazums diskusiju par nevienmērīgu pašvaldību ieņēmumu sadalījumu, kas nodrošina Pierīgas novadiem lielākus

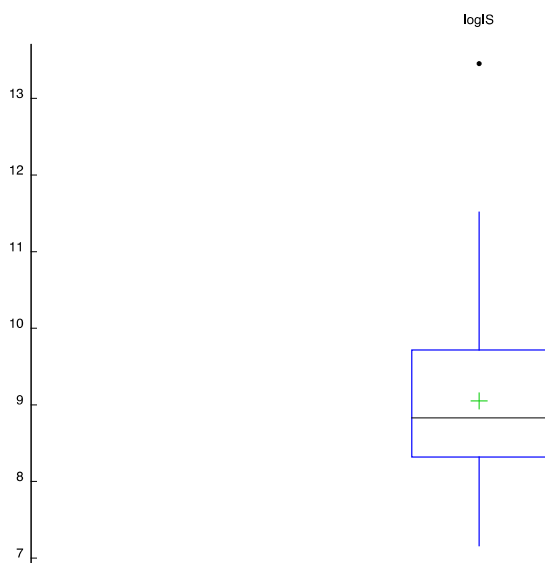
³⁶⁶ LR MK. Noteikumi par pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda ieņēmumiem un to sadales kārtību 2014. gadā. Ministru kabineta noteikumi Nr.1433. Pieņemti 2013.gada 10.decembrī.

budžeta ieņēmumus nekā tām pašvaldībām, kuras nodrošina attiecīgo pašvaldību iedzīvotājus ar darbavietām.

Iedzīvotāju skaits (*tā logaritmētā vērtība*)

ir pastāvīgo iedzīvotāju kopsumma, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir attiecīgā administratīvā teritorija. Pastāvīgo iedzīvotāju struktūru tradicionāli analizē vecuma grupās – līdz darbības vecumam, darbības vecumā un virs darbības vecuma, kas tiek noteiktas atbilstoši attiecīgo gadu likumdošanā noteiktajam darbības un pensijas vecumam. Saskaņā ar PMLP datiem, ko Ministru kabinets izmanto pašvaldību finanšu politikas realizēšanā, Latvijā ir 2 milj. 201 196 iedzīvotāji, saskaņā ar CSP datiem – par 177 371 iedzīvotāju mazāk.³⁶⁷

Kastveida diagramma (*skat. 4.14.att.*) apstiprina vispārzināmo faktu, ka Latvijā ir viena pēc iedzīvotāju skaita būtiski atšķirīga pašvaldība – Rīga. Saskaņā ar PMLP datiem Rīgā dzīvo 696 618 iedzīvotāji jeb 32% no visiem Latvijas iedzīvotājiem, pēc CSP datiem – par 53 tūkstošiem mazāk. Otrā lielākajā Latvijas pilsētā pēc iedzīvotāju skaita – Daugavpilī – dzīvo nedaudz vairāk par 4% Latvijas iedzīvotāju.³⁶⁸ Tik liels iedzīvotāju skaits kā Rīgā nedzīvo nevienā no Latvijas reģioniem.

4.14.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju skaita (*logaritmētā vērtība*)

Avots: *Autore izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot PMLP datus par iedzīvotāju skaitu uz 2013.gada 1.janvāri*

³⁶⁷ Abos gadījumos autore izmanto datus uz 2013.gada 1.janvāri.

³⁶⁸ PMLP dati

Starptautiskajos pētījumos par līdzdalību faktisko iedzīvotāju skaitu pašvaldībās izmanto kā mainīgo vērtību, lai pārbaudītu korelācijas starp iedzīvotāju līdzdalības aktivitāti un pašvaldību lielumu.

Iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedzīvotājiem

Lai gan bezdarbnieku rindās ir cilvēki ar augstāko izglītību, tomēr to darba meklētāju skaits salīdzinoši ir mazāks nekā to cilvēku skaits, kas meklē darbu ar arodizglītību vai vidējo profesionālo izglītību, vispārējo vidējo izglītību vai pamatizglītību un zemāku par to. Saskaņā ar CSP darbaspēka apsekojuma datiem 2012.gadā 13% cilvēku ar augstāko izglītību meklēja darbu, 36% – ar arodizglītību vai vidējo profesionālo izglītību; 33% – ar vispārējo vidējo izglītību, 9% – ar pamatizglītību. Augstākās izglītības esamība samazinājusi iespējamību kļūt par bezdarbnieku turpat trīs reizes, salīdzinot ar arodizglītību vai vidējo profesionālo izglītību, vai vidējo profesionālo izglītību ieguvušajiem darba meklētājiem.³⁶⁹ CSP pieejamie dati raksturo arī sakarību starp bruto darba samaksu un izglītības līmeņiem. Darba ņēmēji ar augstāko izglītību saņem augstāku bruto darba samaksu gadā (EUR 907) nekā darba ņēmēji ar zemāka līmeņa izglītību – profesionālo vidējo (EUR 538) vai vispārējo vidējo izglītību (EUR 518). Darba ņēmēju ar augstāko izglītību darba samaksa ir augstāka nekā vidējā bruto samaksa vidēji mēnesī valstī gadā (EUR 665).³⁷⁰ Tas nozīmē, ka iedzīvotāji ar augstāko izglītību ikvienai pašvaldībai ir augsta pievienotā vērtība gan no cilvēkkapitāla resursa, gan no ekonomiskās kapacitātes aspekta. Latvijā vidēji 20% Latvijas iedzīvotāju ir augstākā izglītība. Vislielākais īpatsvars ir Rīgā (28%) un Pierīgas reģiona novados – Garkalnē (32%), Mārupē (29%), Carnikavā (29%), Ikšķilē (28%), Babītē (27%), Ādažos un Ķekavā (25%).³⁷¹ Salīdzinoši ar citiem novadiem Pierīgas reģiona novadi īpaši izceļas ar **iedzīvotāju skaitu, kam ir augstākā izglītība** (skat. *kastveida diagrammu 4.15.att.*).

Pierīga izceļas ar augstu mobilitāti, t.sk. iekšreģionālo mobilitāti. Tās iedzīvotāji dodas strādāt uz citām pašvaldībām (*galvenokārt – Rīgu*). LU zinātnieki, profesore Zaiga Krišjāne un Andris Bauls, pētot iedzīvotāju darba mobilitāti Rīgas aglomerācijā, secinājuši, ka uz Pierīgu brauc strādāt trīsreiz mazāk cilvēku nekā uz Rīgu, galvenokārt tā paša reģiona iedzīvotāji.³⁷²

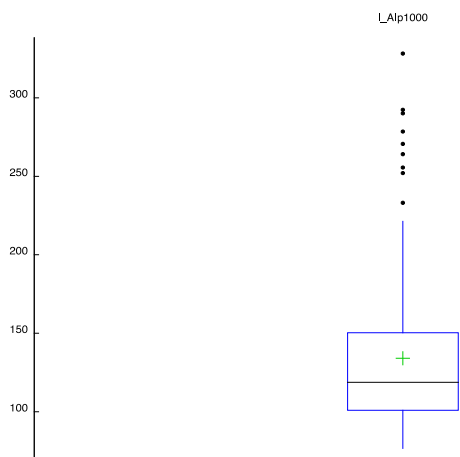
³⁶⁹ LR CSP. *Darbaspēka apsekojuma galvenie rādītāji Latvijā 2012. gadā*. Statistisko datu krājums. Rīga, 2013. [Skatīts 12.08.2014.].

³⁷⁰ LR CSP. Bruto samaksa vidēji mēnesī pa profesijām un izglītības līmeņiem gadā (Eur). DSS3.2. [Skatīts 12.08.2014.].

³⁷¹ CSP dati uz 2013.gada sākumu [Skatīts 12.08.2014.].

³⁷² Krišjāne, Z., Bauls, A. Iedzīvotāju darba mobilitāte Rīgas aglomerācijā. Latvijas Universitātes 66.zinātniskā konference. **No: Ģeogrāfija, ģeoloģija, vides zinātne. Referātu tēzes**. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 86.-88.lpp. ISBN 978 – 9984-825-20-5

Tas norāda uz lielu darba vietu skaitu Pierīgā un to, ka šeit ir liels pieprasījums pēc kvalificēta darbspēka.

4.15.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc iedzīvotāju skaita ar augstāko izglītību uz 1000 iedzīvotājiem

Avots: Autores izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot CSP datus par augstāko izglītību

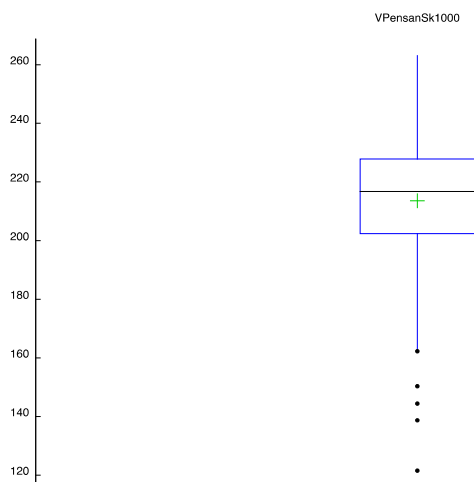
Pierīgas svārstmigrantus raksturo lielāks cilvēku skaita īpatsvars ar augstāko izglītību nekā citos statistikas reģionos. Daudzi Pierīgā dzīvojošie ir ar augstu izglītības un kvalifikācijas līmeni, kuriem atbilstīgu darba vietu piedāvājums ir Rīgā.³⁷³

Vecuma pensijas saņēmēju skaits uz 1000 iedzīvotājiem

raksturo personu skaitu, kuras sasniegušas likumā noteikto pensijas piešķiršanas vecumu, ja apdrošināšanas stāžs nav mazāks par desmit gadiem. Līdz 2013.gada 31.decembrim pensionēšanās vecums Latvijā gan sievietēm, gan vīriešiem bija no 62 gadiem, ar katru nākamo gadu tas tiek palielināts par trim mēnešiem. Atbilstoši VSAA datiem par vecuma pensijas saņēmēju skaitu, kurus autore attiecināja uz PMLP iedzīvotāju skaitu, Latvijā vecuma pensiju saņem 22% no Latvijas iedzīvotāju skaita, par diviem procentpunktiem vairāk – attiecinot tos uz CSP datiem. Vismazākais vecuma pensiju saņēmēju relatīvais skaits ir Pierīgas reģiona pašvaldībās, vislielākais – Strenču, Ērgļu, Mazsalacas un Rucavas novadā (*vidēji par pieciem procentpunktiem vairāk nekā vidējais pensijas saņēmēju skaits pēc CSP datiem*).

Ādažu, Babītes, Garkalnes, Ķekavas un Mārupes novadā vecuma pensiju saņēmēju relatīvais skaits ir mazāks nekā citās pašvaldībās (skat. kastveida diagrammu 4.16.att.).

³⁷³ Krišjāne, Z., Bauls, A. Iedzīvotāju darba mobilitāte Rīgas aglomerācijā. **No:** Latvijas Universitātes 67.konference. Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009, 75.-77.lpp. ISBN 978-9984-45-112-1

4.16.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc vecuma pensijas saņēmēju skaita uz 1000 iedzīvotājiem

Avots: *Autores izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot VSAA datus par vecuma pensiju saņēmēju skaitu*

Nevar viennozīmīgi apgalvot, ka visās pašvaldībās pastāv sakarība starp vecuma pensiju saņēmēju skaitu un iedzīvotāju skaitu darbības un virs darbības vecuma. Taču Pierīgas gadījumā – pašvaldībās, kurās vecuma pensiju saņēmēju skaits bija vismazākais – Mārupes novadā (12%), Ādažos (14%), Garkalnē (14%); Babītē (15%), Stopiņos (16%) un Ķekavā (17%),³⁷⁴ iedzīvotāju darbības vecumā ir vairāk – Ādažos un Garkalnē (virs 65%), Babītē, Mārupē un Stopiņos (turpat 65%), Ķekavā (64%).³⁷⁵ Analizētie statistikas dati izskaidro, kāpēc Ādažu, Babītes, Garkalnes, Ķekavas un Mārupes, Stopiņu novadā vecuma pensiju saņēmēju skaits ir mazāks nekā citās pašvaldībās, tāpēc šo novadu dati netiek uzskatīti par tipiskiem.

Latviešu īpatsvars procentos

kā mainīgais tiek izmantots, lai raksturotu atšķirības iedzīvotāju *līdzdalības* aktivitātē starp pamattautības un citu tautību iedzīvotājiem. Saskaņā ar CSP datiem uz 2013.gada sākumu Latvijā dzīvo 61% latviešu un 39% cittautiešu, starp kuriem lielākā etniskā grupa ir krievi – 26%, baltkrievi – 4%; ukraiņi, poļi – 2%, lietuvieši, ebreji u.c. tautību pārstāvji.³⁷⁶ Statistisko reģionu sadalījumā visvairāk latviešu dzīvo Rīgas reģionā (24%) Pierīgā (21%) Kurzemē (16%), kam seko Vidzeme, Zemgale (14% katrā) un Latgale (11%). Ja attiecina latviešu skaitu

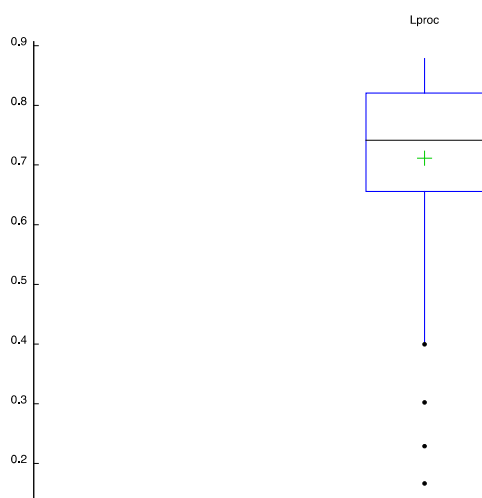
³⁷⁴ VSAA dati par vecuma pensiju saņēmēju skaitu, attiecinot tos pret PMLP iedzīvotāju skaita statistiku uz 2013.gada 1.janvāri

³⁷⁵ LR CSP. Iedzīvotāju skaits un īpatsvars līdz darbības, darbības un virs darbības vecuma grupās statistiskajos reģionos, novados gada sākumā pēc dzimuma. ISG18. [Skatīts 16.08.2014.].

³⁷⁶ LR CSP. Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs reģionos un republikas pilsētās 2013.gada sākumā. ISG191. Statistikas dati reģionu griezumā attiecināti pret latviešu skaitu kopā uz 2013.gada sākumu. [Skatīts:12.08.2014].

pret visu iedzīvotāju skaitu konkrētajā statistiskajā reģionā, visaugstākais latviešu īpatsvars ir Vidzemē – 86%, Kurzemē – 76%, Pierīgā – 71%, Zemgalē – 70%. Savukārt divos reģionos – Rīgā un Latgalē (45% katrā) – latviešu ir mazāk nekā cittautiešu.³⁷⁷

Salīdzinot pašvaldības Latvijā pēc etniskā sastāva, vismazākais latviešu īpatsvars (*skat. kastveida diagrammu 4.17.att.*) ir **Daugavpilī** (pēc CSP datiem – 19%, pēc PMLP datiem – 17%), **Daugavpils novadā** (pēc CSP datiem – 34%, pēc PMLP datiem – 30%) un **Zilupes novadā** (pēc CSP datiem – 25%, pēc PMLP datiem – 23%).³⁷⁸ Nosauktajās pašvaldībās lielāks ir citu etnisko grupu īpatsvars.

4.17.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc latviešu īpatsvara

Avots: Autores izstrādātā kastveida diagramma, aprēķinos izmantojot CSP un PMLP datus par iedzīvotāju skaitu uz 2013.gada sākumu

Lielākā etniskā grupa, kas dzīvo nosauktajās pašvaldībās, ir krievi. Šīs tautības īpatsvars veido vairāk nekā pusi no iedzīvotājiem Daugavpilī (50%), Daugavpils novadā (54%), Zilupē (55%).³⁷⁹ Lielākas etniskās grupas gan Daugavpilī, gan Daugavpils rajonā ir poļiem un baltkrievi. Zilupē ir mazāk izteikta citu etnisko grupu piederība – tajā dzīvo 3% poļu un 2% ukraiņu tajā dzīvo.

Mazāk nekā 50% no visu iedzīvotāju skaita ir latvieši Jūrmalā, Rēzeknē, Krāslavas, Olaines, Salaspils un Viļānu novadā. Savukārt visaugstākais latviešu īpatsvars, turpat 90% un

³⁷⁷ LR CSP. Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs reģionos un republikas pilsētās 2013.gada sākumā. ISG191. Statistikas dati reģionu griezumā attiecināti pret latviešu skaitu kopā uz 2013.gada sākumu. [Skatīts:12.08.2014].

³⁷⁸ Dati par latviešu īpatsvaru procentos iegūti no CSP datubāzes: Latviešu skaits (CSP dati) attiecināts pret iedzīvotāju skaitu uz 2013.gada sākumu pēc CSP datiem un latviešu skaits (CSP dati) attiecināts pret iedzīvotāju skaitu 2013.gada 1.janvārī pēc PMLP datiem.

³⁷⁹ LR CSP dati uz 2013.gada sākumu.

vairāk no visu iedzīvotāju skaita, dzīvo Alsungas, Dundagas, Lubānas, Pārgaujas, Rojas un Smiltenes novadā.

Dzimušo skaits uz 1000 iedzīvotājiem³⁸⁰

ir gada laikā dzimušo skaits, kuriem viens no vecākiem ir Latvijas Republikas pastāvīgais iedzīvotājs. Sākot ar 2000.gadu, dzimušo skaits pārrēķināts, ieskaitot bērnus, kuri dzimuši ārpus Latvijas, mātei (LV pastāvīgajai iedzīvotājai) īslaicīgi atrodoties ārpus Latvijas.

Dzimstība ļoti cieši saistās ar objektīviem valsts ekonomiskās situācijas raksturlielumiem, tāpat arī ar citiem iedzīvotāju uzvedības un praktiskās rīcības rādītājiem. Autoru grupa, kas pētīja tautas ataudzi ietekmējošos faktorus, pierāda nozīmīgas korelācijas starp pieciem faktoriem:

- iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju salīdzināmās cenās kā viens no visbiežāk izmantotajiem makroekonomiskajiem valsts ekonomiskās labklājības rādītājiem;
- nodarbināto iedzīvotāju īpatsvars darbaspējas vecumā (no 15 līdz 64 gadiem) kā iedzīvotāju iesaistes rādītājs sabiedriskā labuma radīšanā;
- valsts izdevumu kopapjoms ģimenēm salīdzināmās cenās kā valsts iesaistīšanās rādītājs palīdzībā ģimenēm ar bērniem;
- summārais dzimstības koeficients kā rezultatīvais rādītājs;
- vīriešu mirstība no tīša paškaitējuma kā papildu faktors, kas liecina par sabiedrības reakciju uz sociāli ekonomiskajām pārmaiņām valstī un sabiedrībā.³⁸¹

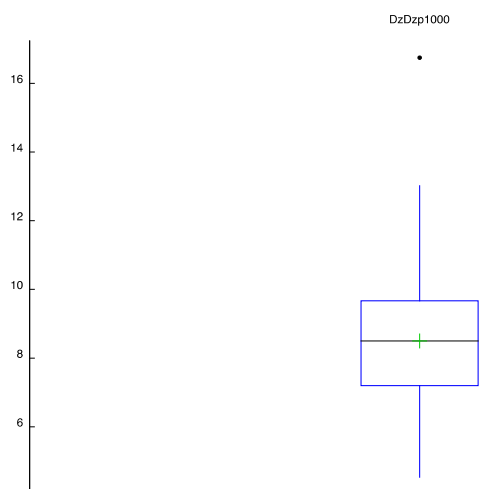
Modeļa izstrādes gaitā autore izmantoja datus par dzīvi dzimušo skaitu 2012.gadā.³⁸² Vidējais dzimušo skaits Latvijas pašvaldībās šajā gadā bija turpat deviņi dzimušie uz 1000 iedzīvotājiem Gandrīz divas reizes vairāk nekā vidējais dzimušo skaits Latvijas pašvaldībās bija Mārupes novadā (17 dzimušie uz 1000 iedzīvotājiem). Salīdzinoši augstāki dzimstības rādītāji uz 1000 iedzīvotājiem ir Pierīgas reģiona pašvaldībās – Stopiņu, Ādažu, Ikšķiles, Ķekavas, Garkalnes, Siguldas novadā. Savukārt vismazāk bērnu – pieci uz 1000 iedzīvotājiem – dzimuši Aglonas novadā. Zemi dzimstības rādītāji ir arī Kārsavas, Nīcas, Mērsraga, Riebiņu un Varakļānu novadā.

³⁸⁰ Statistiskajā analizē tradicionāli tiek lietots termins **Dzīvi dzimis**, norādot, ka statistikā atsevišķi tiek uzskaitīti arī nedzīvi dzimuši bērni. Autore izmantos visus šīs kategorijas statistikas datus, bet tekstuāli nelietos šo jēdzienu.

³⁸¹ Valsts kanceleja. Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte. Gala ziņojums. Rīga: SIA Projektu un kvalitātes vadība, 2013.gada novembrī. [Skatīts 19.08.2014].

³⁸² LR CSP. *Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2012.gadā. Informatīvais apskats*. [Skatīts 16.08.2014].

Analizējot pašvaldības pēc dzimušo skaita, visaugstākais dzimstības rādītājs konstatējams **Mārupes novadā** (*skat. kastveida diagrammu 4.18.att.*). Tas izskaidrojams ar vairākiem faktoriem. Mārupes novadā iedzīvotāju skaits palielinās gadu no gada.³⁸³

4.18.attēls. Pašvaldību sadalījums pēc dzīvi dzimušo skaita uz 1000 iedzīvotājiem

Avots: Autores izstrādātā kastveida diagramma, izmantojot CSP datus par dzimušo skaitu

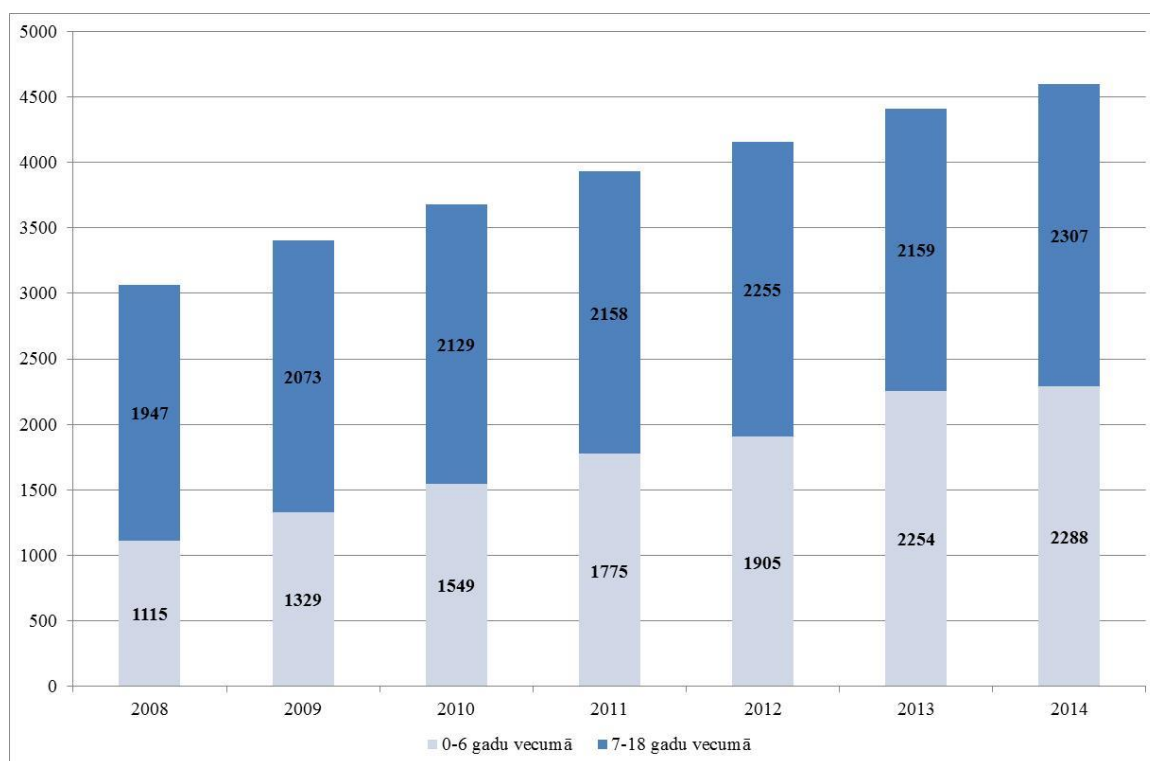
Dzimstību ietekmē iedzīvotāju vecumstruktūra. 23% Mārupes iedzīvotāju ir vecumā līdz darbspējai (*jaunāki par 15 gadiem*), 65% darbspējas vecumā un 12% – virs darbspējas.³⁸⁴ Atbilstoši CSP datiem uz 2013.gada 1.janvāri iedzīvotāju skaits vecumā līdz darbspējai uz 1000 iedzīvotājiem bija 351, kas ir būtiski augstāks nekā Latvijā kopumā – 229.³⁸⁵ Tas nozīmē, ka Mārupes administratīvo teritoriju savai dzīves vietai izvēlas gados jauni cilvēki vai ģimenes ar bērniem. Laika posmā no 2008. līdz 2014.gadam bērnu un jauniešu skaits Mārupes novadā ir palielinājies, tostarp bērnu skaits vecumā no 0 līdz 6 gadiem (*skat. 4.19.att.*).³⁸⁶

³⁸³ Valsts reģionālās attīstības aģentūra. *Attīstības centru ietekmes areālu noteikšana un analīze. Plānošanas reģionu, republikas pilsētu un novadu attīstības raksturojums*. Rīga, 2013. [Skatīts 16.08.2014].

³⁸⁴ Mārupes novada dome. *Mārupes novada attīstības programma 2013.- 2019. gadam*. Apstiprināta ar Mārupes novada domes 2012.gada 31.oktobra lēmumu (protokols Nr.19, lēmums nr.2). [Skatīts 16.08.2014.]. LR Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaits vecuma grupā 0-18 statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un novados gada sākumā pēc dzimuma. Datu bāze. ISG181.[Skatīts 11.02.2015.].

³⁸⁵ LR CSP. Demogrāfiskās slodzes līmenis statistikas reģionos, republikas pilsētās un novados gada sākumā. Datu bāze, ISG19. [Skatīts 16.08.2014.].

³⁸⁶ Mārupes novada dome. *Mārupes novada attīstības programma 2013.- 2019.gadam*. Apstiprināta ar Mārupes novada domes 2012.gada 31.oktobra lēmumu (protokols Nr.19, lēmums nr.2). [Skatīts 16.08.2014.].

4.19.attēls. Mārupes novada bērnu (0–18) skaita dinamika

Avots: Mārupes novada attīstības programma 2013.–2019.gadam, LR Centrālās statistikas pārvaldes dati

Lai arī iedzīvotāju viedoklis par pašvaldības lomu dzimstības veicināšanā dalās,³⁸⁷ Mārupes domes mērķtiecīgi realizētā politika jaunu ģimeņu piesaistē, pašvaldībā attīstot atbilstošu apbūvi un nodrošinot ģimenēm ar bērniem nepieciešamo infrastruktūru, ir attaisnojies. Mārupes pašvaldībā 26% sieviešu ir vecumā no 20 līdz 34 gadiem, kas ir visaugstākais gados jaunu sieviešu īpatsvars iedzīvotāju vecumstruktūrā starp Latvijas novadiem, tostarp Pierīgas reģionā (20%).³⁸⁸ Mārupes gadījumā būtiska priekšrocība ir arī Rīgas tuvums, kas ļauj nodrošināt tur dzīvojošajiem iedzīvotājiem darbavietas.

Dzimstības rādītājus ietekmē arī iedzīvotāju labklājība. To raksturo gan iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju pašvaldību budžetā, gan teritorijas attīstības līmeņa indekss, kas parāda teritorijas attīstības līmeni attiecīgajā gadā, bezdarba rādītāji u.c. faktori. Mārupes novadam visās nosauktajās kategorijās ir vieni no visaugstākajiem rādītājiem Latvijas novadu grupā. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju 2014.gadā Mārupes pašvaldībai tika plānoti kā otri augstākie ieņēmumi (EUR 890) aiz

³⁸⁷ Valsts kanceleja. Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte. Gala ziņojums. Rīga: SIA Projektu un kvalitātes vadība, 2013.gada novembrī. [Skatīts 19.08.2014.].

³⁸⁸ LR CSP. *Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2012. gadā. Informatīvais apskats.* [Skatīts 16.08.2014.].

Garkalnes (EUR 907),³⁸⁹ un tai ir augstākais teritorijas attīstības līmeņa indekss gan 2012., gan 2013.gadā.

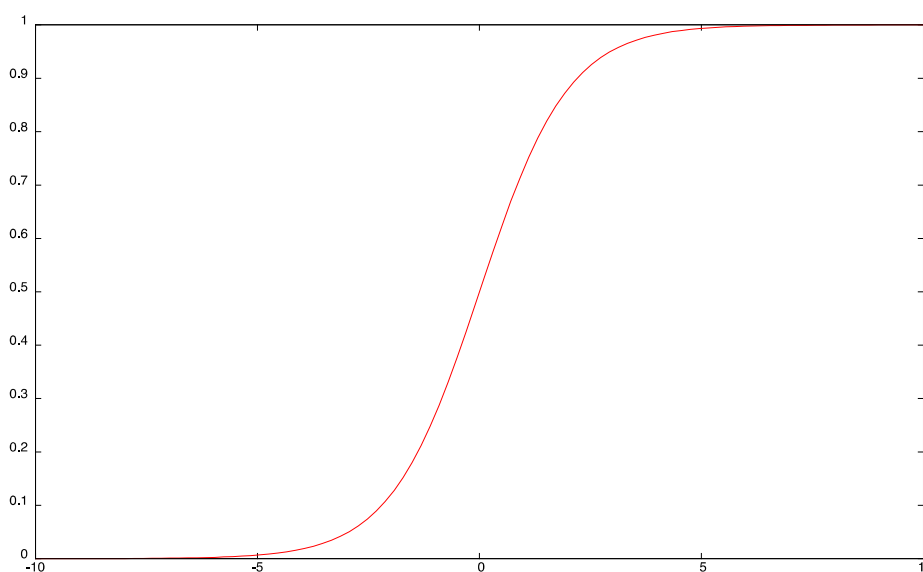
Teorētiskā modeļa apraksts

I Abi modeļi satur vienus un tos pašus izskaidrojošos mainīgos, atšķiras rezultatīvais mainīgais – vēlēšanas 2013. vai 2014.gadā.

II Rezultatīvajam mainīgajam – vēlētāju līdzdalība – tiek piekārtotas vērtības robežās starp 0 un 1. Tas ir iemesls, kāpēc novērtēšanai tiek izvēlēta funkcionālā forma, kas atbilst loģistiskam modelim. Vispārējā veidā loģistiskā modeļa vienādojums ir šāds:

$$Y = \frac{1}{1 + e^{-\beta_0 - X\beta}} \quad (1)$$

Šīs funkcijas argumenti, X, var būt jebkurš reāls skaitlis, tātad arī kārtas mainīgie (angļu val. - *ordinal variables*), savukārt atkarīgais mainīgais, Y, var būt tikai robežās starp 0 un 1 (*skat.4.20.att.*). Ja X vērtības salīdzinoši ir lielas, tad Y tiecas uz 1, savukārt X vērtībām aizvien samazinoties, Y vērtība tiecas uz 0.

4.20.attēls. Loģistiskās funkcijas grafika piemērs ($\beta_0=0$, $\beta_1=1$)

*Avots: Gujarati, 2004*³⁹⁰

Loģistiskā modeļa novērtējamie parametri, β , nav interpretējami par mainīgā robežefektiem, kā to dara lineāra modeļa gadījumā, bet tieši tāpat parametra zīme raksturo

³⁸⁹ LR MK. Noteikumi par pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda ieņēmumiem un to sadales kārtību 2014. gadā. Ministru kabineta noteikumi Nr.1433. Pieņemti 2013.gada 10.decembrī.

³⁹⁰ Gujarati, D.N. *Basic Econometrics*, 4th ed. The MC Graw-Hill, 2004, pp.594. ISBN-10: 0070597936

ietekmes virzienu. Modelī izmantoto izskaidrojošo mainīgo parametriem tiek sagaidītas šādas teorētiskās zīmes.

Autore izdara pieņēmumu, ka sagaidāms vēlētāju līdzdalības pieaugums sagaidāms, ja:

- iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju pieaugs – sagaidāma “+” zīme;
- iedzīvotāju skaits samazināsies – sagaidāma “-” zīme.
- iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugs – sagaidāma “+” zīme;
- vecuma pensiju saņēmēju skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugs, t.i., koeficientam pie mainīgā sagaidāma “+” zīme;
- dzīvi dzimušo skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugs – sagaidāma “+” zīme;

Pašvaldībās ar lielāku latviešu īpatsvaru vēlētājs ir sasniedzamāks. Šādu pieņēmumu autore izdara, pamatojoties uz veiktās Latvijas iedzīvotāju 2012.gada aptaujas rezultātiem, kurā vairākos ar līdzdalību saistītos aspektos (uzticēšanās publiskās varas institūcijām, aktivitāte iesaistīties savu interešu aizstāvībā pašvaldībā u.c.) latvieši sniedza augstāku vērtējumu nekā cittautieši.³⁹¹ Izvērstāk šis jautājums iztirzāts publikācijās *Relations between citizens' trust and participation in local governments in Latvia*³⁹² un *Public trust and participation depending on ethnicity in Latvia*.³⁹³ Tas pamato autores pieņēmumu, ka, palielinoties latviešu īpatsvaram, varētu palielināties vēlētāju līdzdalība, t.i., beta koeficientam sagaidāma “+” zīme.

Analizējot līdzdalības institucionālās un neinstitucionālās formas, virknē starptautisku pētījumu ir secināts, ka gados jauni cilvēki priekšroku dod neinstitucionālajām līdzdalības formām, gados vecāki – institucionālajām.³⁹⁴ Promocijas darbā autore pēta, vai šāda sakarība pastāv arī Latvijā (sk. 4.2.sadaļu, 118.lpp.). Lai arī pētījuma rezultāti neapstiprināja izteiktu institucionālo vai neinstitucionālo formu izmantošanas dominanti, tomēr vēlēšanām kā

³⁹¹ Šādus pašus rādītājus uzrāda arī autores un SKDS 2013. un 2014.gada LV iedzīvotāju aptauju rezultāti, taču šajās aptaujās autore pētīja tikai atsevišķus ar līdzdalību saistītus aspektus.

³⁹² Seimuskane, L., Vilka, I. Relations between citizen's and participation in local governments in Latvia. **No:** 21.NISPAcee gadskārtējās konferences *Regionalization and Inter-regional Cooperation* rakstu CD versija. NISPAcee Press, 2013. ISBN 978-80-89013-68-5

³⁹³ Seimuskane, L., Voroslava, M., Pukis, M. Public trust and participation depending on ethnicity in Latvia. *European Integration Studies*, 2014, Nr. 8, pp. 39-47. ISSN 1822-8402

³⁹⁴ Šādi secinājumi izdarīti zinātnieka Roberta Patnema darbā (sk. Putnam, R., D. *Bowling Alone: the collapse and revival of American democracy*, 2000), pētnieka Zukina un līdzautoru darbā (sk. Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K., Carpini, M., X. *A new Engagement? Political participation, civic life, and changing Americas citizen*, 2006), zinātnieka Henna un līdzautoru darbā (sk. Henn, M., Weinstein, M., Wring, D. *A generation apart? Youth and political participation in Britain*. *British Journal of Politics and International Relations*, 2002, Vol. 4 (2), pp.167-192.)

institucionālajai līdzdalības formai lielāku nozīmi Latvijā piešķir gados vecāki cilvēki ($r_s=0.085$). Tas pamato pieņēmumu, ka, pieaugot vecuma pensiju saņēmēju skaitam, varētu palielināties arī vēlētāju līdzdalība. Ja attiecībā uz virkni sociāli ekonomiskā statusa faktoru ietekmi uz līdzdalību iegūti dažādi pētījuma rezultāti, tad izglītības līmenis gandrīz bez izņēmumiem ir līdzdalību visietekmējošākais faktors.³⁹⁵ Virkne vadošo pētnieku apstiprina arī ienākumu līmeņa ietekmi uz iedzīvotāju līdzdalības aktivitāti.³⁹⁶ Beļģu pētniece Mariena (*Sofie Marien et al.*) secina, ka viena no jaunākajām mūsdienu līdzdalības formām – politiskais patērnieciskums, piemēram, vistiešākajā veidā ir atkarīga no finanšu resursu pieejamības, kas piešķir indivīdam brīvību izvēlēties precī neatkarīgi no cenas. Arī Verbas un līdzautoru pētījumi³⁹⁷ plaši analizē ģimenes ienākumu ietekmi uz politisko līdzdalību. Jo lielāki ienākumi, jo vairāk līdzdalības aktivitāšu, kurās cilvēki iesaistās. Lielāki ienākumi ir nodrošinājuši cilvēka dzīves pamatvajadzības, tādējādi dodot iespēju pievērsties arī pašizpaušmei. Ar ienākumu un dzīves līmeni cieši saistīts arī dzimstības rādītājs. Arī statistikas dati Latvijā apstiprina saistību starp iedzīvotāju labklājības līmeni un dzimstības rādītājiem. Augstāki dzimstības rādītāji ir pašvaldībās, kurās iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju ir augstāki (*skat. 4.3.sadaļas 132.–134.lpp.*).

Jautājums par pašvaldības lieluma un vēlētāju līdzdalības līmeņa savstarpējo saistību regulāri parādās dažādu starptautisko pētījumu epicentrā. Viennozīmīgas atbildes nav. Pētniece Kerola Ebdona (*Carol Ebdon*) secina, ka lielākas pilsētas, salīdzinot ar mazākām, vairāk nodrošina formālas iespējas iedzīvotāju līdzdalībai.³⁹⁸ Savukārt mazākās pilsētās iedzīvotāju līdzdalībai ir vairāk neformāls kontakts, ko nodrošina lielāka cilvēku savstarpējā pazīšanās un amatpersonu pieejamība. To autorei intervijā apstiprināja arī Jaunpils novada domes priekšsēdētāja, ka *nelielā novadā ir vieglāk personiski komunicēt*.³⁹⁹

³⁹⁵ Izglītības līmeņa izteikta dominante tiek pierādīta vairākos Eiropas valstu līdzdalības pētījumos dažādos periodos. Tā dominē gan Eiropas Sociālā pētījuma rezultātu analizē 2002.gadā, ko savās monogrāfijās analizē Gerijs Stokers (sk. Stoker, G. *Why politics matters making democracy work*, 2006), gan jaunākajā-2006./2007.gada Eiropas Sociālā pētījuma analizē, ko izvērsti apraksta vairāki vadoši Eiropas pētnieki izdevumā *Society and Democracy in Europe*, ed. by Silke I.Keil and Oscar W.Gabriel, 2013

³⁹⁶ Marien, S., Hooghe, M., Quintelier, E. Inequalities in non-institutionalised forms of political participation: a multi-level analysis of 25 countries. *Political Studies*, 2010, Vol. 58 (1), pp.187-213. Available from: Doi: 10.1111/j. 1467-9248.2009.00801.x.

³⁹⁷ Verba, S., Schlozman K., L., Brady H., E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995. pp.640. ISBN 0-674-94293-0.

³⁹⁸ Ebdon, C. The relationship between citizen involvement in the budget process and city structure and culture. *Public Productivity and Management Review*, 2000, Vol, 23, (3), pp.383-393. Available from: DOI: 10.2307/3380726

³⁹⁹ Autores intervija ar Jaunpils novada domes priekšsēdētāju Ligitu Ginteri 2014.gada 20.jūnijā, Rīgā

Pētījumā, ko veikuši zinātnieki Mouritzens (*Poul Erik Mouritzen*), Rose (*Lawrence E. Rose*) un Denters (*Bas Denter*) četru valstu – Norvēģijas, Dānijas, Nīderlandes un Šveices – pašvaldībās, konstatēts, ka pašvaldības lielumam trijās valstīs nav tiešas iedarbības uz vēlētāju aktivitāti, taču Norvēģijā šī iedarbība ir konstatēta.⁴⁰⁰ Cita lieta, ka mijiedarbību starp pašvaldības lielumu un vēlētāju aktivitāti grūti novērtēt izolēti, bez citu faktoru tiešas vai netiešas ietekmes.

Lai iegūtos parametru novērtējumus varētu interpretēt kā neatkarīgo mainīgo izmaiņu ietekmes lielumu uz atkarīgo mainīgo, jāveic papildu aprēķini. Pirmkārt, sareizinot pašreizējo vēlētāju līdzdalības un nelīdzdalības attiecību ar novērtētā parametra beta eksponenti un ar neatkarīgā mainīgā izmaiņām, tiek iegūta vēlētāju līdzdalības un nelīdzdalības attiecība pēc izmaiņām. Otrkārt, lai izteiktu jauno vēlētāju līdzdalības līmeni, tiek aprēķināta attiecība: vēlētāju līdzdalības un nelīdzdalības attiecības dalījums ar viens mīnus vēlētāju līdzdalības un nelīdzdalības attiecība.

Modeļa novērtējums

Novērtētā loģistiskā modeļa parametri un to raksturojošā statistika attēlota 4.8. tabulā. Kopumā modeļi vērtējami kā statistiski nozīmīgi, jo abos gadījumos aprēķinātās F vērtības ir pietiekami lielas, lai pie standarta ticamības līmeņiem 1%, 5% un 10%, varētu noraidīt hipotēzi, ka visi koeficienti vienlaikus būtiski neatšķiras no nulles.

Novērtēto parametru zīmes statistiski nozīmīgiem koeficientiem, atbilst teorētiski sagaidāmām. Modelī par vēlēšanām 2014.gadā visi koeficienti ir statistiski nozīmīgi un ar sagaidāmām teorētiskām zīmēm, bet modelī par vēlēšanām 2013.gadā statistiski nozīmīgi un ar pareizām teorētiskām zīmēm ir koeficienti pie mainīgajiem – *iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedzīvotājiem, vecuma pensiju saņēmēju skaits uz 1000 iedzīvotājiem un iedzīvotāju skaits*.

Abu modeļu hī kvadrāta vērtības ir pietiekami zemas, lai nevarētu noraidīt hipotēzi par kļūdu atbilstību normālam sadalījumam pie visiem standarta ticamības līmeņiem. Tas nozīmē, ka iegūtās parametru statistikas ir nenobīdītas un pie izraudzītā ticamības līmeņa iegūtie secinājumi ir interpretējami.

⁴⁰⁰ Mouritzen, P., E., Rose, L., E., Denters, B. Municipal size and local electoral participation. Paper prepared for presentation at Section 23, Turnout and Political Participation MPSA Annual Conference, Chicago, IL, April 3-6, 2014

Lai interpretētu iegūtos parametru novērtējumus, tika veikti aprēķini – par cik vienībām ir jāizmainās atkarīgiem mainīgajiem, lai vēlētajū vidējais līdzdalības līmenis izmainītos par vienu procenta punktu.

4.8.tabula

Vēletāju līdzdalības 2013.gada pašvaldību un 2014.gada Eiropas Parlamenta vēlēšanu loģistisko regresijas vienādojumu novērtējumu kopsavilkums

Atkarīgais mainīgais	Vēletāju līdzdalība 2013.gada vēlēšanās	Vēletāju līdzdalība 2014.gada vēlēšanās
	β_i (p – vērtība)	
Konstante (β_0)	-0.2126 (0.5831)	-2.4716** (0.0000)
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis uz vienu iedzīvotāju, x_1	-0.0002 (0.6217)	0.0007** (0.0003)
Iedzīvotāju skaits (logaritmēts), x_2	-0.1487** (0.0000)	-0.0347** (0.0055)
Iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedz., x_3	0.0033** (0.0012)	0.0019** (0.0005)
Vecuma pensiju saņēmēju skaits uz 1000 iedz., x_4	0.0046** (0.0001)	0.0039** (0.0000)
Latviešu īpatsvars (% no visiem iedzīvotājiem), x_5	-0.0701 (0.6559)	0.4737** (0.0000)
Dzīvi dzimušo skaits uz 1000 iedz., x_6	0.0070 (0.6003)	0.0172* (0.0161)
R^2	0.3838	0.7543
$F(6, 112)$ (p – vērtība)	11.6246 (0.0000)	57.3129 (0.0000)
Kļūdu atbilstība normālam sadalījumam $\chi^2(2)$ (p – vērtība)	3.0150 (0.2215)	2.8598 (0.2393)

(*) koeficients statistiski nozīmīgs pie 5% ticamības līmeņa

(**) koeficients statistiski nozīmīgs pie 1% ticamības līmeņa

Avots: Autores izstrādāts

Lai interpretētu iegūtos parametru novērtējumus, ņemot vērā, ka loģistiskajā modelī robežefekti nav konstanti:

1) neatkarīgos mainīgos novērtētajos regresijas vienādojumos aizstāj ar to vidējām vērtībām un aprēķina “vidējo” Y:

$$\hat{Y}_{2013} = \frac{1}{1 + e^{-(-0.2126 - 0.0002x_1 - 0.1487x_2 + 0.0033x_3 + 0.0046x_4 - 0.0701x_5 + 0.0070x_6)}} \quad \text{un} \quad (2)$$

$$\hat{Y}_{2014} = \frac{1}{1 + e^{-(-2.4716 + 0.0007x_1 - 0.0347x_2 + 0.0019x_3 + 0.0039x_4 + 0.4737x_5 + 0.0172x_6)}} \quad (3)$$

kur neatkarīgo mainīgo x_i ($i = \overline{1; 6}$) apzīmējumus (skat. 4.8.tab.);

2) interesējošo neatkarīgo mainīgo palielina vai samazina par tādu lielumu, lai atkarīgais mainīgais izmainītos par vienu procentpunktu.

Kā neatkarīgo mainīgo vērtības aprēķinos izmantotas to vidējās vērtības, kuras atspoguļotas *4.3.apakšnodaļā* veiktajā datu aprakstā. Veicot aprēķinus pēc iepriekšminētā algoritma, tika iegūti šādi rezultāti.

Pašvaldību vēlēšanās 2013.gadā iedzīvotāju līdzdalības vidējais līmenis bija 46%. Tas varētu palielināties par vienu procentpunktu (līdz 47%), ja pašvaldībā:

- iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugtu par 12;
- vecuma pensiju saņēmēju skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugtu par deviņiem.

Palielinoties iedzīvotāju skaitam par 27%, pašvaldību vēlēšanās 2013.gadā vidējais līdzdalības līmenis samazinātos par vienu procentpunktu no 46 uz 45%. Piemēram, ja pašvaldībā ir 18 tūkstoši iedzīvotāju, tad, to skaitam pieaugot līdz 23 tūkstošiem iedzīvotāju (palielinoties par aptuveni 5000), vēlētajū līdzdalības līmenis samazinātos par vienu procentpunktu.

Eiropas Parlamenta vēlēšanās 2014.gadā iedzīvotāju līdzdalības vidējais līdzdalības līmenis bija 30%. Tas varētu palielināties par vienu procentpunktu (līdz 31%), ja pašvaldībā:

- IIN ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju palielinātos par 63 EUR;
- iedzīvotāju ar augstāko izglītību skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugtu par 25;
- vecuma pensiju saņēmēju skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugtu par 12;
- latviešu īpatsvars palielinātos par 10 procentpunktiem;
- dzīvi dzimušo skaits uz 1000 iedzīvotājiem pieaugtu par 2.7.

Palielinoties iedzīvotāju skaitam 2.4 reizes (par 140%), EP vēlēšanās 2014.gadā vidējais līdzdalības līmenis samazinātos par vienu procentpunktu, no 30 uz 29%. Piemēram, ja pašvaldībā ir 18 tūkstoši iedzīvotāju, tad, to skaitam pieaugot līdz 43 tūkstošiem iedzīvotāju (palielinoties par aptuveni 25000), vēlētajū līdzdalības līmenis samazinātos par vienu procentpunktu.

Kopsavilkums

- Iedzīvotāju skaita lielumam pašvaldībās lielāka nozīme ir pašvaldību vēlēšanās nekā EP vēlēšanās. Līdz ar to iedzīvotāju skaita izmaiņas pašvaldībās var ietekmēt vēlētajū aktivitāti pašvaldību vēlēšanās, mazāk – EP vēlēšanās. Tas nozīmē, ka pilsoņa

piederība konkrētai administratīvai teritorijai spēlē lomu pašvaldību vēlēšanās, bet ne EP vēlēšanās.

- Cilvēku skaits ar augstāko izglītību ir nozīmīgs faktors gan pašvaldību, gan EP vēlēšanās. Tas nozīmē, ka indivīda līdzdalības motivācijā lielāka nozīme ir viņa statusa un uzvedības individuālajiem faktoriem, ko nosaka zināšanas, prasmes pilsoniskā apziņā.
- Līdzdalības līmeni EP vēlēšanās ietekmē dzīvi dzimušo relatīvais skaits, kas norāda, ka pašvaldībās, kurās ir labvēlīgāki priekšnosacījumi bērna attīstībai, arī līdzdalība ir augstāka.
- Dzimušo skaits cieši korelē ar iedzīvotāju ienākumiem un augstāko izglītību. Nodrošināts labklājības un izglītības līmenis dod iespēju novērtēt EP vēlēšanu nozīmi.
- Gados vecāki cilvēki – vecuma pensiju saņēmēji – ir aktīvāki institucionālo līdzdalības formu izmantotāji. Uzkrātā dzīves pieredze, pilsoniskā disciplinētība un aktīva dzīves pozīcija motivē līdzdalībai pašvaldību un EP vēlēšanās.

SECINĀJUMI

Pamatojoties uz darbā veikto izpēti, autore nonāca pie šādiem secinājumiem:

1. Pašvaldību reformas kopš Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas ir orientētas uz administratīvajām reformām. Pašvaldību politiskajām reformām, kas ietver iedzīvotāju līdzdalības, sadarbības prakses attīstību, pievērsta salīdzinoši maza uzmanība.
2. Salīdzinājumā ar ārvalstu līdzdalības teorētiku atziņām iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā tiek uzlūkota sašaurināta satura izpratnē – kā institucionāla līdzdalības forma (*balsstiesīgo aktivitāte vēlēšanās, referendumos, līdzdalība komisiju darbā* u.c.). Neinstitucionālas līdzdalības formas (*demonstrācijas, peticiju rakstīšana, boikotēšana, parakstu vākšana* u.c.) netiek vērtētas kā iedzīvotāju līdzdalību raksturojošas izpausmes, līdz ar to arī netiek analizētas, pētītas.

Tiesiskā un institucionālā vide

3. Iedzīvotāju līdzdalības procesu dažādos aspektos paredz starptautiskie tiesību akti, LR Satversme, likumi un Ministru kabineta noteikumi, nosakot tiesību apjomu, kuru vietējā pašvaldība nevar samazināt. Pozitīvi vērtējams, ka LR likumdošana pašvaldībām atstājusi lielu rīcības brīvību līdzdalības procesa īstenošanai – kā politikās izvēles un kultūras jautājumu.
4. Piemērojot tiesiskā regulējuma analīzē līdzdalības līmeņu dalījumu (*informēšana, informācijas nodrošināšana* (1); *konsultēšanās* (2), *līdzdalība lēmumu pieņemšanā* (3)) līdzdalība LR tiesību aktos salīdzinoši detalizēti reglamentēta līdzdalības zemākajā līmenī, nodrošinot iedzīvotājiem lielāku atklātību un tiesības saņemt, piekļūt pašvaldības informācijai. Konsultēšanās mehānismi nostiprināti publiskajās un sabiedriskajās apspriešanās par teritorijas attīstības un būvniecības jautājumiem. Iedzīvotāju tieša līdzdalība lēmumu pieņemšanā, kas izpaužas kā balsojums, paredzēta tikai pašvaldību vēlēšanās. Iedzīvotāju tiesās līdzdalības iespējas pašvaldību demokrātijas sistēmā Latvijā vērtējamas kā nepietiekamas.

Konkrētie secinājumi pamato tēzi, ka iedzīvotāju līdzdalībai lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā ir radīti priekšnoteikumi. Lielākas iedzīvotāju līdzdalības iespējas ir nostiprinātas līdzdalības zemākajā – informācijas pieejamības/informēšanas līmenī.

5. Likumā *Par pašvaldībām* likumdevējs nav iekļāvis imperatīvas normas, kas noteiktu pašvaldības domes komisiju, padomju skaitu un personālsastāvu, šo jautājumu regulācija atstāta pašvaldību ekskluzīvā kompetencē. Pašvaldību komisiju un padomju izveidošana, kā arī pārstāvju izvēles principi ir katras pašvaldības domes deputātu politiskās kultūras jautājums.
6. No publiski pieejamās informācijas nav iespējas pārlicināties, cik daudz Latvijas iedzīvotāju ir iesaistīti pašvaldību komisiju darbā un pēc kādiem kritērijiem izraudzīti. Komisiju personālsastāvos, kas ir publicēti pašvaldību interneta vietnēs, portālos, norādītās komisijas locekļu darba vietas un ieņemamie amati vairākumā gadījumu ir pašvaldību iestādes un kapitālsabiedrības.

No autores pētījumu rezultātā izdarītajiem secinājumiem izriet, ka sabiedrības pārstāvji administratīvo aktu izdošanā līdzdarbojas tikai atsevišķos gadījumos, pārstāvju izvēles kritēriji neskaidri.

7. Iedzīvotāju līdzdalība pašvaldību institucionālajā sistēmā Latvijā tiesiski nostiprināta pašvaldību administratīvajā līmenī. Iedzīvotāju iesaistīšana lēmumu pieņemšanas procesā domes politiskajā līmenī pamatā balstās uz katras pašvaldības politisko kultūru un sadarbības tradīcijām. Atzinīgi vērtējama Latvijas pašvaldībās īstenotā prakse, kas paredz iedzīvotāju līdzdalības iespēju paplašināšanu arī pašvaldību politiskajā līmenī ārpus oficiāli reglamentētā līdzdalības ietvara.
8. Ilgstoši politiskās diskusijas līmenī Latvijā ir jautājums par pašvaldību referendumiem. Lai arī diskusijā iesaistītās amatpersonas un dažādu interešu pārstāvji jautājuma nevirzīšanu pamato ar vāji izstrādātu likumprojektu, diskutablām regulējuma sfērām, citām alternatīvām līdzdalības formām, tomēr kontekstā ar citām likumdevēja politiskajām aktivitātēm, kas padara sarežģītāku nacionālo referendumu rosināšanas kārtību iedzīvotājiem, tas skaidrojams ar politisko amatpersonu nevēlēšanos paplašināt iedzīvotāju tiešās līdzdalības iespējas Latvijas demokrātiskajā sistēmā.

Konkrētie secinājumi pamato tēzi, ka līdzdalība lēmumu pieņemšanā pašvaldību politiskajā līmenī pamatā balstās uz pašvaldības politisko kultūru un sadarbības tradīcijām. Pašvaldības referendumu ieviešanai nav politiskās gribas nedz nacionālā līmeņa, nedz pašvaldību amatpersonu vidū.

9. Pašvaldības nolikums – ārējais administratīvais akts, kas ir saistošs visām fiziskām un juridiskām personām konkrētā administratīvajā teritorijā un reglamentē lēmumu

pieņemšanas kārtību pašvaldībā, kā arī iedzīvotāju tiesības un pienākumus vietējā pārvaldē, nav plaši orientēts uz iedzīvotāju iesaisti lēmumu pieņemšanas procesā. Pašvaldību nolikuma saturs ir adresēts pašvaldību darbiniekiem, mazāk iedzīvotājiem.

10. Izvēles brīvība, ko likumdevējs atstājis novadu pašvaldību kompetencē jautājumā par pašvaldības nolikuma konsolidētās versijas publicēšanu, uzskatāmi parāda, cik lielā mērā pašvaldības ir klientorientētas savā darbībā. Turpat 1/3 no visām pašvaldībām izvēlējušās brīvību npublicēt pašvaldības nolikuma konsolidēto versiju. Tas iedzīvotājiem apgrūtina iespēju gūt pārlicību par spēkā esošo redakciju.
11. Lai arī pašvaldībām Latvijā attiecībā uz pašvaldību nolikuma satura izstrādi ir piešķirta liela rīcības brīvība, tomēr samērā maz (4%) pašvaldību savu nolikumu saturā ir izvēlējušās atšķirīgu iedzīvotāju līdzdalības regulāciju nekā atbildīgās ministrijas par pašvaldību darbu izstrādātajā paraugnolikumā. Tas liecina vai nu par ambīciju trūkumu izmantot pašvaldībām piešķirto rīcības brīvību, vai par bažām atkāpties no augstāk stāvošas institūcijas rekomendācijām, vai arī par dokumenta zemu formālo vērtējumu.
12. Pašvaldības iedzīvotājam piedāvātās līdzdalības iespējas pašvaldību nolikumos ir visai ierobežotas – līdzdalība tiek traktēta ļoti šauri – kā tiesības apmeklēt pašvaldību domes sēdes un tās klausīties.

Līdzdalības izvērtējums

13. Iedzīvotāju uzticēšanās vietējām pašvaldībām Latvijā ir augstāka nekā nacionālajam parlamentam un valdībai, tostarp augstāka nekā uzticēšanās pašvaldībām vidēji ES valstīs, tomēr balsstiesīgo aktivitāte pašvaldību vēlēšanās ir zemāka nekā parlamenta vēlēšanās.
14. Autores un SKDS 2012., 2013. un 2014.gadā veikto LR iedzīvotāju aptauju rezultāti parāda iedzīvotāju aktivitātes svārstīgo dabu. 2013.gadā iedzīvotāju apņēmība iesaistīties aktivitātēs, aizstāvēt savas intereses pašvaldībās, pieauga, turpretim 2014.gadā samazinājās līdz 2012.gada aptaujas rādītāju līmenim. Tas norāda, ka iedzīvotāju līdzdalības vērtējumā svarīga ir kontekstuālo faktoru analīze.
15. 2012., 2013., 2014.gada aptauju rezultāti norāda, ka savu interešu aizstāvībā aktīvākie iedzīvotāji dzīvo Vidzemē, Zemgalē un Rīgā, kūrākie – Kurzemē un Pierīgā. Savukārt apņēmīgākie iedzīvotāji līdzdalībā ir sievietes; respondenti vecumā no 35 līdz 54 gadiem; LR pilsoņi, kuru sarunvaloda ģimenē ir latviešu; respondenti, kuriem ir

augstākā izglītība, ar vidēji augstiem un augstiem ienākumiem, kuri strādā publiskā sektora organizācijā.

16. Starp efektīvākajiem veidiem, kā ietekmēt lēmumu pieņemšanu pašvaldībās Latvijā, iedzīvotāji atzīst pašvaldību vēlēšanas, referendumus, plašsaziņas līdzekļu un sociālo tīklu ietekmes izmantošanu. Gan autores veiktā aptauja, gan arī pašvaldību vadītāju intervijās izteiktais vērtējums norāda, ka tiesiski nostiprinātās līdzdalības institucionālās formas iedzīvotāji Latvijā izmanto maz.
17. Nevalstisko organizāciju, arodbiedrību un politisko partiju ietekmes potenciālu lēmumu pieņemšanas procesā iedzīvotāji vērtē zemu.

Autores secinājumi apstiprina tēzi, ka iedzīvotāji Latvijā maz iesaistās institucionālajās līdzdalības formās lēmumu pieņemšanas procesā savā pašvaldībā.

18. Līdzdalības procesā Latvijas iedzīvotāji kopumā vienādu nozīmi piešķir gan institucionālo, gan neinstitucionālo līdzdalības formu izmantošanai. Pastāv atšķirības atsevišķās sociāldemogrāfiskās grupās – gados vecāki cilvēki priekšroku dod līdzdalības institucionālajām formām, gados jaunāki cilvēki – neinstitucionālajai līdzdalībai.

Konkrētais secinājums pamato tēzi, ka gados vecāki cilvēki izmanto līdzdalības institucionālās formas, jauni cilvēki – neinstitucionālās formas.

Motivācijas faktori

19. Autores un SKDS Latvijas iedzīvotāju 2012.gada aptaujas rezultāti parāda, ka starp faktoriem, kas motivē līdzdalībai, caurmērā biežāk esot gan pozitīvam, gan negatīvam vērtējumam, iedzīvotāji nosauc apmierinātību ar pašvaldības darbu un attieksmi pret iedzīvotāju pilsoniskajām aktivitātēm (pozitīvas/negatīvas izmaiņas pašvaldību darbībā, ne/ieklausīšanās iedzīvotāju viedoklī, līdzdalības ne/atbalstīšana u.c.). Tas nozīmē, ka iedzīvotāju līdzdalība varētu palielināties, ja iedzīvotāji jutīs, ka pašvaldība strādā labāk un viņu viedokļi tiek ņemti vērā.

Sociāli ekonomiskā statusa faktoru ietekme uz balsstiesīgo aktivitāti vēlēšanās

20. Regresiju analīzes rezultātā identificēti vēlētajū līdzdalības aktivitāti izskaidrojošie faktori, ko veido sociāli ekonomiskā statusa pazīmes:
 - 20.1. Iedzīvotāju skaitam pašvaldībās Latvijā lielāka nozīme ir pašvaldību vēlēšanās nekā Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Pieaugot iedzīvotāju skaitam pašvaldībās,

vēlētāju aktivitātei pašvaldību vēlēšanās būtu tendence samazināties, mazāk šī sakarība būtu izteikta attiecībā uz Eiropas Parlamenta vēlēšanām.

- 20.2. Augstākās izglītības esamība ir nozīmīgs faktors vēlētāja līdzdalības aktivitātes veicināšanā, turklāt būtiskāks pašvaldību vēlēšanu aktivitāti ietekmējošs faktors nekā Eiropas Parlamenta vēlēšanās. Tas nozīmē, ka indivīda līdzdalības motivācijā liela nozīme ir viņa statusa un uzvedības individuālajiem faktoriem, ko nosaka zināšanas, prasmes un pilsoniskās apziņas briedums.
 - 20.3. Līdzdalības līmeni Eiropas Parlamenta vēlēšanās ietekmē dzimušo relatīvais skaits, kas norāda, ka pašvaldībās, kurās ir labvēlīgāki priekšnosacījumi ģimenēm un bērnu attīstībai, arī līdzdalība ir augstāka.
 - 20.4. Dzimušo skaits cieši korelē ar iedzīvotāju ienākumu līmeni un augstāko izglītību. Nodrošināts labklājības un izglītības līmenis sniedz priekšrocību novērtēt Eiropas Parlamenta vēlēšanu nozīmi.
21. No autores promocijas darbā veiktā līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu salīdzinājuma, izmantojot statistiskās analīzes neparametriskās metodes, izriet, ka gados vecāki cilvēki – vecuma pensiju saņēmēji ir aktīvāki institucionālo formu izmantotāji. Uzkrātā dzīves pieredze, augsta atbildības izjūta un pilsoniska disciplinētība motivē līdzdalībai pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanās.

Promocijas darbā autore izvirzīja **trīs pētījuma hipotēzes:**

1. Iedzīvotāju līdzdalība pašvaldību lēmumu pieņemšanas procesā Latvijā ir attīstīta līdzdalības zemākajos līmeņos, kuros pašvaldības praktizē informēšanu un konsultācijas ar iedzīvotājiem.
2. Iedzīvotāju iesaistīšanās institucionālajās līdzdalības formās nav populāra. Iedzīvotāji priekšroku dod līdzdalības neinstitucionālajām formām.
3. Sociāli ekonomiskā statusa faktoriem ir svarīga loma iedzīvotāju līdzdalības motivācijā un formu izvēlē.

Autores veiktā iedzīvotāju līdzdalības tiesiskās un institucionālās vides analīze ļauj secināt, ka gan likumdevējs, gan pašvaldības kopumā ir nostiprinājušas iedzīvotāju tiesības un izstrādājušas procesuālos priekšnoteikumus līdzdalībai lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā. Līdzdalības tiesiskais regulējums un pašvaldību institucionālā sistēma nodrošina iedzīvotāju tiesības līdzdalības zemākajā līmenī – tiesības saņemt informāciju un

pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesa atklātumu. Konsultēšanās kā augstāks līdzdalības līmenis tiek praktizēts, iesaistot iedzīvotājus pašvaldību komisiju darbā un realizējot publiskās un sabiedriskās apspriešanas. Pozitīvi vērtējama pašvaldību prakse iedzīvotāju līdzdalības iespēju paplašināšanā, izejot ārpus oficiālā līdzdalības ietvara.

Tomēr līdzdalība kā tieša iedzīvotāju iesaistīšana lēmumu pieņemšanā, kur līdzdalība nozīmē būt *balsij pašai valdībā*, Latvijas pašvaldību demokrātijas sistēmā iespējama vien pašvaldību vēlēšanās. Ietilgusās politiskās diskusijas par pašvaldību referendumiem, kā arī likumdevēja politiskās aktivitātes, padarot sarežģītāku nacionālo referendumu rosināšanas kārtību, apstiprina, ka politiskās amatpersonas pašvaldību un parlamenta līmenī nevēlas paplašināt iedzīvotāju tiešās līdzdalības iespējas. Tādējādi autore **pirmo izvirzīto hipotēzi nevar noraidīt.**

Pētījuma **otrās hipotēzes pārbaudei** autore izmantoja statistikas analīzes neparametriskās metodes, lai konstatētu atšķirības starp divām neatkarīgām grupām – līdzdalības institucionālo un neinstitucionālo formu izmantošanas dominanti. Iegūtie rezultāti parādīja, ka institucionālo un neinstitucionālo formu izvēles biežumi ir līdzīgi gan pēc efektīvo, gan neefektīvo formu vērtējuma. Līdz ar to **tiek noraidīta autore otrā izvirzītā hipotēze** par institucionālo līdzdalības formu mazāku efektivitāti nekā neinstitucionālajām līdzdalības formām. Tātad iedzīvotāji nedod priekšroku kādai no līdzdalības formām atkarībā no dalījuma *institucionāla vai neinstitucionāla*.

Pētījuma **trešo hipotēzi** autore izteica par sociāli ekonomiskā statusa faktoru iespējamo saistību ar iedzīvotāju motivāciju piedalīties līdzdalības aktivitātēs. Autore pārbaudīja promocijas darbā identificēto izskaidrojošo sociāli ekonomisko faktoru ietekmi uz balsstiesīgo vēlētāju aktivitāti divās vēlēšanās – Eiropas Parlamenta vēlēšanās 2013.gadā un pašvaldību vēlēšanās 2014.gadā. Izmantojot regresiju analīzi, autore konstatēja atsevišķu sociāli ekonomiskā statusa faktoru korelāciju ar iedzīvotāju līdzdalību. Piemēram, augstākā izglītība ir nozīmīgs līdzdalības ietekmes faktors gan EP, gan pašvaldību vēlēšanās. Savukārt citi sociāli ekonomiskā statusa faktori izteiktāk korelē ar līdzdalību EP vēlēšanās. Tie ir iedzīvotāju ienākumi, kas ietekmē dzimstības pieaugumu, kas pamato vecāku dzīves vietas izvēli tajās pašvaldībās, kurās ir labvēlīgāki priekšnosacījumi ģimenēm un bērnu attīstībai. Līdzdalību pašvaldību vēlēšanās vairāk ietekmē kontekstuālie faktori, kas ir specifiski katrai konkrētajai pašvaldībai. Tādējādi autore **trešo izvirzīto hipotēzi nevar noraidīt.**

PRIEKŠLIKUMI

Pamatojoties uz promocijas darbā veikto iedzīvotāju līdzdalības procesa un to ietekmējošo faktoru analīzi, kā arī izdarītajiem secinājumiem, autore izvirza šādus priekšlikumus:

1. Attīstīt iedzīvotāju tiešās līdzdalības iespējas lēmumu pieņemšanas procesā pašvaldībās Latvijā:
 - 1.1. panākt politisku vienošanos starp nacionālā līmeņa politiķiem un pašvaldībām par pašvaldību referendumu ieviešanu. Likumprojektā iestrādāt tādas pašvaldības darbības aizsardzības mehānismus, kas noteiktā pārejas periodā (pieci gadi) nepieļautu referenduma līdzdalības formas izmantošanu politiskās izrēķināšanās vai destruktīvas opozīcijas nolūkiem. Likumprojektā nebūtu ieteicama pašvaldības domes atlaišana. Pašvaldības referenduma dalībnieku loks, izņemot politiskos jautājumus, būtu paplašināms, dodot iespēju tajā piedalīties visiem deklarētajiem Latvijas iedzīvotājiem, ne tikai pilsoņiem;
 - 1.2. ieteicama būtu arī citu iedzīvotāju tiešās līdzdalības formu ieviešana pašvaldībās, kur jautājuma vai lēmuma iniciēšanas tiesības piekristu iedzīvotājiem. Šādas metodes ir petīcijas tiesības un līdzdalība budžeta izstrādē (*Participatory Budgeting*). Šo metožu praktizēšana veicinātu līdzdalību uztvert ne tikai kā protesta, bet konstruktīvas iniciatīvas un sadarbības formu.
2. Aicināt Latvijas politiskās partijas apsvērt šādu politisko reformu ieviešanu:
 - 2.1. pagarināt pašvaldību darbības pilnvaru termiņu no četriem uz pieciem gadiem;
 - 2.2. vienlaikus rīkot pašvaldību un Eiropas Parlamenta vēlēšanas (paredzot pārejas periodu ar specifisku pilnvaru laiku);
 - 2.3. pašvaldību (un citās vēlēšanās) ieviest grozāmo sarakstu principu, kas dotu iespēju vēlētājam daudz lielākā mērā ietekmēt vēlēšanu politisko rezultātu;
 - 2.4. demokratizēt pašvaldības ievēlējamības atsevišķus aspektus, piešķirot tiesības un izvēles brīvību pašvaldības pilsoņiem vietējos referendumos izlemt jautājumu par tieši vēltu domes priekšsēdētāju un deputātu skaitu konkrētajā administratīvajā teritorijā.
3. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai skaidri pozicionēt savu nostāju jautājumā par pašvaldību nolikuma satura adresātu. Rekomendējama būtu atsevišķas sadaļas *Iedzīvotāju tiesības un līdzdalības iespējas vietējā pārvaldē* iekļaušana nolikumā.
4. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai nodrošināt pašvaldību nolikumu konsolidētās versijas obligātu publicēšanu arī novadu pašvaldībām.

5. Aicināt Latvijas Republikas Ministru kabinetu steidzami atrisināt jautājumu par viena statistikas datu avota izmantošanu ar valsts pārvaldi un pašvaldību darba organizāciju saistītajos tiesību aktos un politikas dokumentos gan jautājumā par iedzīvotāju skaitu Latvijā, gan arī citos gadījumos, lai novērstu atšķirības un neskaidrības to interpretācijās.
6. Latvijas pašvaldību domēm apsvērt iespēju papildināt domes sēžu kārtību ar neoficiālo daļu – *Iedzīvotāju jautājumi (Public Question Time)*, kurā pašvaldības iedzīvotājiem būtu noteikta regulāra iespēja uzdot jautājumus visiem pašvaldību deputātiem vai iniciēt kādu problēmjautājumu.
7. Latvijas Pašvaldību savienībai, Latvijas Lielo pilsētu asociācijai izveidot virtuālo platformu pašvaldību veiksmīgās pieredzes popularizēšanai iedzīvotāju līdzdalības jomā, paredzot iespējas arī pašvaldības darbinieku apmācībai un diskusijām.
8. Latvijas Pašvaldību savienībai sadarbībā ar Latvijas zinātniekiem, vadošajiem pētniekiem izstrādāt iedzīvotāju līdzdalības pašnovērtējuma metodiku Latvijas pašvaldībām, kas ļautu novērtēt iedzīvotāju līdzdalības līmeni un pilnveidot līdzdalības procesa vadīšanu.

Līdzdalība kā process ir divu pušu mijiedarbība, kurā nozīme ir ne tikai tiesiski un institucionāli nostiprinātai videi, bet arī līdzdalības praktizēšanai. Latvijas Republikas likumdevējs piešķīris Latvijas pašvaldībām lielu rīcības brīvību līdzdalības procesa vadīšanai. Tikai un vienīgi no katras konkrētās pašvaldības ieinteresētības ir atkarīgs, kā izveidosies sadarbība ar iedzīvotājiem.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS, NORMATĪVO DOKUMENTU UN CITU AVOTU SARAKSTS

1. Adler, R., P., Goggin J. What do we mean by „civic engagement”? *Journal of Transformative Education*, 2005, Vol.3, pp.236–253.
Available from: Doi:10.1177/1541344605276792.
2. Almond, G., A., Verba, S. *The Civic Culture: political attitudes and democracy in five nations*. London et al: Sage Publications, Inc.,1989. pp.392. ISBN 0–8039–3558–7.
3. Arnstein, R.,S. A Ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, Volume 35, Issue 4, pp.216–224.
Available from doi: 10.1080/01944366908977225.
4. Auders, M. *Sabiedrības iesaistīšana pašvaldības teritorijas plānošanas procesā*. Pieejams: interneta vietnē www.varam.gov.lv sadaļā *Metodiskie materiāli teritorijas attīstības plānošanas jomā*, 2008.
5. Brady, H., Political Participation. **In:** *Measures of Political Attitudes*. Robinson, J., P., Shaver, P., R., Wrightsman, L., S. (Eds). San Diego: Academic Press, 1999, pp.737–801. ISBN–13: 978–0125902458.
6. Buchi, R. Local popular votes in Finland – procedures and experiences. **In:** *Local direct democracy in Europe*. Schiller, T. (Eds.). Germany: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011, pp.202-225. ISBN 978–3–531–18250–6
7. Diena (*laikraksts*). *Pilsētu mēriem domas par pašvaldību atlaišanu referendumiem dalās*. 2011.gada 6.maijā.
8. Dišlers, K. *Ievads administratīvo tiesību zinātnē: administratīvo tiesību kursa vispārīgā daļa* (1938). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2002. 274 lpp.
ISBN–9984–671–31–3
9. Djačkova, S., Strautiņa, I., Indriksone, A. *Sabiedrības līdzdalība Rīgas pašvaldības lēmumu pieņemšanā*. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 2004. Pieejams tiešsaistē: <http://providus.lv/article/sabiedribas-lidzdaliba-rigas-pasvaldibas-lemumu-pienemsana-etniskie-aspekti>.
10. Ebdon, C. The relationship between citizen involvement in the budget process and city structure and culture. *Public Productivity and Management Review*, 2000, Vol.23, no 3, pp.383–393. Available from: DOI: 10.2307/3380726.
11. Ekman, J., Amna, E. Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human Affairs*, 2012, vol.22, no.3, pp.283–300. ISSN 1210–3055.
Available from: doi: 10.2478/s 13374–012–0024–1.

12. European Commission. *Flash Eurobarometer, 373. Europeans' Engagement in Participatory Democracy*. Pieejams tiešsaistē:
http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_373_en.pdf
13. European Commission. *Standart Eurobarometer, 78. Public Opinion in the European Union*. Autumn, 2012. Pieejams tiešsaistē:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_en.htm
14. European Commission. *Standart Eurobarometer, 80. Public Opinion in the European Union*. Autumn, 2013. Pieejams tiešsaistē:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_anx_en.pdf
15. European Commission. *Standart Eurobarometer, 82. Public Opinion in the European Union*. Autumn, 2014. Pieejams tiešsaistē:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_anx_en.pdf
16. European Institute for public participation. *Public Participation in Europe. An international perspective*, 2009. Pieejams tiešsaistē:
http://www.participationinstitute.org/wpcontent/uploads/2009/06/pp_in_e_report_03_06.pdf
17. Gentot, M. Openness in public administration. *International Review of Administrative Sciences*, 1995, Vol.61, pp.5–10.
18. Gould, C. *Rethinking democracy: Freedom and social cooperation in politics, economy and society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. pp.376.
ISBN 0–521–38629–2.
19. Gurajati, D.N. *Basic Econometrics*. 4th ed. The MC Graw-Hill, 2004. pp.1032.
ISBN–10: 0070597936
20. Ījabs, I. Pilsoniskā sabiedrība. Epizodes politiskās domas vēsturē. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 292 lpp. ISBN 978–9984–45–601–0.
21. Jansone, D., Vilka, I. Pārvaldes struktūru atsaucīgums. **No:** *Cik demokrātiska ir Latvija: Demokrātijas audits*. Rozenvalds, J. (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 165.–173.lpp. ISBN 9984–770–68–0.
22. Jarinovska, K. *Informācijas atklātības princips un tā galējā robeža: teorijas īstenošana praksē*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte]. 2009. 268 lpp.
23. Jarinovska, K. Publiskās informācijas pieejamības principi un prakse. *Likums un Tiesības*, 2007, 9.sējums, Nr.1 (89), 2.–7.lpp. ISSN 1407–4974
24. Jaunzeme, K. Lēmuma pieņemšana pašvaldības lēmēj institūcijā. *Jurista vārds*, 2006, 27(430), 9.–12.lpp. ISSN–1691–2462

25. Henn, M., Weinstein, M., Wring, D. A generation apart? Youth and political participation in Britain. *British Journal of Politics and International Relations*, 2002, Vol. 4 (2), pp.167–192. Available from: Doi: 10.1111/1467-856X.t01-1-00001.
26. Hooghe, M., Quintelier, E. Political participation in Europe. **In:** *Society and Democracy in Europe*. Ed. by Keil, I., S., Gabriel, O., W. London & New York: Routledge, 2013, pp.220–243. ISBN 978–0–415–52384–4.
27. Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis. *Apriņķu un pagastu pašvaldību vēlēšanas ir beigušās*. 02.02.1928, Nr.186.
28. Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis. *Kandidātu plūdi pašvaldību vēlēšanās*. 10.03.1931, Nr.470.
29. Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis. *Latvija 1918–1928. Atskats uz Latviju tautas pagātni un valsts pirmiem 10 gadiem*. 1928.
30. Kučs, A. Cilvēka pamattiesības. 100.pants. **No:** *Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 343.–373.lpp. ISBN 978–9984–840–19–2.
31. Krišjāne, Z., Bauls, A. Iedzīvotāju darba mobilitāte Rīgas aglomerācijā. Latvijas Universitātes 66.zinātniskā konference. **No:** *Ģeogrāfija, ģeoloģija, vides zinātne. Referātu tēzes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 86.–88.lpp. ISBN 978–9984–825–20–5.
32. Krišjāne, Z., Bauls, A. Iedzīvotāju darba mobilitāte Rīgas aglomerācijā. **No:** Latvijas Universitātes 67.konference. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2009, 75.–77.lpp. ISBN 978–9984–45–112–1.
33. Kusiņš, G. Cilvēka pamattiesības. 101.pants. **No:** *Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*, autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 376.–394.lpp. ISBN 978–9984–840–19–2.
34. Latviešu valodas vārdnīca. Dainuvīte Guļevska, Irēna Rozenštrauha, Dorisa Šnē u.c. Rīga: Avots, 2006, 1210 lpp. ISBN–9984–757–79–X
35. Levits, E. Pašvaldību likuma koncepcija. 2003. Pieejama tiešsaistē:
<http://www.public.law.lv/ptilevicpasvaldiba.html>.
36. LR Centrālā statistikas pārvalde. *Demogrāfiskās statistikas galvenie rādītāji 2012.gadā. Informatīvais apskats*. Pieejams tiešsaistē:
http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_11_demografiskas_statistikas_galvenie_raditaji_2012_13_00_lv.pdf
37. LR Centrālā statistikas pārvalde. *Latvijas statistikas gadagrāmata 2013*. Rīga, 2014. 535 lpp. ISBN 978–9984–06–439–0.

38. LR Centrālā statistikas pārvalde. *Latvijas vietējo pašvaldību pašvērtējumi 2013.gadā*. Rīga, 2013. 130 lpp. ISBN 978-9984-06-455-0.
39. LR Centrālā vēlēšanu komisija. *Eiropas Parlamenta vēlēšanas 2014*. Pieejams tiešsaistē: <http://ep2014.cvk.lv/>
40. LR Centrālā vēlēšanu komisija. *Pašvaldību vēlēšanas 2013*. Pieejams tiešsaistē: <http://cvk.lv/pub/public/30448.html>
41. Latvijas Pašvaldību savienība. Pašvaldības deputāta rokasgrāmata. LPS: Žurnāls *Logs*, 2013, Nr.7/8 (217/218), 144 lpp. ISSN 1407-3560.
42. LU Sociālo un Sociālo un politisko pētījumu institūts. *Cik demokrātiska ir Latvija? Demokrātijas audits 2005-2014*. Rozenvalds, J. (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014. 315 lpp. ISBN 978-9934-8487-0-4.
43. Martiniello, M. Political participation, mobilisation and representation of immigrants and their offspring in Europe. **In:** *Migration and citizenship legal status, rights and political participation*. Rainer Bauböck (ed.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006, pp.83-102. ISBN-13 9789053568880.
44. Marien, S., Hooghe, M., Quintelier, E. Inequalities in non-institutionalised forms of political participation: a multi-level analysis of 25 countries. *Political Studies*, 2010, Vol. 58 (1), pp.187-213. Available from: Doi: 10.1111/j. 1467-9248.2009.00801.x.
45. Mierina, I. *Political participation and development of political attitudes in post-communist countries*. PhD thesis, Rīga: [University of Latvia], 2011. 210 lpp.
46. Miller, A., H., Listhaug, O. Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States. *British Journal of Political Science*, 1990, Vol. 20, 3, pp.357-386.
47. Mouritzen, P., E., Rose, L., E., Denters, B. *Municipal size and local electoral participation*. Paper prepared for presentation at Section 23, Turnout and Political Participation MPSA Annual Conference, Chicago, IL, April 3-6, 2014.
48. Mucenieks, P. *Latvijas pašvaldību iekārta*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1938.
49. Nikuļceva, I. *Tautas nobalsošana un vēlētajū likumdošanas iniciatīva*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 257 lpp.
50. Norris, P. *Driving democracy: Do power-sharing institutions work?* New York, Cambridge: Cambridge University Press, 2002. pp.320. ISBN-10:0521875013.
51. Parry, G. Trust, distrust and consensus. *British Journal of Political science*, 1976, Vol.6, (2), pp.129-142. Available from: Doi: 10.1017/S0007/23400000594129-42.

52. Pateman, C. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1970. pp.119. ISBN 0521 078563.
53. *Pārskats par tautas attīstību 2000/2001: Sabiedriskās politikas process Latvijā*. Tisenkopfs T. (galv.red.). Rīga: UNDP, 2001. 51 lpp. ISBN 9984684075.
54. Pūķis, M., Jaunsleinis, A. *Vietējās pašvaldības darbības pamatprincipi*. Rīga: LPS, 2014.
55. Pūķis, M. *Pašu valdība*. Rīga: Latvijas Pašvaldību savienība, 2010, 512 lpp. ISBN 978-9984-39-863-1.
56. Putnam, R., D. with Leonardi, R., Nanett, R.Y. *Making democracy work: Civic traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. pp.280. ISBN 0-691-037388.
57. Putnam, R, D. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 1995, Vol, 6, No.1, pp.65-78. Pieejams: http://canonsociaalwerk.be/1995_Putnam/1995,%20Putnam,%20bowling%20alone.pdf
58. Putnam, R., D. *Bowling Alone: the collapse and revival of American democracy*. New York: Simon & Schuster, 2000. pp.541. ISBN 978-0-7432-0304-3.
59. Rags, Z. *Latvijas Republikas pašvaldību tiesības*. Rīga: Latvijas Policijas Akadēmija, 2002, 343.lpp. ISBN 9984-689-74-3
60. Rice, E., M. Public Administration in Post-Socialist Eastern Europe. *Public Administration Review*, 1992, vol.52, no.2, pp.116 -124. ISSN 0033-3352.
61. Rozenstone, S., J, Hansen, J., M. *Mobilization, participation and democracy in America*. New York: Longman, 2003. pp.368. ISBN-10:0321121864.
62. Rozenvalds, J. Demokrātija: problēmas un perspektīva. **No:** *Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas audits*. Rozenvalds J. (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 7.-19.lpp. ISBN 9984-770-68-0.
63. Ruscio, K., P. Trust and the Administrative State. *Public Administration Review*, 1997, Vol.57(5), pp.454-458. ISSN: 0033-3352.
64. Russ, J. Democratic participation at the local level in post – communist states: Estonia, Latvia, Lithuania. **In:** *Local direct democracy Europe*. Schiller, T. (Eds.), Germany:Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011, pp.268-289. ISBN 978-3-531-18250-6
65. Oliņa, D. Par likumiem – cilvēku valodā. Intervija ar Latvijas Pašvaldību savienības padomnieku Māri Pūķi. LPS: Žurnāls *Logs*, 2013, Nr.7/8 (217/218), 59.-70.lpp. ISSN 1407-3560.

66. Sartori, G. Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review*, Nr.64, 4, 1970, pp.1033–1053. Pieejams: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1958356?uid=3738496&uid=2&uid=4&sid=21104490216377>.
67. Schlozman, K., L. Citizen participation in America: What Do We Know? Why Do We Care? **In:** *Political Science: State of the Discipline*. Katznelson, I., Milner, H., V, ed. New York: W.W.Norton & Company, 2003, pp.433–461. ISBN – 10 0393978710.
68. Seimuškāne, L. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja *Iedzīvotāju līdzdalības un demokrātijas vērtējums Latvijas pašvaldībās*. 2012.gada 13.jūlijs – 24.jūlijs.
69. Seimuškāne, L. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2013.gada 15.novembris – 27.novembris.
70. Seimuškāne, L. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2014.gada 28.novembris – 12.decembris.
71. Seimuškāne, L. Pašvaldību referendumu ieviešanas problēmjautājumi Latvijā. **No:** XIV Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums, 2013, Biznesa augstskola *Turība*. ISSN 1691–6069.
72. Seimuskane, L. Self-assessment options for citizen participation in local governments. **In:** *New Challenges of Economic and Business Development – 2012: International Scientific Conference*, Latvia, Riga, May 10–12, 2012. Riga: University of Latvia, 2012, pp. 624–632. ISBN 978–9984–45–519–78.
73. Seimuskane, L. Participatory democracy in Latvia: Limitations of the statutes of local government. *Socialiniai Turimai / Social Research*. Siauliai University, 2014, Vol.1(34), pp.63–73. ISSN 1392–3110.
74. Seimuskane, L. The introduction of local referendums – Latvian population assessment. *Journal of Economics and Management Research*. Rīga: Latvijas Universitāte, Ekonomikas un vadības fakultāte, Nr.2, 2013, 95.–105.lpp. ISSN 2255–9000.
75. Seimuškane, L., Vilka I. Local referendums as a paradigm for transformation of citizens' participation in Latvia. *Socialiniai Tyrimai/ Social Research*. Siauliai University, 2012, Vol.3(28), pp.76–86. ISSN 1392–3110.
76. Seimuskane, L., Vilka I. Relations between citizens' trust and participation in local governments in Latvia. **In:** *The 21.st NISPAcee Annual Conference: Regionalization and*

- Inter-regional Cooperation*. Serbia, Belgrade, May 16–18, 2013. NISPAcee Press, 2013. ISBN 978–80–89013–68–5.
77. Seimuskane, L., Voroslava, M., Pukis, M. Public trust and participation depending on ethnicity in Latvia. *European Integration Studies*, 2014, Nr. 8, pp.39–47. ISSN 1822–8402.
78. Seimuskane, L., Voroslava, M. Citizens' trust in public authorities of Latvia and participation paradigm. *European Scientific Journal*, 2013, December, Vol.9, No.35, pp.44–58. ISSN 1857–7881.
79. Statkus, S. Tiesību avoti, kas regulē sabiedrības līdzdalību teritorijas plānošanas un būvniecības jomā. *Jurista vārds*, 2008, Nr.18 (523).
80. Stolle, D., Micheletti, M. What motivates Political Consumers? First draft for the Special Issue on The Underestimated Consumer-Power- Prospects for the New Consumer Movement in *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*, 2005, No.4.
81. Stoker, G. The Decline of Citizen Engagement? **In:** *Why politics matters making democracy work*. Palgrave Macmillan, 1996, pp.87–102. ISBN 1–4039–9740–3.
82. Stucka, A. *Administratīvās tiesības*. Rīga: Juridiskā koledža, 2009. 352 lpp. ISBN 978–9984–9913–5–1.
83. Stucka, A. *Latvijas pašvaldību sistēmas pilnveidošanas aktuālie valststiesību jautājumi*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2013. 233.lpp.
84. Škutāns, D. Nepareizas likumu iztulkošanas sekas Salaspils domē. *Likums un tiesības*, 2010, 2.sējums, Nr. 5(9), 153.–156.lpp.
85. Vanags, E., Seimuskane, L., Vilka, I. *The Development of Democracy and Local Governance in Latvia*. **In:** Szücs S., Strömberg L. (Eds.). *Local Elites, Political Capital and Democratic Development. Governing Leaders in Seven European Countries*. Urban and Regional Research International, Volume 9. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2006, pp.173–201. ISBN–10 3–531–15059–6.
86. Vanags, E., Vanags, I., Krastiņš, O. *Pašvaldību pirmais pašvērtējums*. Rīga: Latvijas Statistikas institūts, 2006. 140 lpp. ISBN 9984–9761–3–0.
87. Van Deth, J., W. Studying political participation: Towards a Theory of Everything? Introductory paper prepared for delivery at the Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research Workshops Electronic Democracy: *Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs*, 2001, pp.19.
88. Valtenbergs, V. *Interneta politiskās komunikācijas nozīme atklātības un elektroniskās demokrātijas attīstībā*. Promocijas darbs. Rīga: [Latvijas Universitāte], 2010. 278 lpp.

89. Valsts kanceleja. *Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte. Gala ziņojums*. Rīga: SIA Projektu un kvalitātes vadība, 2013.gada novembrī. Pieejams tiešsaistē: www.mk.gov.lv/file/files/ESfondi/.../mkvk2012_40esf_gala_zinojums.p..
90. Valsts reģionālās attīstības aģentūra. *Attīstības centru ietekmes areālu noteikšana un analīze. Plānošanas reģionu, republikas pilsētu un novadu attīstības raksturojums*. Rīga, 2013. Pieejams tiešsaistē: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_11_demografiskas_statistikas_galvenie_raditaji_2012_13_00_lv.pdf
91. Valsts Statistikas pārvalde. Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1928.gadā. Rīga, 1929. 44.lpp.
92. Veģe, I. *Topa augšgalā tiesībsargi un prezidenti*. Neatkarīgā Rīta Avīze, 20.–26. 2013.
93. Veģe, I. *Pētījums: uzticēšanās politikai aug, tiesām mazinās*. Pieejams: NRA.lv, 12.01.2015
94. Verba, S., Nie, N., Kim, J. *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. Chicago: Chicago University Press, 1978, pp.416. ISBN: 9780521297219
95. Verba, S., Nie, H., N. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Chicago: Chicago University Press, 1987. pp.452. ISBN 0–226–85296–2.
96. Verba, S., Schlozman K., L., Brady H., E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995. pp.15.–16. ISBN 0–674–94293–0.
97. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija. *Pašvaldības, iedzīvotāju un uzņēmēju interešu saskaņošana – sabiedriskā apspriešana kā instruments*. Metodiskais materiāls, Rīga, 2011.
98. Vrablikova, K. Contextual determinants of political participation in democratic countries. **In:** conference *Civic, Political and Cultural Engagement Among Migrants, Minorities and National Populations: Multidisciplinary Perspectives*. University of Surrey, Guildford, UK, 29.06.2010
99. Warren, M., E. *Democratic theory and trust*. **In:** Democracy and Trust (ed. Mark E. Warren). Cambridge: Cambridge University Press, 1999, pp.310–346. ISBN:0–521–64687–1.
100. Teorell, J. Political participation and three theories of democracy: A research inventory and agenda. *European Journal of Political Research*. 2006, Volume 45, Issue 5, pp.787–810. Available from: doi: 10.1111/j.1475-6765.2006.00636.x.

101. Teorell, J., Torcal, M., Montero J., R. Political Participation: Mapping the Terrain. **In:** *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*, eds. Jan W. Deth, Jose Ramon Montero, Anders Westholm. London and New York: Routledge, 2007, Vol. 17, pp.334–357. ISSN: 978–0–203–96575–7.
102. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja *Vēlētāju attieksmju pētījums 2014*. Centrālā vēlēšanu komisija, 2014.gada jūnijs. Pieejams tiešsaistē: http://cvk.lv/pub/upload_file/Petijumi/atskaite_CVK_062014.pdf
103. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Latvijas iedzīvotāju aptauja *Vēlētāju attieksmju pētījums 2013. Pēcvēlēšanu aptauja*. Centrālā vēlēšanu komisija, 2013.gada jūnijs. Pieejams tiešsaistē: http://cvk.lv/pub/upload_file/Petijumi/atskaite_CVK_062013.pdf
104. Ziņu aģentūra *Leta*. Pašvaldību komiteju sēdes būs atklātas. 07.01.2013. Pieejams: Interneta portāls TvNet.
105. Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K., Delli Carpini, M., X. *A new Engagement? Political participation, civic life, and changing Americas citizen*. New York: Oxford University Press, 2006. pp.272. ISBN–10: 0195183177.

Starptautiskie normatīvie dokumenti

106. ANO starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts 1966. gada 16.decembrī. Pieejams tiešsaistē: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/pptpakc.htm>
107. *Code of good practice for civil participation in the decision-making process*. Adopted by the Conference of INGOs of the Council of Europe. Pieņemts 2009.gada 1.oktobrī. Pieejams tiešsaistē: http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_English_final.pdf
108. Council of Europe. *Recommendation Rec (2009) 2 of the Committee of Ministers to member states on the evaluation, auditing and monitoring of participation policies at local and regional level*. Pieņemta 2009.gada 11.martā. Pieejama tiešsaistē: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1418893>
109. Council of Europe. Committee for local and regional democracy. Additional Protocol to the European Charter of local self-government on the right to participate in the affairs of a local authority. Pieņemta 2009.gada 16.novembrī. Pieejama tiešsaistē: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/207.htm>
110. Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. *Citizen participation at local and regional level in Europe*. Recommendation 307 (2011),

Strasbourg, October 18–20, 2011. Pieejama tiešsaistē:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1864713&Site=COE>

111. *Eiropas vietējo pašvaldību harta*. Pieņemta 1985.gada 15.oktobrī. Publicēta: Latvijas Vēstnesis, 1996.gada 28.februārī, 37(522).
112. *Konvencija par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un iespēju griezties tiesu iestādēs saistībā ar vides jautājumiem*. Pieņemta 1998.gada 25.jūnijā, Orhūsā, Dānijā. Ratificēta Latvijas parlamentā 2002.gada 18.aprīlī.
Pieejama tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=61586>

Likumi

113. *Administratīvā procesa likums*. Pieņemts 2001.gada 25.oktobrī. Pieejams tiešsaistē:
<http://likumi.lv/doc.php?id=55567>
114. *Administratīvi teritoriālās reformas likums*. Pieņemts 1998.gada 21.oktobrī. Zaudējis spēku 2008.gada 31.decembrī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=51528>
115. *Attīstības plānošanas sistēmas likums*. Pieņemts 2008.gada 8.maijā. Pieejams tiešsaistē:
<http://likumi.lv/doc.php?id=175748>
116. *Būvniecības likums*. Pieņemts 1995.gada 10.augustā. 12.pants. Zaudējis spēku 2014.gada 1.maijā. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=36531>
117. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). 23.pants. Pieņemti 2000.gada 21.decembrī.
Pieejams tiešsaistē: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=1196>
118. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pieņemti 2003.gada 5.jūnijā. Pieejami tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=76594>
119. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pieņemti 2005.gada 17.februārī. Publicēti: *Latvijas Vēstnesis*, 02.03.2005., 36 (3194)
120. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pieņemti 2008.gada 17.jūlijā. Pieejami tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=178992>
121. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pieņemti 2010.gada 17.jūnijā. Pieejami tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=212861>
122. Grozījums likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pieņemts 2011.gada 15.decembrī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=241742>
123. Grozījumi likumā *Par pašvaldībām* (1994). Pieņemti 2013.gada 31.janvārī. Pieejami tiešsaistē: <http://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=254898>
124. Grozījumi *Teritorijas attīstības plānošanas likumā* (2011). Pieņemti 2014.gada 26.februārī. Pieejami tiešsaistē: <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=264625>

125. *Latvijas Republikas Satversme*. Pieņemta 1922.gada 15.februārī un atjaunota 1992.gada 15.februārī. Pieejama tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>
126. Latvijas PSR likums *Par rajona pašvaldību*. Pieņemts 1990.gada 15.februārī. *LPSR Augstākās Padomes un valdības ziņotājs*. 1990.gada 9. marts, Nr.10
127. Latvijas PSR likums *Par pilsētu pašvaldību*. Pieņemts 1990.gada 15.februārī. *LPSR Augstākās Padomes un valdības ziņotājs*. 1990.gada 9.marts, Nr.10
128. Latvijas PSR likums *Par pagastu pašvaldību*. Pieņemts 1990.gada 15.februārī. *LPSR Augstākās Padomes un valdības ziņotājs*. 1990.gada 9.marts, Nr.10
129. Likums par apriņķu pašvaldību likvidēšanu. Pieņemts 1934.gada 17.jūlijā. Publicēts: *Valdības Vēstnesis*, 1934.gada 18.jūlijā
130. Likums *Par ietekmes uz vidi novērtējumu*. Pieņemts 1998.gada 10.oktobrī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=51522>
131. *Likums par pagastu pašvaldību*. Pieņemts 1922.gada 21.jūnijā. 1922.gada Likumu krājums Nr.119
132. *Likums par pagastu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā*. Pieņemts 1934.gada 17.jūlijā. Publicēts: 1934.gada Likumu krājums Nr.203
133. Likums *Par pašvaldībām*. Pieņemts 1994.gada 19.maijā. Pamata redakcija: 09.06.1994.–05.07.1995. Publicēts: *Latvijas Vēstnesis*, 24.05.1994., 61 (192)
134. Likums *Par pašvaldībām*. Pieņemts 1994.gada 19.maijā. Spēkā esošā redakcija. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=57255>
135. Likums *Pilsētu pašvaldību likums*. Pieņemts 1930.gada 14.novembrī. 1930.gada Likumu krājums Nr.183
136. Likums *Par Rīgas rajona Ķekavas pagasta padomes atlaišanu*. Pieņemts 2008.gada 15.maijā. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=175924>
137. Likums *Par Rojas novada sadalīšanu un jaunizveidoto novadu darbības uzsākšanu*. Pieņemts 2010.gada 16.septembrī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=218075>
138. Likums *Par vides aizsardzību*. Pieņemts 1991.gada 6.augustā. Zaudējis spēku 2006.gada 29.novembrī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=68676>
139. *Noteikumi par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā*. Pieņemti 1934.gada 25.maijā. Publicēts: *Valdības Vēstnesis*, 1934, Nr.113
140. *Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums*. Pieņemts 2012.gada 31.maijā. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=249322>
141. *Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums*. Pieņemts 1994. gada 13. janvārī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=57839>

142. *Valsts pārvaldes iekārtas likums*. Pieņemts 2002.gada 6.jūnijā. Pieejams tiešsaistē:
<http://likumi.lv/doc.php?id=63545>

MK noteikumi un citi normatīvie dokumenti

143. Ministru kabineta noteikumi Nr.309. *Būvniecības publiskās apspriešanas noteikumi*. Pieņemti 1997.gada 2.septembrī. Zaudējuši spēku 2007.gada 1.janvārī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=44751>

144. Ministru kabineta noteikumi Nr.171. *Kārtība, kādā iestādes ievieto informāciju internetā*. Pieņemti 2007.gada 6. martā. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=154198>

145. Ministru kabineta Nr. 1433. *Noteikumi par pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fonda ieņēmumiem un to sadales kārtību 2014.gadā*. Pieņemti 2013.gada 10.decembrī. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=263003>

146. Ministru kabineta noteikumi Nr. 711. *Noteikumi par pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem*. Pieņemti 2012.gada 16.oktobrī. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=252164>

147. Ministru kabineta noteikumi Nr. 970. *Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā*. Pieņemti 2009.gada 25.augustā. Pieejami tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=197033>

148. Ministru kabineta rīkojums Nr.435. *Par koncepciju Lobēšanas tiesiskās reglamentācijas nepieciešamība Latvijā*. Pieņemts 2008.gada 28.jūlijā. Pieejams tiešsaistē: <http://likumi.lv/doc.php?id=179078>

149. Ministru kabineta rīkojums Nr.98. *Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2014.gadam*. Pieņemts 2005.gada 15.februārī. Zaudējis spēku 2011.gada 20.oktobrī. Pieejams tiešsaistē: <http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=1713>

150. Ministru kabineta 2009.gada 4.novembra vēstule Nr.90/TA-2866, TA-2310 adresēta Saeimas Prezidijam.

151. Iecavas novada domes 2013.gada 9.jūlija saistošie noteikumi Nr.9 *Iecavas novada pašvaldības nolikums*. 78.pants. Apstiprināts ar Iecavas novada domes 2013.gada 9.jūlija lēmumu (prot. Nr.13, 6.p.). Pieejami tiešsaistē: http://www.iecava.lv/upload/pasvaldiba/dokumenti/saistosie/domes_nolikums/pasvaldibas_nolikums.pdf

152. Jelgavas pilsētas dome. *Jelgavas pilsētas pašvaldības 2013.gada 25.jūlija saistošie noteikumi Nr. 13-13 Jelgavas pilsētas pašvaldības nolikums*. Apstiprināti ar Jelgavas pilsētas domes 2013.gada 25.jūlija lēmumu Nr. 8/1. Pieejams tiešsaistē: <http://www.jelgava.lv/pasvaldiba/dokumenti/dokumenti0/normativie->

153. Jēkabpils novada pašvaldības 2009.gada 9.jūlija saistošie noteikumi N.1. *Jēkabpils novada pašvaldības nolikums*. Apstiprināti ar Jēkabpils novada domes 2009.gada 9.jūlija lēmumu (protokols Nr.2, 1.§). Pieejami tiešsaistē:
http://jekabpilsnovads.lv/userfiles/saist_noteikumi/Pasvaldibas_nolikums_2012.pdf
154. *Lubānas novada pašvaldības nolikums*. Apstiprināts ar Lubānas novada domes 2013.gada 27.jūnija sēdes protokola Nr.9, 2.§. Pieejams tiešsaistē:
http://www.lubana.lv/files/Dokumenti/saist_not/2013/lubana_saistoie_noteikumi_8_2013_0627.pdf
155. Mārupes novada dome. *Mārupes novada attīstības programma 2013.- 2019.gadam*. Apstiprināta ar Mārupes novada domes 2012.gada 31.oktobra lēmumu (protokols Nr.19, lēmums nr.2). Pieejams tiešsaistē:
http://www.vraa.gov.lv/uploads/documents/petnieciba/petijumi/regionu_attist_final_2012.pdf
156. Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. Paraugnolikums. 2009.
157. Rīgas Domes saistošie noteikumi *Rīgas pilsētas pašvaldības nolikums*. Pieņemti 2010.gada 1.martā, Nr. 114 (prot. Nr.50, 1.§. Pieejami tiešsaistē:
https://www.riga.lv/NR/rdonlyres/C8F4B67C-1E41-4838-A2DD-D1FB24AF681E/49840/Saistosie_noteikumi_Nr115.pdf
158. *Saistošie noteikumi par Carnikavas novada pašvaldības nolikumu*. Apstiprināts ar Carnikavas novada domes 2013.gada 03.jūlija lēmumu (protokols Nr.14,3.§), Nr. SN/2013/11. Pieejami tiešsaistē:
http://carnikava.lv/images/Izvelnes/Saistosie/Saisto%C5%A1ie_noteikumi/2013/AKTUALA_REDAKCIJA/Pasvaldibas_nolikums_ar_groz_20_09_2031.pdf
159. Saistošie noteikumi Nr.22 *Ropažu novada pašvaldības nolikums*. Apstiprināti 2013. gada 12.decembrī ar Ropažu novada domes ārkārtas lēmumu Nr. 6., prot. Nr.22. Pieejami tiešsaistē: http://www.ropazi.lv/box/files/sn_nr.22.pdf
160. *Saistošie noteikumi Nr.1 Pārgaujas novada pašvaldības nolikums*. Apstiprināti ar Pārgaujas novada domes 2009.gada 1.jūlija sēdes lēmumu (protokols Nr.2, 6§). Pieejami tiešsaistē: <http://www.pargaujasnovads.lv/lv/saistosie-noteikumi/>
161. Satversmes tiesas 2003.gada 14.februāra tiesas spriedums lietā Nr. 2002–14–04. Secinājumu daļas 3.punkts. Pieejams tiešsaistē:
<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19>

Citi dokumenti:

162. Īpašu uzdevumu ministrs reģionālās attīstības un pašvaldību lietās. *Latvijas Republikas Satversmes 81.panta kārtībā izdodamā noteikumu projekta Grozījums likumā Par*

pašvaldībām anotācija. LR Saeima, 8.Saeimas likumprojektu reģistrs. 2003.gada 13.janvārī. [Skatīts 11.04.2014].

163.Likumprojekts *Grozījumi likumā Par pašvaldībām*. Nr. 1582/Lp9. Pirmais lasījums. LR Saeimas stenogramma. Saeimas sēdes 2009.gada 26.novembrī darba kārtība.

164.Likumprojekts *Vietējo pašvaldību referendumu likums*. Izskatīts un akceptēts Ministru kabineta sēdē 2013.gada 15.janvārī. Pieejams interneta vietnē: www.mk.gov.lv

CSP datu bāze:

165.LR Centrālā statistikas pārvalde. *Bruto samaksa vidēji mēnesī pa profesijām un izglītības līmeņiem gadā (Eur)*. DSS3.2. Pieejams tiešsaistē

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__dsamaksa_strukt_2010/dss3.2_euro.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

166.LR Centrālā statistikas pārvalde. *Darbspēka apsekojuma galvenie rādītāji Latvijā 2012.gadā*. Statistisko datu krājums. Rīga, 2013. Pieejams tiešsaistē

http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikācijas/nr_18_darbaspeka_apsek_galv_radi_taji_2012_13_00_lv_en.pdf

167.LR Centrālā statistikas pārvalde. Demogrāfiskās slodzes līmenis statistikas reģionos, republikas pilsētās un novados gada sākumā. Datu bāze, ISG19. Pieejams tiešsaistē

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0190.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

168.LR Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaits un īpatsvars līdz darbības, darbības un vīrs darbības vecuma grupās statistiskajos reģionos, novados gada sākumā pēc dzimuma. ISG18. Pieejams tiešsaistē

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0180.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

169.LR Centrālā statistikas pārvalde. Iedzīvotāju skaits vecuma grupā 0–18 statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un novados gada sākumā pēc dzimuma. Datu bāze, ISG181. Pieejams tiešsaistē

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0181.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

170.LR Centrālā statistikas pārvalde. Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs reģionos un republikas pilsētās 2013.gada sākumā. Datu bāze, Pieejams tiešsaistē

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0191.px/table/tableViewLayout1/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

PIELIKUMI

1.pielikums

1. Autores intervijas ar ekspertiem, pašvaldību vadītājiem un amatpersonām:

- 1.1. Intervija ar ekspertu pašvaldību tiesību jautājumos, juridisko zinātņu doktoru **Arti Stucku** 2013.gada 5.augustā;
- 1.2. Intervija ar ekspertu pašvaldību demokrātijas un darba organizācijas jautājumos, Latvijas Pašvaldību savienības vecāko padomnieku, ekonomikas zinātņu doktoru **Māri Pūķi** 2013.gada 15.augustā;
- 1.3. Intervija ar Skrundas novada domes priekšsēdētāju **Nelliju Kleinbergu** 2014.gada 6.jūnijā;
- 1.4. Intervija ar Jaunpils novada domes priekšsēdētāju **Ligitu Ginteri** 2014.gada 20.jūnijā;
- 1.5. Intervija ar Cēsu novada domes priekšsēdētāju **Jāni Rozenbergu** 2014.gada 3.septembrī.
- 1.6. Intervija ar Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītāju **Inetu Vašuku** notika rakstiski 2014.gada 31.jūlijā. Intervijas atbildes pievienotas 1.6.pielikumā.
- 1.7. Intervija ar LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Pašvaldību departamenta direktora vietnieci **Lieni Kristapsoni** notika rakstiski 2014.gada 13.augustā. Intervijas atbildes pievienotas 1.7.pielikumā.
- 1.8. Intervija ar Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktoru **Arni Kaktiņu** 2015.gada 27.februārī.

Autores veiktās intervijas ar intervējamās personības piekrišanu tika ierakstītas diktofonā. Interviju saturs ir atšifrēts un pievienots pielikumā diskā, numurējot katru interviju ar atsevišķu 1.pielikuma numuru pēc kārtas (1.1.; 1.2. utt.).

**Intervija ar ekspertu pašvaldību tiesību jautājumos, juridisko zinātņu
doktoru Arti Stucku 2013.gada 5.augustā**

*Visu ekspertu interviju atšifrējumi ir pievienoti promocijas darba
drukātajā versijā*

**Intervija ar ekspertu pašvaldību demokrātijas un darba organizācijas
jautājumos, Latvijas Pašvaldību savienības vecāko padomnieku,
ekonomikas zinātņu doktoru
Māri Pūķi 2013.gada 15.augustā**

Jautājumi intervijai par iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā Skrundas novada pašvaldībā ar novada domes priekšsēdētāju Nelliju Kleinbergu

1. Kā vērtējat iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā savā novadā? Aktivitāte ir liela/vidēja/zema?
2. Vai varat raksturot lēmumu pieņemšanas procesu, kurā iedzīvotājs varētu iesniegt lēmuma projektu izskatīšanai novada domē? Kāds ir likumīgais ceļš?
3. Atbilstoši Skrundas novada pašvaldības nolikumam, domē darbojas 3 deputātu komitejas un 13 komisijas. Nolikuma 22.pants arī paredz, ka atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai Dome no deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem izveido pastāvīgās komisijas. Skrundas novadā tādas ir 13. Vai tajās ir iesaistīti pašvaldības iedzīvotāji? Pēc kādiem kritērijiem tie ir atlasīti? Vai iedzīvotāju politikajai piekritībai ir nozīme?
4. Vai deputātu komitejās iedzīvotājiem ir iespēja piedalīties? Vai viņiem ir/būtu iespēja paust viedokli?
5. Saskaņā ar pašvaldības nolikuma 85.panta redakciju, domes kārtējās sēdes notiek katra mēneša ceturtais nedēļas ceturtdienā, plkst. 8.00. Vai regulāri ievērojāt sēžu norises laika sākumu? Ar ko pamatojama šāda sēžu sākuma laika izvēle?
6. Pašvaldības nolikuma 99. un 100.panti reglamentē tiesības iedzīvotājiem piedalīties domes sēdēs, pirms tam reģistrējoties pie Domes sekretāres. Pašvaldības iedzīvotājiem un citām personām, kuras ir klāt Domes sēdēs, nav tiesības piedalīties debatēs un nekādā veidā traucēt sēdes gaitu. Vai bieži iedzīvotāji praktizē domes sēžu apmeklēšanu? Vai ir bijuši kādi precedenti domes sēdēs, kas pamato sēžu traucēšanu?
7. Vai pašvaldība kādos jautājumos konsultējas ar pašvaldības iedzīvotājiem? Vai rīkojat aptaujas, veicat apmierinātības pētījumus, iedzīvotājiem ir iespējas iekomentēt savu viedokli pašvaldības mājas lapā, darīt zināmu to pašvaldībai citādākā veidā?
8. Novada pašvaldības sadaļā *sabiedrības līdzdalība* šobrīd aktuāls ir aicinājums iesniegt priekšlikumus pašvaldības projektu konkursam *Darīsim kopā*. Projektus noteiktās jomās var iesniegt gan nevalstiskas organizācijas, gan iedzīvotāji (*vismaz 5 personas*). Kāda ir iedzīvotāju aktivitāte šādos projektos?
9. Atbilstoši likumam *Par pašvaldībām* informējat iedzīvotājus par domes sēdēs, komisiju sēdēs izskatāmajiem jautājumiem. Vai ir izveidojušās kādas citas sadarbības formas ar iedzīvotājiem?
10. Kuras no LR likumdošanā paredzētajām līdzdalības formām Jūsu skatījumā iedzīvotāji vislabprātāk izmanto?
11. Kā vērtējat ideju par pašvaldības referendumu ieviešanu? Tie, Jūsaprāt, būtu ieviešami?

12. Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?

13. Kā Jūs pamatotu savu atbildi?

14. Vai ir kas tāds, ko Jūs iedzīvotāju līdzdalības jomā uzskatāt par nepieciešamu mainīt?

Paldies par interviju!

Ar Jūsu piekrišanu es vēlētos izmantot Jūsu atbildes un viedokli, publicējot tos savā promocijas darbā.

Ar cieņu
Lilita Seimuškāne

Intervija notika 2014.gada 6.jūnijā

Jautājumi eksperta intervijai par iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā Jaunpils novada pašvaldībā ar novada domes priekšsēdētāju Ligitu Ginteri

1. Kā vērtējat iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā savā novadā? Aktivitāte ir liela/vidēja/zema?
2. Vai varat raksturot lēmumu pieņemšanas procesu, kurā iedzīvotājs iesniedz/varētu iesniegt lēmuma projektu izskatīšanai novada domē? Kāds ir likumīgā un/vai ierastā lēmuma projekta virzības kārtība?
3. Atbilstoši Jaunpils novada pašvaldības nolikumam, domē darbojas 3 deputātu komitejas un 7 komisijas (+1) Jaunpils novada būvvalde (*informācija Jaunpils novada domes mājas lapā*). Vai deputātu komitejās iedzīvotājiem ir iespēja piedalīties? Vai viņiem ir/būtu iespēja paust viedokli?
4. Jaunpils novada pašvaldības nolikumā 13.pantā teikts, ka *atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai dome no deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem ir izveidojuši komisijas*. Jaunpilī tādas ir 7 komisijas (+1) Jaunpils novada būvvalde (*Jaunpils novada domes mājas lapa*). Nolikuma 14. un 15.panti arī paredz, ka atsevišķu pašvaldības uzdevumu veikšanai Dome var lemt par komisiju un darba grupas izveidošanu noteiktu uzdevumu veikšanai, kā arī konsultatīvo padomju izveidošanu. Atbilstoši pašvaldības nolikumam Jaunpils novadā darbojas *Viesatu konsultatīvā padome*. Vai tajās ir iesaistīti pašvaldības iedzīvotāji? Pēc kādiem kritērijiem tie ir izvēlēti? Vai iedzīvotāju politiskajai piekritībai ir nozīme?
5. Saskaņā ar pašvaldības nolikuma 66.panta redakciju, domes kārtējās sēdes notiek katra mēneša pēdējā ceturtdienā, plkst. 9.00. Vai regulāri ievērojat sēžu norises laiku? Ar ko pamatojama sēžu sākuma laika izvēle?
6. Pašvaldības nolikuma 75. un 76.panti reglamentē tiesības iedzīvotājiem piedalīties domes sēdēs, *pirms tam reģistrējoties pie darbinieka, kurš protokolē domes sēdes. Pašvaldības iedzīvotājiem un citām personām, kuras ir klāt Domes sēdēs, nav tiesības piedalīties debatēs un nekādā veidā traucēt sēdes gaitu*. Vai bieži iedzīvotāji praktizē domes sēžu apmeklēšanu? Vai ir bijuši kādi precedenti domes sēdēs, kas pamato sēžu traucēšanu?
7. Vai pašvaldība kādos jautājumos konsultējas ar pašvaldības iedzīvotājiem? Vai rīkojat aptaujas, veicat apmierinātības pētījumus, iedzīvotājiem ir iespējas iekomentēt savu viedokli pašvaldības mājas lapā, darīt zināmu to pašvaldībai citādākā veidā?
8. Novada pašvaldības sadaļā *iedzīvotāju līdzdalība* atrodama informācija par Jaunpils iedzīvotāju forumiem. Izskatot pievienotās tēmas un aplūkojot fotogaleriju, var secināt, ka iedzīvotāji diskutē par ļoti plašu, vietējai sabiedrībai aktuālu tēmu loku (pašvaldības, uzņēmēju, iedzīvotāju sadarbība; aktīva brīvā laika pavadīšana, kultūra, sports; tūrisms, novada tēls, vietējais produkts; izglītošanās iespējas visu vecumu iedzīvotājiem; vide (labiekārtojums un mājoklis); iespējas jauniešiem līdzdarboties, sadarboties, tikt uzklausītiem u.c.). Kas iniciēja šādu forumu nepieciešamību? Cik bieži tos praktizējat? Kas tajos piedalās (*ja iespējams*)

raksturojiet cilvēkus pēc vecuma, dzimuma, tautības, izglītības, ienākumu līmeņa)? Kā vērtējat iedzīvotāju atsaucību tajos? Vai saskatāt lietderību pašvaldībai, veidojot un attīstot tās politiku?

9. Atbilstoši likumam *Par pašvaldībām* Jūs informējat iedzīvotājus par domes sēdēs, komiteju sēdēs izskatāmajiem jautājumiem. Vai ir izveidojušās kādas citas sadarbības formas ar iedzīvotājiem?

10. Kuras no LR likumdošanā paredzētajām līdzdalības formām Jūsu skatījumā iedzīvotāji vislabprātāk izmanto? Vai varat nosaukt kādu citu populāru sadarbības formu ar iedzīvotājiem, kura nav reglamentēta likumā?

11. Kā vērtējat ideju par pašvaldības referendumu ieviešanu? Tie Jūsaprāt būtu ieviešami?

12. Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?

13. Kā Jūs pamatotu savu atbildi?

14. Vai ir kas tāds, ko Jūs iedzīvotāju līdzdalības jomā uzskatāt par nepieciešamu mainīt?

Paldies par interviju!

Ar Jūsu piekrišanu es vēlētos izmantot Jūsu atbildes un viedokli, publicējot tos savā promocijas darbā.

Ar cieņu
Lilita Seimuškāne

Intervija notika 2014.gada 20.jūnijā

1.5.pielikums

Jautājumi eksperta intervijai par iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā Cēsu novada pašvaldībā ar Cēsu novada domes priekšsēdētāju Jāni Rozenbergu

1.Kā vērtējat iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā savā novadā? Aktivitāte ir liela/vidēja/ zema?

LR Centrālās statistikas pārvaldes izdevumā *Latvijas vietējo pašvaldību pašvērtējumi - 2013.gadā* apkopotie Latvijas pašvaldību vadītāju vērtējumi par iedzīvotāju līdzdalību 2013. gadā parāda, ka *republikas pilsētās iedzīvotāji pašvaldības darbā iesaistās aktīvāk nekā novados* (sk. 6.sadaļu 1 l.p.). Pēc kādiem faktoriem Jūs vadāties, izdarot secinājumus par iedzīvotāju līdzdalības aktivitāti savā pašvaldībā?

2.Vai varat raksturot lēmumu pieņemšanas procesa kārtību gadījumā, ja iedzīvotājs iniciē/tu jautājumu izskatīšanai Cēsu novada domē? Kādā ir likumīgā un/vai ierastā jautājuma/iesnieguma virzības kārtība?

3.Atbilstoši Cēsu novada pašvaldības nolikumam, domē darbojas 4 deputātu komitejas, 31 pastāvīgā komisija un 6 padomes. Vai deputātu komitejās iedzīvotājiem ir iespēja piedalīties? Vai viņiem ir/būtu iespēja paust viedokli?

4.Cēsu novada pašvaldības nolikuma 21.pantā noteikts, ka *atsevišķu pašvaldības funkciju un uzdevumu pildīšanai no deputātiem, pašvaldības administrācijas pārstāvjiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem tiek izveidotas pastāvīgās komisijas, padomes, darba grupas*.

Vai pašvaldību iedzīvotāji ir iesaistīti pastāvīgajās komisijās, padomēs? Pēc kādiem kritērijiem viņi ir/tiek izvēlēti? Vai iedzīvotāju politiskajai piekritībai ir nozīme?

5. Vai pašvaldības iedzīvotāji praktizē domes sēžu apmeklēšanu? Uz ko attiecināms formulējums pašvaldības nolikumā - *klātesošajiem nav tiesību traucēt sēdes gaitu* (88.pants)?

Vai ir bijuši kādi precedenti domes sēdēs, kas pamato sēžu traucēšanu?

6. Cēsu novada pašvaldības mājas lapā sadaļā *iedzīvotāju līdzdalība* ir publicēta informācija par *Cēsu novada ilgtspējīgas attīstības stratēģijas izstrādi*, kurā pašvaldība aicina padomāt par svarīgākajām Cēsu novada attīstības prioritātēm turpmāko 20 gadu laikā un iesniegt savu redzējumu līdz **2013.gada 16.decembrim**? Sadaļā ir publicēts paziņojums par lokālplānojuma izstrādi un aptauja par Sv. Jāņa baznīcas restaurāciju?

Kāda ir iedzīvotāju atsaucība uz šādiem pašvaldības aicinājumiem?

7.Vai pašvaldība praktizē citus konsultēšanās veidus (izņemot tiesiski nostiprinātos, piemēram, sabiedrisko apspriešanu) ar iedzīvotājiem pašvaldībai svarīgos jautājumos?

8.Cēsu novada pašvaldības mājas lapā vairākās sadaļās iedzīvotājiem un citiem interesentiem ir iespēja pievienot komentāru. Cik liela ir komentētāju atsaucība? Kādu komentāru salīdzinoši ir vairāk – pozitīvu, konstruktīvu vai negatīvu, noraidošu? Vai konstruktīvie komentāri tiek reģistrēti, izmantoti domes darbā, uz tiem tiek atbildēts?

9. Kuras no LR likumdošanā paredzētajām līdzdalības formām, Jūsu skatījumā, iedzīvotāji vislabprātāk izmanto? Vai varat nosaukt kādu citu populāru sadarbības formu ar iedzīvotājiem, kura nav tiesiski reglamentēta, bet labi darbojas Jūsu pašvaldībā?

10. Kā vērtējat ideju par pašvaldības referendumu ieviešanu? Tie, Jūsaprāt, būtu ieviešami?

11. Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?

12. Vai ir kas tāds, ko Jūs iedzīvotāju līdzdalības jomā uzskatāt par nepieciešamu mainīt?

Paldies par interviju!

Ar Jūsu piekrišanu es vēlētos izmantot Jūsu atbildes un viedokli, publicējot tos savā promocijas darbā.

Ar cieņu

Lilita Seimuškāne

Intervija notika 2014.gada 3.septembrī

Jautājumi un rakstiski saņemtās atbildes no ekspertes pašvaldību tiesību un likumdošanas jautājumos –Ventspils pilsētas domes Juridiskās nodaļas vadītājas Inetas Vašukas

1.Katras pašvaldības svarīgākais pamatdokuments, kurā noteikta pašvaldības pārvaldes struktūra un domes darba organizācija, kā arī iedzīvotāju tiesības un pienākumi vietējā pārvaldē, ir pašvaldības nolikums. Pašvaldības nolikumam saskaņā ar likumu „Par pašvaldībām” ir jābūt brīvi pieejamam. Iepazīstoties ar 119 pašvaldību publisko pieejamību, konstatējams, ka virkne no pašvaldībām nepublicē pašvaldību nolikumu konsolidēto versiju vai arī tā atrašana pašvaldības informācijas struktūrā ir sarežģīta? Kā Jūs skaidrotu šo faktu no tiesiskā un labas pārvaldības aspekta?

Ineta Vašuka:

Pašvaldības nolikums ir saistošie noteikumi, kuri ir ārējais normatīvais akts un juridiskā spēka hierarhijā pielīdzināms Ministru kabineta noteikumiem, ja likums nenosaka citādi (*Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums*).

Savukārt likums "Par pašvaldībām" nosaka atšķirīgu kārtību, kādā tiek publicēts pašvaldības nolikums novada domē un Republikas pilsētas domē, t.i. novada dome saistošos noteikumus publicē vietējā laikrakstā vai bezmaksas izdevumā, savukārt Republikas pilsētas dome saistošos noteikumus un to paskaidrojuma rakstu publicē oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis." Pēc pašvaldības nolikuma pieņemšanas tam jābūt brīvi pieejamam pašvaldības domes ēkā un pagasta vai pilsētas pārvaldēs, kā arī publicētam pašvaldības mājaslapā internetā.

Atšķirība publicēšanā netieši rada arī sekas piemērošanā un tieši - atbilstoši Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likumam oficiālā publikācija (par tādu atzīstama publikācija "Latvijas Vēstnesī") ir publiski ticama un saistoša. Neviens nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicēto tiesību aktu vai oficiālo paziņojumu nezināšanu. Bet... tā kā novada domes izdotajiem saistošajiem noteikumiem netiek piemērots "oficiālās publikācijas princips" tad, teorētiski strīdus gadījumā tas varētu tikt tulkots par labu personai, ka tā nebija zinājusi par saistošo noteikumu esamību.

Pašvaldību darbību regulējošie normatīvie akti neparedz pienākumu pašvaldībām, veicot grozījumu saistošajos noteikumos, sagatavot arī šo saistošo noteikumu konsolidēto jeb sistematizēto versiju. Ventspils pilsētas pašvaldības gadījumā, pienākums sagatavot saistošo noteikumu konsolidēto versiju ir noteikts pašvaldības nolikumā. Taču tā kā atbilstoši likumam "Par pašvaldībām" Lielo pilsētu domju izdotie saistošie noteikumi publicējami "Latvijas Vēstnesī", tad sistematizējot tiesību aktus, sistēmas turētājs konsolidē tiesību akta tekstu - šajā gadījumā tā Valsts aģentūra "Latvijas Vēstnesis" nodrošina tiesību aktu sistematizāciju tīmekļa vietnē www.likumi.lv (*MK noteikumi "Starptautisko līgumu uzskaites un tiesību aktu sistematizācijas noteikumi"*).

Īsumā rezumējot, kaut arī vispārējais likums - Valsts pārvaldes likums (turpmāk - VPIL) attiecas arī uz pašvaldībām un tajā noteikts, ka valsts pārvaldi organizē pēc iespējas efektīvi, speciālais likums "Par pašvaldībām" neuzliek par pienākumu pašvaldībai publicēt konsolidēto versiju, kā rezultātā interneta mājaslapās katra pašvaldība izvēlas atbilstošo taktiku - pēc grozījumu pieņemšanas, publicēt gan grozījumus, gan konsolidēto versiju, kas atbilstoši veicina iedzīvotāju pārskatāmību pār atbilstošo dokumentu, kā sniedz pārliecību par tā spēkā esošo saturu kopumā vai arī publicē tikai grozījumu, kas nereti var radīt iedzīvotājos apjukumu par dokumenta kopējo spēkā esošo tekstu, jo nepieciešams pārliecināties par sākotnējo versiju, kā arī par turpmāko dokumenta grozījumu spēkā esamību. Tā kā novada domju interneta mājaslapās publicētajiem lēmumiem un saistošajiem dokumentiem nav oficiālo publikāciju spēka, tāds ir tikai papīra formātā noformētajam domes izdotajam un parakstītajam dokumentam, tad personai nevar būt arī pārliecības par dokumenta precizitāti un reizēm arī spēkā esamību.

Pašvaldību saistošo noteikumu konsolidēto versiju pieejamības nenodrošināšana būtu vērtējama kā pretēja labas pārvaldības principam, jo radītu iedzīvotājiem neizpratni par to tiesībām un pienākumiem, turklāt šādā gadījumā varētu tikt apšaubīts "likumu nezināšana neatbrīvo no atbildības" princips.

Vadoties no iepriekš minētajiem argumentiem, Ventspils pilsētas pašvaldība savā nolikumā ir noteikusi, ka "gadījumā, ja lēmuma projektā paredzēti grozījumi vai cita veida izmaiņas DOMES iepriekš pieņemtajos dokumentos (t.sk. DOMES lēmumi, Saistošie noteikumi, nolikumi u.c.), lēmuma projektam pievienojams attiecīgā sākotnējā dokumenta konsolidētais teksts", kas arī atbilstoši tiek ievietots Ventspils pilsētas portālā.

2.Kāda ir pašvaldību tiesiskā prakse pašvaldību komisiju izveidošanā?

Ineta Vašuka:

Likumā "Par pašvaldībām" nav iekļautas imperatīvas normas, kas noteiktu pašvaldības domes komisiju, padomju skaitu un personālsastāvu. Likumdevējs minēto regulējumu ir atstājis pašvaldības domes ekskluzīvā kompetencē. Pašvaldību komisiju un padomju izveidošana un pārstāvju skaita noteikšana tajās drīzāk ir pašvaldības domes deputātu savstarpējās sadarbības un politiskās kultūras jautājums. Turklāt atbilstoši likuma "Par pašvaldībām" 61.panta otrajai daļai komisiju un darba grupu izveidošanas nepieciešamību nosaka atsevišķi likumi (piemēram, Administratīvā komisija, Iepirkumu komisija utt.) vai domes lēmumi. Saskaņā ar minēto, komisijas var izveidot no domes deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem. Nereti komisijas locekļi tiek virzīti no politisko partijām, par kuru iecelšanu lemj dome.

Komisijas locekļi tiek iecelti ar domes lēmumu, kas uzskatāms par politisku lēmumu un nepakļaujas tiesas kontrolei. To judikatūra norāda arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa: "Pašvaldības amatpersonu ievēlēšana un atrašanās amatā ir tieši atkarīga no deputātu vairākuma iekšējās pārliecības, politiskās gribas un uzticības, kas ir subjektīvi jēdzieni un kā tādi nav reglamentēti tiesību normās. Tiesa nevar izvērtēt, vai deputāti pareizi balsoja "par" vai "pret", kā arī tiesa nevar likt deputātiem balsot "par" vai "pret". Tāpēc pašvaldības amatpersonai nav subjektīvu tiesību nedz iegūt amatu, nedz to paturēt, un lēmumi, kas saistīti ar viņu atrašanos amatā, nepakļaujas tiesas kontrolei."

3.Vai ir iespējams klasificēt komisijas pēc to lēmumu veidiem?

Ineta Vašuka:

Komisijas nosacīti var iedalīt vairākās grupās:

- Komisijas, kuras tiek izveidotas uz likuma pamata un ir pilnvarotas pieņemt lēmumus vai veikt darbības, kuras rada administratīvos aktus, individuāli vērstus lēmumus publisko tiesību jomā, ir saistoši personai ietekmējot konkrētas tiesiskās attiecības, *piemēram* –
 - *Iepirkumu komisija* tiek izveidota saskaņā ar Publisko iepirkumu likumu, kurā noteikts minimālais locekļu skaits, lēmumu pieņemšanas kārtība, kā arī citi noteikumi, kuri raksturo jebkuras citas komisijas nolikumu .
 - *Zemes komisija* tiek izveidota saskaņā ar likumu „Par zemes komisijām”, kura darbojas līdzīgi kā iepriekš aprakstītā Iepirkumu komisiju.
 - *Administratīvā komisija* - izveidošanas nepieciešamību un kārtību nosaka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Komisiju izveido un apstiprina attiecīgās pašvaldības dome uz savu pilnvaru laiku.
 - *Privatizācijas komisija* vai komisija, kura nodrošina pašvaldības mantas atsavināšanu - nosaka likums „Par valsts un pašvaldību dzīvojamo māju privatizāciju” un Publiskas personas mantas atsavināšanas likums.
 - *Vēlēšanu komisija* - izveidošanas nepieciešamību un kārtību nosaka Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likums.
 - *Revīzijas komisija* - izveidošanas nepieciešamību nosaka likums „Par pašvaldībām”.
- Komisijas, kuras tiek izveidotas uz pašvaldības brīvprātīgās iniciatīvas vai izvēles pamata, pēc atbilstošās nozares principa, piemēram, Ventspils pilsētas pašvaldībā –

Apbalvošanas komisija, Apstādījumu saglabāšanas komisija, Dzīvokļu komisija, Ekonomikas un budžeta komisija, Izglītības komisija, Jaunatnes lietu komisija, Komercedarbības licencēšanas komisija, Kultūras komisija, Likumības komisija, Nekustamā īpašuma sakārtošanas un namīpašumu remontdarbu kvalitātes vērtēšanas komisija, Pilsētas attīstības komisija, Sabiedrības integrācijas komisija, Sociālo lietu komisija, Sporta komisija, Tūrisma komisija, Uzņēmējdarbības veicināšanas komisija, Ventspils pilsētas jauniešu brīvā laika pavadīšanas un aktīvas atpūtas veicināšanas projektu finansēšanas konkursa komisija, Veselības aizsardzības komisija un Vides aizsardzības komisija.
- Komisijas, kuras tiek izveidotas uz laiku vai konkrētam gadījumam. Jāatzīmē, ka šajā grupā ietilpstošas komisijas var pārklāties ar 1.punktā minētajām komisijām, piemēram, Iepirkumu komisiju, kura izveidota vienam atsevišķam iepirkumam vai Ēkas (būves) pieņemšanas ekspluatācijā komisija un tamlīdzīgi.

Punktā 1. minēto komisiju lēmumus atbilstoši likumdošanā noteiktajam var apstrīdēt augstākai iestādei vai pārsūdzēt tiesā, minēto komisiju locekļiem ir valsts amatpersonas statuss, izņemot Vēlēšanu komisiju (speciāla norma Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likumā).

Savukārt 2. minēto komisiju lēmumiem ir ieteikuma raksturs un galējo lēmumu pieņem atbilstošās komisijas nolikumā norādītā augstāka iestāde vai amatpersona, Ventspils pilsētas domē lielākoties šī kompetence piešķirta Domes izpilddirektoram. Šo komisiju locekļiem nav valsts amatpersonu statusa.

3.punktā minēto komisiju lēmumiem var būt gan saistošs spēks attiecībā uz personām, gan arī ieteikuma raksturs. Gadījumā, ja komisijas lēmums būs administratīvais akts, tad komisijas locekļi būs valsts amatpersonas. Gadījumā, ja lēmumam ir ieteikuma raksturs, tad komisijas locekļiem nebūs valsts amatpersonas statusa.

Gan 1.punktā, gan 2.punktā uzskaitītās komisijas un personālsastāvu apstiprina pašvaldības dome, savukārt 3.punktā uzskaitītās var izveidot Pašvaldības vadība ar atbilstošu rīkojumu, piemēram, Ventspils pilsētā tas noteikts Ventspils pilsētas pašvaldības nolikumā.

Īsumā rezumējot - pašvaldības kompetencē ir noteikt kāda ir komisijas lēmuma tiesiskā daba, vai tam ir ieteikuma raksturs un gala lēmumu pieņem Domes pilnvarota amatpersona vai komisija pieņem gala lēmumu, kuru var apstrīdēt augstākai iestādei (amatpersonai) vai pārsūdzēt tiesā.

4.Gadījumos, ja pašvaldības iedzīvotāju interesē jautājums, kas ir saistīts ar kādu no pašvaldības komisijām, kuru no informācijas avotiem viņam ņemt par pamatu – informāciju par komisijām, to nosaukumiem, kas uzskaitīti pašvaldības nolikumā vai informāciju par komisijām, kas izvietota pašvaldības mājas lapā/portālā, ņemot vērā faktu, ka šī informācija ļoti būtiski atšķiras?

Ineta Vašuka:

Augstāka ticamības labad vajadzētu vadīties no Domes publicētajiem lēmumiem, saskaņā ar kuriem izveidota komisija. Pienākumu publicēt Domes lēmumus uzliek likums „Par pašvaldībām”, savukārt līdzīgi kā tas ir ar saistošo noteikumu publicēšanu, likumdošanā nav noteikts, ka pašvaldībai obligāti būtu jākonsolidē lēmumi. Tādējādi iedzīvotājs ne vienmēr var gūt pilnīgu pārlicību par pēdējo vai pilnīgo versiju.

Savukārt pašvaldībai savā darbībā ir jāvadās no valsts pārvaldes principiem, kuri ietverti Valsts pārvaldes iekārtas likumā, kā piemēram: - Valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs. Valsts pārvalde savā darbībā ievēro labas pārvaldības principu. Tas ietver atklātību pret privātpersonu un sabiedrību, datu aizsardzību, taisnīgu procedūru īstenošanu saprātīgā laikā un citus noteikumus, kuru mērķis ir panākt, lai valsts pārvalde ievērotu privātpersonas tiesības un tiesiskās intereses. *Valsts pārvalde savā darbībā pastāvīgi pārbauda un uzlabo sabiedrībai sniegto pakalpojumu kvalitāti. Tās pienākums ir vienkāršot un uzlabot procedūras privātpersonas labā.* Valsts pārvaldes pienākums ir informēt sabiedrību par savu darbību. Tas attiecas it īpaši uz to sabiedrības daļu un tām privātpersonām, kuru tiesības vai tiesiskās intereses īstenotā vai plānotā darbība skar vai var skart.

Respektīvi, vadoties no iepriekš uzskaitītajiem principiem, kuri pašvaldībai ir jāievēro, personai tā kā būtu tiesības paļauties, ka pašvaldība arī šos principus ievēro un realizē arī informācijas publicēšanas jomā.

5.Vai informācijai par komisijām pašvaldības nolikumā ir jābūt salāgotai ar informāciju par komisijām pašvaldību mājas lapās/portālos? Kādos gadījumos pieļaujami izņēmumi?

Ineta Vašuka:

Personai, apmeklējot pašvaldības mājaslapu internetā vai arī iepazīstoties ar cita veida pašvaldības izplatīto informāciju, tai jābūt paļāvībai, ka pašvaldības sniegtā informācija ir ticama. Atsevišķās situācijās varētu būt izņēmums, kad publicētā informācija saistīta ar lēmuma pieņemšanu un publicēšanas laika nesakrītību.

6.Vai iedzīvotāju iesaistīšana pašvaldības komisiju darbā ir fakultatīvs vai obligāts pašvaldības pienākums?

Ineta Vašuka:

No likuma "Par pašvaldībām" 62.panta izriet, ka, veidojot komisijas atsevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai vai pašvaldības administratīvās teritorijas pārvaldīšanai, domes var veidot komisijas no domes deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem. Attiecīgi iedzīvotāju iesaiste pašvaldības komisiju darbā ir obligāta, tomēr, tajā pašā laikā normatīvie akti nenosaka cik lielai (skaits) ir jābūt iedzīvotāju pārstāvībai komisijā. Praksē nereti kā pašvaldības iedzīvotāji komisijās tiek ievēlēti pašvaldības iestāžu un kapitālsabiedrību darbinieki, kuri ir kompetenti nozares jautājumos, bet iespējams, ka tādējādi netiek sasniegts mērķis par sabiedrības iesaistīšanu un viedokļa uzklauššanu. Izšķiršanās par komisiju locekļu kandidātiem ir deputātu politisks lēmums, kurš nākotnē var ietekmēt izrietošos citus pašvaldības lēmumus, t.sk. arī administratīvos aktus.

7.Kā Jūs vērtējat iedzīvotāju līdzdalības iespējas pašvaldību lēmumu pieņemšanas procesā? Vai saskatāt kādus tiesiskus, institucionālus vai cita rakstura problēmjautājumus šo iespēju praktiskajā īstenošanā? Vai uzskatāt, ka tiesiskā noregulējuma esamībai šajā aspektā ir nozīme, varbūt virkni no jautājumiem pašvaldība ar iedzīvotājiem var risināt tikai labas pārvaldības ceļā?

Ineta Vašuka:

Neraugoties uz to, ka pašvaldības lēmumu pieņemšanai procesā netiek paredzēta iedzīvotāju tieša iesaistīšana, pašvaldībai kā vietējai pārvaldei, izpildot likumā noteiktās funkcijas, uzdevumus un brīvprātīgās iniciatīvas ir pienākums ievērot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses. Tādējādi pašvaldībai savā darbībā un lēmumu pieņemšanas procesā vienmēr primāri ir jāvērtē iedzīvotāju intereses.

Normatīvie akti bez pašvaldības iedzīvotāju ievēlēšanas komisiju darbā paredz arī iedzīvotāju iespējas iesaistīties rīkotajās sabiedriskajās apspriešanās. Tas cik veiksmīgi un plaši pašvaldības darbā tiek iesaistīti tās iedzīvotāji, ņemti vērā to viedokļi, iesniegumi, reaģēts uz sūdzībām, rīkotas aptaujas par pašvaldībā aktuāliem jautājumiem u.c. ir atkarīgs no pašas pašvaldības. Pat ja normatīvie akti neparedz tiešu iedzīvotāju iesaisti kāda jautājuma risināšanā vai lēmuma pieņemšanā, iedzīvotāju iesaiste, piemēram, rīkojot aptaujas, "stiprina" pašvaldības lēmuma leģitimitāti.

Vienlaikus jāsecina, ka pašvaldībai iesaistot iedzīvotājus, tā ne tikai noskaidro iedzīvotāju attieksmi, bet netieši ļauj iedzīvotājiem justies līdzatbildīgiem par pieņemto lēmumu, kā arī labāk izprast argumentus par pieņemto lēmumu.

Šobrīd pastāvošā tiesiskā kultūra Latvijā, diemžēl liek secināt, ka jautājumu risināšana tikai pamatojoties uz labas pārvaldības principu, būtu apgrūtināta.

Paldies par interviju!

Ar Jūsu piekrišanu es vēlētos izmantot Jūsu atbildes un viedokli, publicējot tos savā promocijas darbā.

Ar cieņu
Lilita Seimuškāne

Intervija notika 2014.gada 31.jūlijā

Jautājumi un rakstiski saņemtās atbildes no LR Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Pašvaldību departamenta direktora vietnieces Lienas Kristapsones

Likums *Par pašvaldībām* nosaka atšķirīgu kārtību, kādā tiek publicēts *pašvaldības nolikums* novada domē un Republikas pilsētas domē. Atšķirība likumdošanā atspoguļo arī to piemērošanu. Vairāk nekā 30 pašvaldību mājas lapās nav pieejamas pašvaldību nolikuma konsolidētās versijas. Lai gūtu pārlicību par spēkā esošo redakciju, interesentam nākas meklēt pašvaldības nolikuma grozījumus, taču virknē gadījumu arī tie nav atrodamī.

1.Kā Jūs raksturotu *pašvaldības nolikuma* statusu? Vai tas ir dokuments tikai pašvaldību darbiniekiem?

Liene Kristapsonē:

Manā ieskatā tas noteikti nav dokuments tikai pašvaldību darbiniekiem. Pašvaldības nolikumu ir pamatdokuments, kurš reglamentē pašvaldības teritoriālo dalījumu, pašvaldības administrācijas struktūru, domes komitejas, to skaitlisko sastāvu, kompetenci un darba organizāciju; domes un tās komiteju darba organizatorisko un tehnisko apkalpošanu; pašvaldības lēmumu projektu sagatavošanas kārtību un līgumu noslēgšanas procedūru kārtību, kādā privātpersonas var iepazīties ar pašvaldības pieņemtajiem lēmumiem, noslēgtajiem līgumiem un domes sēžu protokoliem; pašvaldības administrācijas izdoto administratīvo aktu apstrīdēšanas kārtību; kārtību, kādā pašvaldības institūcijās pieņem apmeklētājus un izskata iesniegumus; kārtību, kādā pašvaldības amatpersonas rīkojas ar pašvaldības mantu un finanšu resursiem; kārtību, kādā domes priekšsēdētāja nomainas gadījumā organizē lietvedības un dokumentu nodošanu jaunajam domes priekšsēdētājam; kārtību, kādā rīko publisko apspriešanu; citus jautājumus, kuri attiecas uz domes vai administrācijas darbu un saskaņā ar šo likumu jānosaka pašvaldības nolikumā. Ņemot vērā plašo jautājumu loku, kurus reglamentā pašvaldības nolikums un, kuriem ir vistiešākā ietekme uz konkrētās pašvaldības administratīvajā teritorijā dzīvojošiem iedzīvotājiem pašvaldības nolikumam ir jābūt ērti pieejamam ikvienas pašvaldības mājas lapā, lai ikviens pašvaldības iedzīvotājs jau primāri var ar to iepazīties, gan arī jebkurš cits Latvijas Republikas iedzīvotājs. Saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10.panta astoto daļu valsts pārvaldi organizē pēc iespējas ērti un pieejami privātpersonai.

Jāatzīst, ministrija ir konstatējusi, ka problēma ir tieši apstākļi, ka pašvaldības veicot grozījumus pašvaldības nolikumā neveic šā normatīvā akta konsolidāciju. Biežākā atruna no pašvaldību puses ir tas, ka likums to viņiem neuzliek par pienākumu, kā arī nepietiekamā kapacitāte. Savādāk ir ar Latvijas Republikas pilsētām, kurām ar likumu „Par pašvaldībām” 45.panta piekto daļu ir noteikts, ka Republikas pilsētas dome saistošos noteikumus un to paskaidrojuma rakstu publicē oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis". Latvijas Vēstnesis arī nodrošina saistošo noteikumu konsolidāciju.

Ministrija apzinoties šobrīd esošo problēmsituāciju ne tikai par domes nolikuma atrašanu, bet vispārējo problēmsituāciju ar saistošo noteikumu ieviešanas pašvaldību mājas lapā, proti, ka ļoti grūti ir atrast dažādus saistošos noteikumu, vai tie pat nav ievietoti pašvaldību mājas

lapās, kā arī problēmjautājumu par saistošo noteikumu konsolidētām versijā, jau pagājušā gadā iesniedza Saeimā priekšlikumu, ka visām pašvaldībām ir jāpublicē saistošie noteikumi Latvijas Vēstnesī, protams, atstājot pašvaldībām tiesības tos publicēt gan savā mājas lapā, gan bezmaksas laikrakstā.

Ja Saeima akceptēs šādas izmaiņas likuma „Par pašvaldībām” 45.pantā, tad visi minēto problēmjautājumi tiks atrisināti un sakārtoti, kā arī ministrija vieglāk varēs kontrolēt vai pašvaldība ievēro likumā „Par pašvaldībām” noteiktās prasības.

2.Pašvaldību darbību regulējošie normatīvie akti neparedz pienākumu pašvaldībām, veicot grozījumus saistošajos noteikumos, sagatavot šo saistošo noteikumu konsolidēto jeb sistematizēto versiju. Tai pat laikā virkne LR likumu, Valsts pārvaldes likums u.c. rosina pārvaldes darbu organizēt pēc iespējas efektīvāk. Vai nesaskatāt nepieciešamību rosināt korekcijas likumā *Par pašvaldībām* šajā jautājumā, ņemot vērā, ka pastāvošā tiesiskā kultūra diemžēl liek secināt, ka jautājumu risināšana tikai pamatojoties uz labas pārvaldības principu, virknē gadījumu ir apgrūtināša?

Liene Kristapsone:

Atbilde sniegta jau pie 1.jautājuma.

3.Kā Jūs skaidrotu pašvaldības izvēli nepublicēt pašvaldības nolikuma vai domes lēmumu konsolidētās versijas? Apzināta darbība, ieinteresētība informācijas nepārskatāmībā, pavirša attieksme...?

Liene Kristapsone:

Atbildēts pie 1.jautājuma. Nedomāju, ka pašvaldības apzināti, lai ko slēptu nekonsolidē saistošos noteikumus, bet kā jau iepriekš minēju ir pašvaldības ar zemu kapacitāti, ir pašvaldības, kuras uzskata, ja likumā „Par pašvaldībām” nav dots uzdevums konsolidēt saistošos noteikumus, tad tas tām arī nav jādara. Viņuprāt, valsts pārvaldes iekārtas likumā ietvertais labas pārvaldības princips tiek izpildīts, jau ar grozījumu ieviešanu pašvaldības mājas lapā:).

Manuprāt, vēl līdz ar iepriekšējā paaudzes priekšsēdētājiem, kuri gadu desmitiem un PSRS laika vadības un darba organizācijas pieredzi, vada pašvaldības darbu, negrib pieņemt un saprast, ka Latvijas Republikas iedzīvotājs, pašvaldības iedzīvotājs mainās - tas grib zināt savas tiesības un sekot līdz vietējai pārvaldei. Kā arī ir jauni pašvaldību vadītāji, kuriem ir grūti izveidot efektīvu un uz attīstību vērstu komandu un, kuri dažreiz vienkārši padodas vecajai un daudzus gadus iestrādātajai sistēmai. Es uzskatu, ka vajag vēl laiku un stiprus, jaunus un uz izaugsmi vērstus pašvaldību vadītājus, tad arī par šāda veida jautājumiem pat nebūtu jādiskutē, kur nu vel stingri jāreglamentē likumā, tas vienkārši būtu pašsaprotami. Jau šobrīd praksē ir šādi brīnišķīgi pašvaldību vadītāji, kuri līdz ar 2013.gada pašvaldību vēlēšanām ir ienākuši un spējuši izveidot efektīvu un uz mērķi vērstu komandu!

4.Kādi ir VARAM ietekmes mehānismi par pašvaldību nolikumu satura aktualizāciju?

Liene Kristapsone:

Likumā „Par pašvaldībām” ir noteikts, ka šādiem saistošiem noteikumiem ir jābūt. Saturs vairāk paliek pašvaldības ziņā. Ministrija tikai pārbauda tā atbilstību normatīvo aktu prasībām. No pieredzes - līdz ar pašvaldību vēlēšanām pārsvarā tiek pārstrādāti pašvaldību nolikumi. Būtībā ministrija dēļ kapacitātes, kā arī uzskatot, ka pašvaldība ir autonomas un atbildīgas tiesību subjekts, nepārbauda pašvaldību spēkā esošos saistošos noteikumus. Praksē, ja ministrijai tiek atsūtīti grozījumi saistošajos noteikumos, tā tos skata kopsakarā ar pamatredakciju un, ja ministrija secina, ka pamatredakcija ir novecojusi (tā neatbilst spēkā esošam normatīvā regulējuma prasībām), tā lūdz pašvaldībai aktualizēt un pilnveidot arī pamatredakciju. Protams, ka tas ļoti pašvaldībām nepatīk un tās sūdzas manai vadībai! Vai tāda prakse tiks nodrošināta arī turpmāk – nezinu!

5.Vai informācijai par domes izveidotajām komitejām un komisijām, kas atspoguļota pašvaldību nolikumos, ir jāsakrīt ar attiecīgo informāciju pašvaldību mājas lapās?

Liene Kristapsone:

Jā, protams.

6.Vai iedzīvotāju iesaistīšana pašvaldības komisiju darbā ir fakultatīvs vai obligāts pašvaldības pienākums?

Liene Kristapsone:

Likuma „Par pašvaldībām” 61.pants noteic, ka sevišķu pašvaldības funkciju pildīšanai vai pašvaldības administratīvās teritorijas pārvaldīšanai domes no domes deputātiem un attiecīgās pašvaldības iedzīvotājiem **var izveidot** valdes, komisijas vai darba grupas. Lai sekmētu visas pašvaldības teritorijas ilgtspējīgu un līdzsvarotu attīstību, novada pašvaldības dome var izveidot novada valdi, kuru vada novada domes priekšsēdētājs un kurā ietilpst novada domes priekšsēdētāja vietnieki un visu domes pastāvīgo komiteju priekšsēdētāji. Valde atbilstoši pašvaldības nolikumam saskaņo komiteju viedokļus un sagatavo priekšlikumus novada domes lēmumu pieņemšanai.

Šo valžu, komisiju un darba grupu izveidošanas nepieciešamību nosaka atsevišķi likumi vai domes lēmumi, un darbam tajās var pieaicināt speciālistus, kuriem par darbu maksā no pašvaldības ieņēmumiem.

Valdes, komisijas un darba grupas darbojas saskaņā ar domes apstiprinātajiem nolikumiem.

Ņemot vērā likumā minēto, ja iedzīvotāji ir izteikuši vēlmi izveidot vai piedalīties pašvaldības komisijā, tad pašvaldībai iedzīvotājiem šāda iespēja ir jānodrošina, bet, ja iedzīvotāji nav izteikuši šādu iniciatīvu, pašvaldībai nav pienākums obligāti izveidot vai nodrošināt iedzīvotāju dalību komisijas darbā.

7.Pašvaldību darbu uzraugošā ministrija savulaik izstrādāja *Pašvaldības nolikuma paraugu (Paraugnolikums,2009)*. Lai arī izstrādātais dokuments bija tikai vadlīnijas katras Pašvaldības nolikuma izstrādē, tomēr izpētot visus 119 pašvaldību nolikumus, konstatējams, ka tajā

iekļautie formulējumi ir ņemti par pamatu. Jautājumā par iedzīvotāju līdzdalību domes sēdēs, formulējumi satur vairākas aizliedzošas darbības – aizliegumu piedalīties debatēs un traucēt sēdes gaitu. Kāds pamatojums šādas redakcijas izvēlei?

Liene Kristapsone:

Likums „Par pašvaldībām” noteic, ka domes sēdes ir atklātas, tas tieši neaizliedz iedzīvotājiem izteikties domes sēdēs, tomēr no minētā likuma normām arī izriet, ka domes sēdes ir organizētas ar noteiktu jau iepriekš sastādītu jautājumu sarakstu. Protams, ka iedzīvotāji var piedalīties domes sēdē, tomēr traucēt domes sēdi un pēkšņi izteikt komentārus nav atļauts, tieši, lai nodrošinātu domes sēžu kārtību un noteiktu darba organizētību. Pašvaldība var atļaut vai arī uzaicināt, ja tas tieši skar konkrētā iedzīvotāja intereses, iedzīvotājam piedalīties domes sēdē un sniegt savu viedokli. Domes sēžu darba kārtība ir reglamentēta pašvaldības nolikumā.

Ministrijas ieteikumi pašvaldībām tika veidoti pēc līdzības ar Saeimas sēžu un Ministru kabineta sēžu darba organizāciju un norisi.

Vienlaikus jāatceras, ka deputāts ir vēlēts tautas pārstāvis. Iedzīvotāji piedaloties vēlēšanās ir uzticējušies konkrētām partijām un cilvēkiem, no tā prezumējams, ka deputāti ir tautas pārstāvji, kuri domes sēdē var aizstāvēt sava vēlētāja intereses.

8.Kā Jūs vērtējat iedzīvotāju līdzdalības iespējas pašvaldību lēmumu pieņemšanas procesā? Vai saskatāt kādus tiesisku, institucionālus un/vai citus problēmjautājumus šo iespēju praktiskā īstenošanā?

Liene Kristapsone:

Praksē ir pašvaldības, kurām ir izveidojies ļoti labs dialogs ar iedzīvotājiem. Mans subjektīvai viedoklis no personīgās pieredzes ir, kad pašvaldības, it sevišķi lielās, nav atvērtas vienam iedzīvotājam un neuztver nopietni viena iedzīvotāja aktīvas iniciatīvas, bet, ja sapulcējas jau iedzīvotāju grupa un pašvaldība gūst pārliecību, ka cilvēki nav tikai pieprasītāji, bet ir loģiski un izglītoti sarunu partneri attieksme, lai gan negribīgi, bet mainās.

Manuprāt, mums iedzīvotājiem ir jābūt daudz aktīvākiem un atbildīgākiem par savu valsti un pašvaldību, ja būsime aktīvi un paši ieinteresēti pašvaldība agrāk vai vēlāk sadarbosies. Manuprāt, vaina ir mūsu (iedzīvotāju) vienaldzībā pret notiekošo, kamēr nomainīsim savu attieksmi, nomainīsies pašvaldības. Arī pašvaldības ir teikušas, ka ir ļoti pasīva iedzīvotāju interese, kaut vai būvniecības apspriežu procesā, tikai tad, ka reāli būvniecību uzsāk cilvēki, kam tas nepatīk sāk protestēt. To var salīdzināt arī ar zemo aktivitāti vēlēšanās! Manuprāt šo sadarbību nevarēs noregulēt ne ar vienām likuma normām! Lai veicas!

Paldies par interviju!

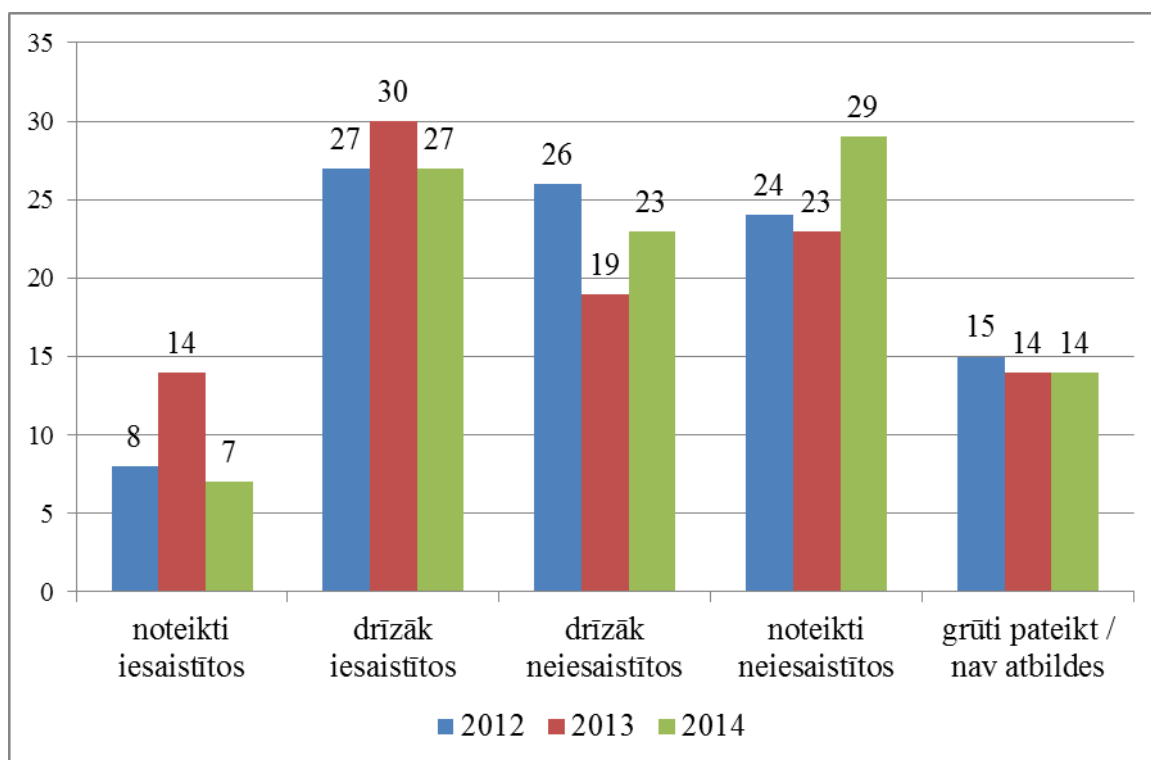
Ar Jūsu piekrišanu es vēlētos izmantot Jūsu atbildes un viedokli, publicējot tos savā promocijas darbā.

Intervija notika 2014.gada 13.augustā.

Jautājumi eksperta intervijai ar sabiedriskās domas pētnieku, Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS direktoru Arni Kaktiņu

1. Trijās Latvijas iedzīvotāju aptaujās – 2012.gada jūlijā, 2013.gada novembrī, 2014.gada novembrī/decembrī respondentiem tika jautāts – kāda būtu viņu rīcība gadījumā, ja pašvaldību dome pieņemtu kādu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?

2012. un 2014. gada aptaujās turpat 1/3 daļa (attiecīgi **35% un 34%**), bet 2013. gada aptaujā - **44%** respondentu atbildēja, ka viņi *noteikti un drīzāk iesaistīsies* kādās aktivitātēs, lai aizstāvētu iedzīvotāju intereses. Tai pat laikā turpat puse - **50%** - 2012.gadā un **52%** - 2014.gadā, bet - **42%** - 2013.gadā norādīja, ka *noteikti un drīzāk neiesaistītos* nekādās aktivitātēs, lai aizstāvētu savas intereses attiecībā uz pašvaldību lēmumiem. Visās trijās aptaujās turpat 15% jeb katrs septītais neatbild uz šo jautājumu konkrēti (*skat. visu trīs gadu aptaujas rezultātus*):

Apņēmība protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%)

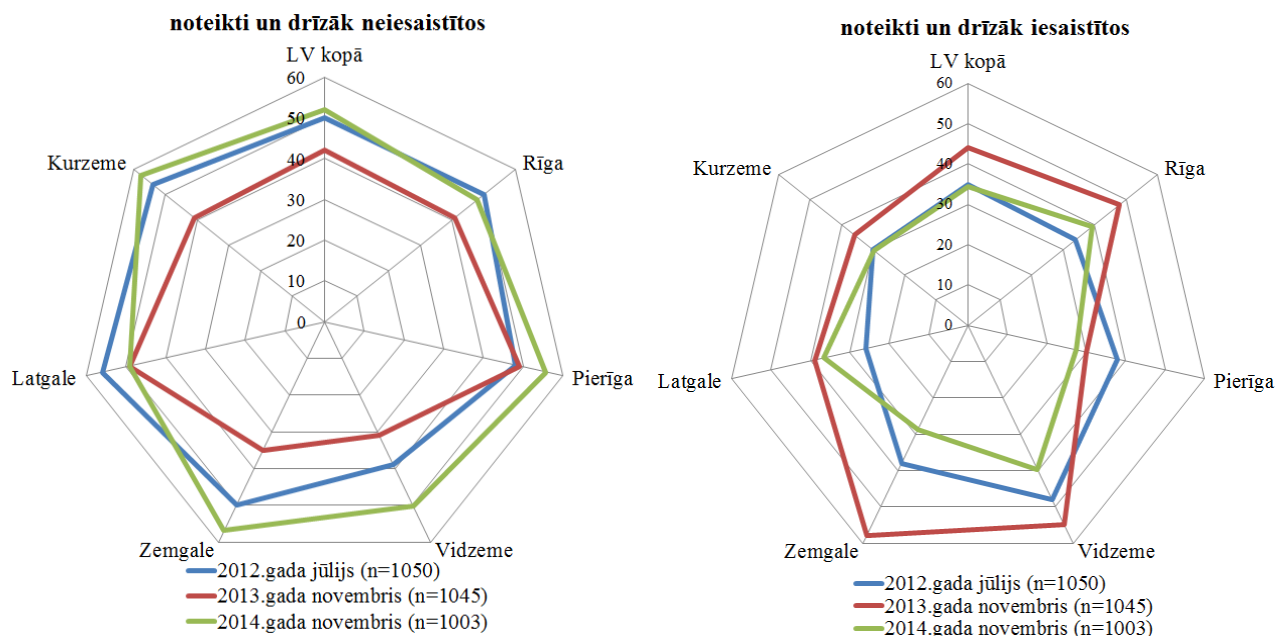
Jautājumi ekspertam:

Kā Jūs komentētu iegūtos aptaujas datus saistībā ar iedzīvotāju aktivitāti aizstāvēt vai neaizstāvēt savas intereses attiecībās ar pašvaldību? Vai 15% no atbilžu īpatsvara, kurās nav pausts konkrēts viedoklis par uzdoto jautājumu, norāda uz kādām indikācijām?

2012. un 2014.gada aptaujas rezultāti ir samērā līdzīgi, lielāku apņēmību aktīvi rīkoties respondenti pauž 2013.gadā? Vai Jums ir kāds skaidrojums par to?

2. Analizējot visu trīs gadu aptauju datus statistisko reģionu sadalījumā konstatējams, ka visapņēmīgākie respondenti, kuri būtu gatavi aizstāvēt savas intereses attiecībās ar pašvaldību, dzīvo Vidzemē (48% - *vidējais aritmētiskais rādītājs*), Zemgalē (42%) un Rīgā (40%). Savukārt Kurzemes un Pierīgas respondenti uz aktīvu rīcību norādīja salīdzinoši retāk – vidēji 32%. Vidzeme ir vienīgais no visiem statistiskajiem reģioniem, kura respondenti visos trijos gados (2012., 2013., 2014.) uzrādīja augstāku apņēmību iesaistīties kādās aktivitātēs, aizstāvot iedzīvotāju intereses, nekā vidēji valstī katrā aptaujas gadā (*skat. att.190.lpp.*).

Salīdzinot respondentu aktivitāti starp reģioniem pa gadiem, visaugstākā tā bijusi 2013.gadā, izņemot vienu reģionu - Pierīgu, kurā aktivitāte 2013.gadā bija zemāka (30%) nekā 2012.gadā (38%). 2014.gada aptaujā visos reģionos samazinājies to respondentu skaits, kuri būtu apņēmīgi iesaistīties iedzīvotāju interešu aizstāvībā saistībā ar pašvaldību lēmumiem. Vismazākais aktivitātes kritums salīdzinājumā ar 2013.gadu konstatējams Latgalē (-2%) un Pierīgā (-3%), bet vislielākais - Zemgalē (-29%) un Vidzemē (-15%). Zīmīgi, ka tieši Zemgalē gadu atpakaļ – 2013.gada aptaujas rezultāti uzrādīja vislielāko respondentu aktivitātes pieaugumu attiecībā pret 2012.gadu (+20%).

Apņēmība protestēt un neprotestēt pret pašvaldības lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm – statistisko reģionu sadalījums (%)

Jautājums ekspertam:

Ar ko, Jūsaprāt, būtu skaidrojami aptaujas rezultāti statistiskajos reģionos – salīdzinoši augstā iedzīvotāju aktivitāte Vidzemē, salīdzinoši pasīvā interese – Kurzemē un Pierīgā un dinamiskās izmaiņas Zemgalē?

3. Visu trīs aptauju (2012., 2013., 2014.gadu) datu salīdzinājums citās sociāli demogrāfiskajās grupās atklāj visapņēmīgākā respondenta raksturojumu iedzīvotāju interešu aizstāvībai vietējā pašvaldībā. Saskaņā ar trīs aptauju datiem interešu aizstāvībā *noteikti* un *drīzāk iesaistītos* sievietes, iedzīvotāji ar augstāko izglītību, LR pilsoņi, kuru sarunvaloda ģimenē ir latviešu. Apņēmīgākie respondenti ir vecumā no 35 līdz 54 gadiem, viņi strādā publiskajā sektorā, savus ienākumus vērtē kā vidēji augstus un augstus, dzīvo Rīgā.

Jautājums ekspertam:

Ar ko skaidrojama šādu iedzīvotāju grupu zemāka ieinteresētība iesaistīties aktivitātēs:

- vīrieši,
- iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 24 gadiem (2012.gada aptaujā), no 18 līdz 24 gadiem (2013., 2014.gada aptaujās) un no 55 gadiem un vecāki (2012., 201.gada aptaujās),
- iedzīvotāji bez LR pilsonības, kuru sarunvaloda ģimenē ir krievu,
- cilvēki ar pamatizglītību, kuri nestrādā un kuru ienākumi ir zemi.

4. Saskaņā ar Eiropas Komisijas socioloģisko pētījumu centra Eurobarometrs (*Standart Eurobarometer, Public Opinion in the European Union*) sabiedriskās aptaujas rezultātiem, iedzīvotāji Latvijā pašvaldībām tiecas uzticēties (*tend to trust*) vairāk nekā parlamentam un valdībai. Izpētot Eurobarometra trīs gadu (2012.,⁴⁰¹ 2013.,⁴⁰² 2014.⁴⁰³) rudens aptauju rezultātus, konstatējams, ka vidēji 47% iedzīvotāju uzticas pašvaldībām, 17% – parlamentam, 22% – valdībai. Turklāt, atšķirīgi no uzticēšanās parlamentam un valdībai, uzticēšanās rādītājs pašvaldībām Latvijā visos trīs pētījumu periodos ir augstāks nekā vidēji ES dalībvalstīs.

Jautājumi ekspertam:

Kā Jūs skaidrotu faktu, ka iedzīvotāju uzticēšanās pašvaldībām, salīdzinot ar uzticēšanos parlamentam un valdībai Latvijā ir augstāka, tomēr iedzīvotāju aktivitāte pašvaldību vēlēšanās, salīdzinot ar parlamenta vēlēšanām, ir zemāka? Turklāt pēdējās pašvaldību vēlēšanās, kas notika 2013.gada 1.jūnijā, iedzīvotāju aktivitāte (*neskaitot Eiropas parlamenta vēlēšanas 2014.gadā*) bija viszemākā atjaunotās Latvijas valsts pastāvēšanas 23 gados.

5. Vai Jūs saskatāt nepieciešamību pēc lielākas iedzīvotāju līdzdalības lēmumu pieņemšanas procesā vietējās pašvaldībās? Kādi faktori/nosacījumi, Jūsaprāt, to varētu ietekmēt?

⁴⁰¹ Standart Eurobarometer. Eurobarometer 78 (2012, Autumn). [Skatīts 24.07.2014.].

⁴⁰² Standart Eurobarometer. Eurobarometer 80 (2013, Autumn). [Skatīts 24.07.2014.].

⁴⁰³ Standart Eurobarometer. Eurobarometer 82 (2014, Autumn). [Skatīts 19.02.2015.].

6.Kādas līdzdalības formas Jūsu skatījumā varētu gūt iedzīvotāju atsaucību 21.gadsimtā?

Paldies par interviju!

Ar Jūsu piekrišanu es vēlētos izmantot Jūsu atbildes un viedokli, publicējot tos savā promocijas darbā.

Intervija notika 2015. gada 27.februārī

2.Pielikums

Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze (1)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Daugavpils	1	Pašvaldība/Daugavpils dome/Normatīvie akti	5	5	9	11	1	21.07.2014.
Jēkabpils	1	Pašvaldība/Dokumenti/Domes nolikums	3	3	1	17	1	15.08.2014.
Jelgava	1	1)Pašvaldība/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Dokumenti	4	4	0	28	0	14.08.2014.
Jūrmala	1	1)Pašvaldība; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti (dokumenti)/Saistošie noteikumi	11	11	17	15	1	15.08.2014.
Liepāja	1	Pašvaldība/Normatīvie akti/Liepājas domes normatīvo aktu meklētājs/ Normatīvo aktu meklēšana	4	4	1	24	1	15.08.2014.
Rēzekne	1	Dome/Domes struktūra, Nolikums	3	3	11	11	0	16.08.2014.
Rīga	0	1)Pašvaldība/Struktūrshēma un Nolikums; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Dokumentu meklētājs	8	8	8	8		17.08.2014.
Valmiera	1	1)Pašvaldība/Pašvaldības nolikums; 2)Pašvaldība/Saistošie noteikumi/Pašvaldības nolikums	5	5	20	22	0	16.08.2014.
Ventspils	1	1)Pārvalde; 2)Pārvalde/Publiskie dokumenti/Pašvaldības nolikums	4	4	1	27	1	17.08.2014.
Aglonas novads	1	1)Novada Dome/Normatīvie akti; 2)Normatīvie akti (NA)	2	2	6	6	1	24.07.2014.
Aizkraukles novads	1	1)Pašvaldība/Ziņas par iestādi/Struktūra un nolikums; 2)Pašvaldība/ Normatīvie akti/Saistošie noteikumi/Citi jautājumi	3	3	12	15	1	24.07.2014.
Aizputes novads	1	1)Dome; 2)Dome/Saistošie noteikumi	5	5	12	9	0	24.07.2014.
Aknīstes novads	1	1)Dome/Pašvaldības nolikums; 2)Saistošie noteikumi/Apstiprinātie saistošie noteikumi 2009.gads	3	3	13	13	1	24.07.2014.
Alojas novads	1	Nolikumi	3	3	9	10	0	24.07.2014.
Alsungas novads	1	Novada dome/Saistošie noteikumi/2.lapa	2	2	6	6	0	24.07.2014.
Alūksnes novads	1	1)Normatīvie akti un dokumenti/Nolikumi; 2)Normatīvie akti un dokumenti/Pašvaldības saistošie noteikumi/2013.gads	3	3	11	8	1	24.07.2014.
Amatas novads	1	Pašvaldība/Normatīvie dokumenti/Saistošie noteikumi/Novada domes saistošie noteikumi	4	4	4	4	1	24.07.2014.

Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze (2)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Apes novads	1	1)Apes novads/Apes novads/Pašvaldība/Normatīvie akti un plānošanas dokumenti AN/Nolikumi AN; 2)Apes novads/Apes novads/Pašvaldība/Normatīvie akti un plānošanas dokumenti AN/Saistošie noteikumi AN	3	3	9	9	0	23.08.2014.
Auces novads	1	Pašvaldība/Pašvaldības nolikums un struktūra	4	4	10	11	1	25.07.2014.
Ādažu novads	1	1)pašvaldība/Normatīvie akti/Nolikumi. Reglamenti; 2)Pašvaldība/Saistošie noteikumi/Ādažu novada domes dokumenti, saistošie noteikumi	4	4	8	12	1	27.07.2014.
Babītes novads	1	1)Pašvaldība/Ziņas par iestādi/Pašvaldība; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Normatīvie akti	4	4	5	6	1	27.07.2014.
Baldones novads	1	1)Pašvaldība/Dome; 2)Pašvaldība/Normatīvie dokumenti/Saistošie noteikumi/Par pašvaldību	3	3	14	14	0	27.07.2014.
Baltinavas novads	1	Pašvaldība	3	0	5	1	0	27.07.2014.
Balvu novads	1	Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	15	16	1	27.07.2014.
Bauskas novads	1	1)Pašvaldība; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti/Saistošie noteikumi	4	4	7	7	1	24.07.2014.
Beverīnas novads	0	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	2	7	7	0	24.07.2014.
Brocēnu novads	0	Saistošie noteikumi	3	3	14	8	0	30.07.2014.
Burtnieku novads	1	1)Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi	4	4	15	14	0	30.07.2014.
Carnikavas novads	1	1)Pašvaldība/Normatīvie akti/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti/Nolikumi	3	3	17	13	1	30.07.2014.
Cēsu novads	1	1)Publiskie dokumenti/Nolikumi; 2)Publiskie dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	29	36	1	25.07.2014.
Cesvaines novads	0	1)Dome; 2)Dome/Dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	6	5	1	24.07.2014.
Ciblas novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	2	0	11	0	0	24.07.2014.
Dagdas novads	0	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	6	7	0	24.07.2014.
Daugavpils novads	1	Daugavpils novada dome/Publiskie dokumenti/Saistošie noteikumi (saraksts)	4	4	10	12	1	30.07.2014.

Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze (3)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Dobeles novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	0	19	1	25.07.2014.
Dundagas novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	3	3	13	12	0	30.07.2014.
Durbes novads	0	Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi	4	4	7	5	0	25.07.2014.
Engures novads	1	Pašvaldība	3	3	7	7	0	25.07.2014.
Ērgļu novads	1	Pašvaldība/Normatīvie akti/Nolikumi	2	2	4	3	0	25.07.2014.
Garkalnes novads	0	Saistošie dokumenti	4	4	6	6	0	25.07.2014.
Grobiņas novads	1	1)Pašvaldība/Saistošie dokumenti; 2)Pašvaldība/Pašvaldības nolikums	3	3	10	0	1	24.07.2014.
Gulbenes novads	1	1)Par pašvaldību; 2)Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	18	21	0	26.07.2014.
Iecavas novads	1	Pašvaldība/Normatīvie akti un plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi/Pašvaldības nolikums	4	4	10	7	0	31.07.2014.
Ikšķiles novads	1	1)Pašvaldība/Dome; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti/Saistošie noteikumi	4	4	22	21	0	26.07.2014.
Inčukalna novads	1	1)Dome/Dokumenti/Saistošie noteikumi/; 2)Dome/Dokumenti/Nolikumi	4	4	5	0	0	26.07.2014.
Ilūkstes novads	1	1)Pašvaldība/Pašvaldības nolikums; 2)Normatīvie akti un publiskie dokumenti/Pašvaldības nolikums	3	3	7	9	0	26.07.2014.
Jaunjelgavas novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi	3	3	13	10	0	25.07.2014.
Jaunpiebalgas novads	0	Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	5	4	0	31.07.2014.
Jaunpils novads	1	Pašvaldība/Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	7	7	1	31.07.2014.
Jēkabpils novads	1	Ziņas par pašvaldību/Normatīvie akti un dokumenti/Saistošie noteikumi/Saistošo noteikumu konsolidētās redakcijas	3	3	7	8	1	31.07.2014.
Jelgavas novads	1	Saistošie noteikumi	3	4	14	13	1	31.07.2014.
Kandavas novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	4	4	15	18	1	31.07.2014.
Kārsavas novads	0	1)Pašvaldība/Nolikums; 2)Pašvaldība/Saistošie noteikumi/2009.gada saistošie noteikumi (nolikuma sākotnējais variants)	4	4	8	8	0	01.08.2014.

Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze (4)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Kocēnu novads	0	1)Dome/Normatīvie akti/Saistošie noteikumi; 2)Dome/Normatīvie akti/Nolikumi	4	4	11	10	0	01.08.2014.
Kokneses novads	1	1)Pašvaldība/Normatīvie akti/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti/Nolikumi	3	3	12	13	0	01.08.2014.
Krāslavas novads	0	Pašvaldība/Normatīvie akti/Nolikumi	4	4	11	13	1	01.08.2014
Krimuldas novads	0	1)Normatīvie akti/Saistošie noteikumi; 2)Normatīvie akti/Nolikumi	4	4	10	6	1	01.08.2014.
Krustpils novads	1	1)Pašvaldība/Pašvaldības nolikums; 2)Pašvaldība/Saistošie noteikumi/2010.gadā pieņemtie saistošie noteikumi	4	4	20	18	1	01.08.2014.
Kuldīgas novads	0	Pašvaldība	3	3	21	21	1	01.08.2014.
Ķeguma novads	1	Pašvaldība/Dokumentācija/Domes nolikums	4	4	9	0	0	01.08.2014.
Ķekavas novads	1	1)Tiesību akti; 2)Tiesību akti/Saistošie noteikumi	6	6	21	0	1	01.08.2014.
Lielvārdes novads	1	1)Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi/Pašvaldības nolikums; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi/2013.gada	7	7	15	8	0	03.08.2014.
Līgatnes novads	1	Novada dome/Dokumenti (Saistošie noteikumi, Nolikumi, Noteikumi, Ētikas kodekss)/Nolikumi	4	4	11	8	1	03.08.2014.
Limbažu novads	0	1)Publiskie dokumenti/Saistošie noteikumi/Konsolidēti saistošie noteikumi; 2)Publiskie dokumenti/Nolikumi	4	4	16	18	1	03.08.2014.
Līvānu novads	1	Pašvaldība/Domes nolikums	3	3	9	14	1	03.08.2014.
Lubānas novads	1	1)Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Nolikumi; 2)Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi; 3)Saistošie noteikumi	2	2	8	5	0	03.08.2014.
Ludzas novads	1	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	3	3	13	14	0	03.08.2014.
Madonas novads	1	Pašvaldība/Dome/Pašvaldības saistošie noteikumi	5	5	13	11	0	03.08.2014.
Mālpils novads	0	Novada domes dokumenti/Saistošie noteikumi/2010	3	3	9	8	0	04.08.2014.
Mārupes novads	1	1)Pašvaldība; 2)Pašvaldība/Pašvaldības normatīvie akti/Saistošie noteikumi; 3)Pašvaldība/Pašvaldības normatīvie akti/Nolikumi	4	4	15	1	0	04.08.2014.
Mazsalacas novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	10	14	1	04.08.2014.

Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze (5)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Mērsraga novads	1	1)Novada pašvaldība/Saistošie noteikumi/Saistošie noteikumi Nr.7/2014; 2)Novada pašvaldība/Nolikumi	3	0	12	0	0	04.08.2014.
Naukšēnu novads	0	Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi	2	2	5	3	1	04.08.2014.
Neretas novads	0	Dokumenti/Nolikumi	3	3	6	7	1	04.08.2014.
Nīcas novads	0	1)Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi; 2)Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	2	2	1	8	1	04.08.2014.
Ogres novads	1	Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	25	30	0	05.08.2014.
Olaines novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	3	3	0	05.08.2014.
Ozolnieku novads	1	Pārvalde/Pašvaldība/Pašvaldības nolikums	4	4	12	8	1	05.08.2014.
Pārgaujas novads	1	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	3	3	5	4	0	05.08.2014.
Pāvilostas novads	1	1)Saistošie noteikumi; 2)Novads/Novada dome	4	4	9	8	0	05.08.2014.
Plaviņu novads	1	Novada dome/Saistošie noteikumi/Saistošie noteikumi	4	4	10	10	1	05.08.2014.
Preiļu novads	1	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	3	3	7	10	1	05.08.2014.
Priekules novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi/2013	4	4	13	11	0	05.08.2014.
Priekuļu novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	8	3	1	05.08.2014.
Raunas novads	1	Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	5	4	0	06.08.2014.
Rēzeknes novads	1	1)Pašvaldība/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Pašvaldības nolikums	5	5	10	15	1	06.08.2014.
Riebiņu novads	0	Pašvaldība/Pašvaldības dokumenti	4	4	13	14	0	06.08.2014.
Rojas novads	1	Dokumenti/Saistošie noteikumi/2014	4	4	16	0	0	06.08.2014.
Ropažu novads	1	Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi/2013	4	4	8	11	0	06.08.2014.
Rucavas novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	5	5	9	1	0	06.08.2014.
Rugāju novads	1	Pašvaldība/Normatīvie akti un attīstības plānošanas dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	11	5	1	06.08.2014
Rundāles novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi/Pašvaldības nolikums	2	2	4	5	0	07.08.2014.

Apkopojums par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīze (6)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Rūjienas novads	0	Dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	13	7	0	07.08.2014.
Salacgrīvas novads	0	Dokumenti/Saistošie noteikumi	4	4	13	1	0	07.08.2014.
Salas novads	0	Novada dome/Saistošie noteikumi	3	3	5	5	0	07.08.2014.
Salaspils novads	1	Pārvalde/Normatīvie akti/Nolikumi/Salaspils novada pašvaldības un administrācijas daļu nolikumi	5	5	8	7	1	07.08.2014.
Saldus novads	1	1)Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi	4	4	17	17	1	07.08.2014.
Saulkrastu novads	0	Dome/Nolikumi	4	4	12	8	0	07.08.2014.
Sējas novads	1	Dome/Dokumenti/Nolikums	3	3	5	3	0	07.08.2014.
Siguldas novads	1	1)Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Dokumenti/Nolikumi	4	4	17	15	0	08.08.2014.
Skrīveru novads	0	1)Pašvaldība/Dome/Struktūra un nolikums; 2)Pašvaldība/Dokumenti/Saistošie noteikumi	3	3	4	6	0	26.07.2014.
Skrundas novads	1	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	3	3	13	14	1	08.08.2014.
Smiltenes novads	0	Smiltenes novada dome/Saistošie noteikumi	3	3	17	15	1	26.07.2014.
Stopiņu novads	1	Sākums/Normatīvie akti/Saistošie noteikumi (2013.gads)	5	5	7	5	1	08.08.2014.
Strenču novads	1	Pašvaldība/Saistošie noteikumi (2013.gads)	4	4	9	8	1	24.07.2014.
Talsu novads	0	1)Pašvaldība/Normatīvie akti, attīstības plānošanas un citi dokumenti/Saistošie noteikumi; 2)Pašvaldība/Normatīvie akti, attīstības plānošanas un citi dokumenti/Nolikumi/Talsu novada pašvaldības nolikums/Saistošie noteikumi	4	4	20	20	1	11.08.2014.
Tērvetes novads	1	Publiskie dokumenti	3	3	10	11	0	11.08.2014.
Tukuma novads	1	Novada pašvaldība/Normatīvie akti/Pašvaldības nolikums/Tukuma novada pašvaldības nolikums	5	5	26	23	1	11.08.2014.
Vaiņodes novads	1	Dome/Saistošie noteikumi Vaiņodes novadā	3	3	4	1	1	11.08.2014.
Valkas novads	0	1)Pašvaldība/Pašvaldības nolikums; 2)Pašvaldība/Saistošie noteikumi	5	5	14	17	1	12.08.2014.
Varakļānu novads	1	Novada dome/Saistošie noteikumi	2	2	6	3	0	12.08.2014.

Apkopojs par Latvijas pašvaldību nolikumu publisko pieejamību un tajā ietvertās informācijas analīzi (7)

Pilsēta/novads	Konsolidētās versijas esamība	Sadaļas nosaukums interneta vietnē	Komiteju skaits pašvaldības nolikumos	Komiteju skaits pašvaldību mājaslapās	Komisiju skaits pašvaldību nolikumos	Komisiju skaits pašvaldību mājaslapās	Atsevišķas sadaļas par līdzdalības esamību	Datums
Vārkavas novads	0	1)Pašvaldība/Pašvaldības un pagastu pārvalžu nolikumi; 2)Pašvaldība/Saistošie noteikumi	3	3	7	7	0	12.08.2014.
Vecpiebalgas novads	0	Normatīvie akti/Saistošie noteikumi	2	2	7	10	1	13.08.2014.
Vecumnieku novads	1	1)Novada Dome; 2)Novada Dome/Dokumenti/Saistošie noteikumi/Spēkā esoši (konsolidēti); 3)Novada Dome/Dokumenti/Nolikumi/Nolikumi	4	4	7	5	0	13.08.2014.
Ventspils novads	1	Dome/Normatīvie akti/Novada pašvaldība	4	4	18	17	1	25.07.2014.
Viesītes novads	0	Pašvaldība/Normatīvie akti	3	3	13	11	0	13.08.2014.
Viļakas novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi	4	4	15	6	0	14.08.2014.
Viļānu novads	1	Novada pašvaldība/Pašvaldības nolikums/Viļānu pašvaldības nolikums	2	2	10	9	0	14.08.2014.
Zilupes novads	0	Pašvaldība/Saistošie noteikumi, nolikumi	3	3	5	8	0	14.08.2014.
KOPĀ			436	427	1235	1191		
Ir	82						Ir	55
Nav	37						Nav	64

Autores un SKDS 2012.gada jūlija aptaujas anketa

Jautājumu bloks būs veltīts iedzīvotāju iespējām piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā vietējā pašvaldībā. Jūsu viedoklis ir ļoti svarīgs, lai gūtu priekšstatu par līdzdalības praktiskajiem aspektiem Latvijas pašvaldībās.

Šo jautājumu mērķis ir izpētīt – kādi faktori nosaka un ietekmē iedzīvotāju līdzdalības pakāpi, vai pastāv kādas kopsakarības starp iedzīvotāju apmierinātību ar savas pašvaldības darbu, iedzīvotāju līdzdalību un uzticēšanos publiskās varas institūcijām.

Šo aptauju veic Latvijas Universitātes vadībinātnes nozares doktorante Lilita Seimuškāne sadarbībā ar pētījumu centru SKDS zinātniskās pētniecības vajadzībām. Atbildes tiks analizētas tikai apkopotā veidā un mēs garantējam Jūsu atbilžu anonimitāti.

Kartīte A1

A1. Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs uzticiaties zemāk uzskaitītajām valsts un sabiedriskajām institūcijām! Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šai institūcijai nemaz neuzticaties, bet 10 – ka pilnībā uzticiaties!

		nemaz neuzticos (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Pilnībā uzticos (10)	Nezina/ NA
1	Baznīca	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Arodbiedrības	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Biedrības un nodibinājumi (nevalstiskās organizācijas)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Drukātā prese	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Eiropas Savienība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
6	Izglītības iestādes (skolas, universitātes u.c.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
7	Jūsu novada/pilsētas pašvaldība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
8	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs (KNAB)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
9	Latvijas Banka	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
10	Ministru kabinets	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
11	Politiskās partijas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
12	Prokuratūra	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
13	Radio	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
14	Saeima	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
15	Tiesas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
16	Televīzija	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
17	Tiesībsargs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
18	Valsts ieņēmumu dienests	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
19	Valsts kontrole	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
20	Valsts policija	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
21	Valsts prezidents	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
22	Ziņu portāli internetā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

Kartīte A2

A2. Lūdzu, novērtējiet, cik svarīga Jums ir katra no šajā sarastā iekļautajām vērtībām. Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka attiecīgā vērtība Jums ir pilnīgi nesvarīga, bet 10 – ka tā ir ļoti svarīga?

		Pilnīgi nesvarīga (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Ļoti svarīga (10)	Nezina/ NA
1	Likuma vara	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Cilvēktiesības	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Personas brīvība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Demokrātija	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Pašapliecināšanās	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
6	Piederība nācijai/tautai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

7	Lojalitāte pret savu valsti	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
8	Iespēja līdzdarboties lēmumu pieņemšanā savā pašvaldībā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
9	Stipra ģimene	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
10	Cieņa pret citām kultūrām	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

Kartīte A3

A3. Cik lielā mērā Jūs jūtaties piederīgs/a katrai no nosauktajām teritoriālajām vienībām? Lūdzu, novērtējiet katru teritoriālo vienību atsevišķi 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē - "nemaz nejūtos piederīgs", bet 10 - "ļoti cieši piederīgs"!

		nemaz nejūtos piederīgs - 1	2	3	4	5	6	7	8	9	ļoti cieši piederīgs - 10	Grūti pateikt/NA
1	Ciems / pagasts / novads/ pilsēta, kurā Jūs dzīvojat	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Reģions (Rīga, Vidzeme, Kurzeme, Zemgale, Latgale)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Latvija kopumā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Eiropas Savienība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Pasaule kopumā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

A4. Kā Jums šķiet, vai Jūs iesaistītos kādās aktivitātēs, ja Jūsu novada/republikas pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?

Noteikti iesaistītos	1
Drīzāk iesaistītos	2
Drīzāk neiesaistītos	3
Noteikti neiesaistītos	4
Grūti pateikt/ NA	8

Kartīte A5

A5. Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm, cik liela ir iespēja, ka Jūs kaut ko uzsāktu, ka Jūs iesaistītos dažādās aktivitātēs vai to organizēšanā? Lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarastā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šādā aktivitātē noteikti neiesaistītos, bet 10 – ka noteikti iesaistītos.

		Noteikti neiesaistītos (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Noteikti iesaistītos (10)	Nezin/ NA
1	Jūs uzsāktu parakstu vākšanu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Jūs piedalītos kādu citu uzsāktā parakstu vākšanā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Jūs organizētu iedzīvotāju sapulci	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Jūs piedalītos citu organizētās iedzīvotāju sapulcēs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Jūs organizētu protesta akcijas (piketis, demonstrācija)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
6	Jūs piedalītos kādu citu organizētās protesta akcijās	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
7	Jūs apmeklētu pašvaldību sēdes, lai paustu savu viedokli	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
8	Jūs vērstos pie pašvaldības vadītāja	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
9	Jūs informētu pašvaldības politisko opozīciju	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
10	Jūs informētu attiecīgo ministriju, tās iestādi, vai valdību	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
11	Jūs uzrunātu politiskās partijas Saeimā, informētu attiecīgo komisiju un/ vai Valsts prezidentu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
12	Jūs pieprasītu pašvaldībai organizēt iedzīvotāju aptauju vai e-referendumu internetā par konkrēto jautājumu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

13	Jūs censtos iesaistīt vietējās nevalstiskās organizācijas un nodibinājumus savas pozīcijas atbalstam	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
14	Jūs rakstītu komentārus interneta vietnēs, sociālajos medijos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
15	Jūs informētu medijus (piemēram, nosūtot tiem atklātu vēstuli utt.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

A5.16. Jūs veiktu kādas citas aktivitātes (lūdzu, pierakstiet).....

A6. Vai pēdējo triju gadu laikā kādā Jums aktuālā jautājumā Jūs esat ticis ar pašvaldības deputātu vai pašvaldības amatpersonu?

		Jā	Nē	Grūti pateikt/ NA
1	Pašvaldības deputāts	1	2	8
2	Pašvaldības amatpersona	1	2	8

Kartīte A7

A7. Domājot par iespējām aizstāvēt savas intereses vietējā pašvaldībā un tās iestādēs, lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarastā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka, Jūsaprāt, tas ir ļoti neefektīvs veids, bet 10 – ka ļoti efektīvs, kā iedzīvotājiem aizstāvēt savas intereses.

		Ļoti neefektīvs veids (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Ļoti efektīvs veids (10)	Nezin/ NA
1	Pašvaldību vēlēšanas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Pašvaldību referendums	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Iedzīvotāju sapulces	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Apaļā galda diskusijas/forumi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Sabiedriskās apspriešanas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
6	Iesaistīšanās politiskajās partijās	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
7	Darbība nevalstiskajās organizācijās, profesionālajās organizācijās	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
8	Līdzdalība pašvaldības komisijās, darba grupās, konsultatīvajās padomēs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
9	Personiskie kontakti ar pašvaldības deputātiem/amatpersonām	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
10	Iedzīvotāju aptaujas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
11	Parakstu vākšana, petīcijas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
12	Likumīgas protesta akcijas, demonstrācijas, streiki	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
13	Plašsaziņas līdzekļu izmantošana kāda jautājuma aktualizēšanai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
14	Sociālo mediju izmantošana kāda jautājuma aktualizēšanai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
15	Arod biedrību ietekmes izmantošana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
16	Pārceļšanās uz citu dzīvesvietu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

A8. Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?

Lielāka	1	----- > A9
Apmēram tāda pati	2	
Mazāka	3	
Grūti pateikt/ NA	8	----- > A10

Uzmanību intervētāj: jautājumā A9 iespraust to vārdu, kāds ir ticis izvēlēts jautājumā A8

A9. Kāpēc, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir (lielāka/ tāda pati/ mazāka) nekā pirms 3 gadiem?

- _____
- _____
- _____

Nav atbildes 9801

A10. Vai, Jūsaprāt, Latvijā būtu jāievieš pašvaldību referendumi – t.i., pilsoņu tiesības balsojumā izlemt par kādu pašvaldību kompetencē esošu jautājumu? Vai, Jūsaprāt, tie noteikti būtu, drīzāk būtu, drīzāk nebūtu vai arī noteikti nebūtu jāievieš?

Noteikti būtu	1
Drīzāk būtu	2
Drīzāk nebūtu	3
Noteikti nebūtu	4
Grūti pateikt/ NA	8

A11. Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka pašvaldību referendumu ieviešana varētu veicināt iedzīvotāju interesi par sabiedrisko procesu norisi pašvaldībā un aktivizēt iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanā?

Pilnībā piekrītu	1
Drīzāk piekrītu	2
Drīzāk nepiekrītu	3
Pilnībā nepiekrītu	4
Grūti pateikt/ NA	8

Kartīte A12

A12. Šajā sarakstā ir minēti dažādi apgalvojumi, ko cilvēki ir izteikuši par pašvaldību referendumiem. Lūdzu, novērtējiet 10 punktu skalā, cik lielā mērā Jūs piekrītat katrā no tiem paustajai pārlicībai, kur 1 nozīmē, ka Jūs šim apgalvojumam nemaz nepiekrītat, bet 10 – ka pilnībā piekrītat.

		Nemaz nepiekrītu (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Pilnībā piekrītu (10)	Nezin/ NA
1	Pašvaldību referendumi būtu labs veids iedzīvotāju tiešai iesaistīšanai dažādu svarīgu jautājumu izlemšanā konkrētajā pašvaldībā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Pašvaldību referendumi veicinātu un attīstītu vietējo demokrātiju	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Pašvaldību referendumi būtu labs veids, kā pašvaldībai konsultēties ar saviem iedzīvotājiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Pašvaldību referendumi būtu labs veids, kā pašvaldībai respektēt iedzīvotāju intereses	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Pašvaldību referendumi būtu labs veids, kā izkopt un attīstīt iedzīvotāju piederību, lojalitāti vietējai kopienai, teritorijai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
6	Pašvaldību referendumi būtu labs veids, kā izšķirt diametrālas, nesamierināmas interešu grupu pozīcijas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
7	Pašvaldību referendumi nebūtu nepieciešami, jo pašvaldībām ir iespēja izmantot citus likumīgus konsultēšanās veidus ar iedzīvotājiem, piemēram, rīkot aptaujas, organizēt iedzīvotāju sapulces, sabiedriskās apspriešanas u.tml.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
8	Pašvaldību referendumu procesa organizēšana būtu pārāk dārga	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
9	Pašvaldību referendumi nedotu rezultātus, jo iedzīvotājiem ir maza interese par pašvaldībā notiekošajiem sabiedriskajiem procesiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
10	Tā kā iedzīvotāju izpratne par daudziem pašvaldības kompetencē esošajiem jautājumiem var būt nepietiekama, tad pašvaldību referendumu rezultātā var tikt pieņemti netālredzīgi lēmumi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
11	Ne visi pašvaldības politikas jautājumi būtu izlemjami referendumos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
12	Referendumi ir politiskās opozīcijas cīņas ierocis, kuru izmanto politiskā cīņā, lai paustu neapmierinātību ar vēlēšanu rezultātiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
13	Referendumi diskriminē nodokļu maksātājus – tajos ir tiesības piedalīties tikai LR pilsoņiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

Kartīte A13

A13. Ar kādu no atzīmēm Jūs novērtētu savas pašvaldības darbu šī sasaukuma laikā kopumā un sarakstā uzskaitītajās jomās? Lūdzu, izsakiet vērtējumu 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē ļoti vāji, bet 10 – izcili.

		Ļoti vāji (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Izcili (10)	Nezin/NA
1	Nodarbinātības veicināšana/ bezdarba problēmu risināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Vietējās infrastruktūras (ceļi, ūdens piegāde, kanalizācija, apgaismojums, teritorijas labiekārtošana u.tml.) attīstība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Uzņēmējdarbības veicināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
4	Mājokļu problēmu risināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
5	Sociālās palīdzības un aprūpes nodrošināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
6	Veselības aprūpes nodrošināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
7	Izglītības nodrošināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
8	Vides aizsardzība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
9	Sabiedriskās kārtības un drošības nodrošināšana	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
10	Fizisko aktivitāšu un sportošanas iespēju nodrošināšana iedzīvotājiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
11	Kultūras aktivitāšu pieejamība	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
12	Atpūtas un izklaides iespēju nodrošināšana pašvaldības teritorijā dzīvojošajiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
13	Rūpes par bērniem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
14	Pašvaldības konsultācijas ar iedzīvotājiem par tai svarīgiem jautājumiem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
15	Pašvaldības darbs kopumā	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

A14. Kā Jūs domājat, no kā šobrīd Jūsu labklājība ir atkarīga vairāk – no Jums pašiem – Jūsu pūlņiem, kvalifikācijas, čakluma, vai arī no ārējiem faktoriem, kas nav atkarīgi no Jums (t.i. kopējā situācija valstī, pasaulē, apstākļu sakrītības, veiksmes, priekšniecības, ierēdņiem u.t.t.)? (Viena atbilde)

Galvenokārt no manis	5
Vairāk no manis	4
Vienlīdz lielā mērā no manis un no faktoriem, kas nav atkarīgi no manis	3
Vairāk no faktoriem, kas nav atkarīgi no manis	2
Galvenokārt no faktoriem, kas nav atkarīgi no manis	1
Grūti pateikt/ NA	8

Kartīte A15

A15. Lūdzu, novērtējiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs tam pilnīgi nepiekrītat, bet 10 – ka pilnībā piekrītat, trīs apgalvojumus par demokrātiju – tiesībām pašiem lemt un iespējām līdzdarboties lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā?

		Pilnīgi nepiekrītu (1)	2	3	4	5	6	7	8	9	Pilnīgi piekrītu (10)	Nezin/NA
1	Demokrātija mūsu pašvaldībā darbojas labi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
2	Demokrātija mūsu pašvaldībā darbojas, bet tajā ir daudz trūkumu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98
3	Demokrātija mūsu pašvaldībā darbojas tik slikti, ka, tā turpinot, demokrātijas drīz vairs nebūs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	98

Intervijas nobeigumā, lūdzu, sniedziet īsas ziņas par sevi

DEMOGRĀFIJA

D.1. Dzimums:

Vīrietis	1
Sieviete	2

D.2. Kāds ir Jūsu vecums:.....

Precējies vai dzīvo ar partneri	1
---------------------------------	---

D.2A. Ģimenes stāvoklis	Sķīries vai nedzīvo kopā ar vīru/ sievieti	2
	Neprecējies	3
	Atraitnis	4

D3. Cik cilvēku dzīvo Jūsu mājāsaimniecībā, ieskaitot Jūs:.....

D.4. Kāda ir Jūsu izglītība:	Pamatizglītība vai nepabeigta vidējā	1
	Vidējā	2
	Vidējā speciālā	3
	Nepabeigta augstākā	4
	Augstākā	5
D.5. Kāda ir Jūsu tautība:	Latvietis (-te)	1
	Krievs (-iete)	2
	Cits (-ta)	3

D.3.A. Vai Jūsu ģimenē ir bērni vecumā līdz 18 gadiem (ieskaitot), kuri dzīvo kopā ar Jums?	Jā	1
	Nē	2
	Grūti pateikt	8

D.5A. Kādā valodā galvenokārt Jūs runājat ģimenē? <i>Atzīmēt vienu atbildes variantu!</i>	Latviešu	1
	Krievu	2
	Citā	3

D.6. Vai Jums ir LR pilsonība:	Ir	1
	Nav	2

D.7. Kādā sektorā Jūs strādājat:	Publiskajā sektorā (valsts, pašvaldības)	1
	Privātajā sektorā	2
	Nestrādāju	3
	Cits	4
	Nezin/NA	8

D.8. Kāda ir Jūsu pamatnodarbošanās:	Strādājošie	Augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs	1
		Speciālists, ierēdnis, nestrādā fizisku darbu	2
		Strādnieks, strādā fizisku darbu	3
		Zemnieks (ir sava zemnieku saimniecība)	4
		Ir sava uzņēmums, individuālais darbs	5
	Nestrādājošie	Pensionārs (-e)	6
		Skolēns, students	7
		Mājsaimniece (-ks), bērna kopšanas atvaļinājums	8
		Bezdarbnieks	9

D.9. Kādi ir mēneša vidējie ienākumi uz vienu Jūsu ģimenes locekli pēdējo sešu mēnešu laikā (pēc nodokļu nomaksas) ņemot vērā visus ienākumus – algas, stipendijas, pabalstus, pensijas utt.?

(PIERAKSTIET LATOS) _____
Nezin/NA.....9801

D.9B. Kādi ir Jūsu personīgie mēneša vidējie ienākumi pēdējo sešu mēnešu laikā (pēc nodokļu nomaksas) ņemot vērā visus Jūsu ienākumus?

(PIERAKSTIET LATOS) _____
Nezin/NA.....9801

Pateicamies par piedalīšanos aptaujā!
Aizpilda intervētājs tūlīt pēc intervijas

Intervijas vieta.

D.10. Reģions:	Rīga	1	Kurzeme	4
	Pierīga	2	Zemgale	5
	Vidzeme	3	Latgale	6

D.11. Novads (PIERAKSTIET).....

D.12. Pilsēta/ pagasts (PIERAKSTIET).....

Aptaujas tehniskā informācija

PĒTĪJUMA VEICĒJS	Lilita Seimuškāne, Pētījumu centrs SKDS
ĢENERĀLAIS KOPUMS	Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem
PLĀNOTĀS IZLASES APJOMS	1050 respondenti (ģenerālajam kopumam reprezentatīva izlase)
SASNIEGTĀS IZLASES APJOMS	1050 respondenti
IZLASES METODE	Stratificētā nejaušā izlase
STRATIFIKĀCIJAS PAZĪMES	Administratīvi teritoriālā
APTAUJAS VEIKŠANAS METODE	Tiešās intervijas respondentu dzīves vietās
ĢEOGRĀFISKAIS PĀRKLĀJUMS	Visi Latvijas reģioni (116 izlases punkti)
APTAUJAS VEIKŠANAS LAIKS	No 13.07.2012. līdz 24.07.2012.

SASNIEGTĀS IZLASES SALĪDZINĀJUMS AR IEDZĪVOTĀJU STATISTIKU

	Respondentu skaits izlasē (%) pirms svēršanas	Respondentu skaits izlasē (%) pēc svēršanas	LR IeM PMLP Iedz. reģ. dati uz 07.09.11.
KOPĀ	100.0	100.0	100.0

REĢIONS

Rīga	31.3	31.5	31.5
Pierīga	17.9	17.6	17.6
Vidzeme	9.8	10.3	10.3
Kurzeme	13.3	13.2	13.2
Zemgale	12.6	12.4	12.4
Latgale	15.0	15.0	15.0

DZIMUMS

Vīrieši	44.4	47.3	47.3
Sievietes	55.6	52.7	52.7

TAUTĪBA

Latvieši	58.8	58.4	58.4
Citi	41.2	41.6	41.6

VECUMS

15 - 24 g.v.	16.6	17.0	17.0
25 - 34 g.v.	16.9	19.0	19.0
35 - 44 g.v.	18.1	17.8	17.8
45 - 54 g.v.	19.0	18.5	18.5
55 – 74 g.v.	29.4	27.7	27.7

Dati tika svērti pēc pazīmēm: reģions, tautība, dzimums, vecums.

Terminu skaidrojums

IZLASE

Latvijas iedzīvotāju kopuma mikromodelis

REGIONS

Rīga - Rīgas pilsēta

Pierīga

Pilsētas – Jūrmala

Novadi – Alojas, Ādažu, Babītes, Baldones, Carnikavas, Engures, Garkalnes, Ikšķiles, Inčukalna, Jaunpils, Kandavas, Krimuldas, Ķeguma, Ķekavas, Lielvārdes, Limbažu, Mālpils, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Salacgrīvas, Salaspils, Saulkrastu, Sējas, Siguldas, Stopiņu, Tukuma novads.

Vidzeme

Pilsētas – Valmiera.

Novadi – Alūksnes, Amatas, Apes, Beverīnas, Burtnieku, Cesvaines, Cēsu, Ērgļu, Gulbenes, Jaunpiebalgas, Kocēnu, Līgatnes, Lubānas, Madonas, Mazsalacas, Naukšēnu, Pārgaujas, Priekuļu, Raunas, Rūjienas, Smiltenes, Strenču, Valkas, Varakļānu, Vecpiebalgas novads.

Kurzeme

Pilsētas – Ventspils, Liepāja.

Novadi – Aizputes, Alsungas, Brocēnu, Dundagas, Durbes, Grobiņas, Kuldīgas, Mērsraga, Nīcas, Pāvilostas, Priekules, Rojas, Rucavas, Saldus, Skrundas, Talsu, Vaiņodes, Ventspils novads.

Zemgale

Pilsētas – Jelgava, Jēkabpils.

Novadi – Aizkraukles, Aknīstes, Auces, Bauskas, Dobeles, Iecavas, Jaunjelgavas, Jelgavas, Jēkabpils, Kokneses, Krustpils, Neretas, Ozolnieku, Pļaviņu, Rundāles, Salas, Skrīveru, Tērvetes, Vecumnieku, Viesītes novads.

Latgale

Pilsētas – Daugavpils, Rēzekne.

Novadi – Aglonas, Baltinavas, Balvu, Ciblas, Dagdas, Daugavpils, Ilūkstes, Kārsavas, Krāslavas, Līvānu, Ludzas, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Rugāju, Vārkavas, Viļakas, Viļānu, Zilupes novads.

VĒLĒŠANU APGABALI

Rīga - Rīgas pilsēta

Vidzeme

Pilsētas – Jūrmala, Valmiera.

Novadi – Alojas, Alūksnes, Amatas, Apes, Ādažu, Babītes, Baldones, Beverīnas, Burtnieku, Carnikavas, Cesvaines, Cēsu, Ērgļu, Garkalnes, Gulbenes, Ikšķiles, Inčukalna, Jaunpiebalgas, Kocēnu, Krimuldas, Ķeguma, Ķekavas, Lielvārdes, Limbažu, Līgatnes, Lubānas, Madonas, Mazsalacas, Mālpils, Mārupes, Naukšēnu, Ogres, Olaines, Pārgaujas, Priekuļu, Raunas, Ropažu, Rūjienas, Salacgrīvas, Salaspils, Saulkrastu, Sējas, Siguldas, Smiltenes, Stopiņu, Strenču, Valkas, Varakļānu, Vecpiebalgas novads.

Kurzeme

Pilsētas – Ventspils, Liepāja.

Novadi – Aizputes, Alsungas, Brocēnu, Dundagas, Durbes, Grobiņas, Kuldīgas, Mērsraga, Nīcas, Pāvilostas, Priekules, Rojas, Rucavas, Saldus, Skrundas, Talsu, Vaiņodes, Ventspils novads.

Zemgale

Pilsētas – Jelgava, Jēkabpils.

Novadi – Aizkraukles, Aknīstes, Auces, Bauskas, Dobeles, Engures, Iecavas, Jaunjelgavas, Jaunpils, Jelgavas, Jēkabpils, Kandavas, Kokneses, Krustpils, Neretas, Ozolnieku, Pļaviņu, Rundāles, Salas, Skrīveru, Tērvetes, Tukuma, Vecumnieku, Viesītes novads.

Latgale

Pilsētas – Daugavpils, Rēzekne.

Novadi – Aglonas, Baltinavas, Balvu, Ciblas, Dagdas, Daugavpils, Ilūkstes, Kārsavas, Krāslavas, Līvānu, Ludzas, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Rugāju, Vārkavas, Viļakas, Viļānu, Zilupes novads.

APDZĪVOTĀS VIETAS TIPS

Rīga - Rīgas pilsēta.

Cita pilsēta - Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Ventspils, Rēzekne, Jūrmala, Valmiera, Jēkabpils un citas pilsētas.

Lauki - pagasti, lauku viensētas.

IZGLĪTĪBA

Pamatizglītība - respondents ar pamata vai nepabeigtu vidējo izglītību.

Vidējā – respondents ar vispārējo vidējo izglītību.

Vidējā speciālā - respondents ar vidējo vai vidējo speciālo izglītību.

Augstākā, nepabeigta augstākā - respondents ar augstāko izglītību vai nepabeigtu augstāko izglītību.

NODARBINĀTĪBAS SEKTORS

Publiskais sektors - respondenti, kuri strādā valsts vai pašvaldības iestādēs vai uzņēmumos ar valsts vai pašvaldības kapitālu.

Privātais sektors - respondenti, kuri strādā uzņēmumos ar privāto kapitālu.

Nestrādā - respondenti: mājsaimecnieces, pensionāri, skolēni, studenti, bezdarbnieki.

Cits - respondenti, kuriem ir gadījuma darbi, strādā apmaksātu darbu sabiedriskās organizācijās, kā arī tie respondenti, kuri nezināja konkrētu nodarbinātības sektoru.

PAMATNODARBOŠANĀS

Vadītājs – augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs: uzņēmuma, firmas, organizācijas, nodaļas vadītājs, vadošais speciālists uzņēmumā, iestādē.

Speciālists, ierēdnis - ierēdnis vai darbinieks valsts, pašvaldību iestādē vai privātā uzņēmumā; nestrādā fizisku darbu.

Strādnieks - ierindas darbinieks rūpniecībā, celtniecībā, lauksaimniecībā, tirdzniecībā, apkalpojošajā sfērā, sabiedriskajā ēdināšanā; strādā fizisku darbu.

Zemnieks - persona, kas strādā sev piederošā lauku saimniecībā.

Individuālais darbs - pats sev darba devējs, arī profesionāls speciālists (advokāts, ārsts u.tml.), uzņēmuma īpašnieks.

Pensionārs - persona, kas ir pensijā un nestrādā algotu darbu, arī invaliditātes pensionārs.

Skolnieks, students - persona, kas mācās dienas nodaļā kādā no mācību iestādēm.

Mājsaimeciece - persona, kas ir mājsaimecnieks vai mājsaimeciece un pašlaik nestrādā algotu darbu; arī ja atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā.

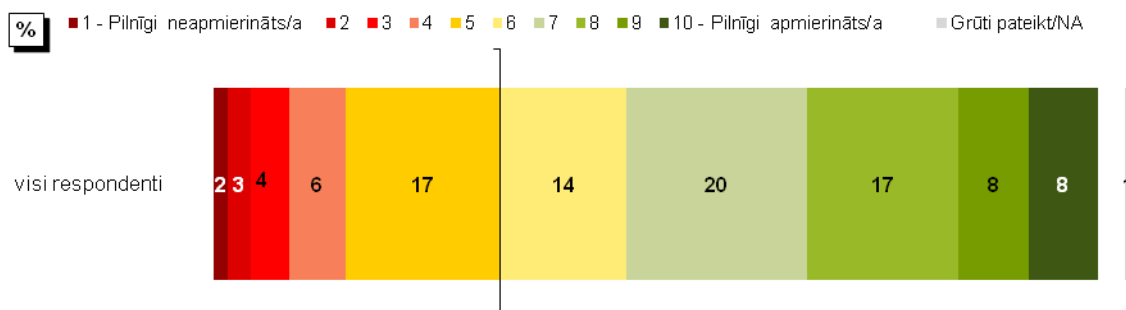
Bezdarbnieks - persona, kas ir darba spējīgā vecumā un nekur nestrādā.

Aptaujas datu rezultāti:

Apmierinātība ar dzīvi kopumā: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

"Cik apmierināts vai neapmierināts Jūs esat ar savu pašreizējo dzīvi kopumā?"

Novērtējiet, lūdzu, savu attieksmi 10 ballu skalā, kur '1' nozīmē – 'esat pilnīgi neapmierināts/a', '10'

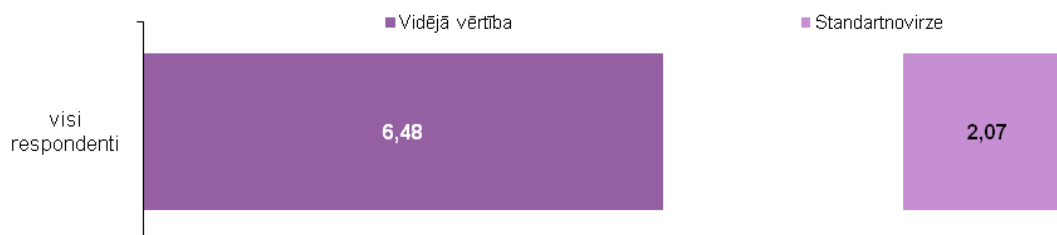

Bāze: visi respondenti, n=1050

Apmierinātība ar dzīvi kopumā: vidējā vērtība un standartnovirze

"Cik apmierināts vai neapmierināts Jūs esat ar savu pašreizējo dzīvi kopumā?"

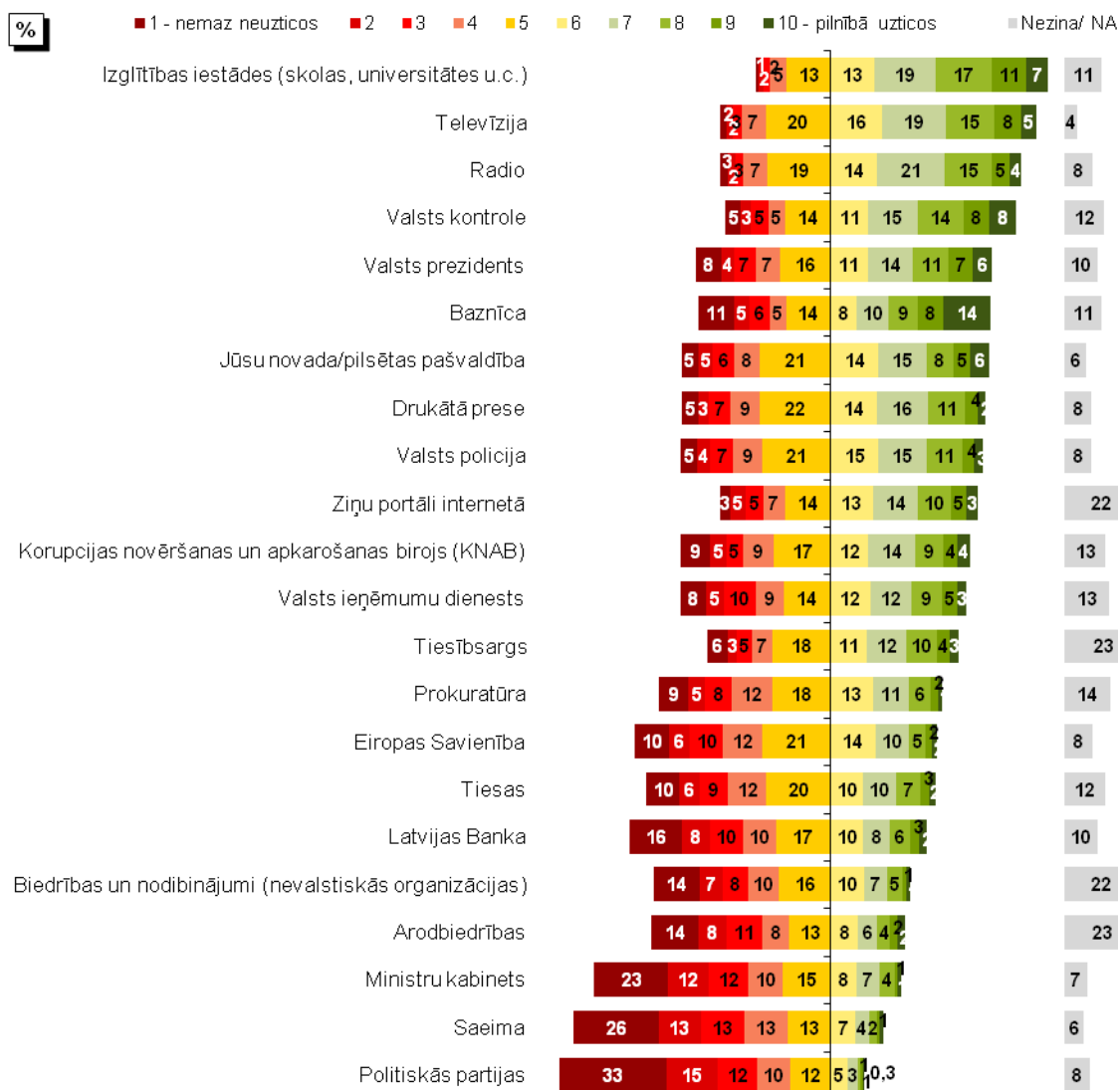
Novērtējiet, lūdzu, savu attieksmi 10 ballu skalā, kur '1' nozīmē – 'esat pilnīgi neapmierināts/a', '10'

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Grūti pateikt/NA" minēšanas biežums)

Uzticēšanās valsts un sabiedriskajām institūcijām: kopējais atbilžu sadalījums

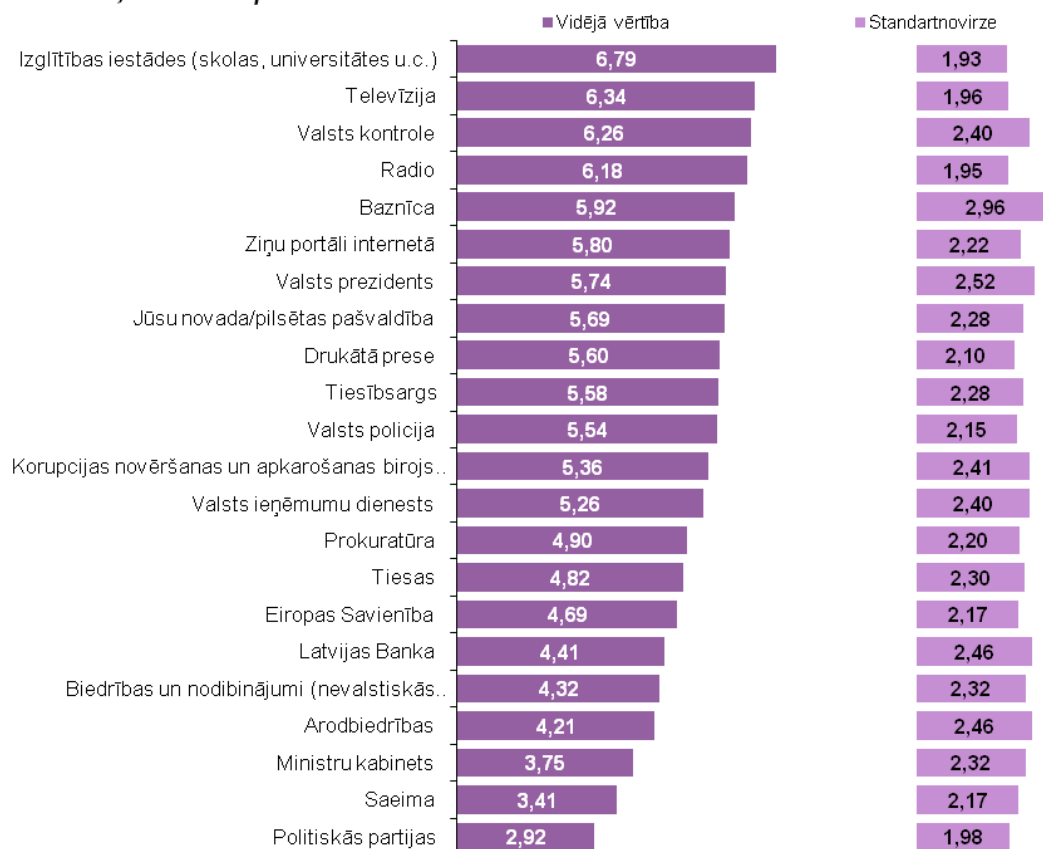
"Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs uzticaties zemāk uzskaitītajām valsts un sabiedriskajām institūcijām! Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šai institūcijai nemaz neuzticaties, bet 10 – ka pilnībā uzticaties!"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Uzticēšanās valsts un sabiedriskajām institūcijām: vidējā vērtība un standartnovirze

"Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs uzticaties zemāk uzskaitītajām valsts un sabiedriskajām institūcijām! Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šai institūcijai nemaz neuzticaties, bet 10 – ka pilnībā uzticaties!"

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Uzticēšanās valsts un sabiedriskajām institūcijām: (vērtības 6-10)

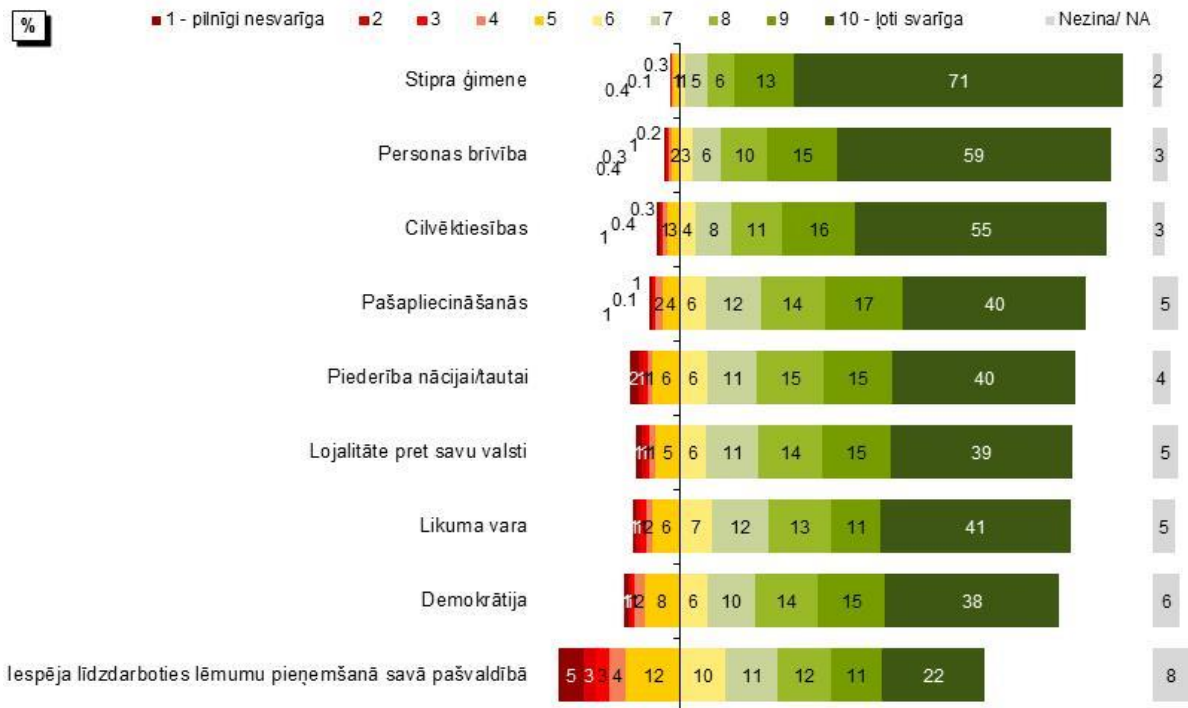
"Lūdzu, novērtējiet, cik lielā mērā Jūs uzticaties zemāk uzskaitītajām valsts un sabiedriskajām institūcijām! Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šai institūcijai nemaz neuzticaties, bet 10 – ka pilnībā uzticaties!"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Latvijas iedzīvotāju vērtības: kopējais atbilžu biežums sadalījums

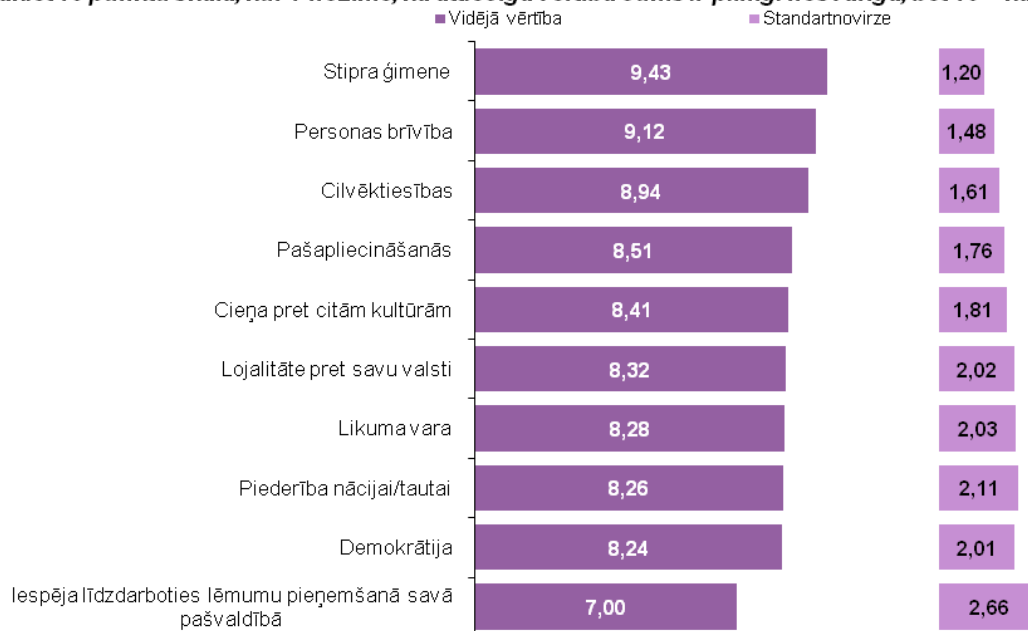
"Lūdzu, novērtējiet, cik svarīga Jums ir katra no šajā sarastā iekļautajām vērtībām. Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka attiecīgā vērtība Jums ir pilnīgi nesvarīga, bet 10 – ka tā ir ļoti svarīga?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Latvijas iedzīvotāju vērtības: vidējā vērtība un standartnovirze

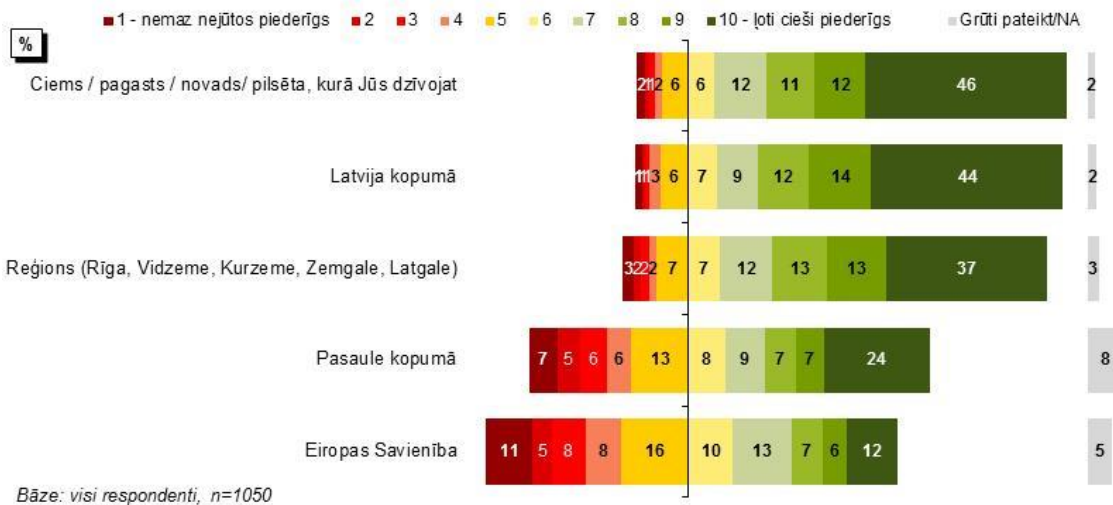
"Lūdzu, novērtējiet, cik svarīga Jums ir katra no šajā sarastā iekļautajām vērtībām. Savu vērtējumu izsakiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka attiecīgā vērtība Jums ir pilnīgi nesvarīga, bet 10 – ka tā

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Piederība teritoriālajām vienībām: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

"Cik lielā mērā Jūs jūtaties piederīgs/a katrai no nosauktajām teritoriālajām vienībām? Lūdzu, novērtējiet katru teritoriālo vienību atsevišķi 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē - "nemaz nejūtos piederīgs", bet 10 - "joti cieši piederīgs"!"

Piederība teritoriālajām vienībām: vidējā vērtība un standartnovirze

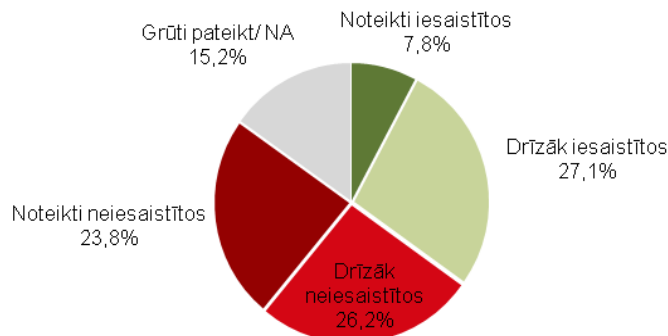
"Cik lielā mērā Jūs jūtaties piederīgs/a katrai no nosauktajām teritoriālajām vienībām? Lūdzu, novērtējiet katru teritoriālo vienību atsevišķi 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē - "nemaz nejūtos piederīgs", bet 10 - "joti cieši piederīgs"!"

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Gatavība protestēt pret pašvaldības lēmumiem, kas neatbilst iedzīvotāju interesēm: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

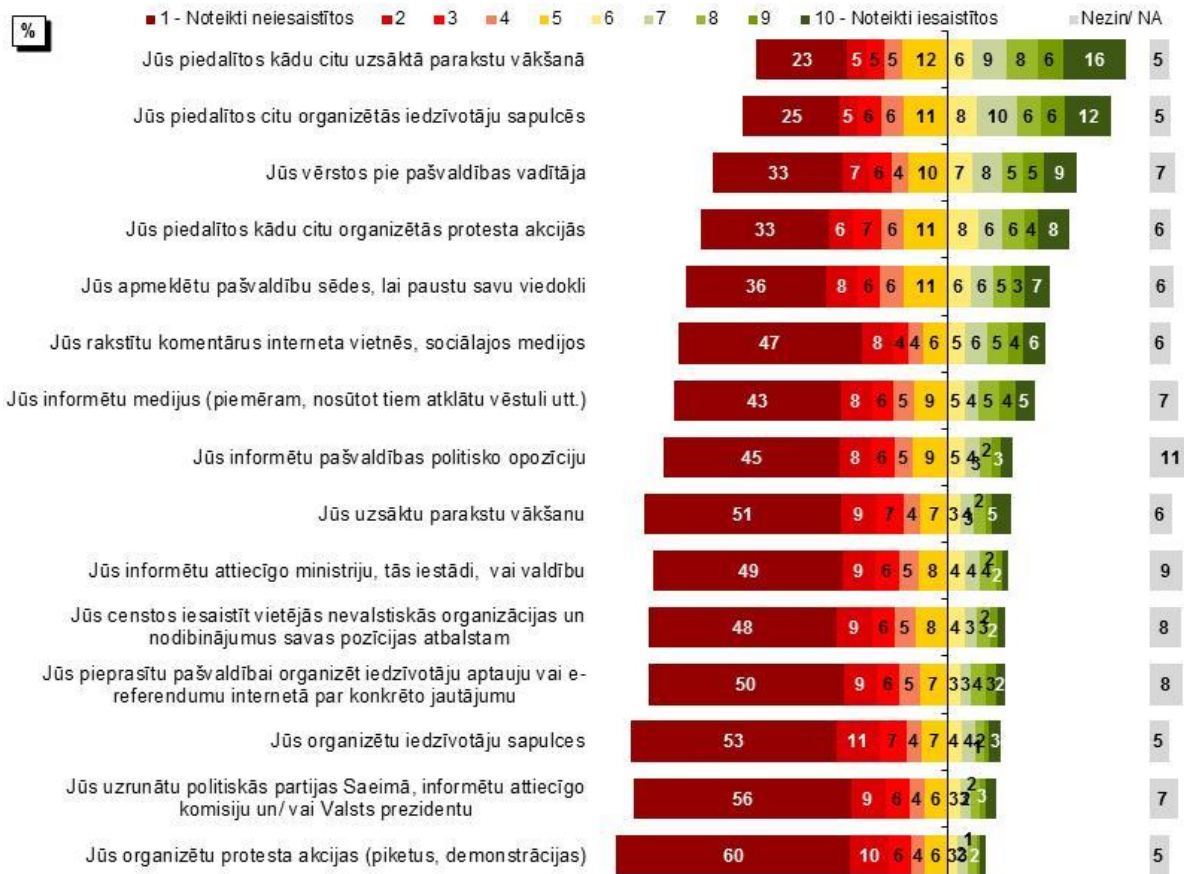
"Kā Jums šķiet, vai Jūs iesaistītos kādās aktivitātēs, ja Jūsu novada/republikas pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Gatavība iesaistīties dažādās aktivitātēs iedzīvotāju interesēm neatbilstoša pašvaldības lēmuma gadījumā: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

"Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm, cik liela ir iespēja, ka Jūs kaut ko uzsāktu, ka Jūs iesaistītos dažādās aktivitātēs vai to organizēšanā? Lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarastā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šādā aktivitātē noteikti neiesaistītos, bet 10 – ka noteikti iesaistītos."

Bāze: visi respondenti, n=1050

Gatavība iesaistīties dažādās aktivitātēs iedzīvotāju interesēm neatbilstoša pašvaldības lēmuma gadījumā: vidējā vērtība un standartnovirze

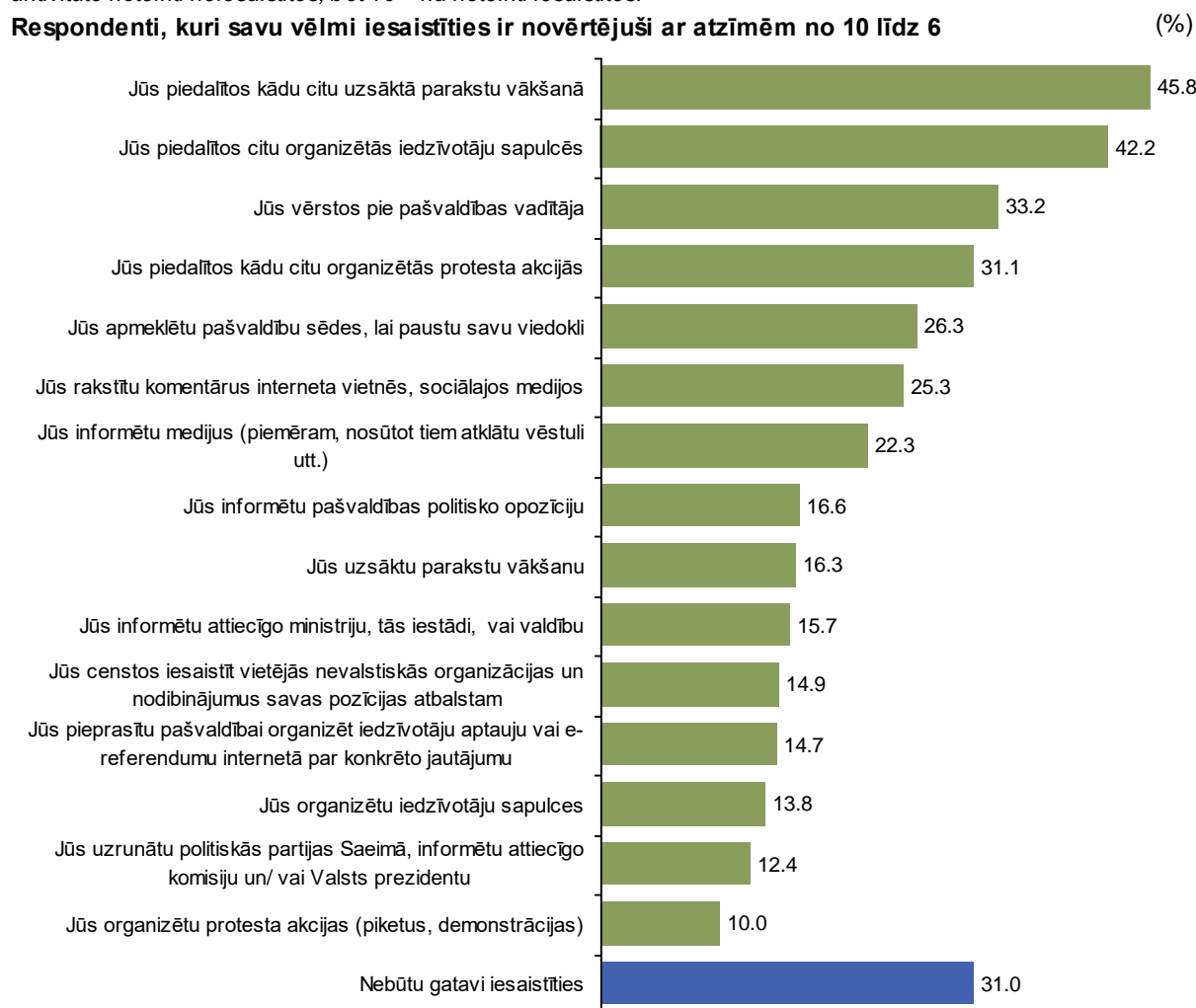
"Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm, cik liela ir iespēja, ka Jūs kaut ko uzsāktu, ka Jūs iesaistītos dažādās aktivitātēs vai to organizēšanā? Lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarastā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šādā aktivitātē noteikti neiesaistītos, bet 10 – ka noteikti iesaistītos."

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Gatavība iesaistīties dažādās aktivitātēs iedzīvotāju interesēm neatbilstoša pašvaldības lēmuma gadījumā: iesaistīties tendētie

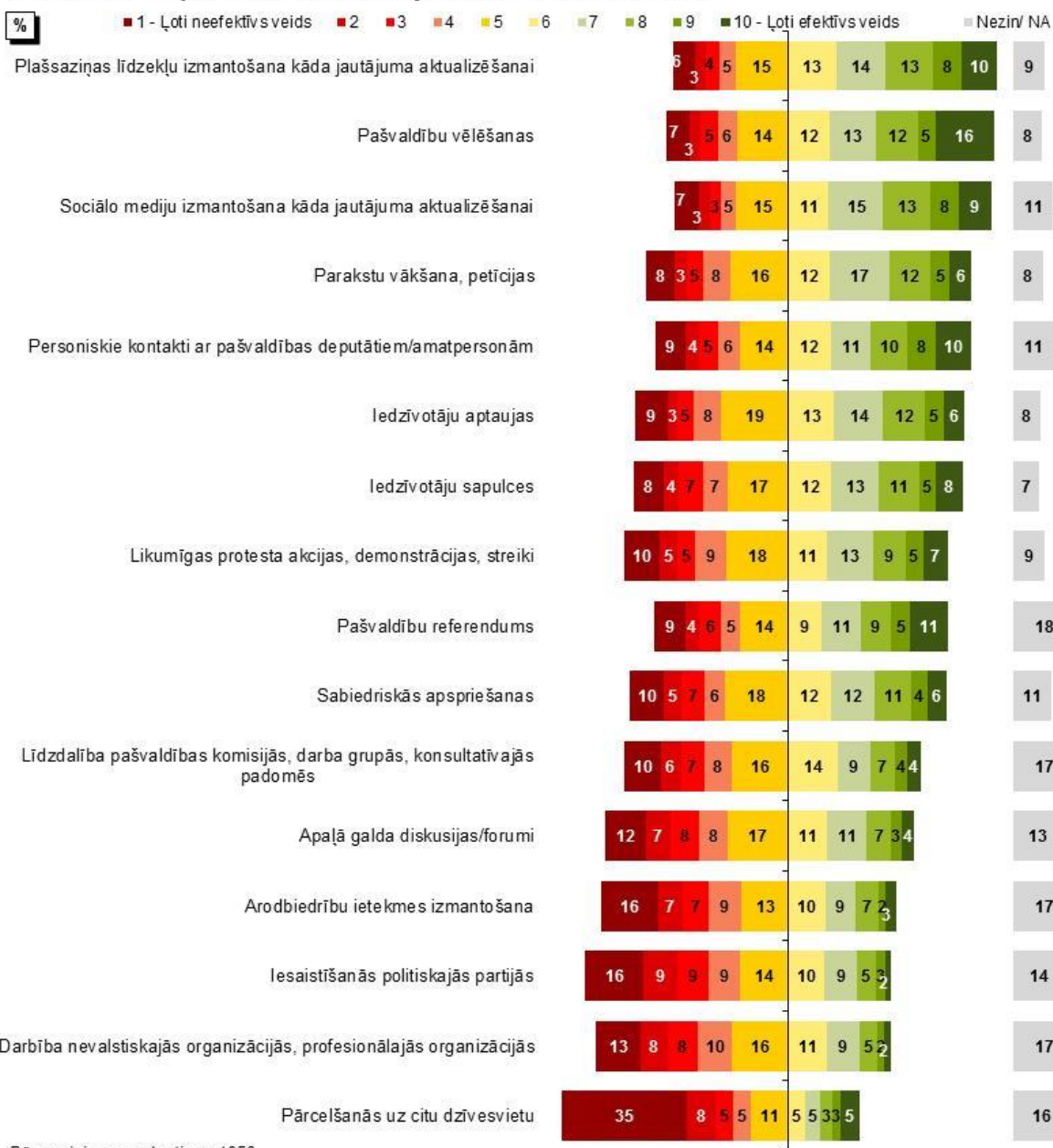
"Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm, cik liela ir iespēja, ka Jūs kaut ko uzsāktu, ka Jūs iesaistītos dažādās aktivitātēs vai to organizēšanā? Lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarastā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs šādā aktivitātē noteikti neiesaistītos, bet 10 – ka noteikti iesaistītos."

Bāze: visi respondenti, n=1050

Uzskati par efektīviem veidiem, kā iedzīvotājiem aizstāvēt savas intereses pašvaldībā: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

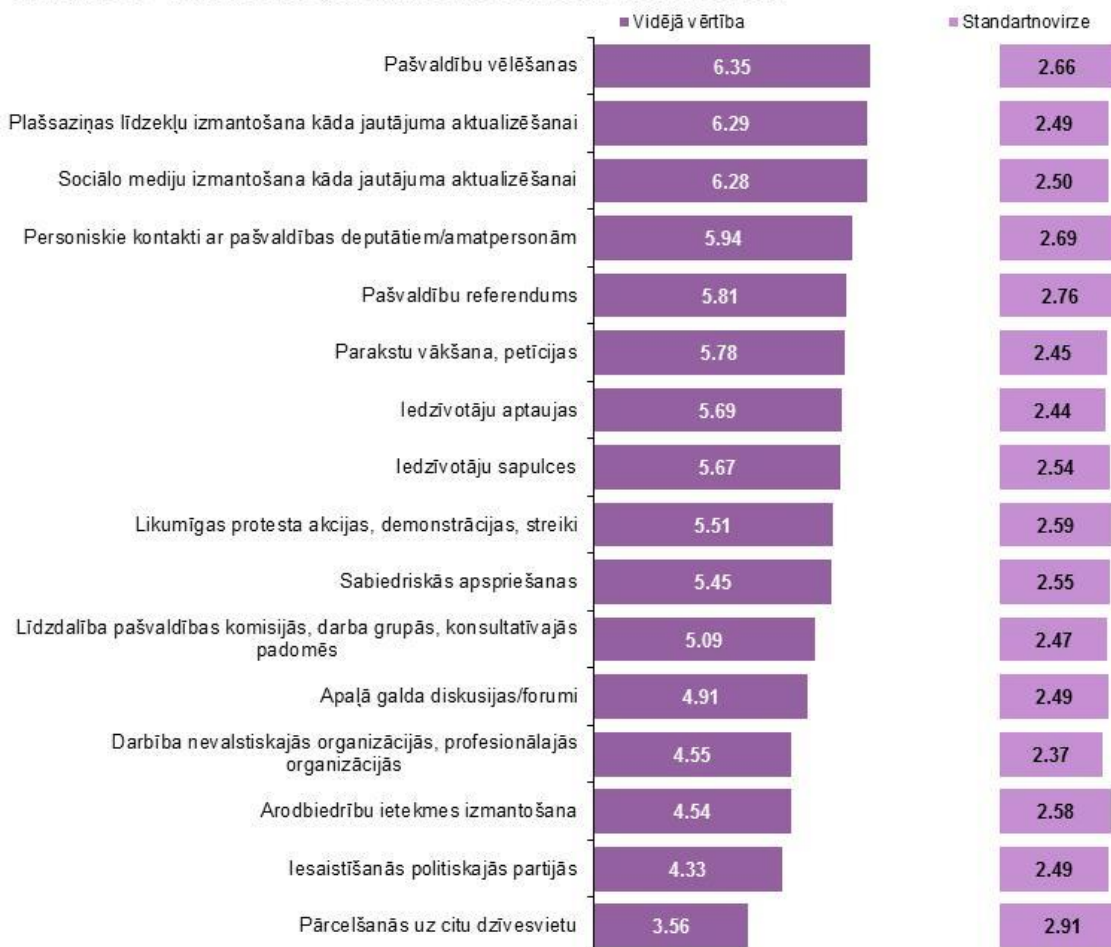
"Domājot par iespējām aizstāvēt savas intereses vietējā pašvaldībā un tās iestādēs, lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarakstā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka, Jūsaprāt, tas ir ļoti neefektīvs veids, bet 10 – ka ļoti efektīvs, kā iedzīvotājiem aizstāvēt savas intereses."

Bāze: visi respondenti, n=1050

Uzskati par efektīviem veidiem, kā iedzīvotājiem aizstāvēt savas intereses pašvaldībā: vidējā vērtība un standartnovirze

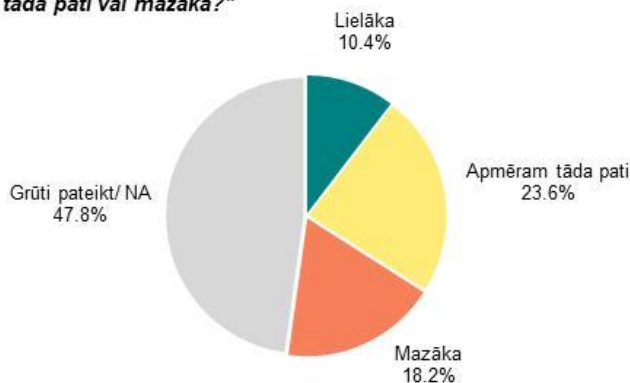
"Domājot par iespējām aizstāvēt savas intereses vietējā pašvaldībā un tās iestādēs, lūdzu, novērtējiet katru no šajā sarakstā iekļautajām aktivitātēm 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka, Jūsaprāt, tas ir ļoti neefektīvs veids, bet 10 – ka ļoti efektīvs, kā iedzīvotājiem aizstāvēt savas intereses."

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Uzskati par iedzīvotāju līdzdalību lēmumu pieņemšanas procesā: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

"Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Pamatojums iedzīvotāju līdzdalības līmeņa pieaugumam

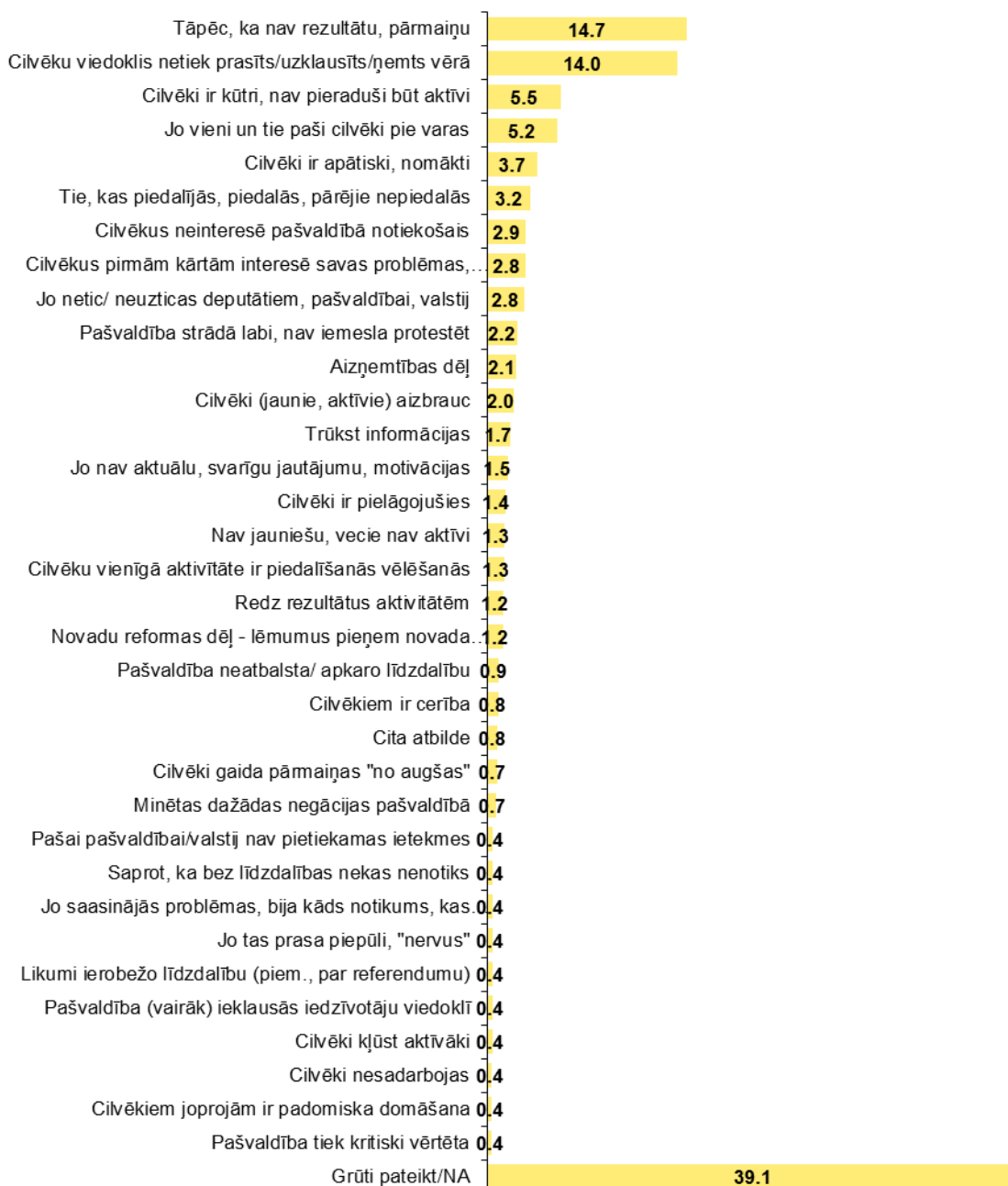
"Kāpēc, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka nekā pirms 3 gadiem?"

Bāze respondenti, kuri uz jautājumu ""Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu

Pamatojums izmaiņu trūkumam iedzīvotāju līdzdalības līmenī

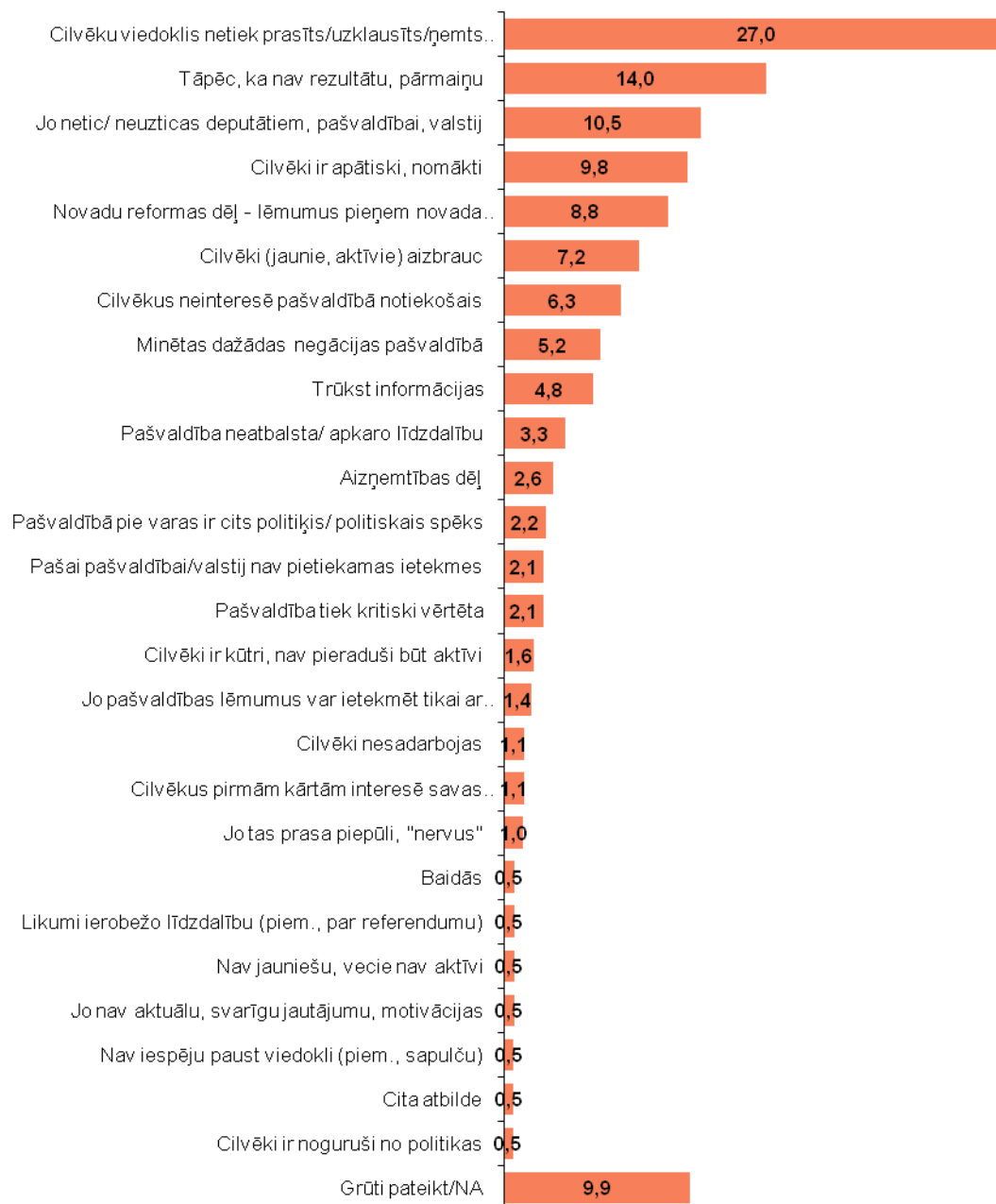
"Kāpēc, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir apmēram tāda pati kā pirms 3 gadiem?"

Bāze respondenti, kuri uz jautājumu ""Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?" snieguši atbildi "apmēram tāda pati"

Pamatojums iedzīvotāju līdzdalības samazinājumam

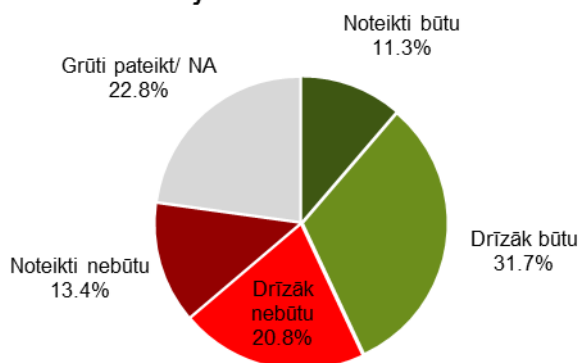
"Kāpēc, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir mazāka nekā pirms 3 gadiem?"

Bāze respondenti, kuri uz jautājumu ""Salīdzinot ar laiku pirms 3 gadiem, vai, Jūsaprāt, iedzīvotāju līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā šodien ir lielāka, tāda pati vai mazāka?" snieguši atbildi "mazāka" (n=191)

Uzskati par pašvaldību referendumu nepieciešamību: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

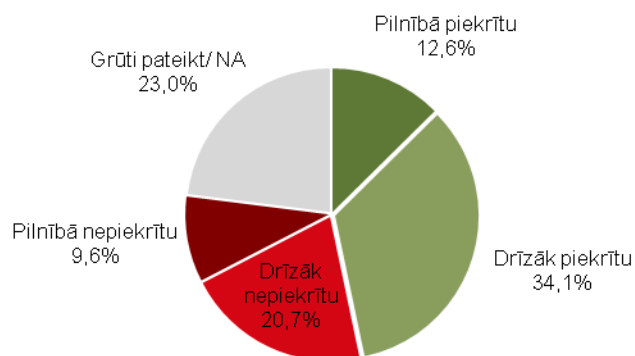
"Vai, Jūsaprāt, Latvijā būtu jāievieš pašvaldību referendumi – t.i., pilsoņu tiesības balsojumā izlemt par kādu pašvaldību kompetencē esošu jautājumu? Vai, Jūsaprāt, tie noteikti būtu, drīzāk būtu, drīzāk nebūtu vai arī noteikti nebūtu jāievieš?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Uzskati par pašvaldību referendumu lomu iedzīvotāju ieinteresēšanā pašvaldības norisēs: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

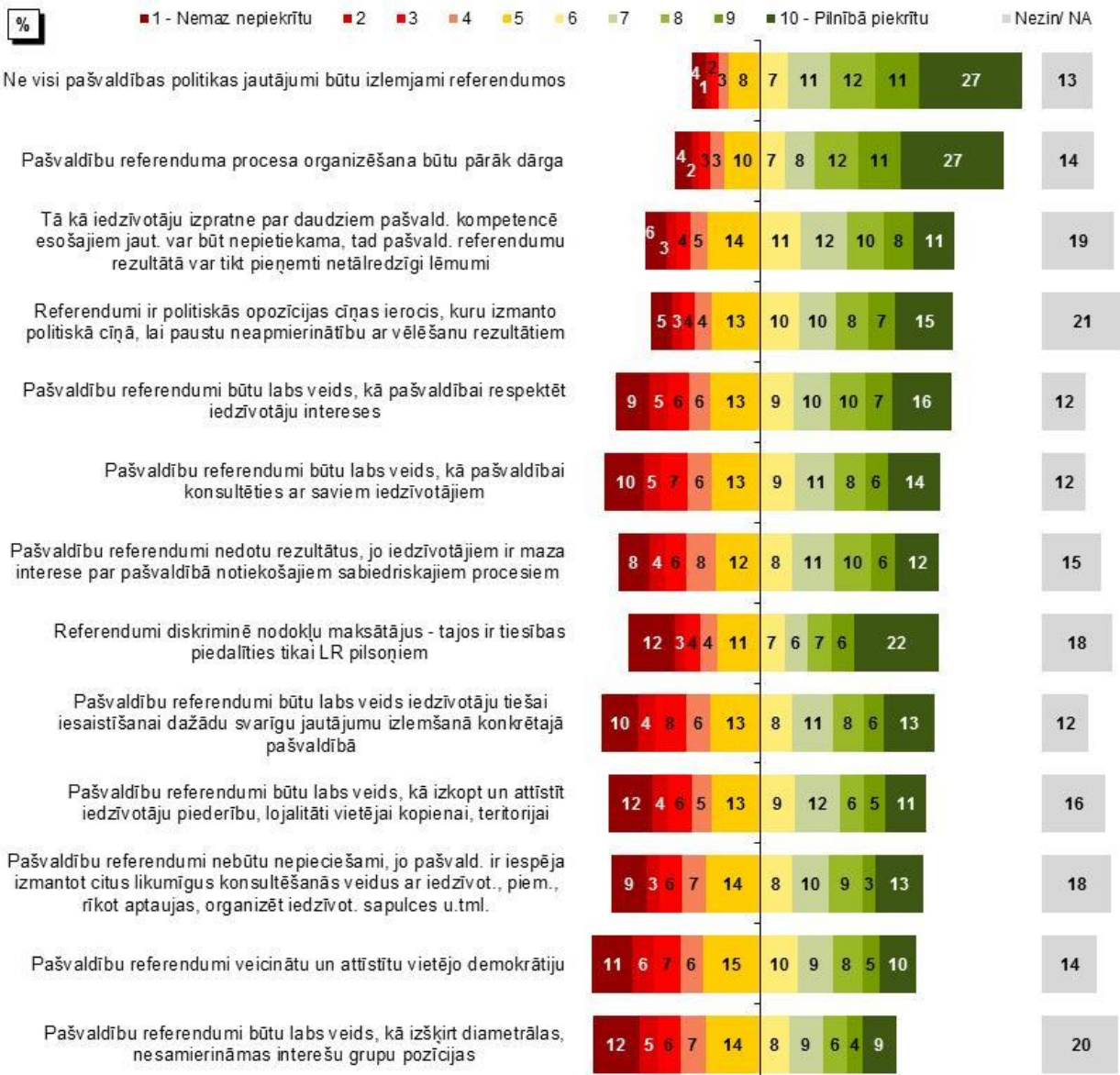
"Vai Jūs piekrītat apgalvojumam, ka pašvaldību referendumu ieviešana varētu veicināt iedzīvotāju interesi par sabiedrisko procesu norisi pašvaldībā un aktivizēt iedzīvotāju līdzdalību lēmumu"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Attieksme pret apgalvojumiem par pašvaldības referendumiem: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

"Šajā sarakstā ir minēti dažādi apgalvojumi, ko cilvēki ir izteikuši par pašvaldību referendumiem. Lūdzu, novērtējiet 10 punktu skalā, cik lielā mērā Jūs piekrītat katrā no tiem paustajai pārlicībai, kur 1 nozīmē, ka Jūs šim apgalvojumam nemaz nepiekrītat, bet 10 – ka pilnībā piekrītat."

Bāze: visi respondenti, n=1050

Attieksme pret apgalvojumiem par pašvaldības referendumiem: vidējā vērtība un standartnovirze

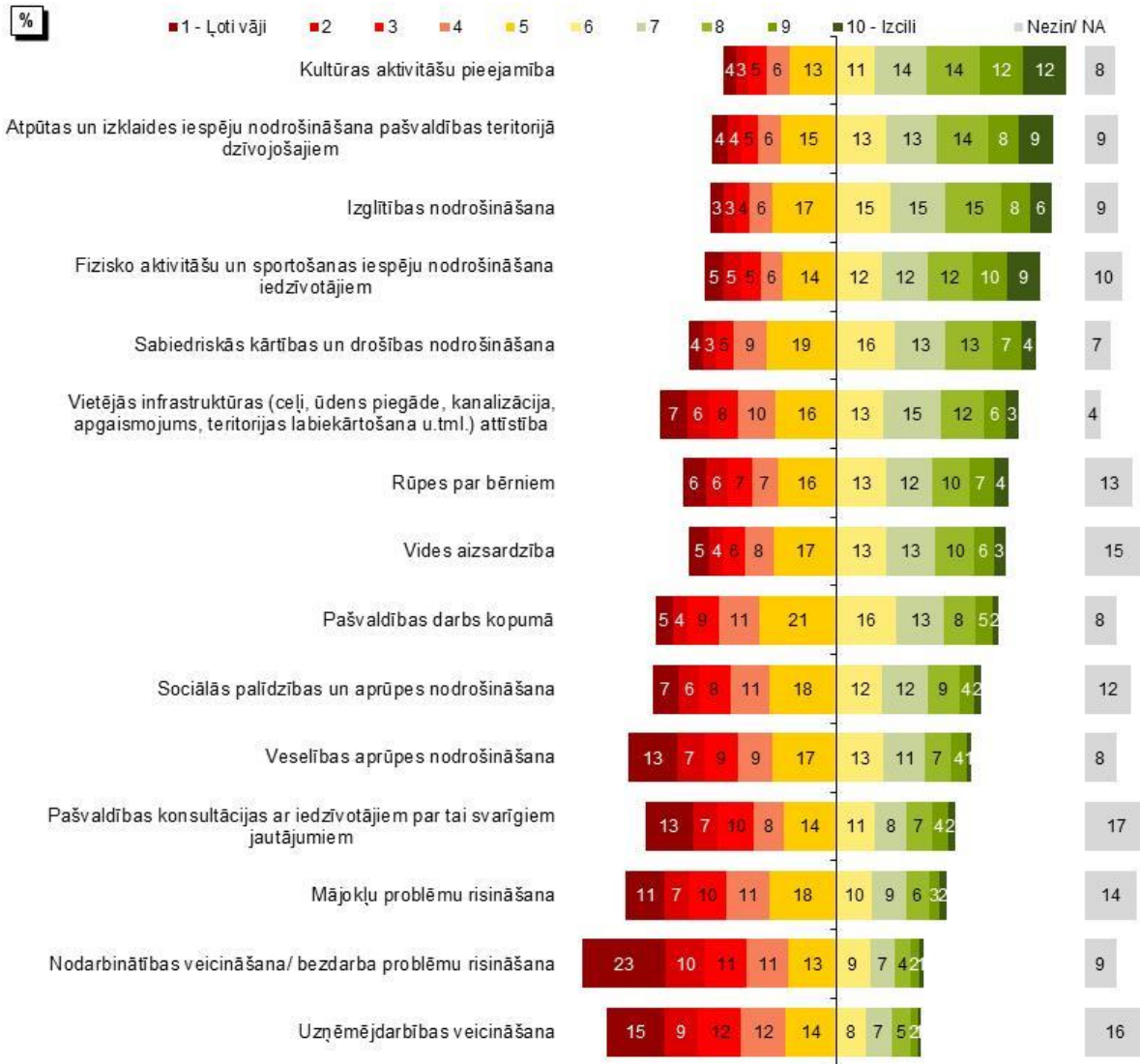
"Šajā sarakstā ir minēti dažādi apgalvojumi, ko cilvēki ir izteikuši par pašvaldību referendumiem. Lūdzu, novērtējiet 10 punktu skalā, cik lielā mērā Jūs piekrītat katrā no tiem paustajai pārlicībai, kur 1 nozīmē, ka Jūs šim apgalvojumam nemaz nepiekrītat, bet 10 – ka pilnībā piekrītat."

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Pašvaldības darba vērtējums dažādās jomās: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

"Ar kādu no atzīmēm Jūs novērtētu savas pašvaldības darbu šī sasaukuma laikā kopumā un sarakstā uzskaitītajās jomās? Lūdzu, izsakiet vērtējumu 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē ļoti vāji, bet 10 – izcili."

Bāze: visi respondenti, n=1050

Pašvaldības darba vērtējums dažādās jomās: vidējā vērtība un standartnovirze

"Ar kādu no atzīmēm Jūs novērtētu savas pašvaldības darbu šī sasaukuma laikā kopumā un sarakstā uzskaitītajās jomās? Lūdzu, izsakiet vērtējumu 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē ļoti vāji, bet 10 – izcili."

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Uzskati par to, no kā ir atkarīga cilvēka labklājība: kopējais atbilžu biežuma sadalījums

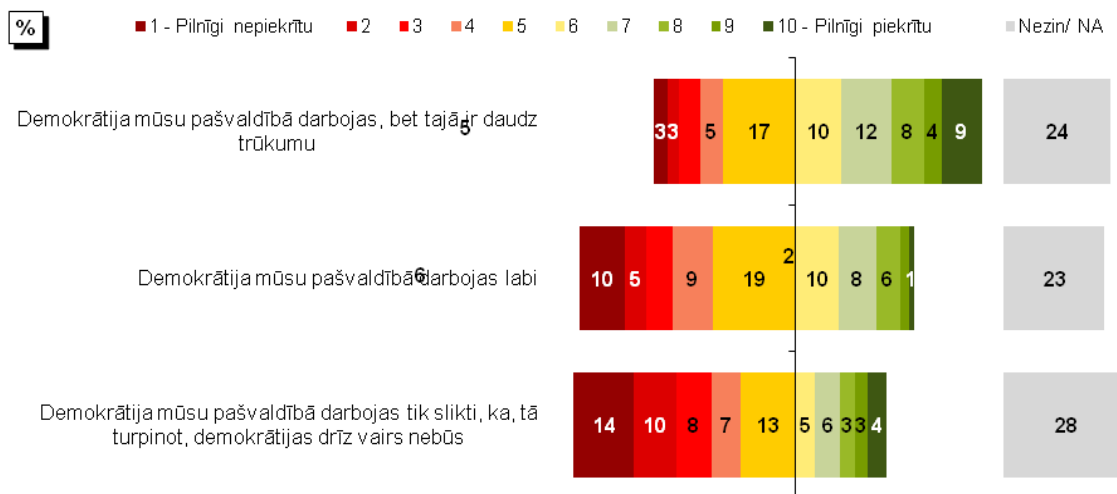
"Kā Jūs domājat, no kā šobrīd Jūsu labklājība ir atkarīga vairāk – no Jums pašiem – Jūsu pūliņiem, kvalifikācijas, čakluma, vai arī no ārējiem faktoriem, kas nav atkarīgi no Jums (t.i. kopējā situācija valstī, pasaulē, apstākļu sakrītības, veiksmes, priekšniecības, ierēdņiem u.t.t.)?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Uzskati par demokrātiju: kopējais atbilžu biežums

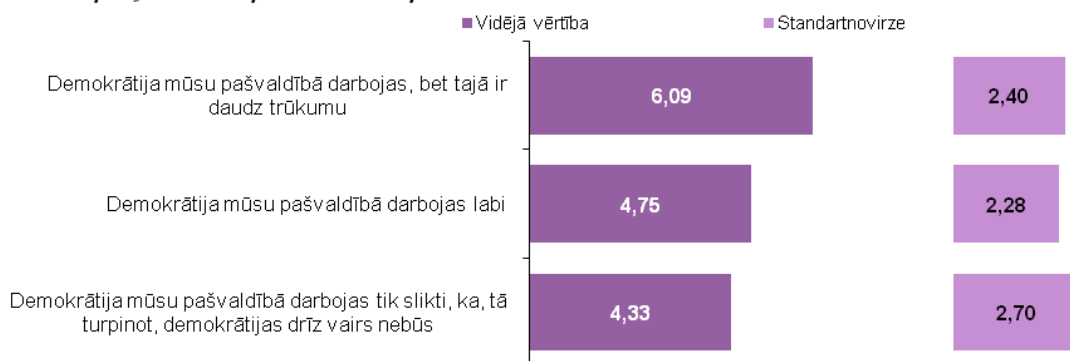
"Lūdzu, novērtējiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs tam pilnīgi nepiekrītat, bet 10 – ka pilnībā piekrītat, trīs apgalvojumus par demokrātiju – tiesībām pašiem lemt un iespējām līdzdarboties lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Uzskati par demokrātiju: vidējā vērtība un standartnovirze

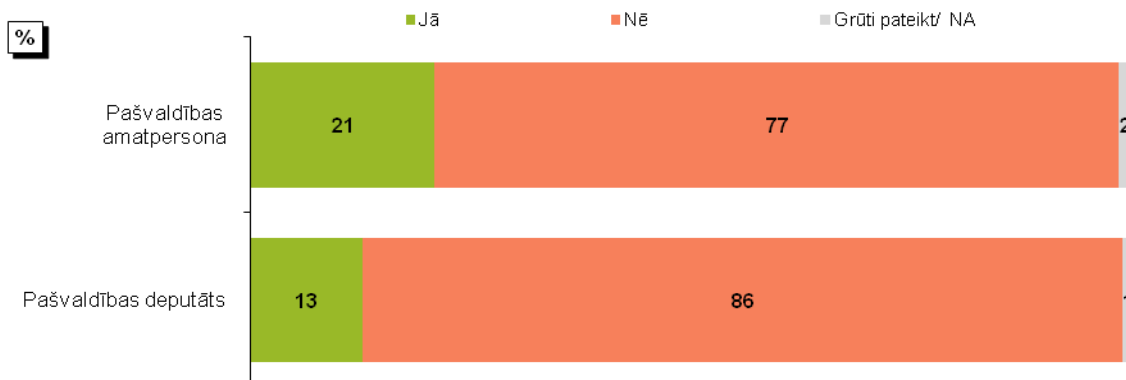
"Lūdzu, novērtējiet 10 punktu skalā, kur 1 nozīmē, ka Jūs tam pilnīgi nepiekrītat, bet 10 – ka pilnībā piekrītat, trīs apgalvojumus par demokrātiju – tiesībām pašiem lemt un iespējām līdzdarboties lēmumu pieņemšanas procesā Jūsu pašvaldībā?"

Bāze vidējai vērtībai: respondenti, kuri snieguši konkrētu vērtējumu (netiek ņemts vērā atbildes "Nezina/NA" minēšanas biežums)

Iedzīvotāju saskarsme ar pašvaldības deputātiem un amatpersonām: kopējais atbilžu biežums

"Vai pēdējo triju gadu laikā kādā Jums aktuālā jautājumā Jūs esat ticis ar pašvaldības deputātu vai pašvaldības amatpersonu?"

Bāze: visi respondenti, n=1050

Autores un SKDS 2013.gada novembra aptaujas anketas jautājumi

U9 Kā Jums šķiet, vai Jūs iesaistītos kādās aktivitātēs, ja Jūsu novada/republikas pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?

Noteikti iesaistītos	1
Drīzāk iesaistītos	2
Drīzāk neiesaistītos	3
Noteikti neiesaistītos	4
Grūti pateikt/ NA	8

U10. Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu Jūsu interesēm, kādās aktivitātes Jūs būtu gatavs iesaistīties?

U10. Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu daļas pašvaldības iedzīvotāju, tai skaitā Jūsu, interesēm, kādās aktivitātes Jūs būtu gatavs iesaistīties?

U10. Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu Jūsu un citu pašvaldības iedzīvotāju interesēm, kādās aktivitātes Jūs būtu gatavs iesaistīties?

Lūdzu atzīmēt visus respondenta izvēlētos atbilžu variantus

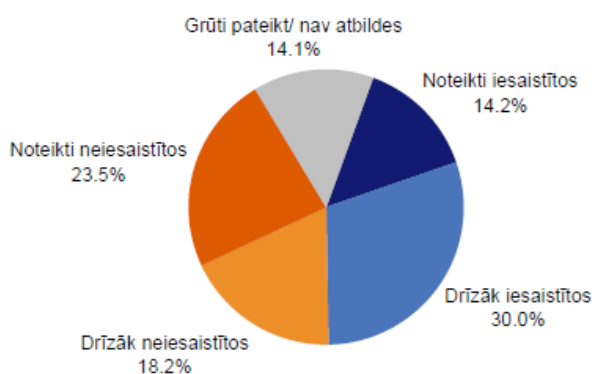
Jūs uzsāktu parakstu vākšanu	1
Jūs piedalītos kādu citu uzsāktā parakstu vākšanā	2
Jūs organizētu iedzīvotāju sapulces	3
Jūs piedalītos citu organizētās iedzīvotāju sapulcēs	4
Jūs organizētu protesta akcijas (piketetus, demonstrācijas)	5
Jūs piedalītos kādu citu organizētās protesta akcijās	6
Jūs apmeklētu pašvaldību sēdes, lai paustu savu viedokli	7
Jūs vērstos pie pašvaldības vadītāja	8
Jūs informētu pašvaldības politisko opozīciju	9
Jūs informētu attiecīgo ministriju, tās iestādi, vai valdību	10
Jūs uzrunātu politiskās partijas Saeimā, informētu attiecīgo komisiju un/ vai Valsts prezidentu	11
Jūs pieprasītu pašvaldībai organizēt iedzīvotāju aptauju vai e-referendumu internetā par konkrēto jautājumu	12
Jūs censtos iesaistīt vietējās nevalstiskās organizācijas un nodibinājumus savas pozīcijas atbalstam	13
Jūs rakstītu komentārus interneta vietnēs, sociālajos medijos	14
Jūs informētu medijus (piemēram, nosūtot tiem atklātu vēstuli utt.)	15
Jūs iesaistītos kādās citās aktivitātēs	16
Jūs neiesaistītos nekādās aktivitātēs	17
Grūti pateikt	98

2013.gada novembra aptaujas datu rezultāti

Gatavība iesaistīties dažādās aktivitātēs gadījumā, ja pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst iedzīvotāju interesēm

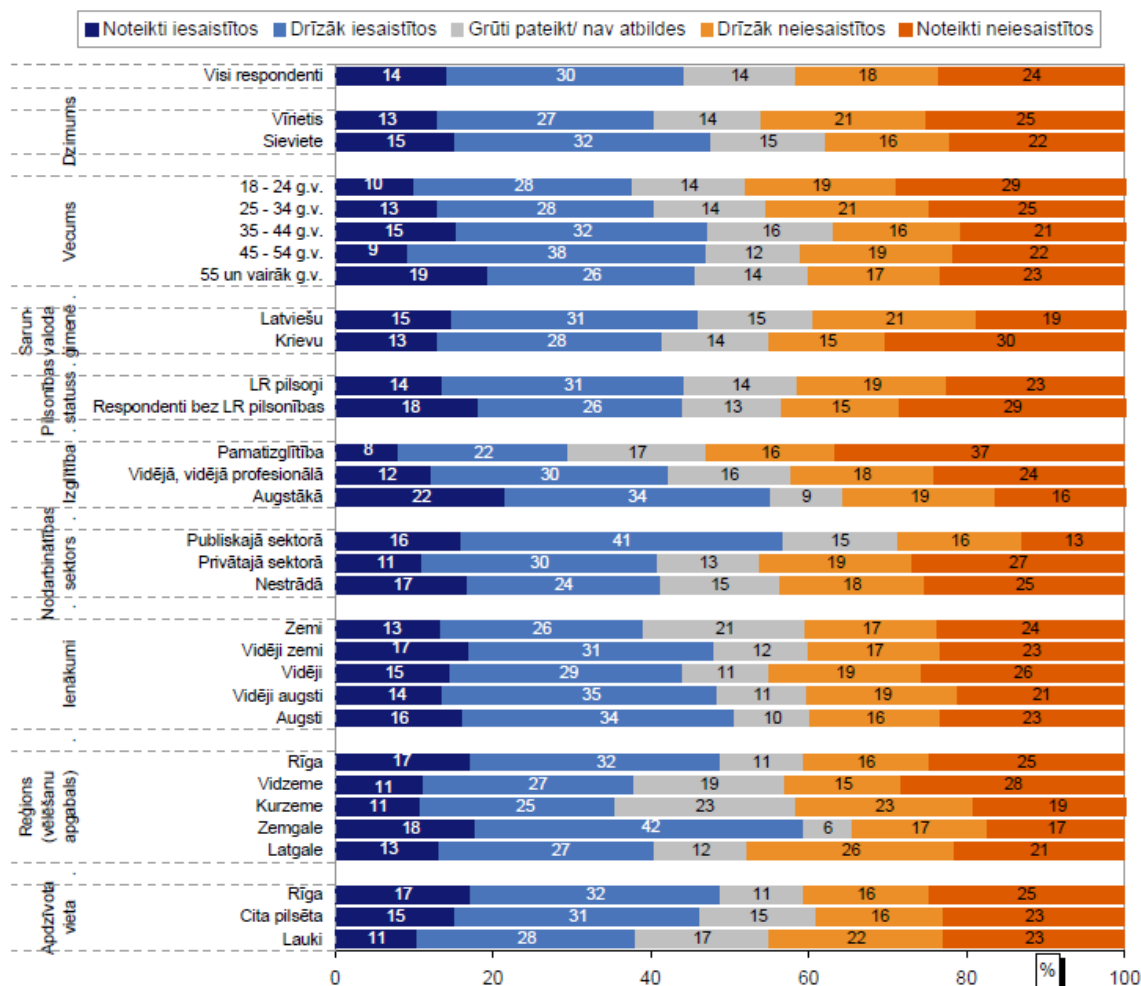
Visi respondenti

"Kā Jums šķiet, vai Jūs iesaistītos kādās aktivitātēs, ja Jūsu novada/ republikas pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?"

Bāze: visi respondenti, n=1000

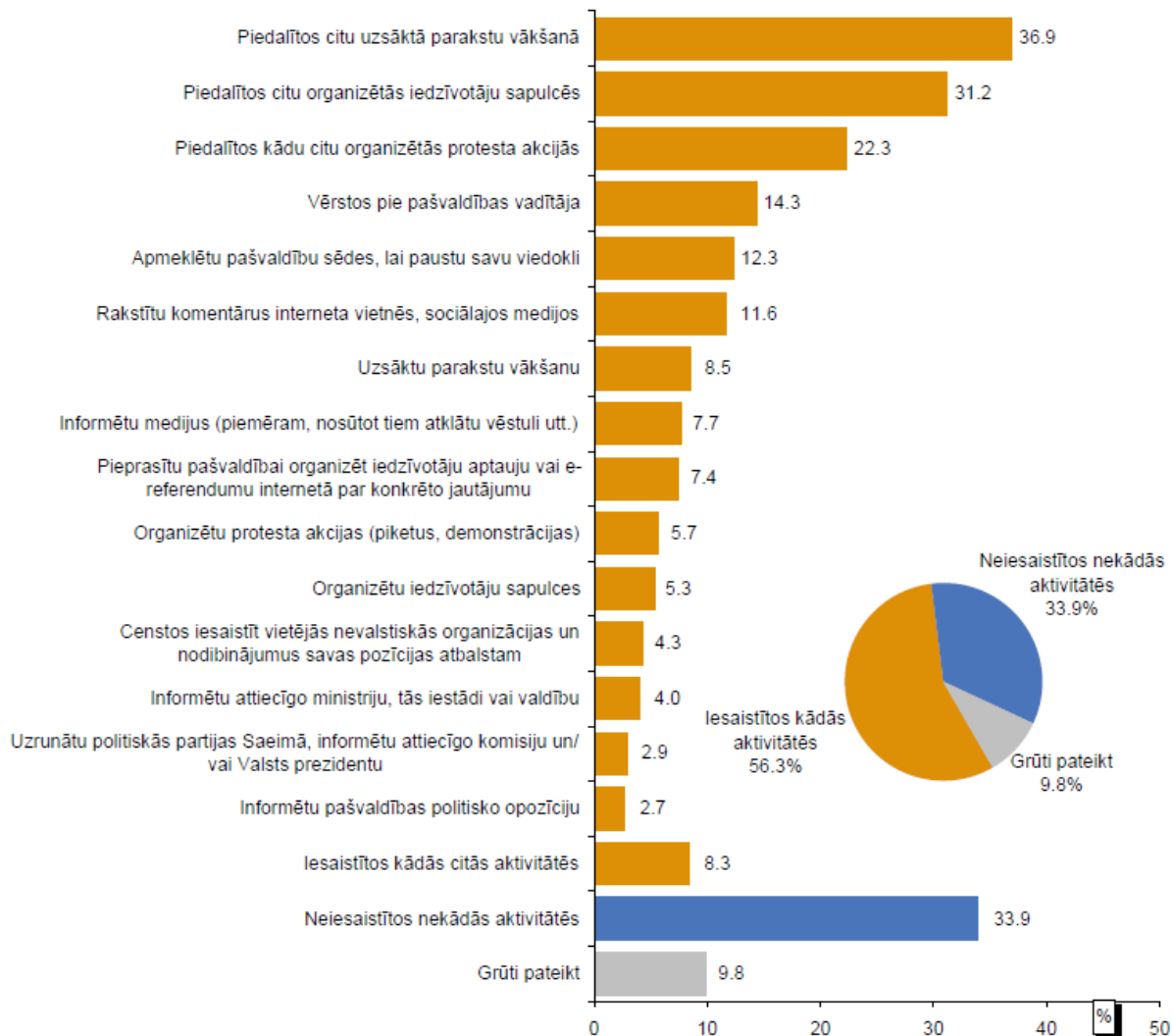
Atbildes dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās

Aktivitātes, kādās iedzīvotāji būtu gatavi iesaistīties gadījumā, ja pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst iedzīvotāju interesēm

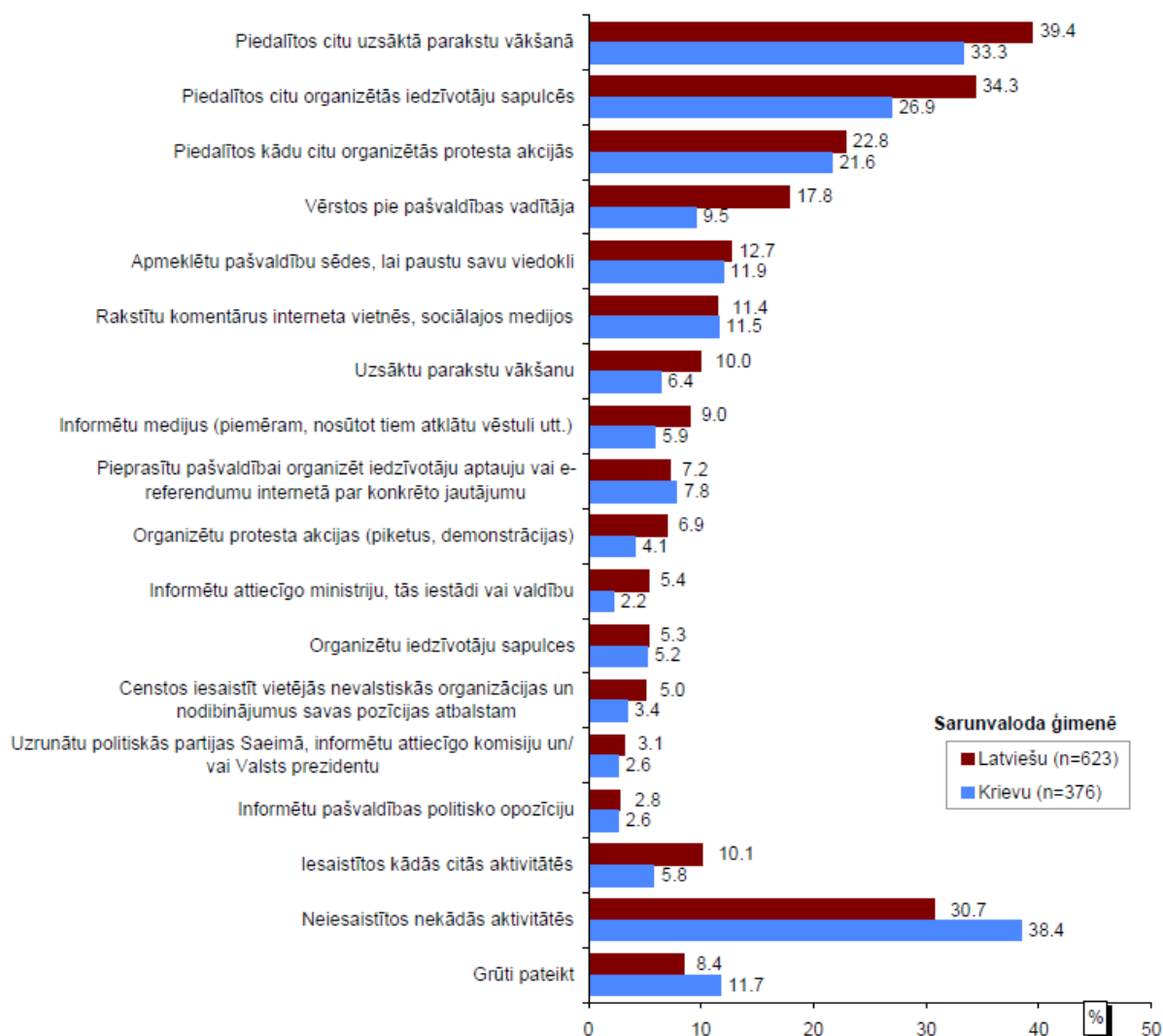
Visi respondenti

"Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu Jūsu un arī citu pašvaldības iedzīvotāju interesēm, kādās aktivitātēs Jūs būtu gatavs iesaistīties?"
Iespējamās vairākas atbildes

Atbildes atkarībā no sarunvalodas ģimenē

"Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu Jūsu un arī citu pašvaldības iedzīvotāju interesēm, kādās aktivitātēs Jūs būtu gatavs iesaistīties?"
Iespējamās vairākas atbildes

Autores un SKDS 2014.gada novembra/decembra aptaujas anketas jautājumi

5. Kā Jums šķiet, vai Jūs iesaistītos kādās aktivitātēs, ja Jūsu novada/ republikas pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?

Noteikti iesaistītos	1
Drīzāk iesaistītos	2
Drīzāk neiesaistītos	3
Noteikti neiesaistītos	4
Grūti pateikt/ NA	8

6. Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu Jūsu un arī citu pašvaldības iedzīvotāju interesēm, kādās aktivitātēs Jūs būtu gatavs iesaistīties?

Iespējamās vairākas atbildes

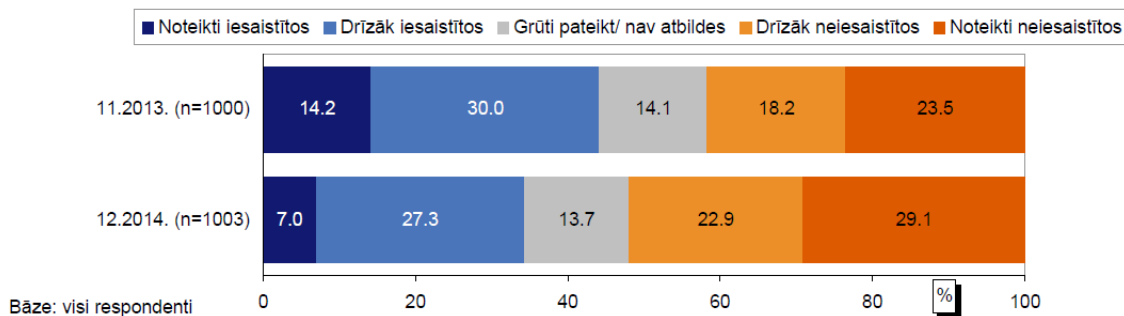
Jūs uzsāktu parakstu vākšanu	1
Jūs piedalītos kādu citu uzsāktā parakstu vākšanā	2
Jūs organizētu iedzīvotāju sapulces	3
Jūs piedalītos citu organizētās iedzīvotāju sapulcēs	4
Jūs organizētu protesta akcijas (piketis, demonstrācijas)	5
Jūs piedalītos kādu citu organizētās protesta akcijās	6
Jūs apmeklētu pašvaldību sēdes, lai paustu savu viedokli	7
Jūs vērstos pie pašvaldības vadītāja	8
Jūs informētu pašvaldības politisko opozīciju	9
Jūs informētu attiecīgo ministriju, tās iestādi vai valdību	10
Jūs uzrunātu politiskās partijas Saeimā, informētu attiecīgo komisiju un/ vai Valsts prezidentu	11
Jūs pieprasītu pašvaldībai organizēt iedzīvotāju aptauju vai e-referendumu internetā par konkrēto jautājumu	12
Jūs censtos iesaistīt vietējās nevalstiskās organizācijas un nodibinājumus savas pozīcijas atbalstam	13
Jūs rakstītu komentārus interneta vietnēs, sociālajos medijos	14
Jūs informētu medijus (piemēram, nosūtot tiem atklātu vēstuli utt.)	15
Jūs iesaistītos kādās citās aktivitātēs	16
Jūs neiesaistītos nekādās aktivitātēs	17
Grūti pateikt/ NA	98

2014.gada novembra/decembra aptaujas datu rezultāti

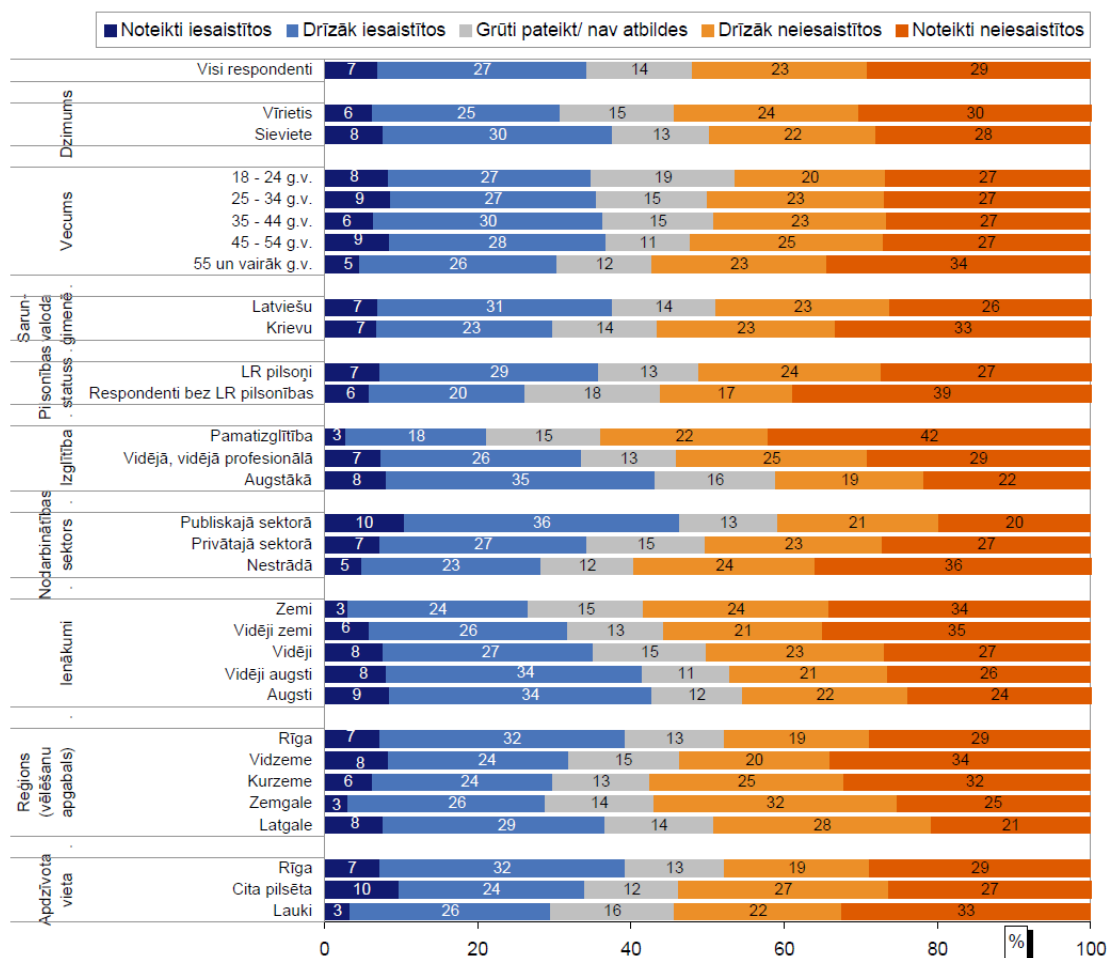
Gatavība iesaistīties dažādās aktivitātēs gadījumā, ja pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst iedzīvotāju interesēm

Visi respondenti

"Kā Jums šķiet, vai Jūs iesaistītos kādās aktivitātēs, ja Jūsu novada/ republikas pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst pašvaldības iedzīvotāju interesēm?"

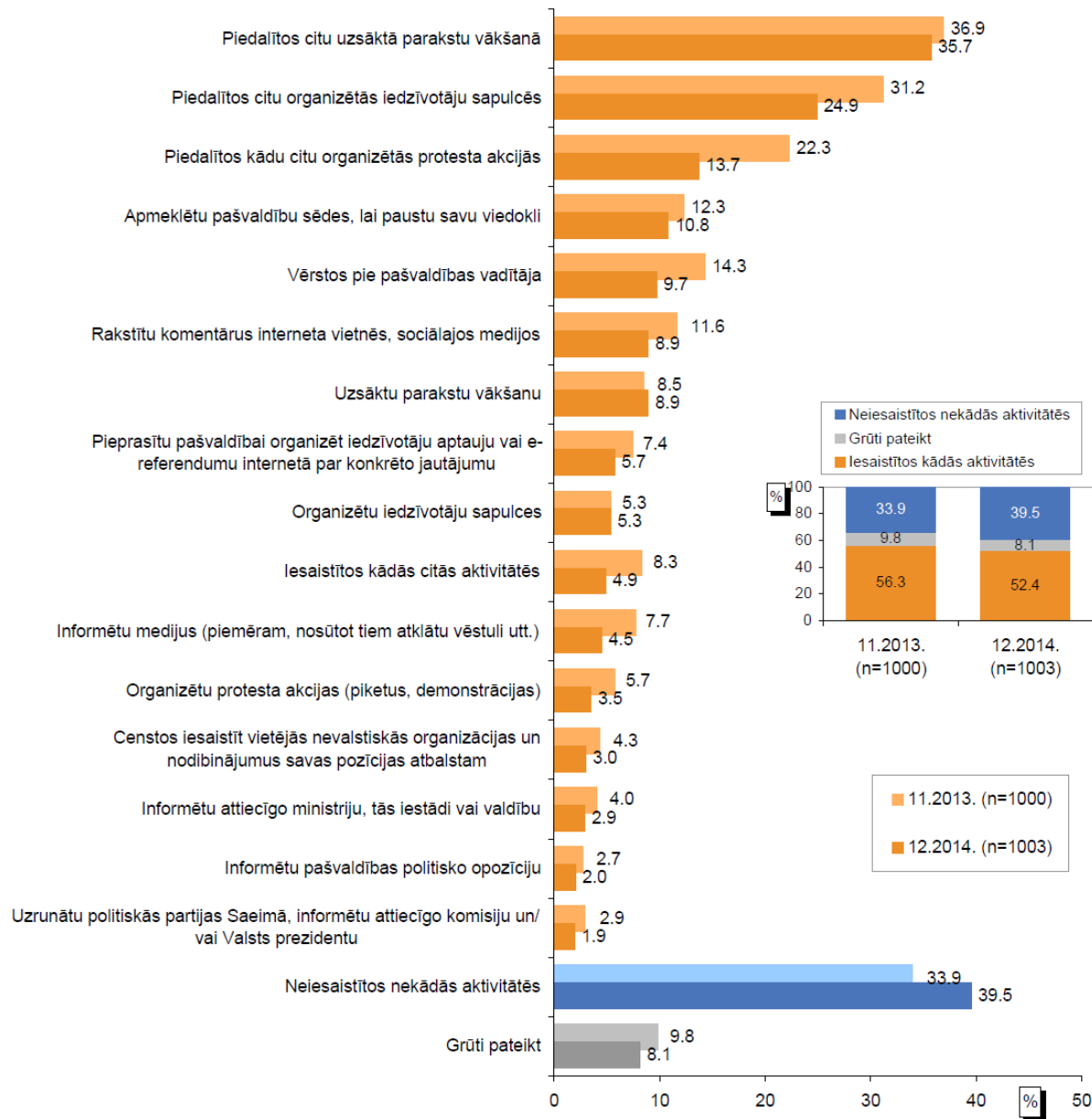
Atbildes dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās (12.12014.)

Aktivitātes, kādās iedzīvotāji būtu gatavi iesaistīties gadījumā, ja pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilst iedzīvotāju interesēm

Visi respondenti

"Gadījumā, ja Jūsu novada vai pilsētas pašvaldība pieņemtu lēmumu, kas neatbilstu Jūsu un arī citu pašvaldības iedzīvotāju interesēm, kādās aktivitātēs Jūs būtu gatavs iesaistīties?"
Iespējamās vairākas atbildes

Bāze: visi respondenti

Apņēmība protestēt pret pašvaldību lēmumiem, kuri neatbilst iedzīvotāju interesēm (%)

		2012.gada jūlijs (n=1050, %)		2013.gada novembris (n=1045, %)		2014.gada novembris /decembris (n=1003, %)	
		noteikti un drīzāk iesaistītos	noteikti un drīzāk neiesaistītos	noteikti un drīzāk iesaistītos	noteikti un drīzāk neiesaistītos	noteikti un drīzāk iesaistītos	noteikti un drīzāk neiesaistītos
Dzimums	Vīrietis	32	52	40	46	31	54
	Sieviete	37	48	47	38	38	50
Vecums	18-24	34	42	38	48	35	47
	25-34	37	52	39	46	36	50
	35-44	36	52	47	37	36	50
	45-54	39	47	47	41	37	52
	55 un vairāk	30	54	45	40	29	57
Sarunvaloda ģimenē	Latviešu	39	46	46	40	38	49
	Krievu	29	56	41	45	30	56
Pilsonības statuss	LR pilsoņi	37	49	45	42	36	51
	Respondenti bez pilsonības	24	58	44	44	26	56
Izglītība	Pamatizglītība	29	55	30	53	21	64
	Vidējā, vidējā speciālā	34	51	42	42	33	54
	Augstākā	42	45	56	35	43	41
Nodarbinātības sektors	Publiskajā sektorā	47	41	57	29	46	41
	Privātajā sektorā	35	51	41	46	34	50
	Nestrādā	30	53	41	43	28	60
Ienākumi	Zemi	34	49	39	41	27	58
	Vidēji zemi	41	48	48	40	32	56
	Vidēji	29	60	44	45	35	50
	Vidēji augsti	39	49	49	40	42	47
	Augsti	42	46	50	39	43	46
Apdzīvota vieta	Rīga	34	50	49	41	39	48
	Cita pilsēta	35	52	46	39	34	54
	Lauki	35	48	39	45	29	55

Avots: Autores un SKDS 2012.gada jūlija, 2013.gada novembra un 2014.gada novembra/decembra Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti

Institucionālo un neinstitucionālo līdzdalības formu novērtējums

N=623	1,2,3	1,2,3,4	8,9,10	7,8,9,10	Secinājums
Institucionālās līdzdalības formas					
Pašvaldību vēlēšanas	16.9%	24.4%	33.9%	48.5%	1
Pašvaldību referendums	24.0%	30.7%	29.1%	43.0%	2
Sabiedriskās apspriešanas	24.6%	31.3%	23.6%	35.8%	3,4
Iesaistīšanās politiskajās partijās	40.8%	52.2%	10.7%	19.8%	6
Līdzdalība pašvaldības komisijās, darba grupās, konsultatīvajās padomēs	29.1%	39.1%	14.8%	24.3%	5
Personiskie kontakti ar pašvaldības deputātiem/amatpersonām	22.6%	31.2%	25.6%	37.9%	3,4
Neinstitucionālās līdzdalības formas					
Iedzīvotāju sapulces	21.0%	29.1%	25.3%	38.8%	5,6
Apaļā galda diskusijas/forumi	30.0%	39.8%	14.6%	28.9%	7,8
Darbība nevalstiskajās organizācijās, profesionālajās organizācijās	33.6%	46.3%	10.3%	21.4%	10
Iedzīvotāju aptaujas	16.7%	25.6%	24.6%	39.5%	3,4
Parakstu vākšana, petīcijas	17.4%	27.2%	25.4%	42.1%	3,4
Likumīgas protesta akcijas, demonstrācijas, streiki	21.6%	31.1%	24.1%	40.1%	5,6
Plašsaziņas līdzekļu izmantošana kāda jautājuma aktualizēšanai	16.5%	21.2%	32.1%	46.9%	1,2
Sociālo tīklu izmantošana kāda jautājuma aktualizēšanai	15.5%	20.5%	30.4%	47.3%	1,2
Arodbiedrību ietekmes izmantošana	32.9%	44.1%	13.0%	24.5%	7,8
Pārcelšanās uz citu dzīvesvietu	52.9%	59.9%	13.0%	19.2%	9

Avots: Autores un SKDS 2012.gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati

Institucionālo un neinstitucionālo līdzdalības formu korelācijas

Spīrmena ρ		Dzimums	Vecums	Izglītība	Tautība	Personīgie mēneša vidējie ienākumi
Pašvaldību vēlēšanas	Korelācijas koeficients	0.075	0.085*	0.072	-0,018	0.010
	Tic.līm. (abpus.)	0.064	0.035	0.076	0.655	0.844
	N	613	613	613	613	402
Pašvaldību referendums	Korelācijas koeficients	0.124**	0.020	0.116**	0.016	0.046
	Tic.līm. (abpus.)	0.002	0.630	0.004	0.690	0.356
	N	613	613	613	613	402
Sabiedriskās apspriešanas	Korelācijas koeficients	0.184**	-0.038	0.078	-0.064	0.052
	Tic.līm. (abpus.)	0.000	0.348	0.054	0.111	0.298
	N	613	613	613	613	402
Iesaistīšanās politiskajās partijās	Korelācijas koeficients	0.046	-0.140**	0.142**	-0.027	0.118*
	Tic.līm. (abpus.)	0.257	0.000	0.000	0.506	0.018
	N	613	613	613	613	402
Līdzdalība pašvaldības komisijās, darba grupās, konsultatīvajās padomēs	Korelācijas koeficients	0.100*	-0.127**	0.124**	-0.100*	0.132**
	Tic.līm. (abpus.)	0.013	0.002	0.002	0.014	0.008
	N	613	613	613	613	402
Personiskie kontakti ar pašvaldības deputātiem/amatpersonām	Korelācijas koeficients	0.047	-0.048	0.167**	-0.108**	0.121*
	Tic.līm. (abpus.)	0.243	0.231	0.000	0.008	0.016
	N	613	613	613	613	402
Iedzīvotāju sapulces	Korelācijas koeficients	0.148**	-0.009	0.042	-0.055	0.049
	Tic.līm. (abpus.)	0.000	0.829	0.299	0.177	0.323
	N	613	613	613	613	402
Apaļā galda diskusijas/forumi	Korelācijas koeficients	0.169**	-0.100*	0.088*	-0.105**	0.120*
	Tic.līm. (abpus.)	0.000	0.014	0.030	0.009	0.016
	N	613	613	613	613	402
Darbība nevalstiskajās organizācijās, profesionālajās organizācijās	Korelācijas koeficients	0.072	-0.142**	0.114**	-0.088*	0.087
	Tic.līm. (abpus.)	0.074	0.000	0.005	0.029	0.080
	N	613	613	613	613	402
Iedzīvotāju aptaujas	Korelācijas koeficients	0.131**	-0.011	0.042	-0.069	0.073
	Tic.līm. (abpus.)	0.001	0.777	0.300	0.086	0.146
	N	613	613	613	613	402
Parakstu vākšana, petīcijas	Korelācijas koeficients	0.092*	-0.057	0.057	-0.026	0.048
	Tic.līm. (abpus.)	0.023	0.161	0.157	0.520	0.342
	N	613	613	613	613	402
Likumīgas protesta akcijas, demonstrācijas, streiki	Korelācijas koeficients	0.056	-0.056	0.095*	0.049	0.028
	Tic.līm. (abpus.)	0.163	0.169	0.019	0.221	0.574
	N	613	613	613	613	402

Plašsaziņas līdzekļu izmantošana kāda jautājuma aktualizēšanai	Korelācijas koeficients	0.037	-0.113**	0.086*	-0.068	0.104*
	Tic.līm. (abpus.)	0.354	0.005	0.033	0.093	0.038
	N	613	613	613	613	402
Sociālo mediju izmantošana kāda jautājuma aktualizēšanai	Korelācijas koeficients	0.038	-0.138**	0.109**	-0.144**	0.141**
	Tic.līm. (abpus.)	0.353	0,001	0.007	0.000	0.005
	N	613	613	613	613	402
Arodbiedrību ietekmes izmantošana	Korelācijas koeficients	0.097*	-0.145**	0.038	-0.042	0.095
	Tic.līm. (abpus.)	0.016	0.000	0.345	0.298	0.058
	N	613	613	613	613	402
Pārceļšanās uz citu dzīvesvietu	Korelācijas koeficients	0.005	-0.172**	-0.006	0.049	-0.020
	Tic.līm. (abpus.)	0.904	0.000	0.874	0.227	0.695
	N	613	613	613	613	402

Avots: Autores un SKDS 2012.gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati, izmantojot Spīrmena rangu korelācijas koeficientu.